

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Serkan DORU
20048504303

**TÜRKİYE'DEKİ BELEDİYELER İLE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ
AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNİ
DESTEKLEMeye YÖNELİK İŞBİRLİĞİ MODELLERİ: AVRUPA EVİ ÖRNEĞİ**

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Erol ESEN

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2007

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER.....	3
1.1. Araştırmanın Amacı.....	3
1.2. Araştırmanın Önemi.....	3
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	4
1.4. Araştırmanın Sorunu.....	4
İKİNCİ BÖLÜM	
SİVİL TOPLUM KAVRAMI, TÜRKİYE’DEKİ GELİŞİMİ VE DÜNYADAKİ KAVRAMSAL DEĞİŞİMLER.....	5
2.1. Sivil Toplum, Tanımlar ve Açıklamalar.....	5
2.2. Cumhuriyet Türkiye’inde Sivil Toplum ve Gelişimi.....	8
2.2.1. 1923-1945 Arası (Tek Parti Dönemi) Sivil Toplum Olgusu.....	8
2.2.2. 1945-1980 Arası Demokratikleşme Sürecinde Sivil Toplum Olgusu.....	9
2.2.3. Türkiye’deki İlk Sivil Toplum Hareketleri.....	10
2.3. 1980 Sonrası Neo-Liberal Politikalar ve Küreselleşme Hareketleri.....	13
2.3.1. Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş.....	15
2.3.2. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu.....	16
2.4. Sivil Toplumun Değişen Tanımı.....	17
2.5. Sivil Bilinçlilik.....	18
2.6. Karar Süreçlerinde Sivil Örgütlenmelerin Etkisi.....	19
2.7. Sivil Toplumun Gelişimi ve Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçin Gerekenler.....	22
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
1982 ANAYASASI, KATILIM ORTAKLIĞI BELGELERİ, AB UYUM SÜRECİ VE AB İLERLEME RAPORLARI EKSENİNDE SİVİL ÖZGÜRLÜKLER VE KARŞILAŞTIRILMALARI.....	26
3.1. 1982 Anayasası’nın Çerçevesinde Sivil Örgütlenmeler İçin Getirilen Kısıtlar.....	26
3.1.1. 1982 Anayasası’nda Sivil Örgütlenmeler İçin Yapılan Değişiklikler.....	27
3.2. Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Derneklerin ve Vakıfların Durumu.....	28
3.3. AB Uyum Sürecinde Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanununda Yapılan Değişiklikler.....	31
3.3.1. İkinci Uyum Paketi.....	31

3.3.2. Üçüncü Uyum Paketi (3 Ağustos 2002)	34
3.3.2.1. Dernekler Kanunu Değişiklikleri.....	34
3.3.2.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Değişiklikleri.....	35
3.3.2.3. Vakıflar Kanununda Yapılan Değişiklikler (Madde 1)	35
3.3.3. Dördüncü Uyum Paketi (11 Ocak 2003)	36
3.3.3.1. Dernekler Kanunu ve Medeni Kanun Değişiklikleri	36
3.3.3.2. Vakıflar Kanunu Değişikliği.....	37
3.3.4. Beşinci Uyum Paketi (23 Ocak 2003)	38
3.3.4.1. Dernekler Kanunu Değişikliği	38
3.3.5. Altıncı Uyum Paketi Taslak Metni Üzerinden Öngörülen Değişiklikler	38
3.3.5.1. Vakıflar Kanunu Değişiklikleri (Madde 1).....	38
3.4. AB İlerleme Raporları Bağlamında Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Hükümler	39
3.4.1. AB 2003 Yılı İlerleme Raporunun Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Bazı Maddeleri	39
3.4.1.1. Örgütlenme Özgürlüğü ve Dernekler Yasası Değişiklikleri	39
3.4.1.2. Vakıflar Kanunu Değişiklikleri	41
3.4.2. AB 2004 Yılı İlerleme Raporu'nun Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Bazı Maddeleri	42
3.4.3. AB 2006 İlerleme Raporu'nun Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Bazı Maddeleri ..	45
3.5. 5253 Sayılı Dernekler Kanunu'nun Avrupa'daki Uygulamalar İle Karşılaştırılması ...	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ 50

4.1. 1959 Yılı ve Türkiye – Avrupa Ekonomik Topluluğu İlişkilerinin Başlangıcı	50
4.2. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve AET ile İlişkiler	51
4.3. 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Sivil Adımlar ve Ankara Antlaşması.....	53
4.4. Katma Protokol ve Geçiş Dönemi	54
4.5. Değişen Dünya ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi	60
4.6. Askeri Müdahale Sonrası Özal Dönemi ve Türkiye'nin AT'ye Tam Üyelik Başvurusu	61
4.7. 1990 Sonrası Gelişmeler ve Gümrük Birliği	63
4.7.1. 1997 Luxemburg Zirvesi ve TR – AB İlişkilerinde Gergin Dönem	66
4.7.2. İlerleme Raporları ve 1999 Helsinki Zirvesi	67
4.8. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program	69
4.9. Uyum Paketleri ve Müzakere Tarihi.....	72

BEŞİNCİ BÖLÜM

AB'YE UYUM SÜRECİNDE YEREL YÖNETİMLER 77

5.1. Yerel Yönetimlerin Tarihçesi	77
5.1.1. Belediyelerin Ortaya Çıkışı.....	78
5.1.2. İl Özel İdarelerinin Ortaya Çıkışı	79
5.1.3. Cumhuriyet Döneminde Mahalli İdareler	80
5.2. İl Özel İdareleri	82
5.2.1. İl Özel İdaresinin Organları	83
5.2.1.1. İl Genel Meclisi	83
5.2.1.2. İl Daimi Encümeni	84
5.2.1.3. Vali	85
5.2.2. İl Özel İdarelerinin Bütçesi, Gelir ve Giderleri	85

5. 3. Belediyeler	86
5. 3.1. Belediyenin Organları	87
5. 3.1.1. Belediye Meclisi	87
5.3.1.2. Belediye Encümeni	88
5.3.1.3. Belediye Başkanı	89
5.4. Büyükşehir Belediyeleri	89
5.4.1. Büyükşehir Belediyesinin Organları	90
5.4.1.1. Büyükşehir Belediye Meclisi	90
5.4.1.2. Büyükşehir Belediye Encümeni	91
5.4.1.3. Büyükşehir Belediye Başkanı	91
5.5. Köy Yönetimleri	91
5.5.1. Köyün Organları	92
5.5.1.1. Köy Derneği	92
5.5.1.2. İhtiyar Meclisi	92
5.5.1.3. Muhtar	93
5.6. Mahalle Yönetimleri	93
5.7. Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Geçirdiği Değişimler	94
5.7.1. Türkiye'nin 2001 Yılı Ulusal Programı	101
5.7.2. 2001 Yılı İlerleme Raporu	102
5.7.3. 2002 Yılı İlerleme Raporu	102
5.7.4. 2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi	102
5.7.5. 2003 Yılı Türkiye Ulusal Programı	102
5.7.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu	104
5.7.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu	104
5.7.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu	104
5.7.9. 2006 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi	105
5.7.10. 2006 Yılı İlerleme Raporu	105
5.8. Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Reform Paketi	105

ALTINCI BÖLÜM

YEREL YÖNETİM – SİVİL TOPLUM ORTAKLIĞI 107

KAVRAMLAR VE AÇIKLAMALAR.....107

6.1. Yönetişim	107
6.1.2. Yönetişim Ekseninde “İyi Yönetim” Kavramı	108
6.2. Teknolojik Gelişmelerin Yönetimsel Sistemlere Etkisi	109
6.3. Temsili Demokrasiden Katılımcı Demokrasiye Geçiş	109
6.4. STK'lar ve Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler	111
6.5. Yerel Yönetim Sivil Toplum İşbirliğine Dönük Ortaklık Alanları	112
6.5.1. Sivil Toplum Diyalogu	115
6.5.2. SKIP Çalışması	116
6.5.3. İstanbul'da İyi Yönetimi Geliştirme ve Güçlendirme Projesi	117
6.5.4. Gündem 21 ve Kent Konseyleri	119
6.5.4.1. Yerel Gündem 21 Antalya Kent Konseyi	122

YEDİNCİ BÖLÜM

AVRUPA EVLERİ ve FİME 123

7.1. Tanım ve Açıklamalar	123
7.2. EUNET ve Avrupa Yetişkin Eğitimi Alanı	127

7.2.1. EUNET (European Network for Education and Training) (Eğitim- Öğretim için Avrupa Ağı)	128
7.2.2. Salzburger Bildungswerk (Salzburg Eğitim Faaliyetleri Örgütü)	129
7.2.3. Europaeische Akademie Nordrhein – Westfalen (Nordrhein – Westfalen Avrupa Akademisi)	131
7.2.4. Kontakt Der Kontinenten (Kıtaların İletişimi Örgütü)	133
7.2.5. Europaeische Akademie Hessen (Hessen Avrupa Akademisi)	135
7.2.6. Europa Zentrum Baden – Württemberg (Baden – Württemberg Avrupa Merkezi)	137
7.2.7. Europaeische Akademie Otzenhausen (Otzenhausen Avrupa Akademisi)	138
7.2.8. Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit (Bavyera Eyaleti Siyasal Eğitim İşleri Müdürlüğü)	141
7.2.9. IUC (International Education Center)-Europe	142

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ANTALYA AVRUPA EVİ MODELİ	145
8.1. Antalya’da Avrupa Evi	145
8.2. Antalya Avrupa Evi Tüzüğü Örneği*	150
S O N U Ç	156
KAYNAKÇA	160
EKLER	169
EK-1: Avrupa Evleri Araştırma Gezisi Fotoğrafları.....	170
Ö Z G E Ç M İ Ş	179

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Türkiye'deki STK'ların Dağılımı	21
Şekil 1.2. STK'ların Etkinlik Alanlarına Göre Dağılımı	22
Şekil 1.3.: FIME Organizasyon Yapısı	126
Şekil:1.4. Antalya Avrupa Evi Organizasyon Yapısı	155

ÖZET

Avrupa Birliği'ne uyum çalışmalarının yüksek bir ivme kazandığı son yıllarda, bu konuya yönelik olarak yapılan pratik çalışmalar da önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle, mevzuatların Avrupa Birliği müktesebatına uyarlanması ve bunu gerçekleştirebilmek için ard arda gelen Anayasa değişiklikleri, uyum paketleri ve ulusal programlar, Avrupa Birliği'nin hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgeleri ile Türkiye'ye yön vermiştir.

Yapılan bu değişiklikler, özellikle yerel yönetimler ve sivil hak ve özgürlükler konularında olmuştur. Avrupa Birliği'nin, siyasal ve anayasal bir birliğe doğru yol aldığı bu günlerde, yerel ve bölgesel yönetimler ile yurttaş bilinliliğine verdiği önem müktesebatında ve bu konuya yönelik olarak desteklediği eğitim ve araştırma projelerinde gözlemlenmektedir. Bu sebeple, çalışmanın konusu ve amacı ile de birebir örtüşen bu konular bağlamında çalışma bir model önerisine dönük olarak hazırlanmıştır.

Çalışmada ncelikli olarak Türkiye'deki sivil hak ve özgürlüklerin ortaya çıkışı ve küresel değerler ve kavramlar bağlamındaki gelişimi, ardından Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri incelenmiştir. Daha sonraki bölümde, Türkiye'de yerel yönetimlerin ortaya çıkışı ve Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde geçirdiği değişimler incelendikten sonra, Türkiye'deki sivil toplum – yerel yönetim ortaklığını geliştirmeye yönelik olarak uygulanan örneklere yer verilmiştir. Son bölümde ise, yapılan Avrupa Evleri araştırma gezisinde gözlemlenen Avrupa Evleri tek tek açıklandıktan sonra, Antalya'da yerel yönetim – sivil toplum ortaklığında kurulabilecek bir Avrupa Evi modeline yer verilmiştir.

SUMMARY

With the acceleration of legislations about adaptation to the European Union since 1999, the studies concerning this topic have begun to gain much more importance. Especially, adaptation of Turkish laws and regulations to the *Acquis Communautaire*, such as constitutional amendments, adaptation packages, national programs, the Accession Partnership Document that has been prepared by European Union, guide Turkey in this process.

These changes can be observed especially in the fields of local governments, civic rights and liberties. As the European Union heads towards deeper political and constitutional integration, the importance of local and regional governments and civic consciousness have also grown. This can be observed in the education and research projects which are supported by the European Union. Therefore, the aim of this dissertation has been to propose a model about the cooperation between local governments and Non-Governmental Organizations.

In the first section, the emergence of civic rights and liberties, global values, and development of related concepts and the relationship between Turkey and European Union have been expounded. In the next chapter, the historical development of local governments in Turkey, and the transformations in the local governments due to the adaptation process to the European Union have been evaluated. Besides, the examples which aim to improve the cooperation between civil society and local governments were also included in this chapter. In the last section, the results of the Europe Houses Research Excursion, in which 8 Europe Houses in 4 European countries were visited, were presented and finally a model proposal has been developed to establish a Europe House in Antalya to improve cooperation between civil society and local governments.

ÖNSÖZ

Bu projenin doğmasında, geliştirilmesinde ve uygulanmasında gece-gündüz demeden, onlarca çalışmanın arasında, her konuda öncü olan ve cesaretlendiren, özverili bir şekilde zaman ayıran ve her konuda yardımlarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç.Dr. Erol ESEN'e, Antalya'daki ilk öğrencilik günlerimden beri örnek aldığım ve 8 yıldır her konuda bir baba gibi yanımda olan ve seçmiş olduğum bu meslekte halen her konuda yardımlarını esirgemeyen ve projenin tamamlanması aşamasında adeta kılavuzluk eden saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ali ÖZTEKİN'e, çalışmanın şekle bürünmesinde titiz ve itinalı çalışmasıyla yol gösteren ve katkılarını her zaman gördüğüm, yüzü hep gülen hocam Prof. Dr. Esra ÇAYHAN'a öncelikle teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanı sıra, çalışmadaki Almanca'dan çeviriler esnasında her kapısını çaldığımda beni güleryüzle karşılayan hocam Yrd. Doç. Dr. Necati İYİKAN'a da teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, projenin hayata geçirilmesinde verdiği katkılardan ötürü, Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi'ne de sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim.

Çalışmanın Avrupa ülkelerindeki alan araştırması safhasında değerli vakitlerini ayırıp, son derece misafirperver bir şekilde ağırılıp, her türlü soruma sözlü ve uygulamalı olarak en doygun şekilde cevap veren Avrupa Evleri'nin saygıdeğer yöneticileri; Karl STEUMPFLER'e, Dr. Wolfgang FORTHOFFER'e, Sabine BLIESTLE'ye, Bruno BENGEL'e, Dr. Elizabeth SCHMITT'e, Dr. Thomas HECKEBERG'e ve Marian RAMEYER'e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayrıca, çalışmanın Avrupa ülkelerindeki alan araştırması safhasında bana evlerini açan, her türlü ulaşımında ve organizasyonumda yardımlarını fedakar bir şekilde sunan sevgili Füsün VOSS'a, Axel VOSS'a, Emre ERDİM'e, İbrahim ÇAN'a ve Raziye BAYSAL'a teşekkürlerimi ve minnetimi iletmek isterim.

Son olarak, bu çalışmanın gerçekleştirilmesi esnasında her zaman yanımda olan çalışma arkadaşlarıma, hiçbir zaman benden desteğini esirgemeyen arkadaşım Ali ERDEM'e ve her şeyden çok sevdiğim annem Nurbil GÖZCÜLER'e, babam Sedat DORU'ya ve canım kardeşim Melike DORU'ya gösterdikleri sabır ve sevgiden dolayı en derin şükranlarımı sunarım.

Serkan DORU

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin, küreselleşmenin yarattığı çok boyutlu değişim ve etkileşim süreci ile birlikte değişime uğraması, ulus devletlerin 21.y.y.'da çağdaş dünyaya entegrasyonunu zorunlu kılmıştır. Bu akımdan etkilenen devletler de çağı yakalamak ve sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimleri yakından takip edebilmek adına ulusüstü birliklere katılma ya da bu birliklerin düzenleyici normlarına göre “düzenlenme” ihtiyacı hissetmişlerdir.

Sözü edilen değişim sürecinden etkilenen ülkelerden birisi de Türkiye’dir. Özellikle 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan “batılılaşma ve batıya göre yeniden düzenlenme akımı” Cumhuriyet Türkiye’sinde 1923 tarihi ile başlamış, 1950’den sonra da bazen iktidara gelen yönetimlerce bazen de yapılan askeri darbeler ve muhtıralarla kesintiye uğrayan bir süreç olmuştur. Avrupa’ya uyum adına Türkiye Cumhuriyeti’ndeki ilk ciddi adım 1963 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu ile imzalanan Ankara Antlaşması ile atılmıştır. Bu tarihten sonra 1973 yılında Katma Protokol imzalanmış ve 1980 yılına kadar ilişkiler tam üyelik hedefinde sürdürülmeye devam etmiştir. 1960’larda kendini hissettirmeye başlayan küreselleşme akımı Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu bölge ülkeleri açısından adeta model bir birlik haline getirmiştir. 1981 yılındaki Yunanistan’ın üyeliğine kadar Türkiye ve Yunanistan bu konuda adeta yarış halinde olmuşlardır. Fakat bu tarihten sonra Türkiye’de askeri müdahalenin gerçekleştirilmesi, en yakın rakip olan Yunanistan’ın tam üyeliğe kabul edilmesi, Türkiye’de askeri müdahale ile başlayıp 1982 Anayasası’nın kabul edilmesiyle hat safhaya ulaşan bireysel hak ve özgürlüklerin kısıntısı ile başlayan anti-demokratik uygulamalar Avrupa Topluluğu ile ilişkilerimizi 1987 yılına kadar durdurmuştur.

1980’li yılların ortasından itibaren Amerika ve İngiltere’de ortaya çıkan neo-liberal politikaların etkisi tüm dünya ile birlikte küreselleşmenin bir sonucu olarak Türkiye’yi de sarmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte iletişim olanaklarının ve bilginin paylaşılabilirliğinin artması, toplumları her türlü gelişmeden haberdar etmeye başlamıştır. Dolayısıyla devletin tüm katı yalıtkanlığına rağmen halkın bu gelişmelerden haberdar olması ve taleplerini bu yönde dile getirmesi devleti ve yöneticilerini de değişime zorlamıştır. Ayrıca bilgi toplumunun bu şekilde oluşumunun yanı sıra neo-liberal politikalar yardımıyla serbest pazar olgusunun sınır tanımadan tüm ülkelerin ekonomik sistemlerine entegre oluşu Türkiye’de de ekonomik alanda bir açılımı zorunlu kılmıştır.

Türkiye'nin 1980'li yıllardaki bu hızlı gelişmelere ayak uydurabilmesi için de öncelikle yurttaşlarına tanıdığı sivil hak ve özgürlükleri genişletmesi ve bunları anayasa ve yasalarla garanti altına alması gerekiyordu ki bu kıstas, Türkiye'nin entegre olmayı istediği Avrupa Topluluğu'nun da ön koşuluydu. Bu bağlamda Türkiye, hem yurttaşlarının askeri müdahale ile kısıtlanan birinci ve ikinci dereceden hak ve özgürlüklerini genişletmek, hem de devlet olarak dünya arenasında etkili bir aktör olabilmek için 1987 yılında vatandaşlarına Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkanı hakkı tanıdı ve akabinde de 1988 yılında Avrupa Temel Haklar Şartnamesini imzaladı. Bu adımlar Türkiye'nin 1980'li yıllarda Avrupa ile entegrasyonu sürecini tekrar başlatan adımlar oldu. 1990'lı yıllarda ise Maastricht ve Kopenhag Kriterleri'nin Avrupa Topluluğu nezdinde aday ülkeler için ön şart olarak ilan edilmesi Türkiye'nin çağdaş dünyaya entegrasyonu konusundaki yol haritasını çıkarmış oldu.

Yukarıda saydığımız gelişmelere paralel olarak 1980'li yıllarda sivil hak ve özgürlüklerin genişletilmesi başta olmak üzere çeşitli alanlarda isteklerin devlete ve toplumun kalan kesimlerine daha iyi aktarılabilmesi adına canlanan sivil toplum kuruluşları, bu dönemin en etkili aktörleri oldular. Sivil toplumun düşünsel ve davranışsal eylemleri vasıtasıyla ihtiyaç duyulan alanlardaki talepler daha rahat dile getirilmeye başlandı. Özellikle temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi ve katılımcı demokrasinin etkin kılınabilmesi adına halkın oy kullanma eylemi dışında, yaşadığı bölgedeki yönetimin politika üretme süreçlerine aktif olarak katılımının sağlanması konusunda sivil toplum örgütlerinin büyük katkısı oldu. Türkiye bu konulara ilişkin olarak 1995 ve 2001 Anayasa değişiklikleriyle düzenlemeye gitti. 1999 yılında Helsinki'de Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne aday ülke ilan edilmesiyle birlikte Katılım Ortaklığı Belgeleri ile Avrupa'dan gelen yasal düzenleme talepleri Türkiye'nin ulusal programları ve ardı ardına çıkardığı uyum paketleriyle cevabını buldu.

Tüm yaşanan bu gelişmelere rağmen günümüzde halen örgütlenme, toplanma ve politik süreçlere katılma özgürlükleri konusundaki kısıtlamalar az da olsa devam etmektedir. Bu yüzden bu çalışmanın amacı da yapılan değişikliklere ek olarak, Avrupa'daki gelişmeler baz alınarak yapılması gerekenleri vurgulamaktır. Yasal alanda yapılabilecek olan bu düzenlemelere ek olarak uygulamada yerel yönetim ve sivil toplum ortaklığını pekiştirmeye yönelik olarak üzerine alan araştırması yapılan Avrupa Evi modellemesi üzerinde durulacaktır. Modellemeden amaç, AB'nin dört ülkesinde incelenen bu oluşumun artı ve eksileriyle yorumunun yapılarak mevcut düzen içerisinde Türkiye'de hangi yasal ve hukuki statüde ve hangi kaynaklarla var edilebileceğini tartışmak olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA HAKKINDA BİLGİLER

1.1. Araştırmanın Amacı

Tezin temel amacı, Avrupa Birliği'ndeki Avrupa Evleri'ni inceleyerek, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecini pekiştirmeye yönelik olarak yurtiçinde yeni bir yerel yönetim-sivil toplum işbirliği modeli geliştirmektir. Ancak, bir Avrupa Evi'ni Türkiye'ye aynen kopyalamak söz konusu değildir. Mevcut yasal düzenek dahilinde de böyle bir amacın şu an için gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Zaten Avrupa Evleri'nin hukuksal, ekonomik ve idari yapılanması yerinde incelendikten sonra bu kuruluşların yerel ve merkezi yönetim karar mekanizmaları üzerindeki etkisi yapılacak olan yüz yüze görüşmeler yardımıyla ortaya çıkarılacaktır. Amaç, Avrupa Birliği içinde yönetim olgusunu pekiştirmeye yönelik olarak kurulan bu Avrupa Evleri'nin Türkiye'ye ne gibi katkılarının olabileceğinin araştırılması ve bu araştırma sonucunda benzer bir işbirliği modelinin Türkiye'ye uygulanıp uygulanamayacağı sorusunu çözmektir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Gerçekleştirilmeye çalışılan tez konusu, hizmet ettiği amaç bakımından Türkiye'de bir ilk olacaktır. Çünkü küreselleşen dünya düzenine paralel olarak ülkemizdeki kamu yönetimi de kendi içerisinde bir reform geçirmekte ve bu reformlar genellikle Avrupa Birliği'nin tavsiyeleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Türkiye'nin dış politikadaki en önemli hedeflerinden birisi olan Avrupa Birliği, ileride gerçekleşmesi beklenen tam üyelik hedefi doğrultusunda Türkiye'den bazı istemlerde bulunmaktadır. Bu istemlerin bir çoğu da kamu yönetimi alanına ilişkindir. Reformların uygulanması esnasında önemle üzerinde durulan bir konu da, yönetim kavramına ilişkin olarak sivil toplumun etkinliğinin sağlanması ve bu bağlamda farklı kesimlerden farklı fikirlerin yerel ve merkezi yönetim karar mekanizmalarında etkili olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Türk sivil toplumuna örnek teşkil edebilecek bir modelin yorumlanması, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecine hız katabilecek bir gelişmedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Tez projesinin en orijinal yönü 8 Avrupa Evi'nde yapılmış olan görgül alan araştırmasına dayalı kısımdır. Bu bölümde 4 farklı Avrupa ülkesinde belirlenmiş 8 Avrupa Evi'nde yüzyüze görüşmeye dayalı ve önceden yapılandırılmamış nitelikte görüşmeler yer almaktadır. Temelde Avrupa Evi'nin tarihçesine, işlevine ve işbirliği içinde bulunduğu kuruluşlara yönelik olarak yöneltilen kalıp soruların yanı sıra zaman içerisindeki tecrübenin ölçülmesi amacıyla uygulamaların getirilerine ve götürülerine ilişkin sohbet tarzında görüşmeler de bulunmaktadır. Çalışmanın başında Avrupa Evleri'nin tarihçesine ve Türkiye'deki sivil toplum-yerel yönetim işbirliğinin son on yıldaki kısa geçmişine ve gelişmelerine yönelik kaynak taramasından sonra araştırma hakkında veri değerlendirmelerine yer verilmektedir.

1.4. Araştırmanın Sorunu

Çalışmanın son bölümünde ise yapılan alan araştırmasının sonucunda elde edilen bilgiler nitel değerlendirmeye tabi tutularak Türkiye'deki sivil toplum-yerel yönetim işbirliğine dönük model önerisi geliştirilmeye çalışılmaktadır.

Tek kutuplu ve tek sistemli bir yapıya doğru yol alan küresel dünya düzenine karşı oluşturulan birlikler, bu sistemler dışında kalmış ülkeler için son seçenek midir?

Avrupa ülkeleri arasında başta ekonomik ortaklıkları pekiştirmek amacıyla kurulan fakat sonradan siyasi ortaklıklara da gebe olacağı gözükken Avrupa Birliği'nin bu amaç doğrultusunda tartıştığı yönetim kavramı, 21.y.y.'daki Türkiye için tartışılabilir mi?

Tek merkezden yönetimin gereksinimlere yeteri kadar cevap veremediği günümüzde, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliğine dönük faaliyetleri bu konudaki boşlukları doldurabilir mi?

Türkiye'de yerel yönetimler ile sivil toplum örgütleri arasındaki ortak faaliyetler, Avrupa Birliği'nin bizden istediği kriterler bağlamında ne derecede gerçekleşmektedir?

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmak için çabaladığı bir dönemde, Avrupa Birliği içindeki derinleşme olgusuna paralel olarak ve kendi içindeki yönetimi sağlayabilmek adına kuracağı Avrupa Evleri, Türkiye'nin içinde bulunduğu süreci hızlandırabilir mi?

Bu süreç dahilinde Avrupa Evleri'nin, Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısı da göz önüne alındığında, getirileri ne olabilir?

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KAVRAMI, TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ VE DÜNYADAKİ KAVRAMSAL DEĞİŞİMLER

2.1. Sivil Toplum, Tanımlar ve Açıklamalar

Sivil toplum (civil society) terimi, ilk olarak Antik Yunan'da köklerini kazanmış, Aristoteles'in geliştirdiği ve literatüre kazandırdığı "politike koinonia" yani yasalarla belirlenmiş bir düzen içinde yurttaşların oluşturduğu eşitlik ve özgürlüğe dayanan siyasal sistem olan "polis"i ifade eder. Latince'ye "societas civilis" olarak aktarılan bu terimin günümüz tanımlamalarından farkı siyasal yani devlet erkini kullanan toplumla sivil toplumu birbirinden kesin olarak ayırmayıdır (Onbaşı, 2005, s.13). Bu ayırımın yapılmayışındaki sebep belki de o zamanın yönetiminde etkin olan doğrudan demokrasinin varlığıdır. Çünkü doğrudan demokrasinin uygulandığı toplumda bireyler birebir olarak karar alma ve uygulama süreçlerine katılabildiklerinden siyasal toplum, siyasete yön veren sivil toplumla bir tutulmuş olabilir. Sivil toplumun tarihsel süreç içerisinde kazandığı anlamlar toplumların bu kesimden ne beklediği ile doğru orantılı olarak sürekli değişmiştir.

Bir başka görüşe göre de sivil toplumun kökenini yurttaşlar oluşturmaktadır. Çünkü sivil toplumu oluşturan birimlerin hepsi yurttaş temelinde örgütlenmiştir. Ki bu durum, Antik Yunan'da dahi böyleydi. Köleler ve yabancılar dışında yurttaşlar kamusal alanın belirleyicisi olabiliyordu (Yıldız, 2004, s.86).

Tarihsel süreçte de önemli düşünürler sivil toplum üzerine söylemlerde bulunmuşlardır. Her ne kadar katılımcı demokrasi ve insan hakları bağlamında 19. y.y.'dan bu yana kullanılan bir kavram olsa da, zaman zaman devlet ve özel alan ayırımını daha net belirtebilmek adına sivil toplum adına bazı açıklamalar da yapılmıştır. Örneğin" Montesquieu ve Machiavelli gibi düşünürlerce ' ara yapılar, ara tabaka ya da kuruluşlar' biçiminde algılanan sivil toplum, Hegel'e göre 'merkezi devletten bağımsız olarak hareket edebilen, mülkiyet haklarına dayalı ve özünü örgütlenme özgürlüğünün oluşturduğu' bir yapılanmayı anlatan bir kavramdır. Marx'a göre "maddi varlık koşulları, tüm tarihin gerçek kaynağı, ocağı ve sahnelenişi"dir sivil toplum. Durkheim'a göre 'ikincil yapıları', Weber'e göre ise 'özerk yetkili tüzel kuruluşları' ifade eder. Gramsci ise 'genellikle özel diye anılan organizmalar bütünü ve bir üst-yapısal uğrak' olarak görür onu" (Yıldırım, 1993, s.39).

Sivil toplumun doğuşu, Batı’da Rönesans ve Reform hareketlerinin geliştiği 15. y.y.’a rastlar. Hümanizm hareketiyle “bireyin özerkliği ve özgürlüğü” nosyonu geliştiğinden, bu dönemde gelişen hümanizm, modern liberal bireyciliğin de önünü açmıştır (Yıldız, 2004, s.86). Ayrıca, Protestan Batı dünyasında sanayi devrimi ile birlikte yaşanan değişimlere değinmek gerekir. 18. y.y.’daki sanayi devrimi ile birlikte kent burjuvazisinin üretimde artan gücü onun siyasal yaşamda da söz sahibi olmasına ve yönetim erkini paylaşma arzusuna neden olmuştur. Bu bağlamda ortaya çıkan 3. haklar olarak niteleyebileceğimiz siyasal katılım, etkin yurttaşlık ve yönetimin kararlarında aktif olarak rol alma dürtüsü sivil toplumu canlandıran en temel nedendir.

Bir başka tanıma göre ise sivil toplum,”devletin müdahalesi dışında birey ve grupların kendi alanlarını düzenlemelerini kapsamasının yanında; devletin ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, otorite alanı dışında kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (Yılmaz,1997,s.86).

Devlet – sivil toplum karşıtlığını temel alan görüşe göre de sivil toplum, “kendi kendini üreten, gönüllü, devletten bağımsız bir alandır; devleti ortadan kaldırmak gibi bir isteği yoktur. Bireysel amaçlardan ziyade kamuyla ilgilenen bir olgudur” (Efeler, 2005, s.115).

Sivil toplumu üçüncül örgütler olarak gören diğer bir görüş ise sivil toplumu ; kanun hakimiyetinin olduğu, öte yandan özerk kurumlardan oluşan bir “ara sektörün yaygın bir biçimde geliştirilmesi yani devlet ya da bir başka merkezi otorite tarafından yönetilmeyen, halkın iradesini temsil eden kurumlar” olarak tanımlamaktadır (Dahrendorf, 1991, s.72-74).

Bir başka görüş ise “sivil toplum kuruluşlarını, bireylerin eşit katkı ve sorumluluklarla kurdukları, ortak amacın doğrultusunda çalışan yatay örgütlenmeler olarak tanımlar” (Yerasimos ve v.d., 2000, s.13-23). Bu konuda 1970’lerin Fransa’sında Marcel Merle tarafından yapılan STK tanımı ise “farklı ülkelerin çıkar peşinde koşmayan bireyleri tarafından kalıcı biçimde oluşturulan gruplar, dernekler ve hareketler” şeklindedir (Ryfman, 2006, s.33).

Dünya üzerinde halen muğlak bir kavram olduğu için sivil toplumun bir de AB boyutundaki tanımına göz atacak olursak bu sınıflandırmaya göre;

- “STK’lar kişilere (üyelerine ve yöneticilerine) kazanç sağlamak amacıyla kurulmamalıdır. Ancak STK’lar faaliyetlerini karşılayabilmek için kuşkusuz ücretli eleman çalıştırabilirler, örneğin kar amacı gütmeyen kuruluşlar gibi.
- STK’lar gönüllü kuruluşlardır. Yani STK’lar gönüllü birer inisiyatif olarak kurulurlar ve gönüllü katılımçılık prensipleri doğrultusunda topluma yönelik kamu hizmetlerini yürütürler.
- STK’lar bir olay karşısında kurulmuş olan geçici kurullardan veya gayri resmi oluşumlardan yasal ve tüzel kişilikleri itibariyle ayrılırlar.
- Üyelerine ve destekleyenlere karşı denetlenebilir bir yapıları olmalıdır.
- STK’lar özellikle devlet ve diğer kamu kuruluşlarından, ticari kuruluşlardan ve siyasi partilerden bağımsız olmalıdır” (Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, 2006, s.11).

Avrupa Birliği Komisyonu’nun hazırlamış olduğu sivil toplum diyalogu raporuna göre sivil toplumun, üçüncül örgütler olarak sınırlarını çizmek isteyecek olursak bu kapsama girecek olan örgütlenmeleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- İşgücü piyasası aktörleri, yani, sosyal taraflar (işçi sendikaları ve işveren örgütleri),
- Sosyal ve ekonomik aktörleri en geniş ölçüde temsil eden kuruluşlar (Örneğin, tüketici örgütleri),
- Sivil toplum kuruluşları (STK’lar) ile sıradan vatandaşların yerel yaşama ve kent yaşamına katılmalarına imkan veren sosyal örgütler (örneğin, gençlik veya aile dernekleri),
- Dini topluluklar,
- Medya (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/siviltop/diyalog.pdf>) (14.06.2007).

Tüm bu tanımlamalara ek olarak sivil toplumu kavram olarak özetleyecek olursak üç temel özellikten bahsedebiliriz. Bunlar;

- “Kurumların, örgütlerin ve düşüncelerin “çoğulluğuna” dayanan kamusal alan.
- Özerk bireysel ahlaki tercihleri içeren “mahremiyet alanı”.
- Toplumsal alanın korunması ve geliştirilmesi için gerekli bir dizi temel hakları içeren “yasal alan” (Gençkaya, 1997, s.103).

2.2. Cumhuriyet Türkiye’inde Sivil Toplum ve Gelişimi

2.2.1. 1923-1945 Arası (Tek Parti Dönemi) Sivil Toplum Olgusu

Sivil toplum kuruluşlarının Türk toplumundaki ilk örneklerinden sayılabilecek olan vakıflar, Osmanlı-İslam geleneğinin tarihimizden günümüze bir uzantısıdır. Dernekler ise, 1901 Fransız Dernekler Kanunu model alınarak, 1908 II. Meşrutiyet zamanında, 1909 “Cemiyetler Kanunu” ile başlamaktadır.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte 1923 yılında, otoriter bir dernekler kanunu düzenlemesi yürürlüğe girmiştir. Bu durum, 1926 yılında İsviçre Medeni Kanunu’nun benimsenmesiyle liberal bir dernekler kanunu yürürlüğe girmesine kadar devam etmiştir. Bu dönemde “dernek” sözcüğü yerine, “cemiyet” sözcüğü benimsenmiş ve bu dönem 1938 yılına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra 1946 yılına kadar derneklerin hem faaliyetlerini hem de yürütülmelerini yürütme organına bırakan bir sistem benimsenmiştir. 1946 yılında ise dernekler hukuku açısından önemli sayılan 4919 Sayılı Kanun çıkarılmıştır (Der.Boztekın, 2004, s.12).

Türkiye, 83 yıllık Cumhuriyet tarihinde sivil toplum adına gerçekten aşılması güç engelleri aşmıştır. Öyle ki Türkiye Cumhuriyeti, çok farklı etnik kökenlere sahip bir kıtalararası imparatorluktan arta kalan beşeri unsurlarla, 20.y.y.’ın başında ideolojilerin tırmanışa geçtiği bir dönemde, dünyanın en stratejik noktalarından birinde ulus devlet olarak kurulmuştur. Kuruluşu aşamasında farklı etnik kökenlerden ve inançlardan gelen bu halk adeta bir sivil toplum dayanışması göstererek Cumhuriyetin filizlenip yeşermesine büyük katkıda bulundu. Fakat takip eden yıllarda rejimi koruma iç güdüsüyle devletin almış olduğu tek parti politikası, sivil toplumun siyasal anlamda hak arama yollarının tamamıyla önünü tıkamıştır. Öyle ki; bırakın sivil toplumun hak arama mücadelesi için devlete karşı girişimini, halkın mecliste kurulan hükümette bir başka parti kanalıyla koalisyon olarak dahi temsil edilmesi imkansız bir hale gelmiştir. Sivil toplumu körelten böylesine bir müdahalenin izleri, bugün bile sivil toplumun gelişmemesi bağlamında kendini göstermektedir.

Tek parti döneminden sonra yaşanan yine tek partili iktidarlar ve bunu takip eden yıllardaki askeri müdahaleler de sivil halkın kendi yönetim erkinin yanı sıra geliştirmek istediği sivil toplum hareketlerini oldukça sınırlamıştır. 1. derece hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığı bu dönemlerde siyasal katılım hakkı istemek imkansız hale gelmiştir.

Ancak 80’li yılların ortalarından itibaren ağırlıklı olarak kadın hareketleriyle başlayan sivil toplum atılımı 1990’lı yıllar ve AB bütünleşmesi ile birlikte kendini siyaset arenasında gösterir olmuştur.

2.2.2. 1945-1980 Arası Demokratikleşme Sürecinde Sivil Toplum Olgusu

4919 sayılı kanun, derneklere irade beyanı ile birlikte tüzel kişilik kazandırırken, kısa bir süre yürürlükte kalan bu kanuna karşı 6761 Sayılı (eski) Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile bazı kısıtlamalar getirilmiş ve bu durum 1961 Anayasası’na kadar sürmüştür (Der. Boztekin, 2004, s.12).

Fakat 12 Mart 1971 muhtırasından sonra Dernekler Kanunu’nda, 1972 tarihli ve 1630 sayılı Dernekler Kanunu bir “kısıtlamalar düzenlemesi” olarak ve “cemiyyet” yerine “dernek” adı kullanılarak hayatımıza girmiştir.

Kısıtlamaların nedenleri şunlardır:

- 1) Dernek sayısının çok fazla artmış olması.
- 2) Birçok dernek kurucusunun ve dernek üyelerinin adreslerinin bilinmemesi.
- 3) Derneklerde genel ve mali denetimin yapılamaması.
- 4) Derneklerin kişisel amaçlar için kötüye kullanılması.
- 5) Dernekler vasıtasıyla vergi kaçırılması.
- 6) “Kamu yararına çalışma” niteliğinin belirsizliği ve birçok derneğin kamu yararına çalışma ayrıcalığını elde ederek aslında kamuya yararlı olmayan faaliyetlerde bulunması.
- 7) Derneklerin anarşiyi körüklemesi, anarşik olaylarda birçok dernek bağının bulunması.
- 8) Öğrenci derneklerinin amaçlarından sapmış olması.

12 Eylül 1980’e kadar süren bu durumdan sonra, 2908 Sayılı Kanun çıkarılmıştır (Der. Boztekin, 2004, s.13). Türkiye’de bu bağlamda sivil örgütlenmeyi baltalayan tarihler olarak “1938, 1946, 1971 ve 1982” verilebilir. Ekonomik gelişim ve değişim dönemlerinde sivil toplumun gelişmesi de paralel bir süreç izlemiştir.

1950’lerden itibaren dünyadaki sivil toplum anlayışına yanlış bir çizgide gelişen (ya da öyle anlaşılması istenildiği için bu doğrultuda gelişen!) sivil toplum anlayışı, çeşitli sivil toplum hareketlerinde kendisini pratiğe dökmüştür.

Öyle ki, bu dönemdeki anlayışa göre, sivil toplum devlet dışındaki kurum ve kuruluşlardaki belirli bir uzmanlar topluluğundan oluşan bir yapı olarak algılanıyordu. Bu uzmanların ilgili konu hakkındaki profesyonelce görüşleri kullandıkları dil yapısı ve hizmet ettiği amaçlar bakımından elit bir görüntü çizmekteydi.

Gerçekten de 1950-1980 arası Türkiye’inde devletçi elit ve siyasi elit, siyasal yaşamın temel aktörleri olmuşlardır. Diğer sosyal gruplar (milliyetçiler, sosyalistler ve İslamcılar) demokrasi kültürüne ve topluma zenginlik katmakla birlikte siyaseti elinde tutanların yörüngesine girerek tam anlamıyla kendilerini gösterememişlerdir (Çaha, 2003, s.238). Bu sebeple bu dönemin sivil toplumu kesinlikle halkın görüşlerini birebir yansıtan halktan değil, sadece merkez devlet teşkilatının, onun taşra uzantılarının ve yerel yönetimlerin faaliyetlerine ilişkin aykırı görüşler bildiren uzmanlardan ve bilim adamlarından oluşmaktaydı. Çağdaş siyasal sistemlerin gereksinimlerinden birisi olan katılımcı demokrasi ilkesi, uzmanların katılımı nezdinde bir sivil toplum katılımı olarak yeterli görülüyordu. Bunun sebebini belki de o zamanki yönetim politikalarına bağlı olarak nitelik-nicelik ayırımına gidilmiş olmasına bağlayabiliriz. Konuya karşın uzmanlardan gelen nitelikli eleştirilerin sorunun çözümüne yeterli olacağına varsayılması, demokrasinin önkoşullarından biri olan katılımcılığın tüm yurttaşlar nezdinde ya da isteyen her yurttaşın katılabileceği bir platform oluşturularak niceliksel bir biçimde çözümlenmesini gereksiz kılmış olabilir.

2.2.3. Türkiye’deki İlk Sivil Toplum Hareketleri

Demokrat Parti’nin iktidar olmasından ve sivil toplumun dini gruplar, işçi ve işveren kuruluşları, köylüler ve farklı medya grupları nezdinde yavaş yavaş canlanmaya başlamasından sonra bu hareketlerin ilk pratiğe dökümü 1970’lerdeki 1. Boğaz Köprüsü eylemidir (Çaha, 2003, s.237). Fakat bu eylem esnasında uzmanlardan, aydınlardan ve entelektüellerden oluşan bir uzmanlar kadrosu devletin bu politikasına çeşitli yönlerden karşı çıkmıştır. Tüm bu eylemler sonucunda bakıldığında ise ortaya çıkan tablo şudur: Uzmanlar sivil toplum olarak halkı değil devleti temsil ediyordu, siyasetçiler seçim dönemlerinde kendilerine yardım eden zenginlere vaatlerini tutmak üzere her faaliyetlerinde onlara uşaklık edenler olarak görülüyor ve siyasetçiler de uzmanları “zenginleşme, özelleşme ve refah karşıtı” entelektüeller topluluğu olarak adlandırmaya başlıyorlardı. Siyasetçilere göre uzmanlar, “planlama, şehircilik, bilim” adı altında sivil toplum birimi olarak sadece kendi yararını dayatmaya çalışan bir kurum olarak görülüyordu.

Bu gruba bir taraftan da meslek odalarının içinden çıkanlar olduğu için “meslekçi muhalefet” adı da takılmıştı. Çünkü 1970’li yıllarda meslek odaları, sendikalar gibi kuruluşların içerisinde iki grup öne çıkmaktaydı. Birinci grup her şeyin planlı ekonomi ve türevleri ile çözülebileceğini öngören ve her işi katı bilimsel doktrinler yardımı ile çözmeye çalışan halktan uzak ve kopuk uzmanlar, diğer tarafta ise yeni mezunlardan oluşan genç ve dinamik, halkın ve kentlinin taleplerinin dikkate alınarak aslında sivil toplumun odağı olarak görülen halka hizmet edilebileceğini öngören uzmanlar topluluğu oluşturuyordu. Meslek odaları içerisinde hakim olan ve kurucu grupta yer alan bu jakoben eğilimli, tek parti dönemindeki uzmanlık günlerini özleyen muhafazakar sol grup bu birincil grubun içerisinde yer almaktadır (Gümüş, 2004(a), s.7).

1980’li yılların Türkiye’inde sivil toplumu öne çıkaran ilk gruplardan birisi de “Yeşil Dayanışma” grubudur. 1982 Anayasası ile özgürlüklere indirilen darbe insanların örgütlenme haklarını ellerinden almamakla birlikte 1961 Anayasası’na nazaran daha büyük kısıtlamalar getirdiği için bu on yıllık dönem içerisinde sivil toplum bağlamında fazla bir atılım kaydedilememiştir. Bu yıllarda sadece kadın haklarına ve çevre sorunlarına yönelik olarak sivil örgütlenmeler ortaya çıkmıştır. Merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin dikkati bu konudaki çarpıklıklara çekilerek, aksaklıkların giderilmesinde karar oluşturma süreçlerine halkın katılımı sağlanmış ve bazı kısıtlamalar sivil halkın direnişiyle kırılmıştır (Smith, 1998, s.87).

Bu yıllarda sivil toplum kavramının literatürde tam bir açılımının olmadığını düşünürsek bu aslında normaldir. Çünkü 1980’li yıllar liberal ekonomik politikalar bağlamında Türkiye’de devletin yanı sıra sanayi burjuvazisinin serpilme dönemini simgelemekteydi. O zamanki sivil toplumdan kasıt sadece devletin dışındaki halk kitleliydi. Fakat bugünkü anlamında sivil toplum, devlet ve özel sektörlerin yanı sıra üçüncül örgütler olarak halkın arasında ortaya çıkan kar amacı gütmeyen örgütleri temsil etmektedir. O zamanlarda henüz ikincil(özel sektör) örgütler fazla işlevsel olmadığı için ve bu kesimin negatif dışsallıkları, toplumun ilgili kesimlerini tepki göstermelerini gerektirecek boyutta etkilemediği için, bu tarz hareketler yavaş kalmıştır. O dönemde sadece yukarıda da bahsettiğimiz gibi sanayileşme ile birlikte hızla gelişen inşaat sektörüne bir tepki olarak yeşili koruma dürtüsüyle ortaya çıkan “Greenpeace”, “Yeşil Dayanışma” gibi örgütler başı çekmektedir. Daha sonraları gelen farklı negatif etkilere bağlı olarak bunlara karşıt değişik halk kesimlerinde değişik sivil toplum örgütleri ilgili tarafların politikalarını etkilemek için harekete geçmiştir.

1980'lerin sonu ve 1990'ların başında, Türkiye'de bazı devlet yatırımları (Aliağa Termik Santrali Projesi gibi) başarılı, bilinçli ve çevreci sivil toplum hareketleri sayesinde önlenmiştir (Çaha, 2003, s.266).

1990'lara gelindiğinde ise özellikle bu yılların ikinci yarısında 1996 yılında Birleşmiş Milletler "Habitat 2" zirvesi öncesinde sivil toplum tartışmaları Türkiye gündemine yerleşmiştir. Bu dönemde ortaya çıkmaya başlayan bu kuruluşlara çeşitli adlar takılmış (devlet dışı örgütler, mahalli idare kuruluşları) fakat bunlardan "Sivil toplum kuruluşları" en çok rağbet gören kavram olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan sivil toplum kuruluşları da artık dünya konjonktürüne yakından bağlı olarak "sivil toplum" ve "temsil vasfı" kavramları üzerinde kendi misyonlarını pekiştirmişlerdir (Gümüş, 2004(a), s.12).

Türkiye'de tüm bu gelişmeler yaşanırken, özellikle 1990 sonrası ortaya çıkan sivil toplumu, "vitrin sivil toplumu" olarak adlandırmak mümkündür. Çünkü, uluslar arası fon kuruluşları ve diğer örgütler, demokratikleşmeyi sivil toplum kuruluşlarının sayısına ve niteliğine göre ölçtüğü için üye sayısı çok olan ve proje yapabilecek yerel entelektüel aydın seviyesine sahip kesimler sivil toplum olarak adlandırılmaktadır. Ve bu kesim demokratikleşmeye katkı yapabileceği gibi, ona zarar verebilecek bir yapıda teşkil edebilmektedir (Bayraktar, 2005, s.13).

Fakat buna rağmen bu yıllarda bazı kavramların aşırı vurgulanması ve bunların çoğunlukla benimsenmesi yine de her sivil toplum kuruluşunu bu amaçlar doğrultusunda kurulmaya veya çalışmaya sevk edememiştir. Çünkü, bazı üniversiteler ve kamu kuruluşları çerçevesinde kurulan STK'lar sahip olmaları gereken en önemli hususlardan birisi olan "kamu yararına katkıdan çalışma" ilkesine aykırı olarak bu kurumlar bünyesinde birer döner sermaye kuruluşu olarak faaliyet göstermeye başlamışlardır. Zaten Türkiye'de güçlü STK'ların arkasında da kamu kişilikleri ve kuruluşları bulunmuştur. Siyaseti tüm halk kitlelerine dönüştürmek, STK'ların yaptıkları ya da güttükleri siyasetin kendi kamu yararı kavramları olmasından çok, halkın çeşitli katmanlarından gelen taleplerin bir sentezi olması gerekmektedir. Tersine bir durum az önce sayılan sivil toplumun sahip olması gereken özelliklerden "Kurumların, örgütlerin ve düşüncelerin çoğulluğuna dayanan kamusal alan" ilkesine de ters düşmektedir (Gençkaya, 1997, s.103). Eğer STK'lar çoğulcu yapılarını bir baskı ve çıkar grubu olarak kullanıp, özellikle kendi yandaşları ve üyeleri için yarar sağlamaya girişirlerse bu yapı STK'ların temel değerlerine ters düşecektir (Öztekin, 2000, s.96).

Böylelikle, STK'lar kamusal alanda herhangi bir “çoğunluk despotizmi” yaratırlarsa ya da kendi elleriyle bir “devlet baskısı”nın oluşmasına izin verirse, kişilerin özgürlüklerine dayanarak kamusal alanda var olmaları güçleşir (Bacık, 2003, s.27).

2.3. 1980 Sonrası Neo-Liberal Politikalar ve Küreselleşme Hareketleri

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan olgu şudur ki; ulus-devlet, ulus-üstü sistemlerde yetkilerini (IMF,WB;WTO;UN) gibi kurumlara, içeride ise yerel yönetimlere ve sivil toplum örgütlerine devretmişlerdir. Bu süreç içerisinde üreten ekonomiye hakim olan yerine ekonomiye yön veren devlet olgusu gelişmeye başlamıştır (Aktel, 2003, s.11). Artık yurtiçi piyasada devlet işveren ve üretici kimliğini bırakarak savunma, adalet, sağlık, eğitim, iç ve dış politika gibi asli işlevlerine ağırlık vermeye başlamıştır. Bu yapılanmada ikincil (özel sektör) ve üçüncül (sivil toplum örgütleri) kuruluşlar aracılığıyla yayılımı hızlanan küreselleşme olgusunun devletlere yapmış olduğu baskının etkisi büyüktür. Çünkü küreselleşme akımı ile birlikte neo-liberal politikaların, ekonomik yaşam başta olmak üzere siyasi ve kültürel yaşama entegrasyonu sonucunda birey ön plana çıkarak, devletin, toplumun kolektif yararları için öngördüğü politikaları çeşitli yollarla (bireysel işlemler, sivil toplum kuruluşları) etkilemeye ve karar alma süreçlerine katılmaya başlamıştır. Bu değişime yönelik girişimlerde devletin yönetim yapılanmasının ve uzun dönem ekonomik kararlarını bu doğrultuda almasına neden olmuştur.

Küreselleşme ile birlikte yaygınlaşan ulus-üstü kuruluşlar ve ulus-üstü birlikler egemenliğin “kısmen devredilmesi” esasına dayanarak çeşitli alanlarda ülkeleri ya da kurumları belirli aşamalarda ortak konsensüs olarak kabul edilen topluluk politikalarına uyuma zorlamaya başlamıştır. Buna örnek olarak Avrupa Birliği'ne uyum süreci kapsamında Türkiye'de yapılan yasal değişikliklerle, kademeli olarak (3 yıl, 5 yıl) uzun dönemli bütçe politikalarının hayata geçirilecek olmasıdır.

Küreselleşmenin getirdiği bireysel politikalar insanların ve insanlığın daha özeline indiği için yerel değerler zaman içerisinde de önem arz etmeye başlamıştır. Yerel değerlerin, politikaların, görüşlerin ulus veya öngörülen topluluklar bağlamında ele alınması da üniter yapıdaki kimliklerin çeşitlenmesi dolayısıyla toplumun heterojenleşmesi sonucunu doğurmuştur (Duran, 2003(b), s.88). Bu sebeple son zamanlarda toplumbilimciler tarafından bu dönüşümü açıklamak için kullanılan kavramlardan birisi de “Küreyerelleşme” olarak

adlandırılmaktadır (Aktel, 2003, s.18). İngilizce karşılığı “Glocalisation” olan bu kavram, küreselleşme akımının toplumda yarattığı heterojenleşmeyi açıklamak üzere türetilmiştir.

Küreselleşme ve küreyerelleşme kavramlarının yarattığı bu farklı anlamlar Falk ve Kellner’in ifadelerinde aşağıdan ve yukarıdan küreselleşme olarak iki iki farklı boyutta açıklanmıştır. Bu tanımlamalara göre (Tosun, 2005, s.42) “aşağıdan küreselleşme marjinalleşmiş bireylerin ve toplumsal hareketlerin globalleşmeye karşı direnmelerini ve/veya sosyal adalet ve demokratikleşmeye yardımcı olmak üzere onun kurumlarını ve araçlarını kullanmasını ifade ederken, yukarıdan küreselleşme kapitalist süreçlerin dünya ölçeğinde hızla yayılmasını” ifade etmek üzere kullanılır.

Küreselleşme aslına bakıldığında zaman çok boyutlu çok zamanlı ve çok mekanlı bir süreçtir. Çünkü teknolojinin gelişmesi ile birlikte dünyanın farklı bölgelerindeki insanlar aynı anda birbirleriyle iletişim kurabilmektedirler ve böylelikle birbirlerinin kültürel, ekonomik ve sosyal dünyalarında değişim meydana getirebilmektedirler. Ayrıca küreselleşme belirli bir ana özgü değil sürece yayılan bir olgudur. Bu yüzden küreselleşmenin miladı ve sonu yoktur. Çok boyutlu oluşu (ekonomik, kültürel ve sosyal) aynı zamanda tek boyuta da indirgenemez. Çünkü etki alanı insanların ilişkide bulunmak istediği konuya göre farklılık göstermektedir. Fakat küreselleşmenin son aşamasına dair kurgulanabilir bir senaryo vardır ki; o da bu “çok”lu düzenin aktörleri arasından zamanla birinin üstün geleceği ve dünya çapındaki gelişimin ona doğru olacağıdır (Efeler, 2005, s.106-107). Bu son görüş, baştaki tanımlama ile bir karşıtlık yaratmaktadır. Fakat küreselleşmenin bir dönüşüm süreci olduğunu düşünürsek, bu çok boyutlu etkileşimin zamanla tek boyutlu ve tek merkez üzerinden sağlanan bir etkileşime dönüşmesi de söz konusudur.

1980’li yıllarla birlikte teknolojinin sivil, idari ve askeri olmak üzere toplumun ve devletin her alanını kökten etkileyecek yenilikler getirerek yaşamımıza entegre olması, devletlerin uyguladığı hali hazırdaki politikaların da değişimine sebep olmuş ve genel olarak neo-liberal politikalar olarak adlandırabileceğimiz bu değişim başta ekonomi ve siyaset olmak üzere devletin ve beşeri unsurlarının dünyaya açılımını öngören bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımla birlikte İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlı kalkınmanın temel unsuru olarak benimsenen “İthal İkameci Model”in ve “Refah Devleti” olgusunun terk edilmesi bu neo-liberal politikalar sayesinde olmuştur. Aslında düşünce olarak temeli 1960’lı yıllara dayanan küreselleşme, teknolojik gelişmelerle birlikte 1980’li yıllarda İngiltere’de Thatcher ve Amerika’da da Reagan’ın politikalarıyla uygulamaya geçirilmekte ve bireyin temel alındığı neo-liberal

politikalar uygulamaya konulmaktadır (Duran, 2003(b), s.93). Fransız İktisat literatüründe “Laissez faire, Laissez aller, Laissez passer” olarak geçen “Bırakınız yapsınlar, bırakınız gitsinler, bırakınız geçsinler” olarak tercüme edilen deyim aslında neo-liberal politikalar bağlamında kamu kurum ve kuruluşlarının takınmış olduğu tavrı özetlemektedir (Aktel, 2003, s.36-37).

2.3.1. Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna Geçiş

Neo-liberal politikaların da uygulamaya konulmasıyla iyice işlerlik kazanan küreselleşme akımı, beraberinde yaşanan dönüşümün ne olduğu ve nereye doğru olduğu konusundaki tartışmaları da gündeme getirmiştir. Bu bağlamda teknolojinin gelişmesi ile birlikte bilginin paylaşımının sanal ortama aktarılması, multimedya araçlarıyla yazılı, görsel ve işitsel olarak bilgi paylaşımının mümkün kılınması; artık emek yoğun üretimli sanayi toplumunun bilgi toplumuna dönüşümünü gündeme getirmiştir. Bazı yaklaşımlar da bu dönüşümü Fordist üretim tarzının reddedilerek Post-Fordist bir üretim modelinin benimsendiğini ve bu yönde gelişmelerin devam edeceğini vurgulamaktadırlar (Aktel, 2003, s.38-39). Günlük yaşamdaki tarz değişiklikleri ise modernizmin terk edilip, post-modern bir modelin hayatımıza girdiğini kabul etmektedir. Üretim ve yaşam biçimlerindeki bu değişim sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişin öğelerini özetlemektedir. Eğer bu özeti de tek bir kelime ile belirtecek olursak bunun adı da küreselleşmedir. “Paradigma Değişimi” olarak da açıklanan bilgi çağına geçiş döneminde, 1970’lerde yaşanan refah devleti krizinin klasik yöntemlerle aşılabilmesi, teknolojinin her alanda ilerleme kaydetmesi ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan akımlarla ulus-devletin aşılması etkili olmuştur (Duran, 2005(a), s.191).

Bilgi toplumunun oluşmasıyla birlikte toplumsal, siyasal ve ekonomik sistemler de yeniden şekillenmişlerdir. Öncelikle bilgi toplumunun altyapısı, dinamik, sorgulayan, katılımcı bir sivil toplum ağından oluşmaktadır. Devletin yönetim aygıtları ve bu aygıtları yöneten insanlar dışında kalan herkesi sivil toplum sayan en genel tanımdan yola çıkacak olursak; bilgi toplumunu oluşturan sivil toplum, bu genel tanımın içinde her sektörden yer alan katılımcı insanlardan oluşmaktadır. Bu sivil toplumun oluşumu sanayi toplumuna nazaran çok merkezli, katılımcı demokrasiyi esas alan siyasal sistem sayesinde mümkün olmuştur.

2.3.2. Küreselleşmenin Kültürel Boyutu

Küreselleşme süreci de dünya üzerinde yayılırken kendisine bazı araçlar edinmiştir. Bu araçlardan en büyüğü ve etkili olanı ise batı toplum kültürüdür. Bu kültürün amaç değil de araç olmasındaki en büyük neden ise küreselleşmenin son aşamada tek merkezli ve tek uluslu homojen bir kültür yaratma amacıyla olmasında yatmaktadır. Yaşadığımız süreçte ise batı kültürü gelişmişlik seviyesinin yüksek olmasından dolayı küreselleşmeyi kullanan, bir başka anlatımla küreselleşmenin onun üzerinden yayıldığı bir araçtır. Eğer şartlar gelecekte de aynı olursa batı kültürünün ve medeniyetinin alternatifsiz, tek kültür olup olmayacağı da ayrı bir tartışma konusudur. Bu sebeple batı kültürünün hegemonik ağırlarını ördüğü dünya üzerinde, bu yayılımdan korkan ve yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya kalan toplumlar ve kültürler de sahip oldukları değerleri koruyabilmek adına kendi kültürlerine, dillerine ve özlerine sarılmakta ve gelişimi kendi iç dünyalarında aramaya başlamaktadırlar. Küreselleşme ile yerelleşme ve öze dönme arasında yaşanan bu karşıt durumun en büyük etkenlerinden birisinin bireyin öz değerlerinin neo-liberal politikalar sonucu değer kazanması olduğunu düşünürsek ve bu etkenin de aslında küreselleşmenin bir dayatması olduğunu varsayarsak durumun ne kadar tartışmalı olduğu daha iyi kavranabilecektir.

Küreselleşme olgusu, belirtildiği üzere dünya üzerinde hakim tek bir kültür ve tek bir ekonomi yaratmak üzere yol alan bir düşüncedir (Toprak, 2005, s.63). Bu bağlamda bir yandan devlet tekelleri ve ulus-devlet hegemonyası küreselleşme için ve yararına yıkılırken diğer yandan da aslında kendi iç piyasasında hakimiyeti, düzeni ve eşitliği kısmen de olsa sağlamış devletlerin ekonomik modellerini altüst etmektedir. Çünkü küreselleşme sürecinde devletler büyük aktörlerin istekleri ve çıkarları doğrultusunda küresel piyasaya entegre olabilmektedirler. Bu durumda bölge bölge dünyanın çeşitli yerlerinde gelir adaletsizliklerine ve yoksullaşmalara neden olmaktadır. Bu bağlamda UNDP, (United Nations Development Program) yoksulluğu önlemede devlet ile sivil toplumun ortaklaşa çalışmasının, etkin bir yol olacağını savunmuş ve sivil toplum kuruluşlarının yoksulluğun izlenmesinde ve önlenmesinde çok aktif bir rol alacağını savunmuştur.

Küreselleşme sürecinde refah devleti ve ithal ikameci ekonomik modelin terk edilmesinin en önemli sebeplerini sıralayacak olursak; “kırtasiyecilik, verimsizlik, hantallık, merkezîyetçilik, katı hiyerarşi, aşırı kurallara bağlılık ve ağır işleyen bürokrasi ve etkin olmayan temsili demokrasiyi” bunlara örnek gösterebiliriz.

2.4. Sivil Toplumun Değişen Tanımı

Bilgi toplumunun etkin yapısını oluşturan temel öğelerden olan sivil toplumun tanımı da bu dönemde yeniden düzenlenmiştir. Kısaca; “devlet ve devlet otoritesinin dışındaki ekonomik ve toplumsal alanı nitelemek için kullanılan ve kendi ilke ve kurallarına göre işleyen, kendi kendini düzenleyen özerk alanları ifade etmek için “Sivil Toplum” kavramı kullanılmaktadır” (Aktel, 2003, s.69).

Daha geniş bir ifadeyle, sivil toplum “ devlet denetimi veya baskısının ulaşmadığı, belirleyici olamadığı alanlarda, bireylerin/grupların devletten izin almadan, kovuşturmayaya uğrama korkusu taşımadan ve ekonomik ilişkilerin baskısından da büyük ölçüde bağımsız olarak hareket ederek tutum belirleyebildikleri, sosyo kültürel etkinliklerde bulunabildikleri, gönüllü ve rızaya dayalı ilişkilerin, etkinliklerin ve kurumların oluşturabildiği bir toplumu” ifade etmektedir (Atar, 1997, s.98). Bir de sivil toplum tarafından insanları belirli bir amaç altında örgütleyen sivil toplum kuruluşlarının bir tanımını yapacak olursak da; “belirli amaçları gerçekleştirmek veya belirli konularda kamuoyunu aydınlatmak veya yönlendirmek için çalışan, yaşamın her alanına damgasını vurmaya başlayan özerk, gönüllü toplumsal örgütler ve örgütlenmeler “Sivil Toplum Kuruluşları” (STK) olarak”(Ural, 1995, s.17) anılmaktadır. Kongar’da ise (Aslan ve Kaya, 2001, s.216) “STK’lar, devletin resmi örgütlenmesi dışında, yurttaşlık bilinci ile geliştirilen gönüllü yapılanmalar” olarak karşımıza çıkar. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş aşamasında sivil toplumun en büyük rolü, neo-liberal politikaların benimsenmesinden sonra sistemin yaşadığı meşruiyet krizi esnasında “kamusal alan”da ortaya çıkan boşluğu doldurmak için ara örgütler olarak ortaya çıkmaları olmuştur (Aktel, 2003, s.72). Sivil toplumun kamusal alandaki meşruiyet sorununu çözümüne ilişkin Oakeshott’un (Sarıbay, 2005, s.32-33) “sivil beraberlik” kavramını açıklamakta fayda vardır. Bu kavramın ana teması doğal bir hukuki birlikteliğe dayanır. Şöyle ki; eğer kamusal alanın meşruiyeti, yurttaşların çıkarları doğrultusunda gönüllü olarak bu alanın sahiplenmesini gerektiriyorsa bu doğal bir hukuki birlikteliğin sonucudur. Yani kamusal alanın hukuki meşruiyeti, otorite tarafından yasalara ve belgelere dayandırılan bir dizinden değil, tamamiyle informal bir örgütlenme ile yurttaşların gönüllü oluşturduğu bir birlikten doğmaktadır.

Yukarıdaki yoruma paralel bir yorum da Amerikan literatüründen gelmektedir. Neoliberal yaklaşımlar doğrultusunda, minimal devlet olan sosyal devletin kamusal alanda yarattığı boşluk “üçüncü sektör” aracılığıyla doldurulmaya çalışılmaktadır. Bu kavramın tam bir tanımı olmamakla birlikte, başta ABD’deki literatürde yaygın olan söylemi, “ulusal düzeyde

birinci ve ikinci sektörleri etkilemek üzere bireylerin mal varlığını, dinamizmini, etkinliği ve verimliliği (yaratıcılığını) gönüllü olarak kamusal alana yönlendiren bağımsız vatandaşlar sektörü olarak tanımlanmaktadır (Acı, 2005, s.5). Dolayısıyla burada “üçüncü sektör” olarak vurgulanan sektör STK’lardır. STK’ları bu anlamda üçüncü sektör yapan yani devlet (birincil) ve özel (ikincil) sektörden ayıran iki önemli özelliği vardır. “Birincisi devlet kamu tüzel kişiliğine ya da herhangi bir kamu kuruluşlarına bağlı olmayışları, ikicisi de ticaret yaparak (mal ya da hizmet üreterek) kazançlarını ortaklarına ya da hissedarlarına dağıtmamalarıdır”. (Öztekin, 2005, s.92) Bugüne dönüp baktığımızda devletin de artık kendisine karşıt gibi görünen bir sivil toplumu yavaş yavaş kabullendiğini görüyoruz. Çünkü AB sürecinde ve uluslar arası ilişkilerde sivil toplum demokratikleşmenin bir kanıtı olarak devletlerin yardımcısı olabiliyor. Tüm devletler uluslar arası ilişkilerde yeri geldiği zaman kendi sivil toplumlarının itirazlarını mazaret olarak göstererek kendi çıkarlarını uluslar arası arenada koruyabiliyorlar (Türköne, 2003, s.57). Böylelikle yurtiçinde devletin çatıştığı aktörlerden biri yurtdışı ilişkilerinde yardımcı bir aktör olarak sahneye çıkabiliyor.

2.5. Sivil Bilinçlilik

Bu yaşanan gelişmelere paralel olarak, devletin yavaş yavaş ekonomik faaliyetlerden el çekmesi ve birey odaklı ekonomik modellerin kabullenilmesiyle birlikte doğayı kullanarak ondan çıktı elde eden insanoğlunun toplumsal sorunlara bakış açısı da değişmek zorunda kalmıştır. Bu süreç içerisinde ortaya çıkan “toplumsal duyarlılık” ve “sivil bilinçlilik” gibi kavramları sırasıyla; bireylerin kendi özel yararları için çıktı elde ederken doğaya vermiş oldukları negatif dışsallıklar yüzünden sorumluluk alması ve bu konuda toplumda aynı sorumluluğu taşıyan insanlarla beraber kolektif hareket edilmesi gerektiğinin farkına varması, yaşadığı çevrenin değerlerini kendi geleceği için koruma dürtüsünün gelişmesi ve bunun mantıksal bilincine varması olarak açıklamak mümkündür. Aslında her iki kavramda özünde bireyin yaşadığı çevreye ve etkinlikte bulunduğu ekonomik ve siyasal sisteme karşı duyarlı olmasını ve bunların sonuçlarına karşın farkındalık düzeyinin yükselmesini tanımlamaktadır.

Sivil bilinçliliğin artması ile birlikte devletin artık kamuyu ilgilendiren konularda tek başına karar alması ve aldığı kararların denetimi sürecini de değiştirmiştir. Çünkü, bu bilincin yurttaşlar üzerindeki etkisi onların haklarını belirli bir örgüt aracılığıyla dile getirme ihtiyacını doğurmuştur. Bu ihtiyaç da, sivil toplum örgütlerinin ortaya çıkmasıyla giderilmektedir. Özellikle 1980 askeri darbesi sonrasındaki tüm yasaklamalar ve kamusal alanın renksizleştirilerek bu alana olan dikkatin dağıtılmaya çalışılması Türkiye’deki apolitizasyon

sürecinin başlangıcı olmuştur (Biber, 2006, s.34). Bu süreçte anayasal ve diğer yasal düzenlemelerle yasaklanan birçok demokratik hak ve özgürlük giderek bireylerin tepkisini toplamaya başlamış ve AB süreci ile birlikte de dünyaya uyma adına bu özelemler çeşitli platformlarda dile getirilerek bazı düzenlemeler sağlanmıştır. Bu konudaki isteklerin en güzel ifadesini şu şekilde özetleyebiliriz: “ Bu toplumun yazıp kamusal sahnede sergileyeceği en kötü oyun, devlet tarafından metazori seyrettirilen oyundan daha kötü olamaz” (Türköne, 2003, s.58). Bu sözlerle dile getirilmek istenen şey aslında artık, halka ait olan kamusal alanın halktan başka yöneticisi olamayacağı olgusudur. Kabul etmek gerekir ki; demokratik bir sistemin gerçekten demokratik olup olmadığını anlamak için halkına bu özgürlükleri sunup sunmadığına bakmak yeterli olacaktır. Bir başka görüşe göre de, toplum içinde sağlıklı bir demokrasinin iyi gelişmiş bir sivil toplum olmadan var olamayacağı ve sağlıklı bir sivil toplumun da ancak kendi iç dengeleri belirlenmiş, eylemlerinden dolayı devleti zaman zaman denetleyebilen ve yaptırımlarına karşı halkını savunabilen yurttaşlar topluluğu ile mümkün olabileceği belirtilmiştir (Bilgin, 2004, s.61-62). Şunu da unutmamak gerekir ki; (Sarıbay, 2005, s.37) “özgür olduğumuz için beraber yaşamıyoruz, beraber olduğumuz için özgürüz”. Dolayısıyla sivil örgütlenme, demokratik bir sistemde dahi yurttaşların bireysel özgürlüğünün garantisidir. Çünkü bazı temel hak ve özgürlükler yasalarda sağlanmış olmasına rağmen kolektif bir hareket içerisinde dile getirilmediği veya uygulanmadığı takdirde birey için gerçek anlamda olumlu bir çıktı elde etmek imkansızdır. Buna en basit örnek olarak hak arama mücadelesi esnasında insanların seslerini duyurabilmek adına yaptıkları toplantı ve gösteri yürüyüşlerini gösterebiliriz.

2.6. Karar Süreçlerinde Sivil Örgütlenmelerin Etkisi

Öncelikle sivil toplumun karar süreçlerine hangi boyutta katılabileceğini irdelememiz gerekir. Bu konuya da kamusal alanın yaygın bir tanımını yaparak başlayabiliriz. Habermas’a göre kamusal alan; ”halkın bir araya gelip, kamuyu ilgilendiren konuları müzakere ederek, bu müzakerelerde var olan uzlaşılar doğrultusunda eyleme geçtiği bir alan ya da alanlar”dır. Sivil toplum kuruluşları ise bu tanımda sözü edilmeye çalışılan müzakereci demokrasinin olgunlaştığı örgütler olabilir ve sivil toplumu devletin baskın düşünce ve uygulamalarından kurtarmayı başarabilirlerse, bu noktada araçsallaşmaktan kurtularak, siyasete kendi yaklaşımları doğrultusunda şekil verebilirler (Bayraktar, 2005, s.22).

1990 sonrası gelişmelerde, STK'lar yavaş yavaş kurumsallaşmaya ve lider hareketinden çok toplumsal sorunlara odaklı, kolektif hareketler olma yolunda yapısal değişimlere uğramışlardır. Bu değişime, sivil bilinçliliğin artmasıyla sivil toplum örgütü liderlerinin siyasal erdem göstererek, halkın ve bireylerin düşüncelerini kendi çıkarlarından ve düşüncelerinden üstün tutması neden olmuştur denebilir (Öztekin, 2000, s. 62). Bu anlamda çağdaş bir liderin sahip olması gereken özellikleri de sıralayacak olursak bunlar; küresel bakış açısı, sürekli aktif öğrenme, insana ve kuruma değer verme, öngörü ve görev sahibi olma, farklı seslere ve düşüncelere olanak tanıma, liderliği kurumsallaştırma, grubun bir parçası olabilme ve güvenilirliktir (Us, 2003, s.110). Bunun bir gereği olarak da, STK'lar benzer alanlarda işbirliğine giderken, tek tip üye anlayışından da vazgeçmişlerdir. Bu anlamda, küreselleşmeye ayak uydurarak sadece eleştiren ve muhalefet olan değil, aynı zamanda güçleri yettiği ölçüde devletin üstlenemediği ya da üstlenmek istemediği işlevleri de yerine getirebilen kişiler ve kurumlar tercih edilir olmuştur.

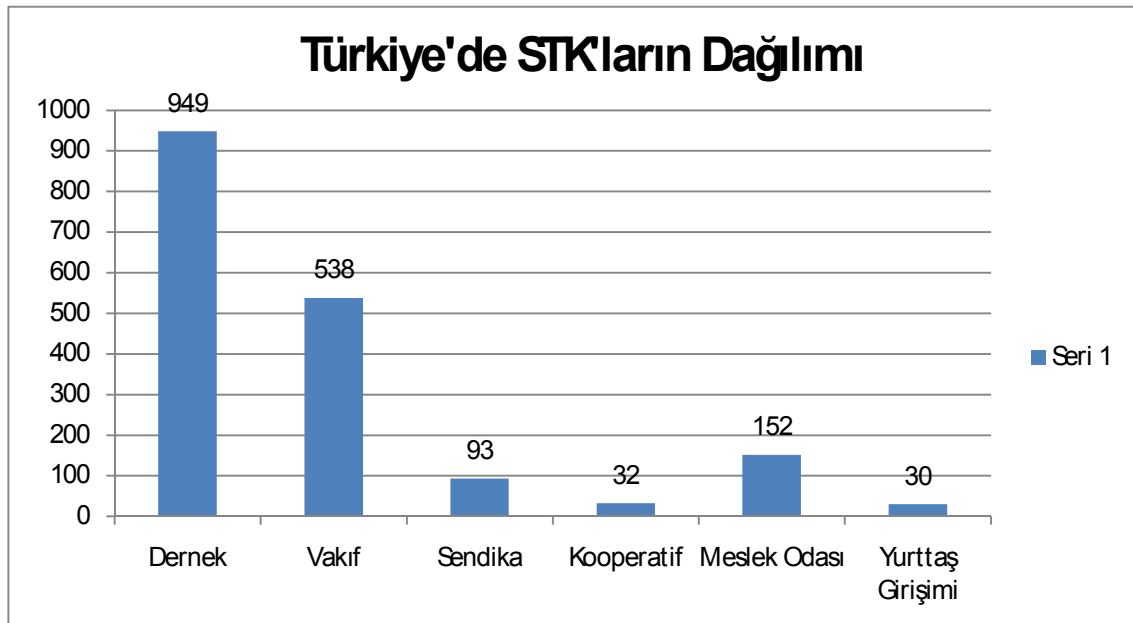
1980 sonrasında sağlanan STK artışı sonrası, 1938 yılında 205 dernek varken, 1961 Anayasası sonrası bu sayı 41.000'i geçmiş, 1983'te bu sayı 53.706'ya ulaşmıştır. 1991'de ise bu sayı 45.950 olurken üye sayısı 3.5 milyon kişiye ulaşmıştır (Aktel, 2003, s.178).

Bugün itibariyle Türk demokrasisinde ya da daha doğru bir deyimle Türk demokratikleşme sürecinde, kamusal alan – devlet ve sivil toplum üçgeni, demokratikleşme olgusunu, dozu ayarlanması gereken malzemelerini oluşturmaktadır. Çünkü, demokratik bir yönetim anlayışını doğuracak olan siyaset arenasına, bu üç öğeden veya bu üç öğeden devlet ayağından diğerlerini de etkileyecek bir şekilde gelen tepki, demokratikleşmenin amacı dışında antitezini de yaratabilecektir.

Kamusal alanı, devlet dışında kalan tüm sivil toplumun var olma alanı olarak tanımlarsak, bu alana yanlı olarak gelebilecek herhangi bir müdahale, bu alanın sonunu da hazırlayabilecektir. Öyle ki, devletle veya onun taşra uzantılarıyla ya da yerel yönetim organlarıyla ilişki içinde olan sivil toplum kuruluşlarının, ilişki içinde oldukları kamu kurum ve kuruluşlarının resmi ideolojileri doğrultusunda yönlendirilmesi, kamusal alanın da demokratikleştirilmeden uzak güdümlenmesi anlamına gelecektir. Bu sebeple, sivil toplumun ya da örgütlü bir parçasının, katılımcı ve müzakereci bir demokratik düzen çerçevesinde işlemesine özen gösterilmeli ve devletin politik karar alma ve uygulama süreçlerine bu şartlar altında ortak olmasına ya da müdahale etmesine özen gösterilmelidir.

Türkiye Çevre Vakfı tarafında 600 STK'yı tanıtan dernek ve vakıf rehberi, AB ile işbirliği yapılarak hazırlanmıştır: Ankete katılan 399 kuruluş vakıf ve dernek şeklindeyken, bunların öncelikli uğraş alanları: eğitim, çevre, sağlık, kültür; en az ilgilendikleri alanlar ise: gençlik ve kadın konularıdır. Başlıca; eğitim, kamuoyunu aydınlatma, burs verme, hayır işleri, sosyal yardım, sağlık, hastane işletmesi, üniversiteye destek, kütüphanecilik, festival organizasyonu, aile planlaması, mülteciler, tüketici şikayetleri, v.b. alanlarda çalışmaktadırlar. Çoğu 1980 sonrası kurulmuştur. En önemli sorunları yeterli kaynak bulamama, yer-mekan sıkıntısı, araç-gereç yetersizliği ve bürokrasidir. STK'ların incelenmesine yönelik diğer çalışmaları da şu şekilde sıralamak mümkündür: Tarih Vakfı tarafından hazırlanan ve Rockefeller Vakfı tarafından desteklenen "Tanzimattan Günümüze İstanbul'da STK", 1997 yılında Friedrich Ebert'in finansal desteğiyle hazırlanan "Türkiye'de Önde Gelen STK", Uluslar arası Kalkınma Programı çerçevesinde Birleşmiş Milletler tarafından desteklenerek yaklaşık 1793 STK ile yapılan 1996 tarihli "Türkiye STK Rehberi" çalışması.

Şekil 1.1. Türkiye'deki STK'ların Dağılımı

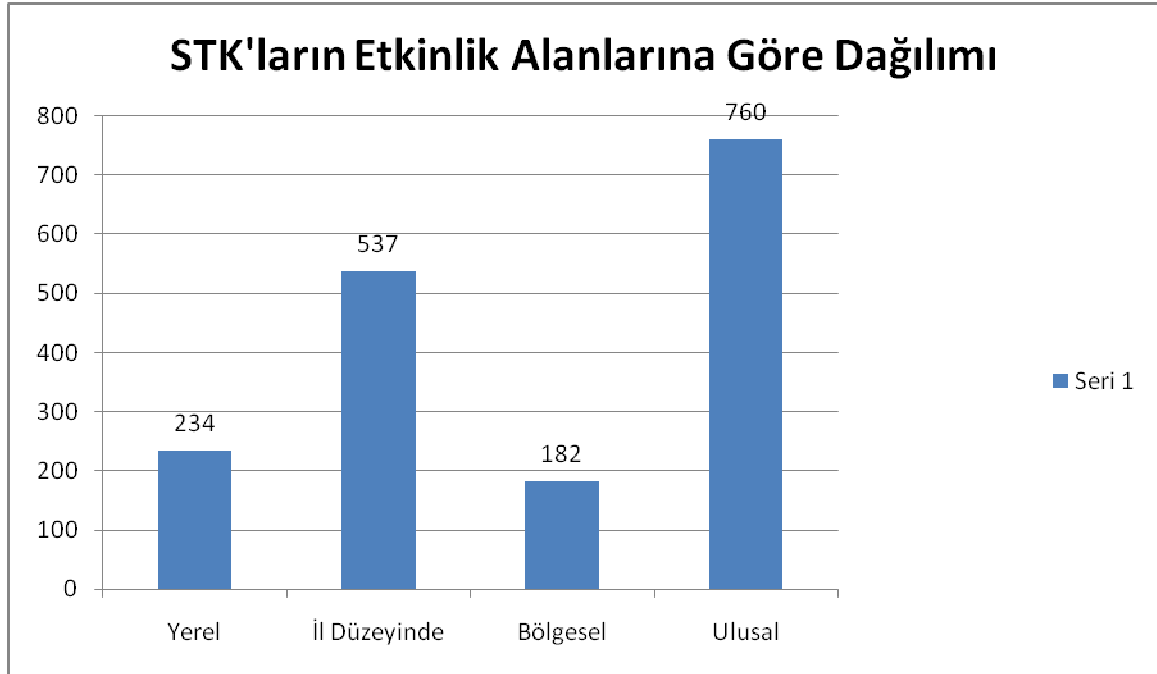

Kaynak: Aktel, 2003, s.179-180

Bu çalışmada incelenen 1793 STK'dan 949'u (%52) dernek, 538'i (%30) vakıf, 93'ü (%5) sendika, 152'si (%8) meslek odası, 32'si (%2) kooperatif, 30'u (%2) yurttaş girişimidir. STK'ların kuruluş dönemlerine bakıldığında 1157 tanesinin 1980 sonrası kurulduğu görülmekte, dolayısıyla 3/2'si son 15 yılda kurulmuştur. 1436 STK'da 126.836 kişi gönüllü olarak çalışmaktadır. 13 tanesi (%1) uluslar arası düzeyde etkinlik göstermektedir. 454 STK'nın yurtdışı ile organik bağları vardır. Uluslar arası STK'lara üye olanlar 291, bunları

Türkiye’de temsil ettiklerini bildiren kuruluş sayısının 109 olduğu, yurtdışındaki STK’larla ortak projeler içerisinde olduğunu belirtenlerin sayısı ise 310’dur.

Şekil 1.2. STK’ların Etkinlik Alanlarına Göre Dağılımı

Kaynak: Aktel, 2003, s.179-180

Sonuçlara göre STK’ların 234’ü (%14) yerel, 537’si (%31) il düzeyinde, 182’si (%11) bölgesel, 760’ı (%44) ulusal düzeyde etkinlikte bulunmaktadır. Buradan kısaca, 1980 sonrası STK sayısının arttığı, ilgi alanlarının çeşitlendiği ve az da olsa yurtdışındaki STK’larla iletişime geçtikleri görülmektedir (Aktel, 2003, s.179-180).

2.7. Sivil Toplumun Gelişimi ve Yerel Yönetimlerle İşbirliği İçin Gerekenler

Bir toplumda öncelikle sivil toplumun gelişmesi için üç önemli koşulun var olması gerekmektedir. Bunlar; “farklılaşma, örgütlenme ve otonomileşme”dir (Çaha, 2003, s.307). Burada farklılaşmadan anlaşılması gereken, toplumun tek bir etnik köken temelinde var olması yerine toplumun bir bütün içinde heterojen yapıda inşasının kabullenilmesidir. Bu aşamada bireylere sosyal sorumluluk bağlamında düşen görev, çeşitliliği kendi kimlikleriyle bütünleştirmek ve farklılıklara saygı duymaktır. Devlet ise böyle bir ortamda tamamiyle tarafsız, müdahaleci anlayıştan uzak sadece bireyler arasındaki paylaşım ilişkisini düzenleyici nitelikte sorumluluk almalıdır.

Örgütlenme ise yine insanların ortak çıkarlar altında bir araya gelip ortak yaşam koşullarına ve yasaya aykırı olmamak kaydıyla özgürce ve izin almadan istedikleri konu

çerçevesinde bir platform altında bir araya gelebilmelerine olanak sağlayan bir haktır. Devlete burada düşen en büyük görev, bu hakkı yasalar ölçüsünde kullanılabilir ve korunabilir kılmaktır.

Otonomileşme ise yine Hegelci anlayışta sivil toplumun bir ayağı olarak görülen yerel yönetimler için öngörülen bir unsurdur. Çünkü yerel yönetimler ve sivil toplum ilişkileri bağlamında her ne kadar bireylere özgürlük gerekiyorsa yerel yönetimlere de bu işbirliğinde kapasitelerini kullanabilmeleri adına bir o kadar özerklik gerekmektedir. Bu sebeple maddi ve aynı haklarını ve varlıklarını kullanabilmeleri için yerel yönetimler ihtiyaca dönük olarak yapılandırılmalı ve bu konuda kendilerine gereken özerklik devlet bünyesinde yasalar aracılığıyla sağlanmalıdır.

Bu amaçla sivil toplumun tam anlamıyla oluşması için ideal devletin sahip olması gereken özellikler sıralayacak olursak; sözleşmeci, anayasal, kuvvetler ayrılığını benimseyen, adem-i merkeziyetçi, siyasal anayasa ve hukuk kurallarına uyan, ekonomik anayasa ve çerçevede, demokratik, katalizör(hakem), şeffaf, kutsal olan devlet değil insandır anlayışına sahip, çoğulcu, sorumluluk taşıyan, denk bütçeli, küresel, evrensel, yerel ve bölgesel değerlere sahip, liyakat/katılımcı ve toplam kalite felsefesini benimseyen devlet modeli esas olmalıdır (Özkan, 2004, s.126-127-128).

Sivil toplum – yerel yönetim işbirliğinin geliştirilmesi bağlamında “Kamu Yönetimi Temel Kanun Tasarısı’nın ilgili maddelerine de göz atıldığında, taslağın 5/f, 6/d, 11 ve 27. maddelerindeki hükümler, kamu hizmetlerinin hazırlanması ve yurttaşlara sunulması esnasında yerel yönetimlerin sivil toplum örgütleri ile işbirliğine gitmesini, ilişki kurarak görüş alış verişinde bulunulmasını önemle vurgulamıştır (Bulut, 2005, s. 243).

Bu konuya ilişkin olarak ayrıca Belediye Yasası, Büyükşehir Belediye Yasası ve İl Özel Yönetim Yasası’nda da hükümler bulunmaktadır. Örneğin Belediye Yasası’nın 13/2, 24/5, 41/2, 60/m, 76/2 ve 3. maddelerinde özellikle sivil toplumla işbirliği yapılması, görüş alışverişinde bulunulması ve sivil toplum kuruluşlarının belediye meclislerinde temsilinin sağlanmasına ilişkin hükümler vardır. Büyükşehir Belediye Yasası’nın da 7/v maddesinde sağlık hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde sivil toplumla işbirliği yapılması, 15/4’de İhtisas Komisyonları’na sivil toplum örgütlerinin görüş bildirmek için katılabileceği ve 24/n’de de kamu yararı olan konularda sivil toplum kuruluşlarıyla ortak çalışılabileceği ve proje üretilabileceği vurgulanmıştır (Bulut, 2005, s.244).

İl Özel İdaresi Yasası'nda da sivil toplum örgütleri ile işbirliğini özendirmeye yönelik 16/4, 31/2, 64/c, 65/1 ve 69/2 maddeleri de yine Büyükşehir Belediye Yasası'nda olduğu gibi, ilgili alanlarda sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine gidilmesi, görüşlerinin alınması, ortak projeler yürütülmesi ve yine ilgi alanlarına giren konuların İhtisas Komisyonları'nda görüş bildirmek üzere bulunabilmelerini düzenlemiştir (Bulut, 2005, s.244).

Sivil toplum yerel yönetim işbirliğinin günümüzdeki pratik uygulamalarına bakıldığında henüz bu konuda atılan adımların yeni olduğunu görmekteyiz. Kent Konseyleri ve Yerel Gündem 21'ler çerçevesinde yeni oluşan bu akım yurtiçinde yapılan işbirliği ve kaynaştırma toplantılarıyla hız kazanmaktadır. Çünkü bazı sivil toplum örgütü yöneticilerinin bu işbirliği aşamasında yerel yönetimlerle işbirliği yapmaktan çekindiğini fakat daha sonradan katıldığı eğitim programları sayesinde bu konudaki fikirlerinin değiştiğini söylemeleri (Katılımcı demokraside Yerel Yönetim-STK İşbirliği I. Toplantı, 25-26 Kasım 2005) bu konuda olumlu adımlar atıldığının göstergesidir. Yerel hizmetlere ya da yerel yönetimlerin eylemlerine sivil toplum kanalıyla katılım aslında istenilen fakat bu gibi çekinceler yüzünden gerçekleştirilemeyen bir olgudur. 1992 yılında yapılan bir araştırmaya göre de, “ülke düzeyinde 1788 kişi arasında yapılan bir ankette, vatandaşların %65'i “baz işlerin gönüllü kuruluşlara devredilebileceğini” belirtmişlerdir (Öztürk, 1997, s.183).

STK'ların bu gibi yerel hizmetleri gerçekleştirebilme kapasitesi konusunda uluslar arası arenada alanında yetkin kişilerin görüşleri de olumludur. Çünkü STK'ların alanında uzman ve duyarlı kişileri bünyesine toplaması ve bu kişilerin bilinçli bir şekilde uluslar arası piyasayla ve devlet organlarıyla lobicilik faaliyetlerinde bulunması ve istedikleri zaman sivil halkı harekete geçirebilme potansiyelleri, çoğu konuda STK'ları devletin bir numaralı ortağı haline getirmiştir. Les Nouvelles du Sud'un 2003'teki yayımına göre, “Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan yüksek düzeyde bir görevli kamuoyu önünde STK'ları “modern diplomasinin gerçek aktörleri” ilan etmiş ve bu örgütlerin “altı aylık bir çalışmayla diplomatların uluslar arası toplantılarda on yılda yapamayacaklarını yapabileceklerini” söylemiştir (Ryfman, 2006, s.133).

Sivil toplum kuruluşları ile yerel yönetimler arasındaki işbirliğini geliştirmeye yönelik olan bu toplantıların ikinci ayağının sonunda alınan kararlar ise bizlere bu konuda yapılması gerekenleri özetleyecektir. Kararlar özetle şöyledir (Katılımcı demokraside Yerel Yönetim-STK İşbirliği II. Toplantı, 20-21-22 Haziran 2006, Nevşehir):

- “STK’lar gelir elde etme (kaynak yaratma) konusunda model geliştirmeli. Ayrıca, STK’lar kendi projelendirme ve bütçelendirme anlayışını da geliştirmelidir.
- Gerek sivil toplum kuruluşları gerekse yerel yönetimler eğitimler aracılıyla kapasitelerini arttırarak ortal çalışmalar ve işbirlikleri için daha donanımlı hale gelmelidirler.
- STK’ların yerel yönetimlerden en temel beklentilerinden biri STK’larla ilişki kurulması sürecinde yerel yönetimlerin siyasi ayrımcılık yapmaması olmuştur.
- Yerel yönetimlerin teknik çalışmalarda meslek odaları ve örgütlerin görüşlerini alması gerekmektedir.
- Ortak çalışmaların sürekliliği için karşılıklı olarak önlemler alınmalıdır. Yerel yönetimlerle STK’lar ortak çalışma konusunda bir mutabakat belgesinde uzlaşmalıdır.
- Yerel yönetimlerle STK’ların ortak çalışması gönüllülük temelinde kurulmalı, sosyal sorumlulukla devam etmelidir.
- Yerel yönetimler ve STK’lar ortak çalışmaları belgelemelidirler.
- Yerel yönetimler muhaliflerin dahi onayını/katılımını almalıdır.
- STK’lar yerel yönetimleri yeterince denetlememekte ve sorgulamamaktadır; bilgi alma yasaı kapsamında STK’lar dilekçe haklarını kullanmalı ve süreci takip etmelidir”.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1982 ANAYASASI, KATILIM ORTAKLIĞI BELGELERİ, AB UYUM SÜRECİ VE AB İLERLEME RAPORLARI EKSENİNDE SİVİL ÖZGÜRLÜKLER VE KARŞILAŞTIRILMALARI

3.1. 1982 Anayasası'nın Çerçevesinde Sivil Örgütlenmeler İçin Getirilen Kısıtlar

1982 Anayasası, özgürlüklerin sınırlandırılması açısından genel ve aşamalı olarak bir sınırlama sistemi getirmiştir. Bu sistemin getirdiği sıralamaya göre sınırlamalar şöyle sıralanabilir: Birincisi madde 13'te yer alan ve bütün hak ve özgürlükleri sınırlayabilen "genel sınırlama hükmü"dür. İkincisi, temel hak ve özgürlükler kendi maddelerindeki "özel sınırlama nedenleriyle" sınırlandırılırlar. Üçüncüsü, özel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılmasına" ilişkin hükümdür. Dördüncü temel hak ve özgürlüklerin kullanımının durdurulmasıdır. Beşincisi ise Anayasa'nın bu temel hak ve özgürlükler açısından doğası gereği öngördüğü yasaklamalardır (Kaboğlu, 1989, s.218). Görüldüğü üzere temel hak ve özgürlükler Anayasa'nın herhangi bir durumda gerekli göreceği haller üzerine kolayca kısıtlanabilmektedir. Bu da demokrasinin, insanların temel hak ve özgürlüklerine saygı duyulması gerektiği konusundaki ana ilkesine ters düşmektedir.

Bunların yanı sıra 1982 Anayasası'nın dernekler ve sivil örgütlenmelere ilişkin hükümleri de yukarıda saydığımız yasaklamalarla doğru orantılıdır. Öyle ki; madde 33 ve 51'de yer alan önceden izin almaksızın dernek ve sendika kurma özgürlüğüne ilişkin özel sınırlayıcı nedenler konmuştur. Ayrıca Anayasa'nın madde 3 fıkra 2 ve madde 52 fıkra 1'e göre dernekler ve sendikalar, siyasi amaç güdemezler, siyasi faaliyette bulunamazlar, siyasi partilerden destek göremez ve onlara destek olamazlar, birbirleriyle, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve vakıflarla bu amaçla ortak hareket edemezler (Kaboğlu, 1989, s.224).

Türkiye'de sivil alanda yaşanan bu gelişmelerin bedelini sayı ile verecek olursak da şu sonuçlara ulaşabiliriz: "12 Eylül ile birlikte 650.000 kişi gözaltına alınmıştır. 23.700 derneğin çalışmaları durdurulmuştur. 1980'de 5.721.074 olan sendikalı işçi sayısı, 1985'te 1.711.254'e düşmüştür. 1979'da işçi günlük ücreti ortalama 8.4 dolarken, 1985'te 4 dolara gerilemiştir. Yine 1980'de 16.2 milyar dolar olan dış borç yükü, 1987'de 36 milyar dolara yükselmiştir" (Aslan ve Kaya, 2001, s.220). Görüldüğü üzere 1980 askeri müdahalesinin olmasıyla birlikte yapılan kısıtlamalar sebebiyle sadece sosyal hak ve özgürlükler değil, sosyal ve ticari hayat da sekteye uğramıştır.

3.1.1. 1982 Anayasası'nda Sivil Örgütlenmeler İçin Yapılan Değişiklikler

Sivil toplum kuruluşlarıyla ilgili yasal düzenlemeler ilk olarak 1876 yılında Kanun-i Esasi'den 1961 Anayasası'na kadar ilerlemiştir. 1982 Anayasası'nda "Dernek Kurma Hürriyeti" adını taşıyan 33. maddesi, STK'ların o günden bugüne temel düzenleyicisi olmuştur. Bunun yanında 31. ve 34. maddeler bu alandaki uygulamalarla ilgili birçok yasadı getirirken, (derneklerin faaliyetlerinin durdurulması konusunda idari makamlara verilen yetki buna örnektir.) 1995 yılındaki düzenleme ile (26.07.1995 ve 22355 sayı) derneklerin siyaset yasağı kaldırılmış ve faaliyetlerin durdurulmasına hakim tarafından 48 saat içinde onay zorunluluğı getirilmiştir.

2001 yılında yapılan 34 maddelik Anayasa değişikliğı ile 33. maddede yeniden değişiklik yapılmış ve dernek kurmanın önündeki engeller kaldırılmıştır. Ancak bu iyileştirmeler, yasaya yansıtılırken sadece kamu yararına olduğı hükümet kararı ile kabul edilen STK'ların yararlanacağı şeklinde düzenlenmiştir.

Bu değişiklik çerçevesinde ve Avrupa Birliğı ile uyum çerçevesinde 26.03.2002 tarih ve 4748 sayılı yasa ile 06.10.1983 tarihli ve 2908 sayılı Dernekler Kanunu'nun 4.maddesinde yapılan değişiklik ile 18 yaşında ve fiil ehliyetine sahip herkesin dernek kurabilmesine imkan sağlarken, affa uğramış olsalar bile devletin şahsiyetine karşı cürüm işleyenler, zimmet, irtikap, rüşvet, dolandırıcılık, hırsızlık ve inancı kötüye kullanma gibi suçlardan mahkum olanların dernek kurmaları yasaklanmıştır. TCK'nın 312. maddesinin 2. fıkrasında "sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge farklılığına dayanarak, halkı birbirine karşı kamu düzeni için tehlikeli olabilecek bir şekilde düşmanlığa veya kin beslemeye alenen tahrik" suçunu işleyenler 5 yıl süre ile dernek kurucusu olamayacakları hükmü getirirken; derneklerin; kapatılan bir siyasi partinin veya bir derneğin amblem, rozet, rumuz ile daha önce kurulmuş Türk Devletleri'ne ait topluma mal olmuş bayrak, amblem ve flamaları kullanamayacakları; derneklerin valiliklere bildirimde bulunmak şartı ile yabancı ülkelerdeki dernek veya kuruluş üyelerini Türkiye'ye davet edebilecekleri; yurt dışındaki dernek veya kuruluşların davetlerine katılabilecekleri ve derneklerin resmi işlemlerini Türkçe yapacakları şeklinde yeni hükümler getirilmiştir.

Dernekler Yasası'nda yapılan bir diğeri önemli değişiklik ise; 03.08.2002 tarihinde AB ile uyum çerçevesinde çıkartılan 4771 sayılı yasa ile gerçekleştirilmiştir. Dernekler Yasası'nın 11. ve 12. maddelerinde yapılan değişiklik ile; Türkiye'de kurulan derneklerin yurtdışında ve

yurtdışında kurulan derneklerin de Türkiye'deki faaliyetlerini kolaylaştırıcı hükümler getirilmiştir.

Dernekler Yasası'nın 15. maddesindeki değişiklik ile dernek kütüğü ve kayıt işlerinin İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve tek elde toplanması sağlanmakta, Dernekler Yasası'nın 39. maddesi yürürlükten kaldırılarak kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurmalarının önündeki engeller kaldırılmaktadır.

Dernekler Yasası'nın 56. maddesinin kaldırılması ile öğrenci sayılan kişilere derneklerle ilgili konulan kısıtlamalar sona ermektedir. 40. maddede yapılan değişiklik ile, deprem ve benzeri doğal afetlere karşı hazırlık çalışmalarının STK'lar tarafından yapılmasına olanak tanınmakta; 45. ve 47. maddelerde yapılan değişiklikler ile, derneklerin denetiminde "yerinde denetim," yöntemi değiştirilerek, "beyana dayalı" denetim yönetimi getirilmekte ve bu beyannamenin mahallin en büyük mülki idari amirine verilebilmesi ve 62. maddede yapılan değişikliklerle de derneklerin işlemleri kolaylaştırılmaktadır.

Ayrıca STK'lar uygulamada, bürokratik kırtasiyeciliğin artmasından ve idari görevlilerin yetkilerini son sınırına kadar kullanmasından dolayı, bu geniş yelpazede birçok zorlukla karşılaşmaktadırlar (Aktel, 2003, s.176-178).

3.2. Katılım Ortaklığı Belgeleri ve Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Derneklerin ve Vakıfların Durumu

Avrupa Birliği'ne adaylık süreci çerçevesinde, 08.11.2000 tarihli Katılım Ortaklığı Belgesi, kısa vadeli, siyasi kriterler içerisinde, toplantı ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin hukuki ve anayasal garantilerin güçlendirilmesini ve sivil toplumun gelişmesinin teşvik edilmesini, (AB Komisyonu, 24.12.2001) gibi sivil toplumu genişletecek ve etkin kılacak şartlar ileri sürülmüştür (Aktel, 2003, s.183). Zaten bu temennilere bağlı olarak 1980 sonrası dönemde, katılımcı ve çoğulcu demokrasinin önündeki en önemli engellerden birisi de, güçlü devlet-zayıf toplum ilişkisine bağlı, merkeziyetçi ve müdahaleci devlet tavrı, devlet-sivil toplum ilişkisinin demokratik ilkelere dayandırılmaması ve sivil toplumun gelişimi için uygun koşulların ortaya çıkmamasıdır. Yine bu dönem içerisinde neo-liberal politikalar, küreselleşme ve bu olguyla birlikte gelen AB'ye uyum süreci, çoğulculuğu getiren katılımcı demokrasiyi siyasal hayatımıza sokup, temsili demokrasiyi yürürlükten kaldırmak üzeredir. Temsili demokrasi yine de Anayasada ve yasalarda bir yönetim sistemi olarak benimsenmekle

birlikte, STK'lar aracılığıyla devletin politika üretme sürecine etki edilmekte ve böylelikle demokratik katılım etkin hale getirilmektedir. Küreselleşmenin etkin olmaya başladığı 80'li yıllarda ilk defa ülkemizde, 28.01.1987 tarihinde bireylere ve sivil toplum örgütlerine “Avrupa İnsan Hakları Komisyonu”na, “bireysel başvuru hakkı” tanınmıştır (Aktel, 2003, s.196-197).

AB'ye uyum sürecinde, Kopenhag kriterleri uyarınca, 1982 Anayasası'nda değişiklik yapılarak, 23.07.1995 tarihinde 4121 sayılı yasa ile Anayasa'da yapılan değişiklikler ile, “sivil toplum örgütlenmelerinin oluşumuna ve çalışmasına getirilen bir takım sınırlamalar azaltılmıştır. Bu yapılan değişikliklerle birlikte siyasi partilere ilişkin kısmi bir serbestlik getirilmişse de, bu değişiklikler partilerin amaçları, örgütlenmeleri açısından birçok yasak ve kısıtlama getirmiş ve siyasal partilerin kapatılmasını oldukça güvensiz bir şekilde sistemleştirmiştir (Aktel, 2003, s.199).

Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program çerçevesinde 03.10.2001 tarihinde Anayasa'nın 33.maddesinde yapılan değişiklik ile, dernek kurma özgürlüğü genişletilmiş, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkı önündeki sınırlamalar azaltılmıştır. Avrupa Birliği Uyum Yasaları çerçevesinde ise 03.08.2002 tarihinde yapılan değişiklikle, 05.06.1935 tarih ve 2762 sayılı Vakıflar Yasası'nın 1. maddesinde yapılan değişiklikle; cemaat vakıfları; Bakanlar Kurulu'nun izni ile taşınmaz mal elde edebilecekler, yabancı ülkelerde kurulmuş vakıflar ise Türkiye'de faaliyette bulunabileceklerdir (Aktel, 2003, s.200-202).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Ek 3. maddesinde yapılan değişikliklerle de yabancı ülkelerde kurulmuş olup, Türkiye'de şube açmış ve açmak arzusunda olan vakıfların faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler getirilmekte ve yabancı vakıfların ihtiyaç duyduğu hukuki dayanak sağlanmış olmaktadır. Bu uyum yasaları çerçevesinde “Dernekler Yasası'nın 11. ve 12. maddelerinde yapılan değişiklik ile uluslararası faaliyette bulunmayı amaçlayan derneklerin kurulması, bu derneklerin yurtdışında şube açması, faaliyette bulunması Bakanlar Kurulu'nun iznine bağlanırken, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası'nın 3. maddesi değiştirilerek yabancıların Türkiye'deki bir toplantıya katılımı, afiş asma, hitap etme durumlarında izin usulü kaldırılarak, bildirim usulü getirilmiştir” (Aktel, 2003, s.202).

Demokratikleşme yolundaki çalışmalara bir diğer örnek de; 02.01.2003 tarih ve 4778 sayılı yasa ile 2762 Sayılı Vakıflar Yasası'nın 1. maddesinde yapılan değişiklik ile cemaat vakıflarına Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün izni ile sosyal ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere taşınmaz mal edinebilecekleri hükmü getirilmiştir (Aktel, 2003, s.203).

“4778 sayılı yasa çerçevesinde, 2908 sayılı Dernekler Yasası'nın 5. madde değişikliği ile cumhuriyetin temel niteliklerine, inkılap kanunlarına, milli güvenliğe, kamu düzenine, genel sağlık ve ahlaka, Atatürk ilkelerine aykırı, ülkeyi bölmeye, yahut başkalarının özgürlüklerini kısıtlamaya yönelik dernek kurulamayacağı; 6. madde değişikliği ile derneklerin resmi kurumlarla yazışmalarında Türkçe'yi kullanacakları; 16. madde değişikliği ile fiil ehliyetine sahip gerçek ve tüzel kişilerin derneklere üye olabilecekleri; 44. madde değişiklikleri ile derneklerin bildiri, beyanname ve benzeri yayımlarının mülki amirce toplattırma nedenleri sayılmış ve mülki amirin toplattırma kararını 24 saat içinde Asliye Ceza Hakimliği'ne bildirmesi ve hakim de kararı en geç 48 saat içinde inceleyip karara bağlaması, bu süre içinde karar verilememesi halinde mülki amirin kararının hükümsüz sayılacağı hükmü getirilmiştir. Aynı doğrultuda 4721 sayılı Türk medeni Yasası'nın 91. madde değişikliği ile derneklerin tüzüklerindeki amaçları gerçekleştirmek üzere uluslararası faaliyette ve işbirliğinde bulunabilecekleri, yurtdışında şube açabilecekleri ve yurt dışında kurulmuş dernek veya kuruluşlara üye olabilecekleri; 92. madde değişikliği ile yabancı derneklerin Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü ve İçişleri Bakanlığı'nın izni ile Türkiye'de faaliyette bulunabilecekleri, şube açabilecekleri, üst kuruluşlar kurabilecekleri ve kurulmuş üst kuruluşlara katılabilecekleri hükümleri getirilmiştir”(Aktel, 2003, s.204-205).

AB'ye Uyum Yasaları, Katılım Ortaklığı Belgesi ya da Ulusal Program adı altında değiştirilen ya da çıkarılan bu yeni yasaların gerektirdiği düzenlemelerin işler olabilmesi için uygulamada da etkin olunması gerekmektedir. Bu da ancak yasaların ve getirdiği yeniliklerin başta kamu yöneticileri ardından da sivil toplum tarafından içselleştirilmesiyle mümkün olacaktır.

“Freedom House” adlı sivil toplum kuruluşlarını inceleyen örgütün verilerine dayanarak diyebiliriz ki; 1996'da Türkiye “demokratikleşme ve siyasal özgürlükler” yönünden 5.0 puan ile “kısmen özgür” ülkeler arasında yer alırken, 2002 yılı araştırması sonuçlarına göre siyasal haklar açısından 4.0, sivil özgürlükler açısından 5.0, demokratikleşme ve siyasal özgürlükler açısından ise 4.5 puan ile “kısmen özgür” ülkeler arasındaki yerini korumuştur. Dünya demokrasisine bakıldığında, 192 ülkenin 86'sı “özgür”, 48'i ise “özgür olmayan ülke”

şeklinde tanımlanmakta, Türkiye ise 58 “kısmen özgür” ülke arasında yer almaktadır. Ortadoğu ülkeleri arasında ise Türkiye, 3.5 puan ile İsrail ve Ürdün’den sonra 3. sırada yer almaktadır (Aktel, 2003, s.206-207).

3. 3. AB Uyum Sürecinde Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanununda Yapılan Değişiklikler

AB uyum süreci bazı görüşlere göre, Türkiye’nin 1999 yılında Helsinki’de aday ülke olmasından sonra, bazı görüşlere göre Türkiye’nin 1996’da Gümrük Birliği’ne dahil olmasından sonra bazı görüşlere göre de çok daha geriye giderek 1839’da Tanzimat Fermanı’nın ilanından sonra başlayan bir süreçtir. Hangi görüş insanlar tarafından benimsenirse benimsensin gerçek olan şudur ki; Türkiye’nin AB’ye uyumu paketlerle, anlaşmalarla veya fermanlarla değil, yürürlüğe konan bu yasalar halkın yararına uygulandığı zaman başlayacaktır. Bu nedenle, yasaların ve uyum paketlerinin tarihlerinden çok bunların günlük hayatta uygulamaya geçtiği alanları görmek bize gerçek anlamda AB ile entegrasyonun tarihini verecektir. Şimdi sırasıyla uyum paketlerinin sivil örgütlenmeler adına getirdiği düzenlemelere göz atalım.

3.3.1. İkinci Uyum Paketi

Dernekler Kanunu Madde 4

Maddenin 2/a bendinde yapılan değişiklikle “ihtilas” suçundan dolayı mahkum olanların dernek kurucusu olamama durumu ortadan kalkmaktadır.

2/b bendinde yapılan değişiklikle “Hürriyet Aleyhinde İşlenen Cürümler” başlıklı bölümde düzenlenen suçların işlenmesini aleni olarak tahrik etmek suçlarından biriyle mahkum olma” durumunda dernek kurucusu olamayacağına ilişkin hüküm madde metninden çıkarılmaktadır.

2/c bendinde yapılan değişiklikle “ Türk Ceza Kanununun 312. maddesinin ikinci fıkrasında yazılı halkı; sınıf, ırk, dil, mezhep veya bölge farklılığı gözeterek, kin ve düşmanlığı açıkça tahrik etme suçları”ndan mahkum olanların sürekli olarak dernek kurucusu olamayacağına ilişkin hüküm değiştirilerek, bu kişilerin hükmün kesinleştiği tarihten itibaren beş yıl süre ile dernek kuramayacakları düzenlenmiştir.

2/d bendinde yapılan değişiklikle Türk Ceza Kanununun “Matbaacılık sanatının İcrasına ve Matbu Evrak Neşir ve Tevziine ve İlanat Talikatına Müteallik Kabahatler” faslında yer alan

bazı suçları siyasi ve ideolojik amaçlarla işlemekten mahkum olanların dernek kurucusu olamayacağına ilişkin hüküm madde metninden çıkarılmıştır.

3. fıkrada yapılan değişiklikle “herhangi bir suçtan dolayı ağır hapis veya taksirli suçlar hariç beş yıl ve daha fazla hapis cezasına mahkum olanlar”ın dernek kurucusu olamayacağına ilişkin hüküm madde metninden çıkarılmıştır.

4. fıkrada yapılan değişiklikle “ 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 101. maddesinin (d) bendi gereğince bir siyasi partiden kesin olarak çıkarılan veya fiilleriyle bir siyasi partinin kapatılmasına sebep olan parti üyeleri de çıkarma kararının veya Anayasa Mahkemesi’nin kapatma kararının yazı ile bildirilmesinden itibaren beş yıl süre dernek kurucusu olamayacaklarına ilişkin” hüküm madde metninden çıkarılmaktadır.

Bu çerçevede maddede yapılan değişikliklerle Anayasa’nın 33. maddesinde yapılan değişikliklere uygun olarak dernek kurucularında aranan koşullar yeniden düzenlenmekte ve dernek kurma özgürlüğü genişletilmektedir.

Dernekler Kanunu Madde 5 ve 6

5. Maddenin altıncı bendinde yapılan değişiklikle Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına “ dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak” amacı çerçevesinde dernek kurulması yasak kapsamından çıkarılmaktadır. Bu kapsamda yapılan değişikliklerle dernek kurma özgürlüğü genişletilmektedir.

6. Maddede yapılan değişikliklerle derneklerin;

Tüzük ve diğer dernek mevzuatının yazımında ve yayınlanmasında, genel kurullarında, özel veya resmi açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dilleri,

Dernekçe düzenlenen veya dernek adına iştirak edilen açık veya kapalı yer toplantılarında kanunla yasaklanmış dillerle yazılmış pankart, levha, plak, ses ve görüntü bandı, broşür, el ilanı, beyanname ve benzerlerini,

Mühür ve başlıklı kağıtlarda dernek isminden ve varsa işaretinden başka isim ve işaretleri kullanmaları yasak kapsamından çıkarılmaktadır.

Ayrıca, “Dernek üyelerinin, derneklerin her türlü toplantı ve faaliyetleri arasında, ikinci bent ile yasaklanan işaret, sembol ve bunları hatırlatan benzerlerini kullanmaları yasaktır” fıkrası madde metninden çıkarılmaktadır.

Bu çerçevede Anayasanın 33. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak derneklerle ilgili özgürlükler genişletilmektedir.

Dernekler Kanunu Madde 34 ve 38

Birinci fıkrada yapılan değişiklikle derneklerin federasyon kurabilmeleri için “ kamu yararına çalışan” dernek olmaları hususu madde metninden çıkarılmaktadır. Bu çerçevede, Türk Medeni Kanunu’nun derneklerin üst kuruluşlar kurmalarına ilişkin 96 ve 97. maddeleri ile paralellik sağlanmaktadır.

38. Maddede yapılan değişiklikle “Öğrenci dernekleri bu amaçlar dışında faaliyette bulunamazlar” ibaresi madde metninden çıkarılmaktadır. Bu çerçevede Anayasa’nın 33. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak derneklerle ilgili özgürlükler genişletilmektedir.

Dernekler Kanunu Madde 43

Maddede yapılan değişiklikle yabancı dernek ve kuruluşlarla ilişki konusunda “Dışişleri Bakanlığının ilgili bakanlıkların görüşü alınarak İçişleri Bakanlığı tarafından verilecek izin” hususu madde metninden çıkarılmaktadır. Bu konuda “en az 7 gün önceden merkezlerinin bulunduğu ve faaliyetin düzenleneceği illerin valiliklerine bildirimde bulunma şartı” getirilmektedir.

Böylece “izin sistemi”nden “bildirim sistemi”ne geçilerek Anayasa’nın 33. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak derneklerle ilgili özgürlükler genişletilmektedir.

3.3.2. Üçüncü Uyum Paketi (3 Ağustos 2002)

Üçüncü AB'ye uyum paketinde, Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Vakıflar Kanunu ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname'de düzenlemeye gidilmiştir.

3.3.2.1. Dernekler Kanunu Değişiklikleri

Dernekler Kanunu'nun 11 ve 12. maddelerinde yapılan değişikliklerle, Türkiye'de kurulan derneklerin yurtdışında ve yurtdışında kurulan derneklerin de Türkiye'deki faaliyetlerini kolaylaştırıcı hükümler getirilmektedir. Dernekler Kanunu'nun 15. maddesindeki değişiklik ile dernek kütüğü ve kayıt işlerinin, İçişleri Bakanlığı bünyesinde ve tek elde toplanması sağlanmaktadır. Dernekler Kanunu'nun 39. maddesi yürürlükten kaldırılarak, kamu hizmeti görevlilerinin dernek kurmalarının önündeki engel kaldırılmaktadır. Keza dernekler kanununun 56. maddesinin yürürlükten kaldırılmasıyla, öğrenci sayılan kişilere derneklerle ilgili olarak konulan kısıtlamalar kaldırılmıştır.

40. maddede yapılan değişiklikle deprem ve benzeri doğal afetlere karşı hazırlık çalışmalarının sivil toplum kuruluşları tarafından yapılabilmesi imkanı getirilmektedir. 45. ve 47. maddelerinde yapılan değişikliklerle derneklerin denetiminde "yerinde denetim" usulü değiştirilerek, "beyana dayalı" denetim usulü getirilmekte ve bu beyannamenin mahallin en büyük mülki idari amirine verilebilmesi ve 62. maddede yapılan değişikliklerle de derneklerin işlemleri kolaylaştırılmaktadır.

46. ve 73. maddelerde yapılan değişikliklerle dernekler ile ilgili hizmetleri yürütme görevi Emniyet genel Müdürlüğü'nden alınarak, İçişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan Dernekler Daire Başkanlığı'na devredilmektedir.

Daha önce derneklerle ilgili olarak yeni Medeni Kanun ve ikinci uyum yasaları paketiyle derneklerle ilgili önemli düzenlemeler getirilmişti. Bu yeni değişiklikle, dernek kurma özgürlüğünün genişletilmesi ve derneklerin faaliyetlerinin kolaylaştırılması açısından ilerleme sağlanmaktadır.

3.3.2.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu Değişiklikleri

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun 3. maddesinde yapılan değişiklikle yabancıların Türkiye'de toplantı ve gösteri yürüyüşlerine katılmaları ve etkinliklerde yer almaları konusunda mevcut izin usulü muhafaza edilmekte ancak yabancıların bu Kanuna göre düzenlenen toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde topluluğa hitap etmeleri, afiş, pankart, resim, flama, levha, araç ve gereçler taşımaları konularında "bildirim" esasına geçilmektedir. Keza 10. maddede yapılan değişiklikle Türk vatandaşları için toplantı düzenleme bildirim süresi yetmişiki saatten kırksekiz saate indirilerek toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusundaki özgürlükler genişletilmektedir.

Bu çerçevede, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan "barışçı toplantı yapma ve dernek kurma özgürlüğüne ilişkin hukuki... garantilerin güçlendirilmesi ve sivil toplum güçlendirilmesinin teşvik edilmesi" beklentisi karşılanmaktadır. Böylece, Ulusal Programda yer alan "Dernek kurma özgürlüğü ile toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle ilgili mevzuatın gözden geçirilmesi" taahhüdüne paralel değişiklikler de gerçekleştirilmiş olmaktadır.

3.3.2.3. Vakıflar Kanununda Yapılan Değişiklikler (Madde 1)

Değişiklikle çok uzun süredir bir sorun teşkil eden Türkiye'deki azınlıklara ait cemaat vakıflarının taşınmazları konusu çözüme kavuşturulmakta ve bu suretle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesindeki "ayrımcılık yasağı" ile Ek 1 no'lu Protokolün 1. maddesindeki mülkiyetin korunması hükümleriyle uyum sağlanmaktadır.

Bu çerçevede, Katılım ortaklığı Belgesi'nde yer alan "Tüm bireylerin, herhangi bir ayırım yapılmaksızın ve dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi görüş, felsefi inanç ve dinine bakılmaksızın tüm insan hakları ve temel özgürlüklerinden tam olarak yararlandırılmasının temini" beklentisi karşılanmaktadır. Böylece, Ulusal Programda yer alan "Ülkemizde yaşayan ve Türk vatandaşı olmayan gayrimüslim kişilerin de mensup oldukları dinin vecibelerini yerine getirmelerinde ve kendileriyle ilgili diğer uygulamalarda gerekli pratik kolaylıkların kamu düzeninin korunmasına ilişkin mevzuatımız çerçevesinde geliştirilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması" taahhüdüne paralel değişiklikler de gerçekleştirilmiş olmaktadır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (Ek Madde 3)

Değişiklikle, yabancı ülkelerde kurulmuş olup, Türkiye'de şube açmış ve açmak arzusunda olan vakıfların faaliyetlerine ilişkin düzenlemeler getirilmektedir. Bu sayede, bir süredir yabancı vakıfların Türkiye'deki faaliyetleri açısından eksikliği hissedilen hukuki dayanak sağlanmış olmaktadır.

3.3.3. Dördüncü Uyum Paketi (11 Ocak 2003)

AB'ye Dördüncü Uyum Paketi başlığı altında ele alınan bu pakette ise Dernekler Kanunu, Medeni Kanun ve Vakıflar Kanunu'nda düzenlemeye gidilmiştir.

3.3.3.1. Dernekler Kanunu ve Medeni Kanun Değişiklikleri

Yapılan değişikliklerle;

Kurulması yasak derneklere ilişkin 5. maddede, kurulması yasak derneklerle ilgili kısıtlamalar daraltılarak, Anayasa'nın 33. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak dernek kurma özgürlüğü genişletilmektedir.

Bazı ad ve işaretleri kullanma yasağına ilişkin 6. maddede, Anayasa'nın 26. maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak, derneklerin yurtdışı temaslarında ve resmi olmayan yazışmalarında yabancı dilleri kullanabilmelerine imkan tanınmaktadır. Bu çerçevede, derneklere ilişkin özgürlüklerin genişletilmesi amaçlanmaktadır.

"Üye olma hakkı"na ilişkin 16.maddede yapılan değişiklikle de derneklere üye olan tüzel kişilerin oy hakkını kullanmalarına ilişkin düzenlemeler getirilmektedir. Bu çerçevede son Anayasa değişiklikleri çerçevesinde Anayasa'nın 33. maddesinde dernek kurma özgürlüğünün genişletilmesine ilişkin yapılan düzenlemenin Dernekler Kanunu'na yansıtılması hedeflenmektedir.

Bildiri yayınlanmasına ilişkin 44. maddede, derneklerin bildiri, beyanname ve benzeri yayınları ile ilgili olarak, bunların yayınlanması için dernek yönetim kurulu kararı ve üyelerinin imzalarının bulunmasının getirdiği uygulamaya ilişkin zorluklar ve ön bildirim zorunluluğu kaldırılmaktadır. Ayrıca, yapılan diğer bir değişiklikle, Anayasa'nın "Düşüncüyü

açıklama ve yayma hürriyeti”ne ilişkin 26.maddesinde yapılan değişikliğe paralel olarak, “kanunla yasaklanmış herhangi bir dille ve yazı ile yazıldığı” ibaresi madde metninden çıkarılmaktadır. Bu çerçevede, düşünce ve ifade özgürlüğünün kapsamının genişletilmesi amaçlanmaktadır.

Türkiye’de kurulan derneklerin yurtdışındaki faaliyetlerine ilişkin 11. madde ile yurtdışında kurulan derneklerin Türkiye’deki faaliyetlerine ilişkin 12. madde yürürlükten kaldırılarak, bu konulara ilişkin olarak Medeni Kanununun 91. ve 92. maddelerinde değişikliklere gidilmektedir. Bu çerçevede, konunun düzenlenmesi açısından yeknesaklığın sağlanması amaçlanmaktadır.

Medeni Kanununun 91. madde değişikliğiyle, Türkiye’de kurulan derneklere ilişkin Bakanlar Kurulu’ndan izin alma uygulaması madde metninden çıkarılmakta; Medeni kanununun 92. madde değişikliğiyle de yabancı derneklerin Türkiye’deki faaliyetlerine ilişkin olarak Bakanlar Kurulu’nda bulunan yetki, Dışişleri Bakanlığı’nın görüşü alınmak kaydıyla İçişleri Bakanlığı’na verilmektedir. Ayrıca, Medeni Kanun 2. maddesi değişikliğiyle “uluslararası alanda işbirliği yapılmasında yarar görülmesi” koşulu öne çıkarılarak, bu konudaki diğer kısıtlamalar kaldırılmaktadır. Her iki maddeye de derneklerin “işbirliğinde bulunmalarına” ilişkin hükümler de eklenmektedir. Bu çerçevede derneklere ilişkin özgürlükler genişletilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, Medeni Kanun’un değişik 92. maddesi hükmünün dernekler ve vakıflar dışındaki diğer kar amacı gütmeyen kuruluşlar hakkında da uygulanması yönünde düzenleme de getirilerek, bu kuruluşlarla ilgili özgürlükler de genişletilmektedir.

3.3.3.2. Vakıflar Kanunu Değişikliği

Vakıflar Kanunu’nun 1. maddesi değişikliği Üçüncü Uyum Paketi çerçevesinde cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerine ilişkin olarak getirilen Bakanlar Kurulu şartı kaldırılmakta ve bu konuda “Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün izni” şartı getirilmektedir. Bu sayede cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmelerine ilişkin prosedür kolaylaştırılmaktadır. Konuyla ilgili usul ve esasların bir yönetmelik tarafından düzenleneceği de belirtilmektedir.

3.3.4. Beşinci Uyum Paketi (23 Ocak 2003)

Dördüncü Uyum Paketi'ndeki birtakım eksiklikleri gidermeye yönelik olarak hemen ardından çıkarılan Beşinci Uyum Paketi sivil örgütlenmeler adına sadece Dernekler Kanunu'nda değişikliğe gitmiştir.

3.3.4.1. Dernekler Kanunu Değişikliği

Dernekler Kanunu'nun 82. maddesinde yapılan değişiklikle, Kanunun aşağıdaki maddelerine aykırı davranılması durumunda mevcut düzenlemeler çerçevesinde söz konusu olan “hapis cezası”nın yerini “para cezası” almaktadır.

- 43. maddede yer alan yabancı dernek ve kuruluşlarla ilişkilerde izin alınmaması.
- 45. madde kapsamında derneklerin denetlenmesiyle ilgili zorunluluklara uymama.
- 64. maddede yer alan derneklere intikal eden taşınmazlara ilişkin bildirim yapılması veya İçişleri Bakanlığı tarafından dernek ihtiyacından fazla olduğu tespit edilen taşınmazlarla ilgili olarak Bakanlıkça belirtilen sürede taşınmaz mallarını paraya çevirmeme.

Bu çerçevede yapılan değişiklikle, hürriyeti bağlayıcı cezanın yerini para cezası almakta ve bu sayede derneklere ilişkin özgürlükler genişletilmektedir.

3.3.5. Altıncı Uyum Paketi Taslak Metni Üzerinden Öngörülen Değişiklikler

Altıncı Uyum Paketi taslak metni üzerinde ise sadece Vakıflar Kanunu'nda değişiklik öngörülmüştür.

3.3.5.1. Vakıflar Kanunu Değişiklikleri (Madde 1)

Üçüncü Uyum Paketiyle getirilen, cemaat vakıflarının tasarrufları altında bulunduğu belirlenen taşınmaz malların vakıf adına tescili için yapılacak başvurular bakımından öngörülen altı aylık süre 9 Şubat 2003 tarihinde sona ermiştir. Dördüncü Uyum Paketiyle

cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinmeleri için yasada öngörülen izin makamı değiştirildiğinden, bu konuda ek süre tanınması ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle, sürenin onsekiz aya çıkarılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, cemaat vakıflarının, “vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın” taşınmaz mal edinme hakları ve ehliyetleri olduğu Üçüncü Uyum Paketiyle belirlenmiştir. Halen cemaat vakıflarının tasarruflarında bulunan taşınmazlar hakkında görülmekte olan davalar mevcuttur. Bu davalara konu taşınmazlarla ilgili olarak, idari makama yapılan başvuru sonuçlandırılmadan konu hakkında kesin bir yargı kararının verilmesinin, ileride telafi edilemeyecek sonuçlar doğurmasının engellenmesi amacıyla, davaların görülmesinin bu başvurunun sonuçlandırılmasına kadar bekletilmesi öngörülmektedir (<http://www.stgm.gov.tr/kutuphane.php?sec=3>) (22.05.2007).

3. 4. AB İlerleme Raporları Bağlamında Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Hükümler

Bu başlık altında, AB'nin 2003, 2004 ve 2006 yıllarında yayımladığı İlerleme Raporları'ndaki sivil örgütlenmeler bağlamında dernek ve vakıflar adına yapılan düzenlemelere ilişkin yorumlar yer almaktadır. Bu yorumlar, geçmişte yapılan düzenlemeleri ve uygulamaları yapıcı anlamda eleştiren ve gelecek için de tavsiyelerde bulunan yorumlardır.

3.4.1. AB 2003 Yılı İlerleme Raporunun Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Bazı Maddeleri

2003 Yılı İlerleme Raporu'nda Dernekler Yasası ve Vakıflar Kanunu'ndaki değişikliklere ilişkin hükümler yer almaktadır.

3.4.1.1. Örgütlenme Özgürlüğü ve Dernekler Yasası Değişiklikleri

- “TCK'nın ifade özgürlüğünü tanımlayan 159'uncu maddesinde yapılan değişiklikle kamu kuruluşlarına karşı kasıtsız işlenen hakaret suçuna artık ceza verilmeyecektir. TCK'nın 312. maddesiyle, Anti Terör Yasası, Basın Yasası, Siyasi Partiler Yasası ve Dernekler Yasası'nda yapılan değişikliklerle de ifade ve örgütlenme özgürlükleri ile basın ve yayın üzerindeki bazı kısıtlamalar kaldırılmıştır.
- Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmesini müteakip Mayıs ayında parlamentoda yeniden kabul edilen Basın Yasası'ndaki bazı kısıtlamalar Ağustos ayında çıkarılan paketle kaldırılmıştır. Buna rağmen yazarların, gazetecilerin ve yayıncıların cezalandırılmaları devam etmektedir.

- Örgütlenme özgürlüğü alanında kat edilen gelişmelerle, Dernekler Yasası'nda değişiklikler yapılarak bazı kısıtlamalar kaldırılmıştır. Buna rağmen dernekleri kısıtlayıcı düzenlemeler hala mevcuttur.

- Örgütlenme özgürlüğü bağlamında kısıtlamaların hafifletilmesine rağmen dernekler hala hantal prosedürlerle çalışmaktadırlar. Derneklere ve özellikle de insan hakları savunucularına karşı kovuşturmaların devam ettiği görülmektedir.

- Önceden izin alınması dahil genel anlamda Dernekler Yasası'nın kısıtlayıcı özelliği devam etmektedir. Türkiye'deki yabancı dernekler belirli kısıtlamalara ve sıkı denetimlere tabidir.

- Dernek kurma özgürlüğüne ilişkin olarak, dördüncü ve yedinci reform paketleri ile yapılan değişikliklerle mevcut kısıtlamalar gevşetilmiştir. Ancak, herhangi bir ırk, sosyal sınıf, din ve mezhep, bölge veya diğer azınlık gruplarına dayanarak dernek kurulmasına dair önemli kısıtlamalar halen mevcuttur. Yapılan değişiklikler, derneklerin karşılaştıkları temel sorunların çözümüne ilişkin kabul edilen ve açık bir çerçeve çizmemektedir.

- Ağustos 2002 reform paketinde öngörüldüğü üzere Ağustos 2003'te Dernekler Daire Başkanlığı kurularak, daha önce Emniyet Genel Müdürlüğü'nce yürütülen görevlerin devri sağlanmıştır.

- İllerdeki mülki idari amirlerin dernek ilanlarına, duyurularına ve diğer yayınlara el koyulması yönündeki kararları bundan böyle, 48 saat içerisinde hakim onayına tabi tutulacaktır. Böyle bir onayın olmaması durumunda karar geçersiz sayılacaktır.

- Yedinci Reform Paketiyle belli suçlardan hüküm giymiş kişilerin veya mahkeme kararıyla kapatılmış siyasi parti ya da derneğin daha önce üyesi olanların dernek kurmalarının önündeki engeller hafifletilmiştir. Yüksek öğrenim öğrencileri sadece eğitimle ilgili değil sanat, kültür ve bilimle ilgili dernekler de kurma hakkını edinmişlerdir.

- Ancak dernekler, bürolarının kapatılması ve faaliyetlerinin askıya alınması gibi durumlarda halen sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Uygulamada dernekler hala yabancı dernek ve uluslar arası kuruluşlarla işbirliği yaparlarken ve özellikle de kaynak elde etme konusunda büyük zorluklar yaşamaktadırlar” (TÜSEV, 2005(a), s.3-6).

3.4.1.2. Vakıflar Kanunu Değişiklikleri

- “Medeni Kanun ve Vakıflar Kanunu’nda yapılan değişiklikler sonucunda, Türk dernek ve vakıfları bundan böyle yurtdışında şube açabilecekleri gibi, uluslar arası ve yabancı kuruluşlara da katılabileceklerdir. Bu (uluslar arası ve yabancı) kurumların Türkiye’de faaliyet göstermesi ve şube açması ise İçişleri Bakanlığı’nın ve Dışişleri Bakanlığı’na danışarak verdiği izin çerçevesinde mümkün olmaktadır.
- Bir olumlu gelişme, Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nin Mart 2003 tarihinde bazı Alman vakıfları ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri aleyhine “ulusal birlik ve ülkenin laik yapısı aleyhindeki eylemlere iştirak” iddialarıyla açılmış olan davadaki davalıların beraatine karar vermesi olmuştur.
- Müslüman olmayan dini toplulukların önemli bir endişesini de, el koyulmuş gayrimenkuller sorununun ele alınmaması oluşturmaktadır. Söz konusu toplulukların bir hukuki statüsü bulunmadığından, gayrimenkuller sürekli olarak el koyulma riski taşımakta ve hukuki yollarla geri alınması çabaları engellerle karşılaşmaktadır. Rum-Ortodoks topluluğu, el koyulmuş olan bazı gayrimenkullerin mülkiyetini geri kazanmak için AİHM’e başvurmuştur.
- Dini vakıflar, özerkliklerini önemli ölçüde kısıtlayan Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün müdahalelerine maruz kalmaya devam etmektedirler. Bu müdahaleler bazen bu vakıfların yetkililerinin görevden alınması ile varlık ve muhasebe yönetimlerine karışılması şeklinde de olabilmektedir.
- Resmi kaynaklara göre 2001 ila 2003 yıllarını kapsayan dönemde 406 vakıf feshedilmiştir. Vakıf yönetimlerinin seçiminde sorunlarla karşılaşmakta, seçimlerin gerçekleştirilmemesi de vakfın kapatılmasıyla sonuçlanabilmektedir. Vakıf yönetimi seçimlerinde bazen oy verecek üyeler ilgili vakfın hizmet belgesinin dışına taşınmışlarsa oy verememektedirler. Seçimlerin bu ve bunun gibi sebeplerle zamanında gerçekleştirilmemesi, vakıf mallarına el koyulmasına neden olabilmektedir. Bunun önüne geçebilmek için bazen vakıf hizmet bölgelerinin sınırları genişletilmekte, ancak vakıfların çok büyük bir bölü böyle imkanlardan faydalanamamaktadır.” (TÜSEV, 2005(a), s.6-9)

3.4.2. AB 2004 Yılı İlerleme Raporu'nun Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Bazı Maddeleri

“Dernek kurma özgürlüğü konusunda, 1999'dan bu yana mevzuatta yapılan reformlar sonucunda kısıtlamaların birçoğu kaldırılmıştır. Kısa bir süre önce kabul edilen yeni Dernekler Kanunu, devletin derneklerin faaliyetlerine müdahalede bulunma imkânını azaltmak bakımından önemlidir. Daha önceden Emniyet Genel Müdürlüğü'ne verilen bazı görevlerin ifası için İçişleri Bakanlığı bünyesinde yeni bir Dernekler Dairesi kurulmuştur. Bu önemli gelişmelere karşın, sivil toplum, özellikle insan hakları savunucuları, uygulamada önemli kısıtlamalarla karşılaşmaya devam etmektedir.

TBMM tarafından Temmuz 2004'de kabul edilen yeni Dernekler Kanunu, Cumhurbaşkanı tarafından veto edilmiş ve yürürlüğe girememiştir. Yeni Kanun, şu anda yürürlükte olan yasa ile ilgili çeşitli kaygıları gidermektedir. Irk, etnik köken, din, mezhep, bölge veya herhangi bir azınlık grubuna mensup olma nedeniyle dernek kurmaya getirilen kısıtlamalar yeni Kanunda kaldırılmaktadır. Belirli türde derneklerin kurulmasının sınırlandırılması için kullanılacak anayasal yasaklamalara yeni Kanun uyarınca başvurulabilmesine karşın, son dönemdeki uygulamalar, şu anda yasaklanmış kategorilerde bile olsalar daha fazla dernek açılmasına izin verildiğini göstermektedir.

Ayrıca, yeni Kanun, ülke dışında şube açmak, yabancı kuruluşlara katılmak veya yabancılarla toplantı yapmak için önceden izin alınması şartını kaldırmaktadır. Kanunla ayrıca, öğrenci derneklerine uygulanan bütün kısıtlamaların yanı sıra genel kurul toplantıları konusunda yerel hükümet yetkililerine bilgi verme zorunluluğu kaldırılırken, bütün sivil toplum kuruluşları için geçici ve gayri resmi platformlar veya bilgi ağları oluşturulmasına izin verilmektedir.

Ayrıca, Kanunda, valilerin derneklere karşı yasal işleme başvurmadan önce dernekleri uymaları hükmü getirilmekte ve güvenlik güçlerinin, mahkeme kararı olmadan bir derneğe ait yerlere girmesine izin verilmemektedir.

Yeni Kanun ayrıca, derneklerin, diğer dernekler ve kamu kuruluşları ile ortak projeler gerçekleştirmelerine ve bunlardan mali destek almalarına imkân tanımakta ve ülke dışından kaynak temin etmek için önceden izin alınması şartını kaldırmaktadır. Ancak, Cumhurbaşkanı, bu hükümleri Anayasaya aykırı oldukları gerekçesiyle veto etmiştir.

Derneklerin bir tüzüğe sahip olmaları ve sadece bu tüzükte belirtilen alanda faaliyet göstermeleri gerektiği yolundaki şart korunmuştur. Bu tür hükümler, derneklerin kurulması ve faaliyette bulunmasını engellemek için kullanılmıştır. Yeni Kanun çerçevesinde kendi tüzüklerinin dışında faaliyet gösteren derneklere para cezası verilebilecek ve fakat bu dernekler artık feshedilmeyeceklerdir.

Kanunun uygulanmasına yönelik olarak bir yönetmelik yayınlanacaktır. Bu yönetmelik ve bu konudaki uygulama, AİHS'nin 11'inci maddesine ("Dernek kurma ve toplantı özgürlüğü") tam olarak uyulup uyulmadığının belirlenmesi amacıyla yakından izlenmelidir.

Ağustos 2003'de kurulan yeni Dernekler Dairesi, 81 ilin 74'ünde (Ankara dahil, İstanbul hariç) Emniyet Genel Müdürlüğü'nden derneklere ilişkin görevleri aşamalı olarak devralmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının devlet makamları ile olan diyalogun geçmişe göre daha açık olduğunu belirtmelerine karşın, bu değişiklikler uygulamaya henüz tam olarak yansımamıştır.

İçişleri Bakanlığı, Haziran 2004'de bir tamim yayımlayarak, yerel makamlara, yürüyüşler ve basın toplantısı konusunda barışçıl toplanma hakkını etkilemeyecek ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununa aykırı şekilde bunları düzenleyen kişi ve kuruluşlara kısıtlamalar getirmeyecek şekilde önlemler almaları talimatını vermiştir. Tamimde sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerinin, ilgili makamlar talep etmedikçe, kamera ile kaydedilmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, bir sivil toplum kuruluşunun basın duyurusunun, bir saatten az olması ve trafik veya günlük yaşamı engellememesi gibi belirli koşulları yerine getirmesi halinde Kanunun kapsamına girmeyeceği belirtilmiştir. Ancak, mevcut idari hükümler, valilerin, kamu düzeninin sağlamak veya pankartlardaki metin ve sloganların kullanılmasını düzenlemek amacıyla, ilgili faaliyetlerini kısıtlamasına izin verebilmektedir.

İçişleri Bakanlığı, Ağustos 2004'de, güvenlik güçlerinin aşırı güç kullanmasının önlenmesi ve bunlar için uygun yaptırımlar uygulanması amacıyla yeni bir genelge yayımlamıştır. Bu genelge ile, valilerin bu soruna öncelik vermeleri, gerekli araştırmaları yapmaları ve gerektiğinde disiplin cezası uygulamaları hususu düzenlenmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü, Mayıs 2004'de dini vakıflar da dahil olmak üzere, bütün vakıfların, Avrupa Komisyonu ve uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilen projelere katılmak için başvuruda bulunmadan önce izin almaları yönünde kısıtlayıcı bir şart getirmiştir.

Dernekler ve vakıfların uluslararası işbirliği konusunda, Ocak 2004'de yayımlanan bir genelge ile, yabancı dernek ve vakıfların Türkiye'de şube açmaları ve diğer uluslararası faaliyet ve işbirliği yapmaları için izin almaları konusundaki gerekli şartlara açıklık getirilmiştir. İzin geçici olarak verilmektedir ve işbirliği yapmak isteyen kuruluşların aynı amaçları paylaşıp paylaşmadığına resmi makamlar karar vermektedir. Ayrıca, gerçekleştirilen bütün faaliyetlere ilişkin olarak resmi makamlara yıllık rapor verilmesi, yerine getirilmesi gereken şartlar arasında bulunmaktadır. Yabancıların katılımı ile düzenlenen halka açık toplantılar için Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bildirimde bulunulması gerekmektedir. Uygulamada, bazı sivil toplum kuruluşları, yurt dışında yerleşik kuruluşlarla olan ilişkileri nedeniyle, sorunlarla karşılaşmaya devam etmektedirler.

Bir kürt derneği olan Kürt Yazarlar Derneği, Şubat 2004'de Diyarbakır'da kurulmuştur. Bu, yürürlükteki Dernekler Kanunundaki ırk, etnik köken, din, mezhep veya herhangi bir azınlık grubuna mensup olma esasına göre bir dernek kurulmasını yasaklayan açık kısıtlamaya rağmen mümkün olmuştur. Ancak, önceden izin almadan Avrupa Komisyonu temsilcileri ile bir toplantı yaptığı gerekçesiyle derneğe karşı dava açılmış olup, dava hali hazırda devam etmektedir. Derneğe öğretmenler, belediye görevlileri, öğrenciler, özel sektör işçi ve emeklileri de dahil olmak üzere, çeşitli mesleklerden 49 kürt yazar, şair ve çevirmen üyedir.

Beraat kararlarının oranı geçmişe göre önemli ölçüde yüksek olmakla birlikte, sivil toplum kuruluşları ve avukatlar dahil olmak üzere insan hakları savunucuları, kendilerine karşı açılan soruşturma ve dava sayısının da gösterdiği gibi, adli açıdan tacize uğramaya devam etmektedirler. Örneğin, Ekim 2003 ve Ağustos 2004 tarihleri arasında, Türk İnsan Hakları Derneği'ne karşı 94 dava ve soruşturma açılmış olup, bunların 58'i halihazırda devam etmektedir. Bunların çoğunluğu Haziran 2004'e kadar resmi makamlar tarafından polisin katılmasına imkân veren ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu çerçevesinde işlem yapılan basın toplantıları ile ilgilidir. Barışçıl toplantı özgürlüğü konusunda resmi rakamlar, gösterilerin geçmişe göre daha az sayıda kısıtlamaya tabi olduğunu ortaya koymaktadır: 2004'ün ilk sekiz ayında 12 gösteri yasaklanmış veya ertelenmiştir. Bu rakam, 2003'de 41, 2002'de 95 ve 2001'de 141 idi. Gösteri ve toplantılar, güvenlik güçleri tarafından yakından izlenmekte olup, yıldırma, aşırı güç kullanımı ve gözaltı olaylarının meydana geldiği hâlâ bildirilmektedir. Sivil toplum kuruluşları, 2004'ün ilk yedi ayında gösterilerde gözaltına alınan kişilerin sayısının 2003'e göre önemli ölçüde arttığını belirtmişlerdir. Sivil toplum kuruluşları tarafından düzenlenen basın toplantıları ve diğer faaliyetler, özellikle Güneydoğuda polis

tarafından düzenli olarak videoya kaydedilmektedir. Bir çok durumda katılımcıların kimlik belgeleri de videoya kaydedilmektedir. Kimlik göstermeyenler ise genellikle gözaltına alınmaktadır” (<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf>) (14.06.2007).

3.4.3. AB 2006 İlerleme Raporu’nun Dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Bazı Maddeleri

Toplanma özgürlüğüyle ilgili olarak toplantı ve gösteriler geçmişe oranla daha az sınırlamaya tabidir. Buna rağmen özellikle gösterilerin izinsiz yapıldığı bazı durumlarda güvenlik kuvvetleri aşırı güç kullanmıştır.

Mart 2005’teki kadın hakları konulu gösteri sırasında gerçekleşen olaylara dair başlatılan idari soruşturma neticelendirilmiştir. İstanbul Emniyet Müdürlüğü’nün üç görevlisine “maiyetlerindeki memurları eğitime ve denetleme görevini ihmal” den uyarı cezası verilmiştir. Altı polis memuru ise “göstericileri dağıtırken orantısız güç kullanmak ve aşağılayıcı bir şekilde davranmak ve konuşmak” suçları nedeniyle maaş kesintisi cezasına çarptırılmıştır. İstanbul Cumhuriyet Savcılığı’nca yedi polis memuru hakkında başlatılan soruşturma halen devam etmektedir.

Dernek kurma özgürlüğüyle ilgili olarak, yasal çerçeve uluslararası standartlarla genel olarak uyumludur. Kasım 2004’te kabul edilen Dernekler Kanunu başta olmak üzere, derneklerle ilgili mevzuatta gerçekleştirilen reformların uygulama alanında olumlu etkileri olmuştur.

Bununla birlikte, yurtdışından maddi yardım alınmasıyla ilgili olarak resmi makamlara bildirimde bulunma gerekliliği STK’lar için çeşitli güçlük ve ağır uygulamalara neden olmaktadır. Ayrıca, derneklerin aksine, vakıflar hala Türkiye dışında gerçekleştirilen ve uluslararası örgütlerce finanse edilen projelere başvurmadan önce izin almak mecburiyetindedirler.

Derneklerin tesciline ilişkin bazı güçlükler devam etmektedir. Diyarbakır Protestan Kilisesi ve Yehova Şahitleri’nin dernek kurma talepleri aleyhinde dava açılmıştır. İki olayda da mahkemeler derneklerin lehine karar vermiştir. Nisan 2006’da Diyarbakır’daki bir mahkeme tarafından bir kürt derneği hakkında tüzüğünde Kürt arşivi, müzesi ve kütüphanesi oluşturmak ve faaliyetlerini Kürtçe olarak gerçekleştirmek hedefleri bulunması nedeniyle kapatma kararı

verilmiştir. Eşcinsel dernekleri geçmişte olduğundan daha az güçlkle karşılaşmaktadır. Bununla birlikte, bu dernekler de zaman zaman adli kovuşturmayaya tabi tutulmaktadır.

Dini özgürlüklere ilişkin olarak ibadet özgürlüğüne saygı genel olarak devam etmektedir. Nisan ayında İçişleri, Milli Eğitim ve Dışişleri Bakanlıkları, ABGS ve İstanbul Valiliği temsilcilerinden oluşan bir heyet, gayrimüslim cemaatlerin sorunları ve bu sorunların olası çözüm yolları konusunda görüş alışverişinde bulunmak üzere İstanbul'daki gayrimüslim toplulukların liderlerini ziyaret etmiştir.

Nüfus cüzdanı gibi bazı kişisel evraktaki dini inanç belirtme zorunluluğunun Nisan 2006'da kaldırılmış olmasına rağmen bu evrakın hala din hanesini taşıması ayrımcı uygulamaların devam etmesi olasılığına zemin yaratmaktadır. Bu kısıtlayıcı bir durumdur. Ayrıca, bazı sorunlar hala devam etmektedir. Gayrimüslim dini cemaatlerin tüzel kişiliğe sahip olma imkanı bulunmamakta ve mülkiyet haklarına dair kısıtlamalar devam etmektedir. Bu cemaatler vakıflarını yönetme ve mülklerini hukuk yoluyla geri alma konularında sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Danıştay'ın, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün (VGM) vakıfların yönetimini devralma yetkisini daraltan Haziran 2005 kararı rapor dönemi boyunca uygulanmamıştır. Bu çerçevede yönetimi halen VGM kontrolü altında bulunan Büyükada Rum Kız ve Erkek Yetimhanesi konusunda herhangi bir gelişme kaydedilmemiştir. Yeni Vakıflar Kanunu'nun yukarıdaki hususlar üzerindeki etkisi bu Kanun yürürlüğe girdiğinde değerlendirilecektir.

Ayrıca, din adamlarının eğitimi ve yabancı din adamlarının Türkiye'de çalışmaları konusundaki kısıtlamalar devam etmektedir. Türk mevzuatı söz konusu cemaatler için özel çerçevede yüksek dini öğretim imkanı sağlamamaktadır. Heybeliada Rum Ortodoks Ruhban Okulu hala kapalıdır. Ekümenik Patriğin dini unvanının kamusal alanda kullanımını hala yasaktır.

Genel olarak, ibadet özgürlüğüne saygı duyulmaya devam edilmektedir. Ancak gayrimüslim cemaatlerin karşılaştıkları zorluklara dair hiçbir gelişme kaydedilmemiştir. Ayrıca Aleviler ayrımcı uygulamalarla karşı karşıya kalmaya devam etmektedirler (8 Kasım 2006 Avrupa Komisyonu İlerleme Raporu).

3.5. 5253 Sayılı Dernekler Kanunu'nun Avrupa'daki Uygulamalar İle Karşılaştırılması

04.11.2004 tarihinde kabul edilen yeni Dernekler Yasası, AB'ye uyum paketleri ve Katılım Ortaklığı Belgeleri'nde yer alan tavsiyeler doğrultusunda bireysel hak ve özgürlükleri genişleten, örgütlenme özgürlüğünü ve toplantı ve gösteri yürüyüşleri konusunda birçok yenilik getirmiş olmasına karşın halen bünyesinde bulundurduğu bazı maddeler nedeniyle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin maddelerine aykırı bir durumda bulunmaktadır. Örneğin Dernekler Kanunu madde 2'nin "a" bendinde yer alan derneklerin en az yedi gerçek veya tüzel kişinin bir araya gelmesiyle oluşabilecek olması, derneklerin kuruluşunu sayı kısıtası bakımından zora sokmaktadır.

Oysa Avrupa Birliği ülkelerinde ve yeni katılan üye devletlerde derneklerin en az 2 - 5 üye ile kurulabileceği kuralı vardır. Örneğin Estonya ve Letonya'da sadece iki, Çek Cumhuriyeti, Litvanya ve Slovakya'da sadece üç üye dernek kurmak için yeterlidir (TÜSEV, 2004(b), s.3).

Dernekler Kanunu madde 3'te değişikliğe gidilerek belli suçlardan mahkum olan kişilerin dernek kurması hükmü maddeden kaldırılmıştır. Fakat halen Türk Silahlı kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamaların saklı kalması eski durumun hala devam ettiğini göstermektedir. Bu konuda tekrar bir düzenlemeye gidilerek devlet memurlarının ve TSK ile kolluk kuvvetleri mensuplarının da diğer siviller gibi dernek kurup üye olabilmesi kolaylaştırılmalıdır.

Avrupa Birliği Anayasası'nın da 2. başlığı altında düzenlenen "Özgürlükler" bölümünün 2. madde 72. fıkrasının 1. bendi de toplantı düzenleme ve dernekleşme özgürlüğüne dayanarak şöyle demektedir (AB Anayasası, 2005, s. 62): "Herkes, huzur içinde toplantı yapma özgürlüğüne ve özellikle politika, sendika ve yurttaşlık konuları da dahil olmak üzere her düzeyde dernekleşme özgürlüğüne sahiptir; bu da, herkesin kendi çıkarlarını korumak için sendikalar oluşturma ve sendikalara katılma hakkı bulunduğu anlamına gelir." Görüldüğü gibi AB Anayasası'nın bu maddesinde kişi ayırt etmeksizin tüm bireylere toplanma ve dernekleşme özgürlüğü tanınmıştır.

Dernekler Kanunu'nun "Yardım ve İşbirliği" başlığı altında düzenlenen 10. maddesi 2. paragrafında "5072 Sayılı Dernek ve Vakıfların Kamu Kurum ve Kuruluşları ile İlişkilerine

Dair Kanun Hükümleri saklı kalmak üzere, dernekler kamu kurum ve kuruluşları ile görev alanlarına giren konularda ortak projeler yürütebilirler. Bu projelerde kamu kurum ve kuruluşları, proje maliyetlerinin en fazla yüzde ellisi oranında aynı veya nakdi katkı sağlayabilirler.” demektedir.

10. maddenin bu hükmünün sivil toplum kuruluşları ile yerel yönetimler ile ortaklaşa çalışacakları projeler için bir engel teşkil ettiği düşünülmektedir. Çünkü yerel yönetimlerin böyle bir proje bağlamında maliyetlerin sadece yüzde ellisini karşılayabiliyor olması projedeki aynı, maddi ve manevi değerlerin paylaşımı açısından sorun yaratabilecektir. Öyle ki; sivil toplum kuruluşları belirli konular üzerine spesifik çalışmalarda bulunabildiklerinden, proje çalışmasına sadece fikir üretme ve koordinasyon sağlama faaliyeti ile iştirak edebilirler.

Bir de günümüz Türkiye’inde çoğu sivil toplum kuruluşunun proje yürütebilecek kadar maddi kaynağa sahip olmadığını düşünürsek, bu tip projelerde maliyetin tamamını kamu kurum ve kuruluşlarının yüklenmesi gerekebilir. O yüzden bu maddeye, işbirliğini zorlaştırdığı ve hatta imkansız kıldığı yönünde bir yorum getirilebilir. Bu konuyla ilgili olarak maddede düzenleme yapılarak, katılım payı oranının kaldırılarak bu hususun serbest bırakılması daha doğru olacaktır. Bu konuda Türkiye’nin 21 Kasım 1988 tarihinde imzaladığı Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı dikkate alınmalı ve bu şartın 1. madde 1. fıkrasındaki “yerel makamların, kanunlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde, kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumlulukları altında ve yerel nüfusun çıkarları doğrultusunda düzenleme ve yönetme hakkı ve imkanı” söylemi özerkliğin genişletilmesi ve yetkilerin arttırılması bakımından tekrar yorumlanmalıdır. Ayrıca yine bu şartın 4. madde 2. fıkrasında yer alan “...yetki alanlarının dışında bırakılmış olmayan veya başka herhangi bir makamın görevlendirmemiş olduğu tüm konularda faaliyette bulunmak açısından tam takdir hakkına sahip olma...” hususu yerel yönetimlerin maddi kaynaklarını kullanırken daha serbest davranabilmesini sağlayacak şekilde yorumlanmalıdır (Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, m.3 ve 4).

Cezai hükümler açısından da Dernekler Kanunu yeterli düzenlemeleri içermemektedir. Örneğin 5253 sayılı Dernekler Kanunumuz 30. maddesinin “b” ve “c” bendine aykırı davranışlarda; “b” bendine aykırı davranışlar için dernek yöneticileri fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde bir yıldan üç yıla kadar hapis ve beşyüzmilyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır ve derneğin feshine karar verilir.

Aynı şekilde 30. maddenin “c” bendine karşı aykırı bir davranışta ise dernek yöneticileri, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, bir yıldan az olmamak üzere hapis cezası ile cezalandırılır ve tesisin kapatılmasına da karar verilir (Dernekler Kanunu, m.32, fıkra “o” ve “p”).

Dernek yöneticileri için hapis cezası gerektiren başka durumlarda yasada mevcuttur. “Genel kurul ve diğer dernek organlarında yapılan seçimler ve oylamalar ile oyların sayım ve dökümüne hile karıştıranlar ve defter veya kayıtları tahrif veya yok edenler veya gizleyenler, fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşyüzmilyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır (Dernekler Kanunu, m. 32, fıkra “e”).

“Her ne suretle olursa olsun kendisine tevdi olunan derneğe ait para veya para hükmündeki evrak, senet veya sair malları kendisinin veya başkasının menfaatine olarak sarf veya istihlak veya rehneden veya satan, gizleyen, imha, inkar, tahrif veya tağyir eden yönetim kurulu başkanı ve üyeleri veya denetçiler ile derneğin diğer personeli fiilleri daha ağır bir cezayı gerektirmediği takdirde, altı aydan iki yıla kadar hapis ve beşyüzmilyon liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır” (Dernekler Kanunu, m. 32, fıkra “f”).

Avrupa’da ise kar amacı gütmeyen sivil toplum kuruluşlarının ilgili yasaları ihlal etmesi durumunda bu kuruluşların yöneticilerine verilen hapis cezası hiç alışılmadık bir uygulamadır. Cezalar genellikle para cezası şeklinde olmakta ve çok daha ağır suçlarda derneğin feshi gündeme gelebilmektedir (TÜSEV, 2004(b), s.12). Dolayısıyla ülkemizde uygulanmakta olan sivil toplum kuruluşlarının yöneticilerine karşı uygulanan hapis cezası Avrupa normlarına tamamen aykırıdır. Bir sonraki Katılım Ortaklığı Belgesi’nde ya da Uyum Yasalarının çıkarılması esnasında Avrupa’nın Türkiye’den bu cezaların kaldırılması yönünde bir talebinin olması olasıdır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

4.1. 1959 Yılı ve Türkiye – Avrupa Ekonomik Topluluğu İlişkilerinin Başlangıcı

Türkiye'nin, Avrupalı devletler ile olan sıkı ilişkisi Cumhuriyet'in kurulmasıyla başlamıştır. 1958 yılında Avrupa'nın altı ülkesi Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg, Belçika ve Hollanda arasında imzalanan Roma Antlaşması Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun temellerini atmıştır. Türkiye'nin bu yıldan itibaren yüzünü batıya çevirdiğini söylemek yanlış olur. Çünkü Türkiye bu tarihe kadar, 1952 yılında NATO'ya ve Avrupa Konseyi'ne üye olmuş ve aynı zamanda kuruluşu AET ile paralel olan İngiltere merkezli EFTA adlı kuruluşun faaliyetlerini de yakından takip etmeye başlamıştır (Ülger, 2005, s.101). Başlangıçta bu iki uluslar arası kuruluşla da ortaklığa sıcak bakan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti temel ihrac maddelerinin büyük çoğunluğunu bu ülkelere pazarladığından dolayı yüzünü AET'den yana çevirmiştir. Dönemin Demokrat Parti iktidarının Dışişleri Bakanı olan Fatin Rüştü Zorlu'nun da aynı zamanda Yunanistan'ın dış politikasını yakından takip etmesi ve Yunanistan'ın 8 Haziran 1959 tarihinde AET'ye resmen başvuruda bulunması Türkiye'nin de bu konuda acilen harekete geçmesine sebep olmuştur. Bunun üzerine hükümetin bürokratlarına verdiği emirle bu başvurudan iki ay kadar kısa bir süre sonra 31 Temmuz 1959 tarihinde Türkiye'nin başvurusu da Brüksel'de Avrupa Konseyi'ne yapılmıştır. Başvuru metninin aynı zamanda birer kopyası o zamanın altı kurucu ülkesinin devlet başkanlarına da yollanmıştır. 10 Eylül 1959'da da AET, Türkiye ve Yunanistan'ın başvurularının kabul edildiğini açıklamıştır (Coşkun, 2001, s.160). Bugüne kadar Avrupa'daki oluşumlara hemen hemen Yunanistan'la eş zamanlı olarak katılan Türkiye bu konuda da kendisine aynı yaklaşımın sergileneceğini ümit etmiştir. Başvurunun ardından Eylül 1959'da ilk görüşmeler yapılmış, bir ortaklığa ve sonucunda bir Gümrük Birliği'ne dönük müzakerelerin başlaması tarihi Türkiye'ye verilmemiştir. Çünkü, AET hem aynı zamanda Türkiye ve Yunanistan'ı birliğe almakta acele etmek istememiş hem de her ne kadar Türkiye müzakereler için politik amaçlar ekseninde bastırsa da AET bu konuda ekonomik olarak Türkiye'yi incelemekten yana olmuştur.

Komisyon, Türkiye ile ilgili olarak Konsey'e 20 Mart 1961'de bir çözüm sunmuştur. İlk çözüm olarak beş yıllık bir mali antlaşma yapılacaktı. Buna göre, Türkiye istenen ekonomik gelişmeyi sağlarsa bundan sonra gümrük birliği prensibine dayalı olarak Türkiye ile ikinci bir antlaşma yapılabilirdi. İkinci formül olarak ise belirli bir süre için bazı ekonomik yardımları içeren basit bir ticaret antlaşması öngörülmüştü (Çalış, 2006, s. 93-94).

4.2. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi ve AET ile İlişkiler

9 Haziran 1961'de Yunanistan ile Atina Antlaşmasının imzalanmasının ardından Türkiye'den topluluğa karşı olumsuz sesler yükselmeye başlamıştır. Çünkü Atina'nın topluluğa üye oluşu Türkiye'deki kamuoyu tarafından Türkiye'nin dışlanmış olduğu izlenimini vermiştir. 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra yapılan dördüncü görüşmelerin ardından da net bir sonuç çıkmaması ve ardından gelen Yunanistan üyeliği Türkiye'yi bu konuda tam bir hayal kırıklığına uğratmıştır (Çalış, 2006, s. 97).

Türkiye'nin bu hayal kırıklığının ardından Hükümet 8 Ağustos 1961'de Bakanlıklararası Ortak Pazar Komisyonu'nu toplayarak dış politikaya ilişkin Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Türkiye nezdindeki görüşlerini olumlu etkileyecek bir dizi önlem alınmasını kararlaştırmıştır. Çünkü hem Türkiye'ye net bir tarih verilmeyişi hem de Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün, İngiltere ve İrlanda'nın katılım başvurusunu veto etmesi Türkiye'nin topluluk nezdindeki önemini azaltabilirdi. Bunun için toplanan komisyon tarafından Dışişleri, Maliye, Ticaret, Sanayi, Tekel ve Gümrük Bakanlıkları'nın uzmanlarından oluşan özel bir komite kuruldu. Bu komite, Avrupa Komisyonu'na ve Altılar'ın liderlerine iletmek üzere yeni bir memorandum hazırlığına girişti. Hazırlanan memorandum ana metnin yanı sıra bir de ek bölüm içeriyordu. Memorandumun ana metninde Türkiye'nin bir Avrupa ülkesi ve NATO üyesi bir ülke olarak topluluğun içinde arz edeceği önemden bahsediliyordu. Bunun yanı sıra yapılacak müzakere antlaşması ile başlayacak ve hazırlık ile geçiş dönemlerini içeren ve 22 yıl sürmesi öngörülen bir sürede Türkiye'nin ve topluluğun karşılıklı olarak ekonomik sorumluluklar yükleneceği ve bu süre içerisinde Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi olarak kendisini geliştireceğinden bahsediliyordu. Esas önemli nokta ise memorandumun ek sayfasında yatıyordu. Çünkü, Türkiye burada NATO üyesi, jeopolitik konumu tüm dünyaca kavranmış bir ülke olarak güvenlik ve askeri güç olma kozunu oynuyordu. Ek metinde Türkiye, batı ülkelerinin savunma bloğu olarak vazgeçilmez bir konumda olduğunu belirtiyor ve olası bir dışlanmanın ileride gerçekleşmesi istenmeyen ve tamir edilemez sorunlar yaratabileceğini vurguluyordu. Komisyona ve Altılar'ın devlet başkanlarına 24 Ağustos 1961 tarihinde iletilen bu memoranduma cevap 26-27 Eylül 1961 tarihinde biraz geç ve istenmeyen bir nitelikte gelmiştir. Çünkü AET Konseyi, 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askeri müdahaleden sonra, serbest seçimler yapılincaya kadar müzakereleri askıya alma kararı almıştır. Özellikle idam edilen eski Başbakan ve Bakanların infazını önlemede büyük çaba sarf eden Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün büyük çekinceleri olmuştur. Bunun yanı sıra diğer bir büyük güç olan Almanya ise o tarihe

olduğu kadar bu zamanda da Türkiye'nin yanında bir tutum sergilemiş ve infazlar konusunda Konsey'in yaptığı eleştirinin biraz daha yumuşak tutulması gerektiğini belirtmiştir. Çünkü Almanya böyle bir konuda Türkiye'nin iç işlerine fazla karışılmaması gerektiğini ve bu şekilde cezalandırılmasının aksine Türkiye'nin demokratikleşme sürecini baltalayacağını öne sürmüştür. Almanya, Türkiye'deki Milli Birlik Komitesi'nin de bir an önce demokrasiye geçmek istediğini ve hatta askeri müdahaleden sonra ilk iş olarak AET ilişkilerinin sürdürülmesine yönelik olarak deklarasyonda bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca o zamana kadar Türkiye'nin topluluğa yönelik olarak verdiği sözleri ve aldığı sorumlulukları layıkıyla ve samimiyetle yerine getirdiğini vurgulamıştır (Coşkun, 2001, s. 162-167).

Bunun üzerine çıkan karardan ne Türkiye'deki yönetim ne de kamuoyu tatmin olmamıştır. Kimisi Topluluğun Türkiye'yi oyladığını düşünürken, kimisi sorunu yeterli ve nitelikli dışişleri personeli olmamasına, kimisi de yönetimin sorunu yeterince önemsememesine bağlamıştır.

Fakat 1959 yılında Türkiye'nin AET'ye başvurusundan, Yunanistan'ın Atina Antlaşması'nı imzaladığı 8 Haziran 1961 tarihine kadar olan sürece Türkiye açısından bakacak olursak, bu dönemde Türkiye'nin yaşadığı ekonomik, siyasi ve yönetsel sorunlar Türkiye'yi olabildiğince oyalamıştır. Öyle ki öncelikle ilk olarak DP iktidarının ekonomik alanda kötüye gidişi ve istediği desteği yurtdışında bulamayışı hükümetin konuyu derinlemesine incelemesini olanaksız kılmıştır. Çünkü bu dönemde Türkiye artan ithalatı nedeniyle rekor düzeyde cari açık vermiş ve Amerika'dan 300 milyon dolar dolayında borç talep etmiştir. Bu talebin olumsuz yanıtlanması hükümetin itibarını ve durumunu zora sokmuştur. Bunu takiben 27 Mayıs 1960 darbesinin gerçekleşmesi ve getirdiği sonuçlar Türkiye'nin demokrasi üzerine Topluluk üyelerinin kuşkularını arttırmıştır. Demokratikleşme ve batılılaşma sürecinin böyle bir darbeye yurtiçinde sekteye uğraması Topluluk ile olan ilişkilerin de askıya alınmasına sebep olmuştur. Yönetsel boyutta yaşanan sorunlar ise Türkiye Yunanistan kıyaslaması yapıldığında karşılığını bulmaktadır. 1950'li yıllarda Yunanistan Türkiye'ye göre görece olarak çok daha az bir nüfusa hizmet ettiğinden ve daha nitelikli ve nicelik olarak da çok personele sahip olduğundan bu konuda daha hızlı ve özenli davranıp, başvurusunu yapıp sonuç alabilmiştir. Türkiye ise yönetsel personel anlamında bu dönemde Yunanistan'a göre çok daha geridir ve o dönemlerde Soğuk Savaş'ın da en hararetli yıllarını yaşaması sebebiyle dış ilişkilerde aynı anda birden çok kulvarda yarışmak zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra iç bürokratik işleyişle ilgili olarak da 1959 – 1960 döneminde sürekli kadroların değişmesi ve politika sabit kalsa bile dış ilişkilerle birbirinden farklı

bürokratik grupların ilgilenmesi, Türkiye - Topluluk ilişkilerinin yavaş ve Yunanistan'a göre nispeten olumsuz ilerlemesine neden olmuştur.

4.3. 1960 Askeri Müdahalesi Sonrası Sivil Adımlar ve Ankara Antlaşması

27 Mayıs 1960 İhtilali'nden sonra yapılan ilk genel seçimlerde DP gibi tek başına bir parti iktidar olamamıştır. Fakat DP ile arasında siyasi fikir bağı olan Süleyman Demirel başkanlığındaki AP önemli bir oy elde ederek İsmet İnönü'nün başkanlığındaki CHP ile koalisyona gitmiştir. İsmet İnönü'nün başbakanlığında kurulan hükümetin AET ile olan ilişkilere yönelik olarak ilk işi Dışişleri Bakanı'nı değiştirmek olmuştur. Dışişleri Bakanı Selim Sarper'in yerine Londra Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin Dışişleri Bakanı olarak görevlendirilmiştir. Erkin'in göreve gelmesinden sonra Türkiye'nin, Topluluk üyeliğine engel olan ve veto eden iki ülkeye karşın ikna çabalarına girişilmiştir. Bu ülkelerden ilki İtalya'dır. Çünkü Türkiye aynı enlem üzerinde bulunmasından dolayı İtalya ile hemen hemen aynı tarım ürünlerini Topluluk üyelerine ihraç ediyordu. Bu yüzden İtalya, ilk olarak topluluk içindeki ihracat payının düşebileceğini göz önüne alarak, ikinci olarak da Türkiye'ye Topluluğa giriş aşamasında verilecek ekonomik ve finansal yardımları uygun bulmayarak Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmıştı. Çünkü İtalya olası ihracat payının düşüşünden ve alacağı yardımlarla karşısında iyice güçlenecek olan bir Türkiye'nin gelişiminden hoşnut değildi. Bu sebeple İtalya'ya yapılan diplomatik ziyaretlerde Türkiye'nin AET'den, verebileceğinden fazlasını almayacağı ve DPT'nin kurulması ile birlikte de yurtiçinde ve yurtdışında hiçbir Topluluk üyesine zarar vermeden planlı bir politika uygulayacağı bildirilmiştir. İtalya'nın, Türkiye'nin Topluluğa olası ortaklığının olumsuz getirileri konusundaki önyargıları giderildikten sonra sıra, Türkiye'nin Topluluğa ortaklığına sıcak bakmayan Fransa'ya gelmiştir. Görüşmede Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle, yapılan askeri müdahale ve gerçekleştirilen infazlarla Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde büyük bir yara aldığını ve en önemlisi de Türkiye'nin Orta Doğu'nun en büyük ve en güçlü ülkesi olduğunu aktarmıştır. Ayrıca De Gaulle, Türkiye'nin geleneksel, tarihsel ve dinsel kimlik farklılıkları yüzünden asla bir Avrupa ülkesi olamayacağını vurgulamıştır. Bunun üzerine Erkin, Türkiye'nin, Cumhuriyetin kuruluşundan beri yüzünü batıya çevirdiğini ve topluluk için aslında vazgeçilemez bir ülke olacağını belirtmiştir. Bu açıklamalar üzerine De Gaulle, Türkiye'deki demokratik gelişmeler ışığında durumu değerlendireceğini aktarmıştır.

15 Mayıs 1962 tarihinde yapılan AET Konseyi toplantısında Türkiye ile askıya alınan müzakerelere devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Bunun üzerine 18 Haziran 1962'de yapılan

toplantı ile müzakereler yeniden başlatılmıştır. Ardından yapılan beş ayrı toplantı sonrasında her iki taraf arasındaki pürüzler giderilerek 25 Temmuz 1963 tarihinde “Türkiye ile Topluluk Arasında Bir Ortaklık Tesis Eden” son uzlaşma metni taraflar arasında kabul edilmiş ve imzalanacak şekilde getirilmiştir (Çalış, 2006, s. 102-108).

Ankara Antlaşması 12 Eylül 1963’te imzalanmıştır. 1 Aralık 1964 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir. Ankara Antlaşması, Yunanistan’la yapılan Atina Antlaşması gibi Roma Antlaşması’nın 238. maddesi gereği yapılmıştır. Bu antlaşma gümrük birliğini hedefleyen yolda Türkiye için üç aşamalı bir sistemi öngören bir ortaklık antlaşmasıdır (Gümrükçü, 2002, s. 95).

Ankara Antlaşması, Atina Antlaşmasına göre oldukça esnek bir dille yazılmış, uzun vadeli hedefler muğlak bırakılmıştır. Atina Antlaşması’nda Yunanistan için gümrük birliği hedefi sadece tek bir aşamalı geçiş sisteminden oluşurken, Türkiye için Ankara Antlaşması’nda üç aşamalı bir sistem öngörülmüştür. Tam üyelik hedefi içinse, Türkiye için oldukça belirsiz ifadeler kullanılmıştır. Antlaşmanın bir yerinde Türkiye’nin üzerine düşen politik ve ekonomik yükümlülükleri yerine getirmesinin tam üyeliği kolaylaştıracağı ve diğer bir yerinde de Topluluk tarafından Türkiye’ye yüklenen yükümlülüklerin sorunsuzca yerine getirildiğine kanaat getirilirse tam üyeliğin akit taraflarca konunun inceleneceği belirtilmiştir (Çalış, 2006, s. 116-117).

Antlaşma ile birlikte taraflar arasındaki ilişkilerin yürütülmesini sağlamak üzere bir Ortaklık Konseyi’nin kurulması öngörülmüştür. Ortaklık Konseyi, Türk Hükümetinin, diğer tarafta da Konsey, Komisyon ve üye ülke hükümet temsilcilerinin yetkililerinden oluşan karma bir yapıya sahiptir. Görevi; Ankara Antlaşması’nın içeriğine bağlı bir şekilde uygulanmasının sağlanması, gümrük birliğine giden süreci izlemek, denetlemek ve gerekli olduğu hallerde bu konuda kararlar vermektir. Taraflar sıra ile altışar aylık sürelerle Konsey’e başkanlık edecekler ve Konsey nezdinde altı ayda bir toplanacaklardır. Sonuç olarak Ankara Antlaşması sadece Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkileri gümrük birliğine yönelik olarak düzenleyen tam üyelik hedefine yönelik olarak fazlaca bir umut vermeyen uluslar arası bir düzenleme antlaşmasıdır (Coşkun, 2001, s. 171-172).

Ankara Antlaşması, 1 Kasım 1964’te TBMM’de kabulüyle yürürlüğe girmiştir. Aynı günlerde Brüksel’de Ortaklık Konseyi de Topluluk ile Türkiye arasındaki ilişkileri düzenlemek amacıyla bir toplantı yapmıştır. Toplantıda Ortaklık Konseyi’ne yürütme ve

uygulama işlerinde yardımcı olması için bir Ortaklık Komitesi kurulması kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, Avrupa Parlamentosu ve TBMM üyelerinden oluşan ortaklaşa bir Karma Parlamento Komisyonu kurulması kararı alınmıştır. Bu yapılar, antlaşmanın kurumsal yapısını tamamlamak üzere kurulmuştur (Çalış, 2006, s. 135-137).

1964'ten 1967'ye kadar olan dönem içerisinde AET, hazırlık yıllarında yüklenmiş olduğu sorumlulukları yerine getirmek amacıyla bazı mali ve ekonomik yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımların bir kısmı kalkınması gereken sektörler için hibeler şeklinde olurken bir kısmını da vadeli borçlar oluşturmuştur. Özellikle AET'nin tek taraflı olarak Türkiye'nin ihraç ürünlerine tercihli tarife ve kotalar yoluyla pazarlarını açması Türkiye'nin dış ticaret hacmini oldukça büyütüştür. Bu sayede ihracat önemli seviyede artış göstermiştir. Aynı zamanda AET'nin istihdam ihtiyacını Türkiye'den karşılamak istemesi Türkiye'nin istihdam sorununa bir şekilde çözüm oluşturmuş ve Türkiye'yi bu bakımdan rahatlatmıştır. AET kanadından bu gelişmeler gelirken, Türkiye belki de antlaşmayı imzalamış olmanın rahatlığıyla aldığı hibelere rağmen 1964-1967 döneminde önemli kayda değer gelişmeler yaşanmamıştır. Bütün bunlara rağmen de Türkiye içinden 1960'lı yılların sonuna kadar ciddi bir muhalefet çıkmamıştır (Gümrükçü, 2002, s. 99-101).

4.4. Katma Protokol ve Geçiş Dönemi

Hazırlık döneminin başlamasından 4 yıl sonra 1967'de Türkiye, artık geçiş dönemine ilişkin şartların tartışılacağı müzakerelerin başlamasını istemiştir. Çünkü Ankara Antlaşması ile Türkiye'nin ihraç ürünlerine tanınan kotalar artık yetersiz kalmaktadır ve gelişen Türk sanayisinin çıktıklarına AET pazarlarına giriş kolaylıkları tanıma mecburiyeti sağlamak gerekmiştir. Ayrıca, DPT önderliğinde yapılacak planlı kalkınmanın geçiş döneminin şartlarına ve zamanlamasına uyumlu yapılması gerekmiştir. Ayrıca Başbakan Demirel ve Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Topluluğa tam üye olmak üzere hazırlıklarını tamamlayan İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın işlemlerinin, AET'yi oyalayacağını ve bu sürede Türkiye'nin ikincil plana atılacağını düşünmüşlerdir. Bu sebeple Demirel ve Çağlayangil, 16 Mayıs 1967'de Brüksel'deki Ortaklık Konseyi toplantısında geçiş dönemi müzakerelerinin başlaması için Topluluğa çağrıda bulunmuşlardır. Merger Antlaşması ile adlarını Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) yerine Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştiren Altılar Avrupası, bu isteği ilk aşamada Ankara Antlaşması'na eklenen Geçici Protokol madde 1'i gerekçe göstererek bekletmişlerdir.

Bu maddeye göre “Antlaşma’nın yürürlüğe girmesinden dört yıl sonra, Ortaklık Konseyi, Türkiye’nin ekonomik durumunu göz önünde bulundurarak .... geçiş döneminin gerçekleştirme şartları, usulleri, sıra ve süreleri ile ilgili hükümlerin, bir Katma Protokol ile tespit edip edemeyeceğini inceler” denilmektedir. Buna rağmen Ortaklık Konseyi bu talebi fazla bekletmemiş ve 1968 yılının Aralık ayında yapılan bir toplantıda Geçiş Dönemi’nin şartlarına ilişkin müzakerelerin başlatılması kararını vermiştir. Bu kararın alınmasındaki birincil etken ise ilk beş yıllık kalkınma planında elde edilen başarının, ikinci beş yıllık kalkınma planında da elde edilebilmesi için Türkiye’nin cesaretlendirilmesi ve planlarına yardımcı olunmak istenmesidir (Çalış, 2006, s. 141-148).

Türkiye, 1969 yılında yapılan seçimlere ve değişen iç politik dengelere rağmen AT ile başlatılan geçiş dönemi müzakerelerini devam ettirmişlerdir. 23 Kasım 1970’te ise Katma Protokol imzalanmıştır. Bununla beraber geçiş dönemi şartları belirlenmiştir. Katma Protokol’e eklenen bir mali protokol ile Türkiye’ye yapılacak finansal desteğin ne kadar ve hangi süreler içinde olacağını gösteren mali tablo da kabul edilmiştir (Coşkun, 2001, s. 173).

Katma Protokol bir önsöz ile 64 maddelik ana metin ve ona ekli protokollerden oluşmaktadır. Amacı Gümrük Birliği’nin yerleştirilmesi ve Türkiye’nin ekonomik yönden tam üyeliğe hazırlanmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Katma Protokol Ankara Antlaşması’ndan daha kapsamlı bir belgedir. Malların serbest dolaşımının usul, sıra ve sürelerinin belirlenmesinin yanında kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımına ilişkin hükümler de yer almaktadır. Ayrıca ulaştırma, rekabet, vergileme usul ve esasları, tüm mevzuatın, tarım, ekonomi ve ticaret politikalarının uyumlaştırılması konuları da Protokol kapsamında ele alınmıştır (Coşkun, 2001, s. 174-175).

Katma Protokol’e göre, “Sanayi ürünlerinde Topluluk kendi iç pazarına uyguladığı hükümleri Türkiye’ye de uygulayacak ve bu süreç de Protokol’ün yürürlüğe konmasıyla başlayacaktır”. (Madde 9) Fakat tekstil ve petrol ürünleri bunların dışında tutulmuş ve bunlar için sadece belirli kotalar konulmuştur. Türkiye, 12 ve 22 yıllık iki ana bölüme ayrılmış bir takvime uygun olarak tüm gümrük tarifelerini tedricen kaldıracaktı. Sonuçta Türkiye gerektiğinde koruyucu tedbirler alabilecek ve 12 yıl sonunda tarım politikalarını topluluğunkine uyabilecek bir noktaya getirecektir. Türkiye’nin geleneksel ihraç ürünlerine önceden olduğu gibi AT pazarı yine açık tutulmuştur (Madde 33). İşçilerin serbest dolaşımı ile ilgili 12 ve 22 yıllık süreler öngörülmüş ve Ankara Antlaşması’nın (1 Aralık 1964)

yürürlüğe girmesinden 22 yıl sonra bu sürenin tamamlanacağı kabul edilmiştir (Gümrükçü, 2002, s. 103).

Bunun yanı sıra Katma Protokol'ün 60.maddesinde Türkiye'nin korunmasına ilişkin bir hüküm düzenlenmiştir. Buna göre “ Türk ekonomisinin bir faaliyet sektörünü veya dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye'nin yeterli korunma tedbirlerini” alabileceği kabul edilmiştir. Ancak hükümlerin uygulanmasına ilişkin olarak da “ortaklığın işleyişini en az aksatacak tedbirlerin öncelikle seçilmesi gereklidir. Bu tedbirler, ortaya çıkan güçlüklerin giderilmesi için gerekli ölçüyü hiçbir şekilde aşmamalıdır” uyarısı da yer almıştır. Bunun yanı sıra Katma Protokol'e de bir Mali Protokol eklenmiş ve antlaşmanın imzalanmasından sonra beş yıllık süre içinde kullanılmak üzere Türkiye'ye 195 milyon ECU'luk bir yardımda bulunulması kararlaştırılmıştır (Çalış, 2006, s. 185-186).

1971 yılının başında TBMM'ye oylanmak üzere sevk edilen antlaşma, Adalet Partisi'nin ikiye bölünmesi, Milli Nizam Partisi'nin de meclise girmesiyle ciddi bir muhalefetle karşılaşmıştır. Ayrıca sağ- sol öğrenci derneklerinin ve işçi sendikalarının gün geçtikçe artan şiddetli eylemleri sonucunda 12 Mart 1971 askeri muhtırası ile ordu ülke yönetimine el koymuştur. Ardından başbakan Süleyman Demirel istifaya zorlanarak yönetimden el çekirilmiştir. Devletin ve Atatürkçü değerlerin korunması adına sağ ve sol uç hareketlere yönelik olan bu muhtıra sonrasında ordunun isteği ve görüşleri doğrultusunda Nihat Erim'in başbakanlığında yeni bir hükümet kurulmuştur (Çalış, 2006, s. 187-188).

Nihat Erim hükümeti kendisini iktidara taşıyan ordu gibi AET ile olan ilişkilerin aksatılmaması ve geliştirilmesi konusunda oldukça kararlı olmuştur. Bu görüşünü desteklemek amacıyla da ilk iş olarak mecliste oylama için bekleyen ama muhtıra nedeniyle oylaması ertelenen Katma Protokol'ün onaylanması için çalışmıştır. Mecliste yapılan oylamada ancak ikinci oturumda oylama için yeter sayının bulunmasına rağmen muhtıra öncesi muhalif olanların da önemli desteğiyle Katma Protokol mecliste kabul edilmiştir. Bir askeri muhtıranın ardından muhaliflerin birçoğu oylamaya katılmamayı tercih etmiş, katılanlar ise muhalefet etmeyi açıkça bırakmışlardır. Mecliste yapılan oylamada 151 “evet”, 65 “hayır”, 7 “geçersiz” oy çıkmış, 218 milletvekili de oylamaya katılmamıştır. Senatodaki oylamada ise 107 “evet”, 25 “hayır”, 2 “geçersiz” oy çıkmış ve 48 senatör de oylamaya katılmamıştır (Çalış, 2006, s. 189-190).

Oylamanın ardından Türkiye kanadında işler yolunda gitmektedir fakat konuyla ilgili yapılması gerekenler henüz bitmemiştir. Çünkü Ortaklık Konseyi nezdinde antlaşmanın geçerli olabilmesi için antlaşmanın diğer Topluluk üyesi ülke parlamentolarında da oylanıp kabul edildikten sonra Avrupa Konseyi'nde de oybirliği esasına göre eksiksiz kabul edilmesi gerekmektedir. Fakat bu süreç içerisinde İngiltere, Danimarka ve İrlanda'nın AT'ye tam üyelik başvurularının Konsey'i oldukça meşgul edeceğini düşünen Türkiye ikinci plana atılıp unutulmamak için Brüksel'den ek bir geçici antlaşma talep etmiştir. Bunun üzerine akit taraflar arasında 1971'de imzalanan ek bir geçici protokol ile Katma Protokol'ün mali hükümleri yürürlüğe konmuştur. Katma Protokol ise ancak hukuken hazırlık döneminin bitip, geçiş döneminin başladığı 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Çalış, 2006, s. 190).

Merger Antlaşması ile birlikte 1973 yılında Altılar adındaki topluluk yeni üyeleriyle birlikte Dokuzlar adını alınca bu yeniliğe ek olarak bazı yeni politikalar da kabul edilmiştir. Bu iki yeni politika, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi ile Global Akdeniz Politikası'dır. Bu hükümler topluluğa yeni üye olan devletlerin desteği ile imzalanmıştır ve önceden Türkiye ile imzalanan Katma Protokol'ün bazı maddelerini Türkiye aleyhine etkilemiştir. Bunun üzerine Türkiye'nin talebi ile yeni bir protokol imzalanmasına karar verilmiştir ve akit taraflar arasında 30 Haziran 1973 tarihinde bir "Tamamlayıcı Protokol" imzalanmıştır. Fakat bu protokol, 1977 yılında Topluluk üyesi ülkelerin hazırlıklarını tamamlamış olmalarına rağmen Türkiye'de 13 yıl sonra ancak 1986 yılında yürürlüğe girebilmiştir. Bunun sebebi de bu zaman aralığında Türkiye'de yaşanan siyasi çalkantılar ve 12 Eylül 1980 askeri müdahalesidir (Çalış, 2006, s. 191).

Tamamlayıcı protokolün yanı sıra, AKÇT yetki alanına giren maddelere ilişkin tamamlayıcı protokol ve tamamlayıcı protokolün ticari hükümlerinin önceden yürürlüğe konmasını sağlayacak bir geçici anlaşma da imzalanmıştır. Tamamlayıcı protokol, esasında değişen koşullara karşı Türkiye'nin "esneklik tedbirlerini" garanti altına alan bir anlaşmadır (<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=252&icerikID=355&dil=TR>) (23.07.2007).

1959'dan 1970'e kadar olan süreç içerisinde ufak aksamalara rağmen yolunda giden AET ilişkileri, geçiş dönemine geçildiğinin simgesi olan Katma Protokol'ün imzalanmasından sonraki on yıl boyunca ve daha sonrasında büyük kesintilere uğramış ve aksaklıklar yaşamıştır. 1970 ile 1980 arasında yaşanan aksaklıklar genellikle Türkiye kaynaklıdır ve bu yıllarda yaşanan ekonomik, askeri ve siyasi sıkıntılar ilişkileri önemli ölçüde zedelemiştir. İlk

olarak 1970 yılına giden dönemde anarşik olayların artması ve beraberinde gelen ekonomik sorunlar 1970'li yıllara girişi güçleştirmiştir. Ardından 1973 yılında OPEC ülkeleri nezdinde dünyada patlak veren petrol krizinin etkisiyle Türk ekonomisi hayli sarsılmıştır. Ayrıca 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı'nın gerçekleşmesi ve bu hareket sonucunda NATO malı Amerikan yapımı silahları kullanıldığından ötürü Türkiye'ye uygulanan Amerikan ambargosu Türkiye'nin dış arenada da prestijini sarsan ve ekonomisini derinden etkileyen bir olay olmuştur. Bunun yanı sıra 1973 ve 1977 yıllarında yapılan seçimlerde 1961 Anayasası'nın tanıdığı özgürlükçü ortam nedeniyle mecliste iyice güç kazanan muhalefet, AT ile ilişkilerin düzenli yürümesini engellemiştir. 1970'den sonraki on yıl içerisinde TBMM, tam 14 hükümet değiştirmiştir. Hükümetlerin sık sık değişmesi ile beraber her defasında bakan ve bürokrat kadroları da değişmiş ve AT ile olan ilişkilerde düzen bozulmuştur. Ayrıca bu dönemlerde olmaması gerektiği halde hükümetler değiştikçe Türkiye'nin dış politikasının da sürekli değişiklik arz etmesi ilişkileri iyice içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir.

Bülent Ecevit'in başkanlığında 1978 yılında iktidarda olan CHP hükümeti dış politikasını da değiştirmiştir. AT ile olan ilişkileri Türkiye'nin batılama perspektifinde tek yol olarak görmeyen, bunun yanı sıra bölge ülkeleriyle de entegrasyona gidilebileceğini düşünen Ecevit Hükümeti AT ile ilişkilerin kötüye gitmesi üzerine 1978 yılında Katma Protokol'ün 60. maddesinin öngördüğü korunma önlemleri dahilinde ilişkileri 5 yıl süre ile dondurmaya kararlaştırmıştır. Bu dondurma kararı AT tarafından hiçbir eleştiriye maruz kalmadan kabul edilmiştir. 1971'de imzalanan Katma Protokol'ün ek protokolü Mali Protokol'ün içerdiği hükümler tam anlamıyla uygulanamamış, Türkiye siyaseti istikrardan uzak bir çizgi izliyor ve 1977 yılında AT tarafından hazırlanan "Tamamlayıcı Protokol" bile Türkiye'nin yararına olduğu halde meclisten geçememiştir (Çalış, 2006, s. 200).

Bu olaylarla ilgili olarak Türkiye 1975 ve 1976'da bazı kotaları ve gümrük tarifelerini indirdiyse de, 1973'te kabul edilen Topluluğun Genelleştirilmiş Tercihler Politikası nedeniyle Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı zarar görmüştür. Çünkü bu yeni politikalar sebebiyle AT Kuzey Afrika ve diğer Orta Doğu ve eski sömürge ülkeleriyle özel ticaret antlaşmaları yapabiliyor, bazı imtiyazlar tanıyabiliyordu. Bu yolun açılması, Türkiye'nin tarım alanında rekabet ettiği komşu ülkelerin ekonomisine yaramıştır. Bu sebeple Türkiye'nin ödemeler dengesi kısa bir süre içerisinde açık vermeye başlamıştır. İhracatın azalması nedeniyle ülkeye döviz girişi çok sınırlanmış ve bir örnek olarak 1977 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı %30.2'ye düşmüştür. Bu yıllarda Amerikan ambargosunun devam etmesi de Türkiye'nin ekonomik durumunu iyice kötüleştirmiştir (Çalış, 2006, s. 201-202).

Kasım 1979'da Süleyman Demirel tekrar hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Bu süreçte Demirel, Dışişleri Bakanı olarak Hayrettin Erkmen'i seçmiştir. Erkmen ve Demirel ilk iş olarak 21 Mayıs 1979'da resmen dondurulan ilişkileri canlandırmak amacıyla uzun bir süreden sonra ilk defa 5 Şubat 1980'de Brüksel'de Ortaklık Konseyi'ni toplamışlardır. Bu toplantıda Erkmen ve Demirel, Türkiye'nin Gümrük Birliği sürecinde önceden yapması gerekenleri ve yapacaklarını ivedilikle üstlenip açığı kapatacaklarını taahhüt etmişlerdir. (Çalış, 2006, s. 216).

4.5. Değişen Dünya ve 12 Eylül 1980 Askeri Müdahalesi

1979 sonrası dünya konjonktürünün bir anda değişmesi ve Orta doğu'da soğuk savaşın etkisiyle karşı bloktan gelen etkiler, AT'nin ve Amerika'nın Türkiye'ye karşı olan tutumlarını bir anda değiştirmiştir. Örneğin 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgali ve Ayetullah Humeyni'nin İran'da "Şah Devrimi"ni gerçekleştirerek iktidara gelmesi, dünyadaki o zaman için dört büyük gücü harekete geçirmiştir. Bunun üzerine "Gaudaloupe Zirvesi"nde buluşan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Batı Almanya ve Fransa, OECD, Dünya bankası, IMF ve AT gibi uluslararası örgütlerin de işbirliği ile birlikte harekete geçmeye karar vermişlerdir. Çünkü bu ülkeler soğuk savaş zamanında Orta Doğu ve Doğu'daki dengeleri kendilerinden yana tutmak için bu bölgedeki müttefiklerini ihtiyaçları olan alanlarda desteklemek zorunda kalmışlardır. Bunun için Gaudaloupe Zirvesi'nden çıkan ilk karar, yukarıda saydığımız uluslar arası kuruluşların işbirliği ile Türkiye'ye ticari konularda ve orta vadeli finansal konularda yardım etmek şeklinde olmuştur. IMF tavsiyeleri doğrultusunda Türkiye'de ilk olarak, tarihe "24 Ocak 1980 Ekonomik Kararları" olarak geçen ekonomik paket hazırlanmıştır. Bu paket Türk ekonomisinin ve sanayisinin düzenlenmesi ve dış ödemeler dengesindeki açığın kapatılması için ithal ikameci modelin terk edilerek tamamıyla liberal ekonomik modele geçişi temsil eden bir ekonomik paket olmuştur. Bu ekonomik paketin hazırlanmasından sonra Türkiye ile AT arasında 30 Haziran 1980 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında Türkiye'ye yapılacak finansal yardımları öngören IV. Mali Protokol kabul edilmiştir fakat uygulanamamıştır (Gümrükçü, 2002, s. 104-105).

Bu yaşanan olayların ardından bir hafta sonra ülkede yaşanan siyasal ve ekonomik bozukluk ülkenin geleceği ile Atatürk'ün ve Cumhuriyet'in temel değerlerini derinden sarstığı için Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 12 Eylül 1980'de ülke yönetimine el konulmuştur. Demokrasinin on yıl aradan sonra bir kez daha kesilmesi anlamına gelen bu askeri

müdahaleden sonra Türk Silahlı Kuvvetleri yönetimi AT ile ilişkilerin sekteye uğramadan devam ettirileceğini bildirmiştir (Gümrükçü, 2002, s. 105).

Fakat aradan geçen süre içinde geçmiş askeri müdahalelerde ve muhtıralarda olduğu gibi Avrupalı ülkeler demokrasiye geçişin gerçekleştirilmesini beklemişlerdir. Bu sefer Türkiye'deki müdahalenin etkileri daha uzun ve sert olunca özellikle AT, bu konudaki tepkilerini zaman zaman çeşitli şekillerde dile getirmiştir. Ancak Ekim 1981'e kadar bekleyen AT, bu tarihten sonra hala demokrasiye geçilmediği ve bunun yanı sıra siyasi partiler kapatıldığı için IV. Mali Protokol'ü askıya almıştır. Kısıtlamalar kişilerin birinci dereceden hak ve özgürlüklerini kaldırmak yönünde devam edince de 1982 yılının Mart ayında AT, Ortaklığı süresiz olarak askıya almıştır (Ed.Oran, 2005, s. 87-88).

4.6. Askeri Müdahale Sonrası Özal Dönemi ve Türkiye'nin AT'ye Tam Üyelik Başvurusu

Özal'ın yapılan seçimlerden sonra başbakan olarak iktidara gelmesinden sonra Avrupa Konseyi'nin yanı sıra Avrupa Topluluğu Parlamentosu da biraz da yeni üye olan Yunanistan'ın etkisiyle Türkiye'yi insan hakları, ekonomi ve siyaset alanında sürekli eleştirmişlerdir. Yunanistan özellikle demokrasiye geçiş ve Kıbrıs konularında, yaşanmış tarihin de vermiş olduğu etkiyle Türkiye aleyhine eleştirilerde bulunmuştur. Özal ise 1983'te iktidara geldikten sonra aynen geçmiş yıllarda DPT'de müsteşarken takındığı tutumu takınmıştır ve AT konusuna öncelik vermemiştir. Parti programında bile bu konu tek ve muğlak bir cümle ile geçiştirilmiştir. Özal hükümetinin Dışişleri Bakanı Vahit Halefoğlu eski Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmén'den kalan işleri devam ettirmek amacıyla harekete geçmek istemiştir ama Özal'ın bu tutumu nedeniyle fazla etkili olamamıştır. 1986 yılına gelindiğinde ise Özal ani bir "U" dönüşü yaparak 1987 yılında Türkiye'nin AT'ye tam üyelik başvurusunda bulunacağını açıklamıştır. Gerçekten de Türkiye bu açıklamanın ardından 14 Nisan 1987'de AT'ye tam üyelik için başvurmuştur. Fakat birçok kişi, başta muhalefet olmak üzere Özal'ın 1986 yılındaki bu politika değişikliğine bir anlam getirememiştir. Hatta bazıları bunu siyasi bir manevra olarak nitelemiştir. Sonuçta 14 Nisan 1987'de yapılan başvuru, AT ile ilişkilerden sorumlu Devlet Bakanı Ali Bozer tarafından AT dönem başkanı ve Belçika Dışişleri Bakanı Leo Tindemans'a ve Avrupa Komisyonu Başkanı Jacques Delors'a iletilmiştir (Çalış, 2006, s. 253).

Bu başvuruyu, AT Dönem Başkanı Leo Tindemans kabul etmiştir ve başvurunun AET Antlaşmasının 237 maddesi, EURATOM Antlaşmasının 205. maddesi ve AKÇT Antlaşmasının 98. maddesi gereğince yapıldığını kamuoyuna duyurmuştur. Bunun üzerine Avrupa Konseyi, 27 Nisan 1987’de bir karar alarak konuyu incelenmek üzere komisyona sevk etmiştir (Kılıç, 2005, s. 109-110).

Avrupa Komisyonu, 18 Aralık 1989’da başvuru ile ilgili görüşünü açıklamıştır. Komisyon raporu, kesin bir ifade ile ret cevabı vermemektedir fakat Türk tarafının umudunu kırmamak için siyasal ifadelerle süslenmiştir. Komisyonun üyeliğin hemen gerçekleşmemesi için bazı nedenleri olmuştur. Bu nedenleri sıralayacak olursak; ilk olarak Türkiye’nin Topluluğa tam üyeliği büyük bir finansal ve siyasal yük getirecektir. İkinci olarak, Topluluk içinde işlerin yürütmesini güçleştirecektir. Üçüncü olarak da, karar alma mekanizması belirli ölçüde kilitlenebilecektir. Dördüncü olarak Türkiye büyük bir yüzölçümüne ve nüfusa sahiptir ve nüfus her geçen yıl artan bir oranla artmaktadır. Artan nüfusun ekonomik ve sosyal gereksinimleri de her geçen gün artış göstermektedir. Ayrıca bu haliyle bile Türkiye, Avrupa Parlamentosundaki sandalyelerin %20’sine sahip olacaktır. Almanya’dan sonra en çok oy hakkı olan ülkelerden birisi de olacaktır. Bunun yanı sıra Türkiye’nin sosyo-kültürel ve geleneksel yapısında önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Asıl konu sıradan bir ticaret ortaklığı olsa belki bu konular göz ardı edilebilir olarak vurgulanmıştır ama konu tam üyelik olduğundan halkların arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları da göz önüne almak gerektiği raporda belirtilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye doğulu ve Müslüman bir ülke imajı çizmektedir. Avrupa açısından Türkiye’de önemli insan hakları sorunları vardır ve açıkçası kadın – erkek eşitliği bile halen tartışmalı bir konu olarak gündemde bulunmaktadır (Kılıç, 2005, s. 110-115).

Komisyon Raporu ise yukarıda sayılan gerekçelerin yanı sıra AT’nin kendi içinde de bazı sorunları olduğundan bahsetmektedir. Öncelikle AT, 1992 yılında gerçekleştirmeyi hedeflediği Tek Pazar’ı tamamlamadan yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Bu da demek oluyor ki; Türkiye 1993 yılından önce AT’ye tam olarak katılamayacaktır. Bunun yanı sıra Türkiye’nin 1993 yılında gerçekleşmesini beklediği tam üyelik hedefi hakkında komisyon açık bir ifade kullanmamıştır. Ayrıca çeşitli komiteler aracılığıyla Türkiye’nin ekonomik, siyasal ve kültürel durumuyla ilgili çalışmalar yapıldığından söz edilmektedir. Bu çalışmalarda, Türkiye’nin ekonomisinin bozuk olduğuna, ödemeler dengesinin sürekli açık olduğuna, AT üyesi ülkelerle rekabet edemediğine, düşük milli gelire sahip olduğuna, yüksek işsizlik oranına, hantal Kamu iktisadi Kuruluşları’ndan ve zayıf piyasa mekanizmasına

değnilmiştir. Siyasal olarak da insan hakları ihlallerine, azınlıklar konusuna ve demokratikleşme sorununa dikkat çekilmiştir. Ayrıca Yunanistan ve Kıbrıs'la ilgili sorunlarında bir an önce çözüme kavuşturulması istenmiştir (Ed. Oran, 2005, s. 99-100). Komisyon, olumlu bir görüş olarak sadece bundan önceki antlaşmalara dayalı olarak ilişkilerin geliştirilmesini istemiştir. Ayrıca bunun yanı sıra üyelik yolunda Türkiye için “ehil olma” şartı aranmadan ekonomik ve finansal konularda yardım yapılacağı da taahhüt edilmiştir (Çalış, 2006, s. 278-279).

4.7. 1990 Sonrası Gelişmeler ve Gümrük Birliği

Türkiye ile ilişkilerin canlı tutulması ve geliştirilmesi için hazırlanan “Matutes Paketi” 12 Haziran 1990'da Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Türkiye'de o dönem iktidarda bulunan Anavatan Partisi de paketi benimseyip kabul etmiştir (Manisalı, 2005, s. 100).

1991 yılına gelindiğinde ise Süleyman Demirel bir kez daha Başbakanlık görevine gelmiştir. Fakat Demirel, bu sefer 1980 yılındakinden farklı olarak Özal'inkine benzer diğer ortaklık alternatiflerini de göz önünde bulunduran bir dış siyaset politikası izlemeye başlamıştır (Çalış, 2006, s. 296).

1991 yılında Hollanda'nın Maastricht kentinde toplanan Avrupa zirvesi bu toplantıda mevcut üye ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe katılabilmeleri için gerekli şartları belirlemiştir. Bu şartlar ile birlikte Avrupa Tek Pazarı artık tamamlanma aşamasına gelmiştir. Bu büyük zirveden sonra 21-22 Haziran 1993 tarihinde Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da yapılan diğer zirve ile de üye olacıklara ve mevcut üyelere ilişkin yeni şartlar getirilmiştir. Kopenhag Kriterleri olarak tarihe geçen bu kararlar üç ana başlıktan oluşmaktadır. Bunlar siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatının benimsenmesi başlıklarıdır. Siyasi şartlar altında demokrasiye bağlılık, insan haklarına ve hukuka saygı gibi konular sıralanmaktadır. Ekonomik şartlar altında, düzgün işleyen bir pazar ekonomisi ve birlik içindeki pazar ve rekabet koşullarına uyum gibi konular ele alınmıştır. Topluluk mevzuatına uyum şartı altında ise birliğin siyasi, ekonomik ve parasal birliğinin amaçlarına uyabilmek için gerekli yükümlülükleri kaldırabilme kapasitesinden söz edilmektedir (Çalış, 2006, s. 301-303).

Bu gelişmelerin ardından 8 Kasım 1993 tarihinde toplanan Ortaklık Konseyi, Komisyon'un görüşleri doğrultusunda 1995 yılının sonuna kadar gümrük birliğinin tamamlanması konusunda karar almıştır. Fakat gümrük birliği konusunun kabulü de

Konsey’de yer alan ülkelerin oybirliği ile kabulü esasına dayanmaktadır. Ayrıca 1990’lı yıllardan itibaren iyice yoğunlaşan Yunan eleştirileri, Kürt sorunu, Kıbrıs ve insan hakları gibi konular gümrük birliğinin geleceğini riske atmaktaydı. Avrupa Konseyi Kürt sorununa bir insan hakları ihlalleri sorunu olarak bakmıştır ve Türkiye’yi bu doğrultuda gümrük birliği ve tam üyelik yolunda Kopenhag Kriterleri’ne tam uyum için zorlamıştır. Türk tarafı ise sorunun aslında ekonomik kökenli olduğunu, dengesiz bölgesel gelişmelerin soruna yol açtığını fakat sorunun çözülebilmesi için öncelikle terörün son bulması gerektiğini belirtmiştir. 1993 yılında Cumhurbaşkanı olan Demirel’in yerine Başbakan olarak geçen Tansu Çiller Kürt sorunu konusundaki yumuşak söylemleriyle Konsey ile Türkiye arasındaki ilişkileri biraz olsun düzeltebilmiştir. Fakat 1994 yılında TBMM’de, DEP üyesi milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılarak yargılanması ve sonucunda ağır hapis cezaları almaları, Türkiye – AT ilişkilerini yeniden zor bir dönemece sokmuştur (Çalış, 2006, s. 305-308).

Bu arada yaşanan bir diğer önemli sorun da Kıbrıs sorunudur. Çünkü Yunanistan bir taraftan Kıbrıs üzerinde hak iddia ederken aynı zamanda Kıbrıs, Avrupa Konseyi’ne tüm Kıbrıs toprakları ve haklı için tam üyelik başvurusu yapmıştır. Rum tarafının yaptığı bu başvuru, Kıbrıs Türk Kesimi’ni ve Türkiye’yi rahatsız etmiştir. Türkiye’nin olurunun alınmadan Kıbrıs’a tam üyelik yolunun açıldığını bildiren rapor, 30 Haziran 1993 tarihli AB Komisyonu raporudur. Raporun içeriğinden rahatsız olan Türkiye, hemen 1960 Zürih ve Londra antlaşmalarından doğan veto hakkını kullanacağını açıklamıştır. Ayrıca 1994 yazında Yunanistan’ın Ege’de karasularının sınırlarını 6 milden 12 mile çıkaracağını açıklaması Türk – Yunan ilişkileri açısından Ege’de suları bir kez daha ısıdırmıştır. Tüm bu krizlere yol açan Yunanistan aslında bir taraftan da Türkiye’nin NATO şemsiyesi altında gelişen askeri nüfuzundan ve bu bölgenin Türkleşmesinden de endişe etmektedir. Bu sebeple Yunanistan içerisinde ve AB içerisinde yükselen sesler, Yunanistan’ın artık bu tutumundan vazgeçerek Türkiye ile dostane ilişkiler kurmasından yanadır. Yunanistan, tüm bu eleştiriler üzerine AB’den alacağı birtakım siyasi ve ekonomik destek karşılığında Türkiye’nin gümrük birliği antlaşması için veto kullanmayacağını açıklamıştır. AB’nin istemeyerek de olsa, Kıbrıs’ın tam üyeliği için kesin tarih verilmesini ve Yunanistan’ın tekstil sanayinin geliştirilmesine ilişkin mali yardımları içeren bu destek paketini Yunanistan’a vermesi üzerine Türkiye’nin gümrük birliğine giden yolda bir engel daha kaldırılmış olmaktadır (Çalış, 2006, s. 308-313).

6 Mart 1995 tarihinde Brüksel’de yapılan Ortaklık Konseyi’nin 36. Dönem toplantısında 1/95 sayılı karar ile Türkiye ile AB arasında bir gümrük birliği kurulması karara bağlanmıştır. Bu karar 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren bu antlaşmanın 1.

maddesi aynı zamanda Ankara Antlaşması'nın 2. ve 5. maddelerinde öngörülen Gümrük Birliği'nin son dönemine ilişkin hükümleri belirlemektedir. Yani bu antlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte Türkiye "geçiş dönemi"ni noktlayıp "nihai dönem"e girmiş bulunmaktadır (Ülger, 2005, s. 104).

Fakat bu antlaşma bilinen gümrük birliği antlaşmalarından oldukça farklı bir içerik taşımaktadır. Sadece ortak gümrük politikalarının ve tarifelerin oluşturulmasının yanı sıra tekellerin kaldırılması ve teknik mevzuatın uyumlaştırılması gibi konuları da içermektedir. Bu kararlar birlikte piyasalar da AB'ye entegre edilmek istediğinden işlenmiş tarım ürünleri de bu antlaşma çerçevesine dahil edilmiştir. Konu Ankara Antlaşması açısından ele alınırsa, iki taraf arasında yerleşme, seyahat ve hizmet sunma özgürlüğünü de içermektedir. Bu kararlar, sermayenin ve malların serbest dolaşımına büyük ölçüde imkan sağlanmış olmakla beraber, emeğin serbest dolaşımı konusunda kayda değer bir gelişme kaydedilememiştir (Coşkun, 2001, s. 184-185).

1/95 sayılı Gümrük Birliği kararı 6 kısım, 4 bölüm, 66 madde, 10 ek belge ve açıklamalar bölümünden oluşmaktadır (Gümrükçü, 2002, s. 135). Bunun yanı sıra Ortaklık Konseyi, Ortaklık Antlaşması'nın öngörmediği alanlarda ilişkilerin güçlendirilmesini amaçlayan bir tavsiye kararını, Türkiye'nin 1 Ocak 2001 tarihine kadar üçüncü ülkelere karşı gümrük uygulayacağı hassas ürünleri düzenleyen 2/95 sayılı kararı ve Gümrük Birliği ile Türk ekonomisinin ihtiyaç duyacağı mali yardımları ve işbirliklerini düzenleyen "Birlik Deklarasyonu"nu da kabul etmiştir. Ayrıca 1/95 sayılı karara dayanarak, ortak ticaret, tarım ve rekabet politikalarıyla ilgilenmek ve mevzuatın, topluluk mevzuatıyla uyumunu sağlamak üzere "Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi" kurulmuştur (Gümrükçü, 2002, s. 144).

1/95 sayılı Gümrük birliği kararı, sadece AB üyesi ülkelerle değil bu topluluk dışında kalan üçüncü ülkelerle de ortak tarife ve gümrük birliği esasında ticaret yapılmasını öngören bir antlaşmadır. Ayrıca, karar bu şekliyle Türkiye'yi karar alma mekanizmasının dışında bırakmıştır. Fakat alınan kararların uygulanmasını da Türkiye açısından zorunlu kılmıştır. Bu yüzden o dönemde rekabete açılan KOBİ'lerin kayıpları bir yana Türkiye'nin AB ülkeleriyle ve diğer üçüncü ülkelerle yapacağı ticaret esnasında gümrüklerden ve diğer bazı fonlardan kaybedeceği para üç milyar doları bulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kararın Türkiye lehine bir yaptırımı gözükmemektedir. Sadece antlaşmanın yürürlüğe girmesinden itibaren beş yıllık bir süre içinde 3.2 milyar ECU'lük bir yardım öngörülüyordu ki; Yunanistan bu antlaşmaya dahil olduktan sonra 1992'ye kadar olan on yıllık süre içinde 123 milyar ECU'lük bir yardım

almıştır. Zaten bu öngörülen yardım da olası bir Yunan vetosu bahane edilerek 17 Ağustos 1999 depremine kadar Türkiye'ye ödenmemiştir (Çalış, 2006, s. 320-321).

4.7.1. 1997 Luxemburg Zirvesi ve TR – AB İlişkilerinde Gergin Dönem

İlk olarak Gümrük Birliği antlaşmasının kabulünden sonra 1997 yılında İrlanda'nın başkenti Dublin'de yapılan AB zirvesinde, üyelik için başvuran 13 ülkeden, üyelik görüşmelerine başlaması uygun görülen ülkeler listesinde bir tek Türkiye yer almamıştır. Ayrıca sonuç bildirgesinde de destekleyici ifadeler yerine Türkiye'ye yeni ödevler yükleyen ifadeler kullanılmıştır. Bu bağlamda, “Ege sorununun uluslar arası hukuk kuralları çerçevesinde çözülmesi, insan hakları standartlarının yükseltilmesi ve Kıbrıs'ta BM görüşmeleri doğrultusunda bir çözüm bulunması gerektiği” öğütlenmiştir. Daha sonra yapılan AB Amsterdam zirvesinde ise Türkiye'nin adı dahi geçmemektedir (Coşkun, 2001, s. 189-190).

AB Komisyonu'nun 20 Temmuz 1997'de AB'nin geleceğine ve genişlemesine ilişkin yayınladığı “Agenda/Gündem 2000” raporunda ise kısaca üye olması düşünülen yeni ülkeler için aynen 1993'teki Kopenhag Kriterlerinde olduğu gibi üç ana başlık altında siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatına uyum başlıkları altında yapmaları gerekenler hatırlatılmıştır. Ardından AB'ye 2000'li yılların başında üye olması beklenen ülkeler iki grup halinde kategorize edilerek her ülke için yol haritası çıkarılmıştır. Fakat bu raporda da aynen Dublin Zirvesi'nde olduğu gibi Türkiye genişlemeye yönelik olarak bu iki grubun dışında tutulmuş ve belgede kendisine özel bir açıklama bölümü ayrılmıştır. Bu açıklama bölümünde özetle, Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden doğan yükümlülüklerini tam olarak yerine getiremediği, makro ekonomik istikrarsızlıkların sürdüğü ayrıca Kıbrıs ve Ege konularında Yunanistan ile sorunların sürdüğü gerekçe gösterilerek Türkiye bu genişlemenin de dışında tutulmuştur (Çalış, 2006, s. 341-342).

Avrupa Birliği Konseyi'ne onay için sunulan bu rapor 10-12 Aralık 1997 tarihli Luxemburg Zirvesi'nde ele alınmış ve hemen hemen tümüyle kabul edilmiştir. Önceki belge ve sonuç raporlarında da olduğu gibi daha kibar bir dil kullanılarak Türkiye'nin aslında üyeliğe ehil olduğu bildirilmiştir. Metnin sonunda “Türkiye İçin Bir Avrupa Stratejisi” olarak yer alan bölümde Türkiye'ye yapılabilecek tüm siyasi, ekonomik eleştiriler yapılmıştır. Ayrıca ek olarak Türkiye'ye Avrupa Konferansı'na katılma daveti yapılmıştır. Fakat bu davet bile Türkiye'ye özel olarak bazı şartlara bağlanmıştır. Bu şartlar; “siyasi ve ekonomik

reformlara devam etmek, insan haklarına saygı göstermek, konferansa katılacak ülkelerle iyi ilişkiler içinde bulunup toprak bütünlüğüne saygı göstermek ve iki ülke arasında bir sorun çıkacak olursa bu sorunların uluslar arası mahkemeler aracılığıyla çözmek” olarak sıralanmıştır (Kılıç, 2005, s. 208).

Türkiye bu sonuç bildirgesinin ardından hemen harekete geçerek ilişkileri gözden geçirmeye karar vermiştir. Bu gözden geçirme sırasında ortaya çıkabilecek sonuçlara “AB ile siyasi ilişkileri tamamen dondurmak da” dahildir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı nezdinde bir bildiri yayınlayarak Luxemburg kararlarını kabul edilemez bulmuştur (Ülger, 2005, s. 105). Dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz da bu şartlar altında kendisi Başbakan oldukça Türkiye’nin Avrupa Konferansı davetine katılmayacağını bildirmiştir. Ayrıca hazırlanan raporda Kıbrıs’ın tam üyeliğinin kabulü için müzakerelere başlanması halinde Türkiye’nin 1959/1960 Zürih ve Londra Antlaşmaları’ndan doğan haklarını kullanacağı belirtiliyordu. Ayrıca Başbakan Mesut Yılmaz, hükümetin “KKTC ile bütünleşmeyi öngören 20 Ocak 1997 tarihli deklarasyonla kendini bağlı saydığını” vurgulamıştır. Kısacası Luxemburg Zirvesi sonrasında AB’ye Türkiye tarafından rest çekilmiştir ve Türkiye’nin siyasi diyalogu kesmek pahasına da olsa son genişlemede yer alan 10 ülkenin yanı sıra 11. ülke olarak genişlemede yer alması istenmiştir (Çalış, 2006, s. 345).

İlişkilerin düğümlendiğinde bir yıl olan 1997’den sonra 1998 yılı içinde ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olarak yeni bir gelişme yaşanmıştır. Komisyon’un Luxemburg Zirvesi kararı bağlamında 4 Mart 1998 tarihinde Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi ve Gümrük Birliği’nin derinleştirilmesine yönelik olarak hazırladığı “European Strategy for Turkey” (Türkiye İçin Avrupa Stratejisi) adlı belge, sanayiden hizmetlerin serbest dolaşımına kadar geniş bir yelpazede ilişkilerin geliştirilmesi konusunda vurgu yapmaktadır. Ayrıca 1980 yılında kabul edilen fakat Yunanistan’ın vetosuyla karşılaşan IV. Mali Protokol’ün de işler hale getirilmesi bu belgede tavsiye edilmektedir (Kılıç, 2005, s. 209).

4.7.2. İlerleme Raporları ve 1999 Helsinki Zirvesi

15-16 Haziran 1998 tarihlerinde yapılan Cardiff, 11-12 Aralık tarihlerinde yapılan Viyana ve 3-4 Haziran 1999 tarihlerinde yapılan Köln Zirvesi’nden de Luxemburg Zirvesi’nden farklı bir sonuç çıkmamıştır. Sadece Cardiff Zirvesi’nde Türkiye için “üyeliğe ehil” yerine “üyelik adayı” tanımlaması kullanılmıştır. Fakat zirveden sonra yapılan deklarasyonda AB’nin, Türkiye’ye karşı olan tutumunun kökten bir değişime uğramadığının altı

çizilmektedir (Kılıç, 2005, s. 209-210-211). Cardiff Zirvesi'nde alınan karar gereğince hazırlanan ve Komisyon tarafından 4 Kasım 1998 tarihinde açıklanan "İlerleme Raporu"nda ise Türkiye siyasi açıdan eleştirilmiş ve özellikle insan hakları konularına vurgu yapılmış ve MGK ile DGM'lerin mevcut yapılarının, içerdiği askeri üyeler ve bunların karar mekanizmalarına olan etkisi nedeniyle demokratik bir sistemde kabul edilemez bir boyutta olduğunun altı çizilmiştir (Çalış, 2006, s. 361-362).

Türkiye kanadında ise hükümet raporu ve sonuçlarını oldukça temkinli karşılamış, memnun olduğunu belirtmekle birlikte reformlara her alanda devam edildiğini vurgulamıştır. Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem memnuniyetini ifade ettikten sonra Kıbrıs ile ilgili raporda yer alan bazı ifadelerin halen Türkiye açısından kabullenilemez olduğunu vurgulamıştır (Çalış, 2006, s. 364).

1999 yılında yayımlanan İlerleme Raporu'nda ise dengeler artık değişmeye başlamıştır. Çünkü 1999 yılı içerisinde Türkiye'de yaşanan bazı olaylar ve siyasi gelişmeler AB'nin Türkiye'ye bakışını değiştirmiştir. Özellikle bu yıl içerisinde yapılan yapısal reformlarla DGM'lerin sivilleştirilmesi, Abdullah Öcalan'ın yakalandıktan sonra oldukça adil ve şeffaf bir şekilde yargılanması ile kendisine idam cezası verildiği halde bunun pratikte uygulamaya konmaması ve aksine mecliste idamın yürürlükten kaldırılması ile ilgili çalışmaların başlatılıp belirli bir aşamaya gelmesi AB Komisyonu'nun Türkiye'ye atfettiği olumlu görüşlerdendir. Ayrıca bu yıl içerisinde meydana gelen 17 Ağustos Depremi'nde Türkiye'nin büyük bir yıkıma uğraması ve bu yıkımdan sonra yardıma koşan ilk ülkelerden olan Yunanistan ile dostluğun pekişmesi, AB'nin başından beri Türkiye'yi uyarmakta olduğu komşular ile iyi ilişkiler geliştirilmesi kriterini sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye'ye deprem yardımı olarak verilen 4 milyon Euro'ya ek olarak verilen 30 milyon Euro ve Avrupa Yatırım Bankası'ndan verilen 500-600 milyon tutarındaki kredi Türkiye'ye verilen önemin arttığının göstergesidir (Kılıç, 2005, s. 211).

Buna ek olarak Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Yunan Meslektaşı Yorgo Papandreu ile geliştirdiği kişisel dostlukta Türk –Yunan ilişkilerinin yumuşamasında etkili olmuştur. Ayrıca dönemin ABD Başkanı Bill Clinton'ın Türkiye'ye yaptığı ziyaret esnasında AGİT Zirvesi'nde TBMM'de yaptığı Türkiye lehine konuşmalar AB ve dünya nezdinde Türkiye'nin yerinin bir kez daha tartışılması gereğini ortaya koymuştur (Çalış, 2006, s. 371).

Tüm bu olumlu gelişmeler ışığında 10-11 Aralık 1999 tarihinde Finlandiya'nın başkenti Helsinki'de toplanan AB Konseyi, Binyıl Bildirgesi'nde Türkiye'nin aday üyeliğini kabul etmiştir. Zirve sonucunda alınan karar göre Türkiye'de diğer aday ülkeler gibi belirli bir stratejiden yararlanacaktır. 13 maddeden oluşan Sonuç Bildirgesi'nin 12. maddesinin hemen hemen tamamı Türkiye'ye ayrılmıştır (Kılıç, 2005, s. 181-185).

4.8. Katılım Ortaklığı Belgesi ve Ulusal Program

Türkiye'nin adaylığının Helsinki Zirvesi'nde açıklanmasından sonra artık hem Avrupa Birliği için hem de Türkiye için geri dönülemez bir sürece girilmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin ve AB'nin karşılıklı olarak uygulaması gereken bazı programlar mevcuttu. AB, Türkiye'nin üyeliğini belirli bir stratejiye oturtmak amacıyla bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlayacaktı. Katılım Ortaklığı Belgesi aslında bütün aday ülkeler için öngörülen bir belgeydi. Belge ana hatlarıyla aday olan ülkenin adaylığı sürecinde yapması gerekenleri, katılım müzakerelerini, v.b. konuları açık ve net bir dille ele alan bir yol haritası görünümündeydi. Türkiye'nin bu konudaki yükümlülüğü ise bir Ulusal Program (UP) hazırlamaktı. Ulusal Program da Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) ve yıllık İlerleme Raporu bağlamında hazırlanacak olan Türkiye'nin taahhütlerinin yer aldığı bir belge idi.

Helsinki Zirvesi'nin ardından hemen başlanacağı söylenen KOB, siyasi bir takım gecikmeler yüzünden planlanandan altı ay geç olarak 2000 yılının sonunda hazırlanabilmiştir. Fakat bu dönemdeki siyasi gecikmelerin aslında boşuna olmadığı da bir gerçektir. Çünkü 1997 yılında önce Dublin Zirvesi ve sonucunda da Luxemburg Zirvesi'nde alınan kararlar ile Türkiye – AB ilişkileri tarihinde olmadığı kadar gerilmiştir. Bu sebeple 2000 yılına kadar hiçbir Ortaklık Konseyi toplantısı yapılamamıştır. İşte bu aylık gecikme süresi içerisinde üç yıllık aradan sonra ilk defa 11 Nisan 2000 tarihinde 39. Ortaklık Konseyi toplantısı yapılmıştır. Ana tema olarak Türkiye'ye diğer aday ülkeler ile birlikte ortak muamele yapılacağı vurgulanmış ve bir katılım stratejisinin izleneceği belirtilmiştir. Ayrıca toplantıda Ortaklık Komitesi'ne bağlı 8 alt komite kurulmuştur. Bu bağlamda AB müktesebatını oluşturan toplam 31 başlık 8 alt komiteye bölünmüştür (Çalış, 2006, s. 393).

AB Komisyonu ayrıca 2000 yılı İlerleme Raporunu da KOB ile birlikte AB Konseyi'ne sunmuştur. Bu belgelerin Konsey'e sunulmasından sonra ise Türkiye Ulusal Programı'nı hazırlamıştır. Türkiye ile AB arasında genellikle Yunan vetosuna takılan mali yardımlar konusu da bu toplantıda görüşülmüştür. Çıkan sonuca göre, Türkiye'ye müktesebata uyum

çerçevesinde yapılacak düzenlemeler için 15 milyon Euro hibe edilmesine karar verilmiştir. Ayrıca Türkiye diğer aday ülkelerle birlikte 2000 yılı için açılan 8.5 milyar dolarlık kredi paketine de dahil edilmiştir. Bu gelişmelerle birlikte Konsey toplantısı sonundaki raporda her zamanki konulara olan eleştiriler sürse de AB'nin adaylık sürecinde Türkiye'ye verdiği destek olumlu olmuştur (Çalış, 2006, s. 393).

Türkiye – AB arasında bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye'deki iç siyaset arenasında da başka bir olay çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Adaylık sürecinde siyasi, ekonomik ve topluluk mevzuatına uyum konularında gerçekleştirilecek olan reformlar devletin en yukarıdan en aşağıya bütün kademelerini ilgilendiren ve belirli konularda değişime zorlayan bir olaydır. Bu sebeple bu değişimlerin ve düzenlemelerin bir örgütçe veya merkezce koordine edilmesi zorunluluğu doğmuştur. Fakat bu konuda tam bir yetki karmaşası ve çekişme yaşanmıştır. Dışişleri Bakanlığı konuya talip olmakla birlikte bu kadar büyük bir organizasyonu kaldırabilmek için oldukça yoğundu. DPT ise bu konuda eşgüdümü sağlayacak bir sekreteryaya önermiştir. Yapılan görüşmelerden sonra 4 Temmuz 2000 tarihinde Devlet Bakanlığına bağlı bir Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (ABGS) kurulmuştur. ABGS'nin amacı; "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine hazırlanmasına yönelik çalışmalar çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşlarının yapacakları hazırlık ve çalışmalarda iç koordinasyon ve uyumun plan ve programlara uygun olarak yönlendirilmesini ve yürütülmesini sağlamak üzere, Başbakanlığa bağlı Avrupa Birliği Genel Sekreterliği kurulması ve bu Genel Sekreterliğin teşkilat ve görevlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Sekreter'in AB konusunda deneyimli bir büyükelçi, Genel Sekreter Yardımcılarının ise Dışişleri Bakanlığı, DPT, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kökenli dört kişiden oluşması öngörülmüştür. Fakat Genel Sekreterliğin en nihayetinde Başbakanlığa bağlı bulunması sıkıntılı ve yetki açısından kısıtlı bir kurum ortaya çıkarmıştır. Fakat kuruluşunun hemen ardından Genel Sekreter olan Büyükelçi Volkan Vural ve beraberindekilerin deneyimi kuruma oldukça işlerlik kazandırmıştır (Çalış, 2006, s. 396-398).

8 Kasım 2000 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından KOB ilan edilmiştir (Çalış, 2006, s. 405). KOB özetle bir "amaç ve ilkeler" adı altındaki giriş bölümünden ve siyasi ve ekonomik kriterler ile yapılması gereken işlemleri açıklayan "Kısa" ve "Orta" vadeli konuların yer aldığı ana bölümlerden oluşmaktadır. Amaç ve ilkeler adı altındaki giriş bölümünde 1999 Helsinki Zirve kararları üzerine siyasi diyalogu geliştirmek adına yapılan yorumlar bulunmaktadır. Kısa vadeli konular, 12 ay içinde tamamlanması gereken işlemleri, orta vadeli konular ise bir yıldan uzun sürede gerçekleştirilecek işlemleri içermektedir. Bu

belge 20 Kasım'da Brüksel'de yapılan AB Dışişleri Bakanları Toplantısı'nda ele alınmış ve 4 Aralık'ta da üzerinde mutabakata varılmıştır. Ancak belge, 7-9 Aralık 2000 tarihinde Nice'te yapılan AB konseyi Zirvesi'nde son şeklini alarak onaylanmıştır (Kılıç, 2005, s. 185-187).

KOB ile 2000 yılı İlerleme Raporu hemen hemen aynı tarihlerde yayınlanmıştır. KOB esas olarak İlerleme Raporu'na İlerleme Raporu da Ankara'da hazırlanan "Kopenhag Siyasi Kriterleri Işığında Türkiye'nin Alması Gereken Önlemler" konulu Başbakanlık İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nun raporuna dayanmaktadır. Fakat özellikle KOB yurtiçinden çok ciddi tepkiler almıştır. Yunanistan'ın desteğiyle gerçekleşen Türkiye'nin adaylık süreci, bir bakıma Yunanistan'ın Ege ve Kıbrıs konusunda Türkiye'den istediklerini dolaylı yollardan elde etmesi anlamına da gelmektedir. Kıbrıs ve Ege'deki kıta sahanlığı sorunu bu belgede Türkiye'nin önüne siyasi bir ön şart olarak sunulmakta ve hatta Kıbrıs konusunda Türkiye'nin Londra ve Zürih antlaşmalarından elde ettiği bazı hakları da kısıtlanmaktadır. Bu konuya karşı Türkiye'de gelen itirazlar Avrupa'da yankı bulmuş ve 4 Aralık 2000 tarihinde Genel İşler Konseyi'nde yapılan değişiklikle Kıbrıs ve Ege konusu sadece "ön şart" olarak değil, "Güçlendirilmiş Siyasi Diyalog ve Siyasi Kriterler" başlığı altında Kıbrıs konusu "Kısa" vadeli, Ege sorunu ise "Orta" vadeli işlemler başlığı altında yer almıştır. Belgenin bu son hali de 7-11 Aralık 2000 tarihindeki AB Konseyi Nice Zirvesi'nde onaylanmıştır (Kılıç, 2005, s. 185).

KOB'un onaylanmasından sonra sıra Türkiye'nin Ulusal Programını hazırlamasına gelmiştir. Ulusal Program da ABGS tarafından Mart 2001 tarihinde hazırlanmıştır. Bu program, 19 Mart 2001 tarihinde toplanan Bakanlar Kurulu toplantısında görüşülerek karar haline getirilmiş ve 24 Mart 2001'de de Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bakanlar Kurulu bunun yanı sıra; tüm kamu kurum ve kuruluşlarının programda üzerlerine düşen görevleri tam ve eksiksiz olarak zamanında yapması, AB müktesebatının bir an önce ulusal mevzuata aktarılarak uygulanması ve Ulusal Program'ın koordineli bir şekilde yürütülmesi görevinin de ABGS'ye verilmesi konusunda kararlar almıştır. (Çalış, 2006, s. 432) Ulusal program 2 cilt, 738 sayfa ve 6 bölümü birinci ciltte olmak üzere toplam 34 bölümden oluşmaktadır. Programın giriş bölümü Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana benimsediği siyasi ve ekonomik hedeflere yer vermiştir (Çalış, 2006, s. 435).

Türkiye'nin ulusal programdaki en iddialı taahhütleri, demokrasi ve insan hakları konularındadır. Bu konularda Türkiye, ilk olarak anayasada değişikliklere gidip bunları en kısa zamanda TBMM'de onaylama sözü vermektedir. Bu bağlamda ifade özgürlüğü

konusundaki düzenlemelerle ilgili olarak Avrupa Birliği müktesebatının ve Avrupa Birliği üyesi ülkelerin uygulamaları doğrultusunda düzenlemelerin yapılacağı ve hukuki olarak da konuya Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinin kaynaklık edeceği vurgulanmıştır. Fakat bu çerçevede gözden geçirileceği sözü verilen TCK'nın 312. maddesinin özüne dokunulmadan değişikliğe gidilmiştir.

Ulusal programda ayrıca idam konusuna da değinilmektedir. Programda Türkiye'nin 1984 yılından beri idam cezasını onanmadığı beyan edilerek, konunun orta vadede TBMM tarafından şekil ve kapsam olarak ele alınacağı vurgulanmaktadır. Ayrıca ulusal programda Türkiye'nin resmi dilinin ve eğitim dilinin Türkçe olduğu vurgulanıyor, vatandaşların günlük yaşamda bölücü amaçlara hizmet etmemek üzere, farklı dil, ağız ve lehçeleri kullanabileceği belirtilmektedir. Askeri yapısı ile Avrupa'nın anti-demokratik bir yapı olarak gördüğü Milli Güvenlik Kurulu'nun ise orta vadede yapısının ve işleyişinin gözden geçirileceği sözü verilmiş bunun yanı sıra MGK'nın ulusal güvenliği ilgilendiren konularda anayasal bir danışma organı olarak faaliyet gösterdiği vurgulanmıştır (Çalış, 2006, s. 437-438).

4.9. Uyum Paketleri ve Müzakere Tarihi

Ulusal program Türkiye'nin adaylık sürecinde çağdaşlaşma yolunda yapacağı değişimlerden bahsetmiş ve bunları da "Uyum Paketleri" adı verilen 7 uyum paketi ile bu sözlerini gerçekleştirmiştir.

Türkiye, bu düzenlemelere ilişkin olarak uyum paketlerinden önce 1982 Anayasası üzerinde kapsamlı bir değişikliğe gitmiştir. 1999 yılında iktidara gelen DSP-MHP-ANAP koalisyonu, tarihinde eşi benzeri az görülen bir uzlaşma ile Anayasa üzerinde kabul edildiği günden bu yana en büyük değişikliği yapmışlardır. Bu değişiklik kapsamında Anayasa'nın 32. maddesiyle başlangıç bölümünde düzenlemeler yapılmıştır. Atılan bu olumlu adımlar AB'nin de gözünden kaçmamış ve bu durumu 2001 yılı İlerleme Raporu'nda değerlendirmişlerdir. Fakat yine de AB yapılan bu değişikliklerin Kopenhag siyasi kriterlerini karşılamaya yetmediğine değinerek, temel hak ve özgürlükler alanında atılacak adımların hızlandırılması gerektiğini vurgulamıştır. Bu yüzden komisyon tarama sürecini de başlatmamış ve AB mevzuatı ile Türk mevzuatının karşılaştırılarak eksikliklerin bir an önce giderilmesi tavsiyesinde bulunmuştur (Çalış, 2006, s. 446).

Bu arada hükümet Ekim 2001 değişiklikleri doğrultusunda “Birinci Uyum Paketi”ni 15 Ocak 2002’de hazırlayarak TBMM Başkanlığı’na sunmuştur. Paket üzerinde önemli değişikliklere gidilerek 6 Şubat 2002’de Meclis Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir. Paketin görüşülmesi esnasında TCK’nın 159. ve 132. maddelerindeki özgürlükleri genişletici unsurlar Devlete hakaret suçunun tavanı da 6 yıldan 3 yıla indirilmiş ve konuya ilişkin para cezaları da kaldırılmıştır. TCK’nın 312. maddesinde de bazı şekil değişikliklerine gidilmiştir (Akdoğan, 2004, s. 88-89).

İkinci Uyum Paketi ise Medeni Kanun’da Kasım 2001’de yapılan değişiklikler üzerine hazırlanan bir pakettir. Paket, 15 Mart 2002’de Bakanlar Kurulu’nca TBMM Başkanlığı’na sunulmuş ve 26 Mart 2002’de TBMM Genel Kurulu’nda kabul edilmiştir. Bu düzenlemeler kapsamında parti kapatma artık daha zor hükümlere bağlanıyor ve parti kapatma yerine para cezası öngörülüyordu. Ayrıca Basın Kanunu’ndaki yasaklanmış dil kavramı da kaldırılmıştır (Akdoğan, 2004, s. 92-93).

Üçüncü Uyum Paketi ise 3 Ağustos 2002’de TBMM’de kabul edilmiştir. Bu uyum paketi gerçekten önemli bir değişikliği içermektedir. Bununla birlikte TCK’da yapılan değişikliklerle terör suçlarında ölüm cezası kaldırılmıştır. RTÜK Kanunu’nda yapılan değişiklik ile Türk vatandaşları günlük olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde artık yayın yapabileceklerdir. Ayrıca bu dil ve lehçelere yönelik olarak “Yabancı Dil Eğitimi ve Öğrenimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun” çıkarılmış ve bununla özel kurslar yardımıyla bu dil ve lehçelerin öğrenilmesi yolu açılmıştır. Vakıflar Kanunu’nda değişikliğe gidilmiş ve cemaat vakıfları bundan böyle Bakanlar Kurulu’nun izniyle taşınmaz mal elde edip, bunlar üzerinde tasarrufta bulunabileceklerdir. Yine Bakanlar Kurulu’nun izniyle Türkiye’de kurulan vakıflar yurt dışında kurulmuş vakıf veya kuruluşlarla üye olabilecek ve yine aynı şekilde Bakanlar Kurulu’nun izniyle yabancı ülkelerde kurulan vakıflar ise uluslar arası işbirliğinde yarar görülen hallerde Türkiye’de faaliyette bulunabileceklerdi (Akdoğan, 2004, s. 94-97).

Yapılan değişiklikler, özellikle üçüncü uyum paketindeki düzenlemeler AB’nin dikkatini çekmiştir. 9 Ekim 2002’de yayınlanan İlerleme Raporu’nda konuya değinilmiş ve Türkiye’nin AB değerlerini ve normlarını benimseme konusunda önemli adımlar attığı vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yönelik uygulamaların kaldırılması, ordunun yönetim üzerindeki etkisinin kaldırılması, AİHM kararlarına uygulamada uyulması gibi istekler de raporda yer almaktadır (Çalış, 2006, s. 453).

3 Kasım 2002 seçimlerinin ardından yönetime gelen 58. Gül Hükümeti, Dördüncü Uyum Paketi'ni 3 Aralık 2002'de TBMM'ye sevk etmiştir. Paket, TCK, CMUK, Basın, Vakıflar, Siyasi Partiler, Damga Vergisi, Milletvekili Seçimi, Dernekler, Adli Sicil ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi toplam 16 kanunun 31 maddesinde değişiklik öngörmektedir. Siyasi Partiler Yasası ve Adli Sicil Kanunu'nda yapılan değişikliklerle, siyasi yasaklıların milletvekili olmaları yolundaki engeller kaldırılmıştır. Siyasi partileri kapatmayı zorlaştıran hükümler getirildi ve işkence cezalarının paraya çevrilemeyerek, ertelenemeyeceği de bir değişiklik olarak pakette yer almıştır (Akdoğan, 2004, s. 97-103).

12-13 Aralık Kopenhag Zirvesi'nde de Türkiye'nin bu adımları takdir görmüştür fakat bu gelişmeler tam üyelik müzakerelerine başlamak için yeterli görülmemiştir. Zirvenin sonuç bildirgesinde Türkiye'nin reformlara hızla devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca AB Konseyi, Aralık 2004'teki Komisyon Raporu ve tavsiyesi üzerine "Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır" ifadesine yer verilmiştir (Çalış, 2006, s. 455). Bunun üzerine 23 Ocak 2003'te Beşinci Uyum Paketi çıkarılmıştır. Bu pakette de CMUK, Yükseköğretim, Dernekler ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunları'nda değişikliğe gidilmiştir (Akdoğan, 2004, s. 103-105).

Altıncı Uyum Paketi ise 15 Temmuz 2003'te TBMM'de kabul edilmiştir. Bu paketle birlikte, Türk Ceza Kanunu, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun, Nüfus Kanunu, Vakıflar Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, İmar Kanunu, Sinema Video ve Müzik Eserleri Kanunu, Adli Sicil Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun ve Terörle Mücadele Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır (Akdoğan, 2004, s. 105-107).

Yedinci Uyum Paketi ise 30 Temmuz 2003'de TBMM Genel Kurulu'nda görüşülerek kabul edilmiştir. Bu paket de, kişi hak ve özgürlüklerine yönelik olarak birçok değişiklik içermektedir. Pakete göre, işkence suçu öncelikli soruşturulacak işlerden olmaktadır. Dernek kurma hakları genişletiliyor ve derneklerden ayrılmak isteyenlerin 6 ay öncesinden haber vermesine gerek kalmıyordu. Sayıştay, taşınmaz malları da dahil olmak üzere TSK'yı denetleyebilecektir. Eleştiri amacıyla yapılan açıklamalar ceza gerektirmeyecektir. Yasak yayınlar imha yerine, müsadere edilebilecektir. Vakıflar, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü ve İçişleri Bakanlığı'nın izni alınarak yurt dışında kurulmuş vakıflara üye olabilecek, bunlarla

işbirliği yapabilecek ve yurtdışında şube açabilecektir. Yurtdışında bulunan vakıflar da aynı koşullar saklı kalmak üzere Türkiye’de faaliyette bulunabileceklerdir. Ayrıca bu pakette Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri’nin sivillerden oluşmasının da yolu açılmıştır (Akdoğan, 2004, s. 107-112).

Mayıs 2004’de TBMM’de kabul edilen Sekizinci Uyum Paketi ile de Anayasa’nın bazı maddelerinde değişikliğe gidilmiştir. Bu değişikliklerle birlikte ölüm cezası yasağı anayasaya konulmuş, Devlet Güvenlik Mahkemeleri kaldırılarak, görevleri ağır ceza mahkemelerine devredilmiş, YÖK’ten askeri üye çıkarılmış ve kadın-erkek eşitliğine aykırılık taşıyan hükümler yeniden gözden geçirilerek düzeltilmiştir (Ülger, 2005, s. 107).

Tüm bu değişikliklerden sonra AB de, Katılım Ortaklığı Belgesi’nde değişikliğe gitmiş ve 14 Nisan 2003’te yeni KOB’u açıklamıştır. Bununla birlikte Türkiye’de de Ulusal Program’ın yenilenmesi çalışmaları sürmüştür. Yeni Ulusal Program da, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından hazırlanmış ve 24 Temmuz 2003 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Çalış, 2006, s. 459).

Bu belgelerin yayınlanmasının ardında AB Komisyonu da Türkiye hakkındaki 2003 İlerleme Raporu’nu açıklamıştır. Raporda son bir yılda yapılan düzenlemelerden övgüyle bahsedilmiş ama buna rağmen işkence, anadil, Türk alfabesi, askerlerin siyasi hayattaki rolü ve ifade özgürlüğü gibi konularda, reformların etkisinin sınırlı kaldığı ve uygulamanın da yavaş ve düzensiz olduğundan söz edilmiştir. Ayrıca Türkiye’nin Kıbrıs konusunda, KKTC ile arasındaki gümrük birliğine ilişkin antlaşmadan vazgeçtiği ve bunu Komisyonun olumlu bir gelişme olarak karşıladığı belirtilmiştir. Fakat Kıbrıs konusunun çözümsüzlüğünün Türkiye’nin AB’ye tam üye olarak katılımı konusunda önünde bir engel oluşturacağından da bahsedilmiştir (Çalış, 2006, s. 460).

Komisyon, bu gelişmelerin ardından 6 Ekim 2004 tarihinde birbirinden farklı üç belge açıklamıştır. Bunlardan birincisi, 2002 Kopenhag Zirvesi sonrasında Konsey’in Komisyona vermiş olduğu bir görev olan “Tavsiye Kararı” metnidir. Bu metin Türkiye’nin tam üyelik müzakerelerine başlaması konusunda siyasi kriterleri tam olarak karşılayıp karşılamadığı konusunda Konsey’e bilgi vermeyi amaçlayan bir metindir. İkinci belge ise 1998 yılından beri her yıl düzenli olarak açıklanan İlerleme Raporu’dur. Üçüncü belge ise Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğinin, AB açısından muhtemel etki ve sonuçlarını inceleyen “Etki Raporu”dur. Tavsiye Kararı, 17 Aralık’ta yapılacak Konsey Zirvesi öncesinde olumlu karar bildirmiş ve

Türkiye'nin yapılan yasal düzenlemelerle birlikte müzakerelere başlayabileceği vurgulanmıştır. Belgede bunun yanı sıra hazırlanan ve kabul aşamasında mecliste bekleyen yasalarında bir an önce meclisten geçmesi ifade edilmiştir. Uygulamada da bazı konularda eksiklikler olduğu vurgulanmış ve özellikle kadın hakları, sendikal haklar, dini özgürlükler ve ifade özgürlükleri gibi konulara dikkat edilmesi gerektiğine değinilmiştir (Çalış, 2006, s. 464-465). Müzakere stratejileri konusunda farklı bir yol izlenmesi de anlatımda yine Türkiye'ye özgü ifadeler kullanılmıştır. Özellikle İlerleme Raporu'nda müzakerelerin bölüm bölüm (chapter by chapter) yapılacağı, bir müzakere başlığı kapanmadan bir diğerinin açılmayacağı, büyük aksiliklerin olması durumunda müzakerelerin sınırsız olarak askıya alınabileceği, serbest dolaşım hakkının Türkiye için kalıcı olarak sınırlanabileceği ve doğası gereği müzakere sürecinin tam üyelik hedefinde fakat ucu açık bir anlamda belirsiz bir süreç olacağı vurgulanmıştır.

Etki Raporu ise Avrupa Parlamentosu'nun Komisyon'dan isteği üzerine hazırlanmış bir rapordur. Çalışmanın ilk bölümünde jeopolitik, ikinci bölümünde ise Türkiye'nin tam üyeliğinin ekonomik boyutuna değinilmiştir. Diğer bölümlerde de iç pazar ve ilgili politikaları ile, siyaset ve adalet, içişleri gibi çeşitli konularda Türkiye'nin olası tam üyeliğinin doğuracağı sonuçlar yer almaktadır. Bu raporu olumlu bulan Avrupa Parlamentosu da hemen zirve öncesinde bir karar alarak 15 Aralık 2004'te Konsey'e iletmek üzere bir tavsiye kararı almıştır. Karar, Türkiye ile tam üyelik müzakerelerinin başlatılabileceğini Konsey'e tavsiye etmektedir (Çalış, 2006, s. 466-470).

Sonuç olarak Konsey, yapılan zirvede Komisyon ve Parlamento görüşleri doğrultusunda hareket edip, 3 Ekim 2005'te Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatma kararını almıştır. Alınan bu karar Türkiye açısından oldukça sevindirici bir gelişme olmuştur. Fakat Konsey Zirvesi'nin sonuç bildirgesinde Komisyon Raporu doğrultusunda davranılarak müzakerelerin bölüm bölüm yapılacağı ve bir bölüm kapatılmadan diğerine geçilemeyeceği vurgulanmaktadır (Çalış, 2006, s. 471). Siyasi reformların artık geri döndürülemez olduğu ve mecliste bekleyen yasaların bir an önce kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapılan düzenlemelerin bir an önce tam anlamıyla uygulanarak bu değişimlerin garanti altına alınması istenmiştir. Bunun yanı sıra "iyi komşuluk" ilişkilerine atıfta bulunulmuş ve komşularla ilgili sınır sorunlarının BM sözleşmesine uygun olarak barışçıl bir biçimde çözülmesi vurgulanarak, Yunanistan ile Ege'de yaşanan sorunların çözümüne ilişkin tavsiyelerde bulunulmuştur. Böylelikle Türkiye'ye 3 Ekim 2005 tarihinin verilmesiyle 1959'da başlayan ilişkilerde yeni bir sayfa açılmış ve Türkiye'nin Avrupa macerası geri dönülemez bir yola girmiştir (Çalış, 2006, s. 472-475).

BEŞİNCİ BÖLÜM

AB'YE UYUM SÜRECİNDE YEREL YÖNETİMLER

(İl Özel İdareleri, Belediyeler, Köyler)

5.1. Yerel Yönetimlerin Tarihçesi

Ülkemizdeki yerel yönetimlerin yapılanması çok köklü bir geçmişe sahip değildir. İlk yapılanmalar Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimat Devri esnasında ortaya çıkmıştır. Bu örgütlenmeler günümüz yerel yönetim anlayışından oldukça uzakta, merkez tarafından örgütlenen ve yöneticileri de merkez tarafından atanan yapıları oluşturmuşlardır. Padişahların ve vezirlerin genellikle kurulan vakıflar aracılığıyla hizmet verdikleri şehirlerde, yöneticiler bu kişiler tarafından atanırdı. Şehrin temizliğine ve gündelik yaşamına ilişkin işlerde halk arasında yani mahalle sakinleri ve esnaf arasında paylaşılırdı. Bu yüzden bu dönemdeki yerel yapılanmalar içerisinde vakıflar, loncalar ve mahalleler ön plana çıkmışlardır.

Kazalarda ve şehirlerde yönetimin başında “kadı” bulunurdu. Kadılar şehirlerde hem belediyenin başı hem merkezi yönetimin temsilcisi hem de idari ve şer’i yargının başıydılar. Kadılar bu açıdan şehirlerdeki en yetkili kişilerdi. Kendisine çeşitli görevlerde yardımcı olmak üzere subaşı, naib, imam, muhtesip, mimarbaşı ve çöplük subaşısı gibi kişiler bulunurdu.

Şehir yönetimindeki bir diğer önemli yapı ise vakıflardır. Vakıflar padişahların ve ailelerinin ya da varlıklı kişilerin hayır amacıyla yaptıkları aynı ve maddi varlıkların bir araya gelmesiyle oluşan yapılardır. Vakıflar Osmanlı şehir sisteminde oldukça yararlı yapılardır ve şehrin düzenlenmesinde ve işleyişinde de önemli roller üstlenmişlerdir. Özellikle vakıf yapıları şehrin en gözde yapılarını oluşturmakla kalmaz aynı zamanda kamu yararına açık olan cami, medrese, sebil, şadırvan, hamam, aşevi, imarathane ve hanlar gibi yapıları da içinde veya çevrelerinde bulundurmaktaydılar. Vakıfların bu yapısı Osmanlı mali sisteminin çöküşüyle birlikte olumsuz etkilenmiştir. Bu sebeple vakıfların tüm varlıkları 1836 yılında kurulan “Evkaf Nezareti” bünyesinde toplanarak bir tür devletleştirme yoluna gidilmiştir.

Şehrin bir diğer önemli birimi de “mahalleler”dir. Mahalleler, camisi, çeşmesi, hamamı ve mektebi ile sosyal ve kültürel anlamda orada yaşayan sakinleriyle birlikte bir bütünlük oluşturan yapılardı. Mahallelerin başında padişah tarafından atanan imam bulunurdu. İmamlar yaptıkları her işten ve mahalleye ilişkin her konudan birinci derecede, o şehrin kadısına karşı sorumluydular.

Şehirdeki ticaret yaşamına ilişkin bir diğer örgütlenmeyi ise “loncalar” oluştururdu. Loncalar esasında çarşıdaki esnafın belirli meslek gruplarında hiyerarşik bir şekilde örgütlenmesiyle oluşurdu. Loncaların başında esnaf tarafından seçilen “esnaf kethüdaları” bulunurdu. Esnaf kethüdaları merkezi yönetimin emirlerini halka aktarır ve bunlara uyulup uyulmadığını kontrol ederlerdi. Bu yapısıyla loncalar, Osmanlı şehir sistemindeki ilk yerel sivil toplum örgütleri sayılabilir (Ulusoy, 2001, s. 109-110-111).

5.1.1. Belediyelerin Ortaya Çıkışı

1839 Tanzimat Fermanı’ndan sonra ise Osmanlı şehir sisteminde sistemli bir örgütlenmeye gidilmiştir. Bu bağlamda 1854 yılında Türkiye’de ilk belediyeçilik örneği olan “İstanbul Şehremaneti” kurulmuştur. Fakat İstanbul Şehremaneti günümüz yerel yönetimi anlayışından oldukça uzak bir yapıda kurulmuştu. Çünkü başında Bab-ı Ali’nin seçimi ve padişahın onayıyla gelen bir “şehremini” bulunuyordu. Aynı zamanda Şehremaneti’nin idari ve mali özerkliği yoktu. Bir de karar organı olan Şehremini Meclisi de çoğunlukla esnaflardan ve bazı üst düzey memurlardan oluşuyordu.

Bu yapının modern anlamda kent hizmetlerini karşılayamaması üzerine 1857 yılında Galata ve Beyoğlu bölgesinin belediyeçilik hizmetlerini karşılamak üzere Fransız kent yönetim sistemi örnek alınarak “Altıncı Daire-i Belediye” kurulmuştur. Bu daire merkezi yönetimden aldığı mali desteğin yanı sıra kendisi de gelir toplayabilen ilk kuruluştur. Ayrıca personel alımında Bab-ı Ali’nin onayının yanı sıra daire meclisinin kararının da gerekmesi bu konuda yeni bir gelişmedir. Bu yapının İstanbul’un bu bölgesinde başarılı olması üzerine 1868 yılında İstanbul bu anlamda 14 bölgeye bölünmüştür. Fakat çoğu yerde personel yetersizliğinden dolayı istenen verim alınamamıştır.

1856 yılında Islahat Fermanı’nın ilanıyla birlikte yerel halkın vilayet, liva ve nahiye düzeyinde örgütlenerek yönetime katılması öngörülmüştür.

1876 yılından sonra ilk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ın kurulmasından sonra ise belediyeler konusunda ilk olarak İstanbul için “Dersaadet Belediye Kanunu” ve diğer taşra belediyeleri için ise “Vilayetler Belediye Kanunu” çıkarılmıştır. 1864 yılında çıkarılan “Vilayet Nizamnamesi” ile de modern anlamda belediyeçiliğe geçiş başlamıştır. Ayrıca bu uygulama ile çeşitli kazalarda seçimli üyelerden oluşan “Meclis-i Belediler” kurulmuştur.

1877 yılında yürürlüğe giren “Vilayetler Belediye Kanunu” da Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar belediyeleri düzenleyen kanun olarak yürürlükte kalmıştır. Bu kanun ile her kazada belediye kurulması ve bu belediyelerin hepsinde, kasabanın büyüklüğüne göre sayıları altı ila oniki arasında değişen ve dört yıl için seçilen meclislerin bulunması kararlaştırılmıştır. Ayrıca seçimlik üyelerden oluşan bu meclisin üyelerinin yarısının iki yılda bir değişmesi de karara bağlanmıştır (Ulusoy, 2001, s. 112-113-114).

5.1.2. İl Özel İdarelerinin Ortaya Çıkışı

1864 yılında yürürlüğe giren “Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi” ile Osmanlı devlet sisteminde yerinden yönetim hususunda eyalet sistemi terk edilerek vilayet yani il sistemine geçilmiştir. Fransız modeli örnek alınarak gerçekleştirilen bu uygulamaya göre, ilin yönetimi valiye, sancağın yönetimi mutasarrıf’a ve kazaların yönetimi de kaymakamlara verilmiştir. Yapılan bu değişikliklerle birlikte il yönetimi için iki tür meclis oluşturulmuştur. Bunlardan birisi “Vilayet idare meclisi” diğeri de “Vilayet Umumi Meclisi”dir. Vilayet Umumi Meclisi bugünkü “İl Genel Meclisi”ne kaynaklık eden meclistir. Bu meclis, bir ildeki her sancaktan gönderilen iki Müslüman iki de gayrimüslim olan toplam dörder üyenin katılımıyla oluşan bir meclistir. Meclisin görevleri arasında vergilerle, ticaretin arttırılmasıyla ve altyapı çalışmalarının düzenlenmesiyle ilgili görüş bildirmek vardı. 1870 yılında il yönetimini düzenlemeye yönelik çıkarılan yeni kanun “İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi” de il yönetimlerine tüzel kişilik ve mali özerklik sağlamadan yoksun bir yapı içermiştir.

İdari ve mali özerklikteki bir il yönetimi ise ancak 1913 yılında çıkarılan “İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkat” ile mümkün olmuştur. Bu yeni yasa ile Vilayet Umumi Meclisi’nin karar organı statüsü aynı bırakılmış fakat yetkileri arttırılmıştır. Ayrıca bu yasa ilin mahalli nitelikteki işlerinin il özel yönetimi tarafından gerçekleştirilmesini öngörmüştür. Bu kanunun il genel yönetimini kapsayan birinci bölümü 1920 yılında çıkarılan “Vilayet İdareleri Kanunu” ile il özel idarelerini düzenleyen ikinci bölümü ise 1987 yılında çıkarılan 3360 sayılı “İl Özel İdaresi Kanunu” ile yürürlükten kaldırılmıştır (Ulusoy, 2001, s. 114-115).

5.1.3. Cumhuriyet Döneminde Mahalli İdareler

Cumhuriyet döneminde mahalli idarelere dönük olarak yapılan ilk mevzuat değişikliği 1924 yılında “Köy Kanunu”nun çıkarılmasıyla olmuştur. Bu kanunun yapımında katılımcılık ilkesi ve doğrudan demokrasi esas alınmakla birlikte, mali özerkliğin sağlanmasında yeterince etkinlik sağlanamadığından kanun tam anlamıyla istenen amacına ulaşamamıştır.

1930-1933 yılları arasında ise belediyelerle ilgili olarak “Belediyeler Kanunu”, “Hıfzısıhha Kanunu”, “Belediyeler Bankası Kuruluş Kanunu”, Belediyeler Yapı ve Yollar Kanunu” ve “Belediyeler İstimlak Kanunu” gibi kanunlar çıkarılarak yerinden yönetmelere işlerlik kazandırılmaya çalışılmıştır.

1580 sayılı “Belediyeler Kanunu” Fransız yerinden yönetim sistemi örnek alınarak hazırlanmış olan bir kanundur. Bu kanun ile birlikte İstanbul ve Ankara belediyeleri dışında kalan bütün belediyeler eşit kabul edilmiştir. Bu kanun, nüfusu iki bini aşan yerleşim birimleri ile il merkezlerinde belediye kurulmasını öngörmüştür. Ayrıca kanunda belediyelerin görev, yetki ve sorumlulukları açık açık belirtilerek “liste sistemi” benimsenmiştir. Fakat kanun hazırlandığı dönem gereği belediyeler üzerinde merkezin çok güçlü vesayet denetimini öngörmüştür. Bunun yanı sıra idari özerkliğin sağlanması amacıyla kanun, belediyeler için belediye başkanı, belediye meclisi ve belediye encümeninden oluşan üç karar ve yürütme organını öngörmüştür (Ulusoy, 2001, s. 116-117).

1961 Anayasası ise 112. ve 116. maddelerinde yerinden yönetimleri düzenlemiştir. 112. maddeye göre, “idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığını” belirtmiştir. 116. maddede ise “mahalli idareler: il, belediye ve köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileri” olarak tanımlanmıştır (Ulusoy, 2001, s. 119).

1982 Anayasası ise belediye organlarının seçimle işbaşına geleceğini anayasal güvence altına almıştır. Fakat bunun yanı sıra getirmiş olduğu bazı anti-demokratik hükümler nedeniyle yerinden yönetimlerin özerkliğini olumsuz etkileyebilecek hükümler de içermektedir. Anayasanın 123. maddesinin birinci fıkrası “idarenin kuruluş ve görevleriyle bir bütün olduğu ve kanunla düzenlenebileceği” belirtilmiştir. Aynı maddenin ikinci fıkrasında ise, “idarenin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı” belirtilmiştir. 127. maddede ise “mahalli idareler; il belediye veya köy halkının

mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileri” olarak tanımlanmıştır (Ulusoy, 2001, s. 119-120).

1982 ve 1961 Anayasaları arasında mahalli idarelerin organlarının ve işleyişlerinin düzenlenmesine yönelik bazı farklılıklar vardır. Örneğin 1961 Anayasası, genel karar organları olarak adlandırılan il genel meclisleri, belediye meclisleri ve köy ihtiyar meclislerinin seçimle oluşturulmasını zorunlu kılmıştır. Oysa 1982 Anayasası seçimle oluşturulması zorunlu kılınan organları sadece “karar organları” ifadesiyle tanımlamıştır. Dolayısıyla bu tanımın içine yürütmeye yönelik olarak işlevleri olan il daimi encümeni ve belediye encümeni de girmektedir. Bu iki Anayasa arasındaki bir diğer farklılık ise seçimle işbaşına gelecek organların 1961 Anayasası’nda halk tarafından, 1982 Anayasası’nda ise kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilecek olmasıdır. Bu ifade bize yerel yönetimlerin özerkliğini zedeleyebilecek özel bir seçmen kitlesinin kanunlar doğrultusunda yaratılabileceğini göstermektedir. Üçüncü farklılık ise, yerel yönetimlere ilişkin seçimlerin 1961 Anayasası’nda dört yılda bir yapılması kararlaştırılırken, bu süre 1982 Anayasası’nda beş yıla çıkarılmıştır. Ayrıca bu seçimlerin yine beş yılda bir yapılan milletvekili genel seçimleriyle birlikte yapılabileceği belirtilmiştir. 1982 Anayasası’nın getirdiği bir diğer önemli farklılık ise yerel yönetimlerin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin düzenlemelerin yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenleneceğini belirtmesidir. Ayrıca 1982 Anayasası Büyükşehirlerin ayrı bir belediye kanunuyla yönetilebilmesine olanak tanımıştır. Bu amaçla Büyükşehir belediye yönetimleri için 1984 yılında 3030 Sayılı Kanun çıkarılmıştır (Ulusoy, 2001, s. 119-120-121). Son olarak 1982 Anayasası’nın 127. maddesinde yönetsel vesayet konusu, yönetimde bütünlüğün sağlanması, kamu yönetiminde birliğin sağlanması ve yerel ihtiyaçların gerektiği gibi karşılanabilmesi için yeniden yazılı ve açık bir biçimde düzenlenmiştir. Bu konuda 1961 Anayasası’ndan tek farklılık idari vesayetin bu Anayasada açıkça yazılarak belirtilmesidir (<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/BelediyeTarihcesi/>) (23.07.2007).

1980’li yıllardan itibaren ise belediyeler açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Çünkü bu yıllarda İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerde büyüyen ekonomiden dolayı artan göç ve nüfus oranı bu kentlerin yerel anlamda yeniden yapılanmasını gerektirmiştir. Bu yapılanmayı kanunlara dayalı bir şekilde sağlayabilmek amacıyla da 1984 yılında 3030 Sayılı “Büyükşehir Belediyeler Kanunu” çıkarılmıştır (Ulusoy, 2001,s. 117).

5.2. İl Özel İdareleri

İl özel idareleri kuruluş amaçları itibariyle, bir ilde belediye sınırları dışında ve il sınırları içinde kalan alanlarda hizmet gören kuruluşlardır. Bu tanımı genişletecek olursak 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'na göre, "İl Özel İdaresi: tıpkı belediyeler gibi, fakat halkın il düzeyinde genelinde, mahalli ve müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organları seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini/ifade eder". Ayrıca "İl özel idaresi, ilin kurulmasına dair kanunla kurulur ve ilin kaldırılmasıyla tüzel kişiliği sona erer" (Derdiman, 2005, s. 89). Dolayısıyla buradan anlaşılması gereken şudur ki; bir il 5442 sayılı yasa bağlamında merkezi yönetimin bir uzantısı olarak kurulduğu zaman il özel idaresi de bu kanun aracılığıyla kendiliğinden kurulmuş olur. İl özel idaresinin ortaya çıkması ve tüzel kişiliğini kazanması için ayrıca bir kanuna gerek yoktur.

"İl özel idareleri Türkiye'nin yönetim yapısı içinde kendi kamu tüzel kişilikleri, kendi bütçeleri, kendi karar ve yürütme organları bulunan birer yönetsel yerinden yönetim kuruluşlarıdır" (Öztekin, 2005, s. 323). Bu ifadeden anlaşılacağı üzere il özel idareleri özerk yapılı yerinden yönetim kuruluşlarıdır.

İl özel idareleri ilk olarak 1987 yılında çıkarılan 3360 sayılı yasa ile kurulmuşlardır. Daha sonra 22. 02. 2005 tarihinde çıkarılan ve kabul edilen 5302 sayılı yasa ile 3360 sayılı yasa yürürlükten kaldırılmıştır.

Bu yasa il özel yönetimlerinin hizmetleri yerine getirirken takip edecekleri yöntemi de göstermiştir. Yasaya göre; hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, il özel yönetiminin mali durumu, hizmetin verildiği yerin gelişmişlik durumu ve hizmetin ivediliği göz önüne alınarak düzenlenecektir. Bunun yanı sıra il özel yönetimleri mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla ;

- "Sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; ilin çevre düzeni planı, bayındırlık ve iskan, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, sosyal hizmetler ve yardımlar, yoksullar mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde,

- İmar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, kültür, turizm, gençlik ve spor; orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetleri belediye sınırları dışında, yapmakla görevli ve yetkilidir” (Gözübüyük, 2005, s. 116).

5.2.1. İl Özel İdaresinin Organları

5302 sayılı yasaya göre il özel idaresinin organları, il genel meclisi, il encümenini ve valiyi ifade eder.

5.2.1.1. İl Genel Meclisi

İl genel meclisinin hangi esaslara göre kurulacağı da 5302 Sayılı Kanunda belirtilmiştir. Buna göre, “ il genel meclisi üyelerinin seçimlerinde 2972 sayılı kanuna göre nispi temsil yöntemi uygulanır. Her ilçe bir seçim çevresi olup, meclis üyeleri, buralarda, ilçe adlarına seçilirler. 25 yaşını dolduran, seçimin başlangıcından önceki son altı aydan beri o ilde oturan Türk vatandaşları il genel meclisi üyeliğine seçilebilirler. Seçilebilmek için 2839 sayılı milletvekili seçimine ilişkin kanunda yazılı olan, milletvekili seçilmeyi engelleyen olumsuz şartları da taşımamak gerekmektedir. Nüfusu 25.000’e kadar olan ilçelerden 2; 25.000-50.000 arası 3; 50.000-75.000 arası 4; 75.000-100.000 arası 5; her 100.000 nüfus için de 1 asıl ve 1 yedek üye seçilir” (Derdiman, 2005, s. 95).

İl genel meclisi, il genel meclisinin kendi belirleyeceği bir aylık tatil hariç her ayın ilk haftası meclis tarafından belirlenen bir günde mutlak toplantı yerinde toplanır. Kasım ayı toplantısı ise dönem başı toplantısıdır. Yalnızca bütçe görüşmesine rastlayan toplantı süresi yirmi gün, diğer toplantıların süresi en çok beş gündür. Meclisin gündemi, meclis başkanı tarafından belirlenir ve üyelere en az üç gün önceden bildirilir. Valinin önerdiği konular öncelikle gündeme alınır. Gündem çeşitli yollarla halka duyurulabilir. İl genel meclisi üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve katılanların salt çoğunluğuyla karar verir. Fakat karar yeter sayısı, üye tam sayısının dörtte birinden az olamaz. Yapılan oylamada eşitlik olması durumunda her zaman meclis başkanının bulunduğu taraf çoğunluk sayılır. Gizli oylamada eşitlik çıkarsa oylama tekrarlanır ve tekrar eşitlik çıkarsa meclis başkanı tarafından kura çekilir (Gözübüyük, 2005, s. 117).

İl genel meclisinin görevleri ise aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- “Stratejik plan ile yatırım ve çalışma programlarını, il özel yönetimi faaliyetlerini ve personelin performans ölçütlerini görüşmek ve karara bağlamak,
- Bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak,
- İl çevre düzeni planı ile belediye sınırları dışındaki alanların imar planlarını görüşmek ve karara bağlamak,
- Borçlanmaya karar vermek, şartlı bağışları kabul etmek,
- İl özel yönetimi adına imtiyaz verilmesine ve il özel yönetimi yatırımlarının yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına, il özel yönetimine ait şirket, işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek,
- Encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek,
- İl özel yönetimi tarafından çıkarılacak yönetmelikleri kabul etmek” (Gözübüyük, 2005, s. 117-118).

5.2.1.2. İl Daimi Encümeni

Yukarıda da değindiğimiz gibi il özel idaresinin karar organı il genel meclisi, yürütme organı ise il daimi encümenidir. İl daimi encümeni, pratikte yürütme organı olarak il özel idaresine verilen görevlerin çoğunluğunu yerine getirir (Öztekin, 2005, s. 325). Bu yüzden encümen ile il özel idaresinin görev alanları aynıdır, diyebiliriz.

İl encümeni valinin başkanlığında, il genel meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği beş üye ile biri mali hizmetler birim amiri olmak üzere valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği beş üyeden oluşur. Valinin katılmadığı encümen toplantılarına genel sekreter başkanlık eder. Encümen toplantılarına gündemdeki konularla ilgili olarak daire başkanları oy hakkı olmadan sadece görüş bildirmek amacıyla katılabilirler (Gözübüyük, 2005, s. 120).

Encümen, belirlenen gün ve saatlerde haftada en az bir kez toplanır. Üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve katılanların salt çoğunluğu ile karar verir. Oyların eşitliği durumunda başkanın bulunduğu taraf çoğunluk sayılır. Encümenin görev ve yetkileri ise şu şekilde sıralanabilir:

- “Stratejik plan ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip il genel meclisine görüş bildirmek,

- Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak,

- Bütçede fonksiyonel sınıflandırmanın ikinci düzeyleri arasında aktarma yapmak,

- Kanunlarda öngörülen cezaları vermek,

- Vali tarafından havale edilen konularda görüş bildirmek” (Gözübüyük, 2005, s. 121).

5.2.1.3. Vali

Vali, il özel idaresinin başı ve il özel idaresinin tüzel kişiliğinin ildeki temsilcisidir.

Valinin görevlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

- “İl özel yönetimi teşkilatının en üst amiri olarak il özel yönetimi teşkilatını sevk ve idare etmek, il özel yönetiminin hak ve menfaatlerini korumak,

- İl özel yönetimini stratejik plana uygun olarak yönetmek, il özel yönetiminin kurumsal stratejilerini oluşturmak, bu stratejilere uygun olarak bütçeyi, il özel yönetimi faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini hazırlamak ve uygulamak, izlemek ve değerlendirmek, bunlarla ilgili raporları meclise sunmak,

- İl özel yönetimini devlet dairelerinde ve törenlerde, davacı veya davalı olarak da yargı yerlerinde temsil etmek veya vekil tayin etmek,

- İl encümenine başkanlık etmek,

- İl özel yönetiminin taşınır ve taşınmaz mallarını idare etmek,

- İl özel yönetiminin gelir ve alacaklarını takip ve tahsil etme,

- İl genel meclisi ve encümen kararlarını uygulamak,

- Bütçeyi uygulamak, bütçede meclis ve encümenin yetkisi dışında kalan aktarmaları yapmak,

-İl özel yönetimi personelini atamak” (Gözübüyük, 2005, s. 121-122).

5.2.2. İl Özel İdarelerinin Bütçesi, Gelir ve Giderleri

İl özel yönetiminin özerk yapısından kaynaklanan kendine özgü gelirleri, giderleri ve bütçesi vardır. Ana gelir kaynağını, genel bütçe vergi gelirlerinden ayrılan paylar ile il özel yönetimi vergi, resim, harç ve katılma payları oluşturur. İl özel yönetiminin gelir ve giderlerini düzenleyen ve ilin stratejik planına uygun olarak hazırlanan bütçesi, il özel idaresinin mali yıl ve izleyen iki yıl içindeki gelir ve gider tahminlerini gösterir. Vali tarafından hazırlanan bütçe tasarısı eylül ayı başında il encümenine sunulur ve encümen de görüşüyle birlikte Kasım ayının birinci gününden önce bütçeyi il genel meclisine sevk eder. İl

genel meclisi de bütçe tasarısını aynen ya da bütçe denklğini bozmadan değişiklik yaparak kabul eder (Gözübüyük, 2005, s. 123-124).

5.3. Belediyeler

Belediyeler, bir beldede yaşayan halkın mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarının karşılanması için kurulan kamu tüzel kişileridir. Anayasamızın 127. maddesi de yerel yönetimler içinde yapılandırdığı belediyeleri, kuruldukları belde halkının “mahalli ve müşterek” nitelikteki ihtiyaçlarını gideren, karar organları belli sürelerle yenilenen seçimlerle işbaşına gelen, kendine has bütçe ve kamu tüzel kişiliği bulunan kuruluşlar olarak tanımlamıştır (Derdiman, 2005, s. 27).

Ülkemizde ilk olarak 03.04.1930 tarihli ve 1580 Sayılı Belediye Kanunu ile belediyeler düzenlenmekteydi. Daha sonra 24.12.2004 tarihinde kabul edilen 5272 Sayılı Belediye Kanunu ile bu kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Fakat 5272 Sayılı Kanun, şekil yönünden Anayasaya aykırı bulununca Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmiştir. Daha sonra 03.07.2005 tarih ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu çıkarılmıştır. Şu anda belediye yönetimi bu kanun ile yürütülmektedir (Gözübüyük, 2005, s. 124).

Belediye nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde kurulabilir. Yasayla il ve ilçe olan yerlerde belediye kurulması ise zorunludur. Bir yerde belediye kurulabilmesi için; “bir veya birden fazla köyün köy ihtiyar meclisinin kararı veya seçmenlerinin en az yarısından bir fazlasının mahallin en büyük mülki idare amirine yazılı başvurusu ya da valinin kendiliğinden buna gerek görmesi durumunda, valinin bildirim üzerine, mahalli seçim kurulları, onbeş gün içinde köyde veya köy kısımlarında kayıtlı seçmenlerin oylarını alır ve sonucu bir tutanakla valiliğe bildirir. İşlem dosyası valinin görüşüyle birlikte İçişleri Bakanlığı’na gönderilir. Danıştay’ın görüşü alınarak müşterek kararname ile o yerde belediye kurulur” (Gözübüyük, 2005, s. 125).

Ayrıca aralarında 5000 metre ve daha az mesafe bulunan yerleşim yerlerinde belediye kurulamaz. Buna ek olarak aralarında belediye kurmak isteyen köylerin ve köy kısımlarının da meskun sahasına azami 5000 metre mesafede bulunması ve toplam nüfuslarının 5000’i aşması gerekmektedir (Derdiman, 2005, s. 30).

5.3.1. Belediyenin Organları

Belediyenin organları arasında ilgili yasada “Belediye Meclisi”, “Belediye Encümeni” ve “Belediye Başkanı” sayılmaktadır.

5.3.1.1. Belediye Meclisi

Belediye Meclisi belediyenin karar organıdır. Belediye Meclisi üyeleri belediye sınırları içinde yaşayan seçmen vatandaşlar tarafından, siyasi partiler aracılığıyla nisbi temsil seçim sistemine göre doğrudan seçilirler. Belediye meclislerinin üye sayıları, sahip oldukları nüfusa göre farklılıklar gösterir. Örneğin, nüfusu 10 binden az olan belediyeler 9 meclis üyesi, 10 bin -20 bin arasındakiler 11, 20 bin -50 bin arasındakiler 15, 50 bin -100 bin arasındakiler 25, 100 bin-250 bin arasındakiler 31, 250 bin -500 bin arasındakiler 37, 500 bin – 1milyon arasındakiler 45, nüfusu 1 milyondan fazla olan belediyeler ise 55 belediye meclisi üyesi seçme hakkına sahiptirler. Aynı sayıda yedek üyede belediye meclisi için seçilmektedir. Fakat bu durum uygulamada anti-demokratik bir yapının varlığını ortaya çıkarmaktadır. Çünkü nüfusu 10 binden az olan yerlerde daha az kişi başına bir seçmen düşerken, nüfusu 1milyonu aşkın yerlerde daha çok kişi başına bir seçmen düşmektedir. Bu da dolayısıyla nüfusu az olan yerlerde yaşayanların oylarını daha değerli hale getirmekte, nüfusu çok olan yerlerdeki oyların değerinin ise çok düşük olmasına neden olmaktadır (Öztekin, 2005, s. 333-334).

Belediye Meclisi'nin görevlerini ise şu şekilde özetleyebiliriz:

- “Stratejik plan ile yatırım ve çalışma programlarını, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve kabul etmek,
- Bütçe ve kesin hesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak,
- Belediyenin imar planlarını görüşmek ve onaylamak, Büyükşehir ve il belediyelerinde il çevre düzeni planını kabul etmek,
- Borçlanmaya karar vermek,
- Meclis başkanlık divanını ve encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek,
- Diğer mahalli idarelerle birlik kurulmasına, kurulmuş birliklere katılmaya veya ayrılmaya karar vermek,
- Fahri hemşehrilik payesi ve beratı vermek,
- Belediye başkanıyla encümen arasındaki anlaşmazlıkların karara bağlamak,
- Mücavir alanlara belediye hizmetlerinin götürülmesine karar vermek,

- İmar planlarına uygun şekilde hazırlanmış belediye imar programlarını görüşerek kabul etmek” (Gözübüyük, 2005, s. 128-129).

5.3.1.2. Belediye Encümeni

Belediye Encümenleri belediyelerin hem karar hem de yürütme organlarıdır (Öztekin, 2005, s. 335).

Belediye encümeni, belediye başkanının başkanlığında;

- İl belediyelerinde ve nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyelerde, belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği üç üye, mali hizmetler birim amiri ve belediye başkanının birim amirleri arasından bir yıl için seçeceği iki üye olmak üzere yedi kişiden,
- diğer belediyelerde, belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından seçeceği iki üye, mali hizmetler birim amiri ve belediye başkanının birim amirleri arasından bir yıl için seçeceği bir üye olmak üzere beş kişiden oluşur” (Gözübüyük, 2005, s. 133-134).

Belediye encümeni haftada birden az olmamak koşuluyla önceden belirlenen gün ve saatte mutat toplantı yerinde toplanır. Üye tam sayısının salt çoğunluğuyla toplanır ve katılanların salt çoğunluğuyla karar verir. İlgili birim amirleri oy hakkı olmaksızın görüş bildirmek üzere toplantılara katılabilirler. Encümen gündemini belediye başkanı hazırlar ve encümen üyeleri de belediye başkanının olumlu görüşüyle gündeme katkı yapabilirler. Belediye başkanının onaylamadığı konular encümende görüşülmez.

Encümenin görev ve yetkileri kısaca şunlardır:

- Stratejik plan ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip belediye meclisine görüş bildirmek,
- Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak,
- Öngörülmeleyen giderler ödeneğinin harcama yerlerini belirlemek,
- Bütçede fonksiyonel sınıflandırmanın ikinci düzeyleri arasında aktarma yapmak,
- Kanunlarda öngörülen cezaları vermek,
- Vergi, resim ve harçlar dışında kalan dava konusu olan belediye uyuşmazlıklarının anlaşma ile tasfiyesine karar vermek,

- Taşınmaz mal satımına, trampasına ve tahsisine ilişkin meclis kararlarını uygulamak; süresi üç yılı geçmemek üzere kiralanmasına karar vermek.
- Umuma açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek.
- Diğer kanunlarda belediye encümenine verilen görevleri yerine getirmek.

5.3.1.3. Belediye Başkanı

Belediye başkanı, belediye yürütmesinin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye başkanı görevi süresince siyasi partilerin yönetim ve denetim organlarında görev alamaz ve profesyonel spor kulüplerinin başkanlığını yapamaz. Belediye başkanının görevleri; “belediye teşkilatını sevk ve idare etmek, belediyenin hak ve menfaatlerini korumak” olarak sıralanabilir.

5.4. Büyükşehir Belediyeleri

Büyükşehir belediyeleri ilk olarak ülkemizde 1984 yılında çıkarılan 3030 Sayılı Kanunla düzenlenmiştir. Ardından 2004 yılında çıkarılan 5216 Sayılı Kanun ile Büyükşehir belediyeleri yeniden düzenlenmiştir (Öztekin, 2005, s. 327-328).

5216 Sayılı Kanun Büyükşehir belediyelerinin kuruluşunu şu esasa bağlamıştır: “Belediye içindeki ve bu sınırlara en fazla 10.000 metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre, topla nüfusu 750.000’den fazla olan il belediyeleri, fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri de dikkate alınarak, kanunla Büyükşehir belediyesine dönüştürülebilirler” (Derdiman, 2005, s. 68).

Ayrıca yeni yasaya göre Büyükşehir belediyeleri; “ en az üç ilçe ya da ilk kademe belediyesini kapsayan, bu belediyeler arasında eşgüdümü sağlayan, yasalarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan; yönetsel ve mali özerkliğe sahip ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisidir”. Ayrıca bu yeni yasa ile birlikte Büyükşehir belediyelerinin olduğu illerde merkez ilçe belediyeleri yerine ilçe kurulmaksızın, ilk kademe belediyesi adında belediyeler kurulabilecektir (Gözübüyük, 2005, s. 139).

5216 Sayılı Kanunun geçici 2. maddesi mevcut 16 Büyükşehir belediyesinin sınırlarını ve bu sınırlar içerisindeki ilçe ve ilk kademe belediyelerinin statülerini yeniden düzenlemektedir. Bu maddeye göre; “ Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte, Büyükşehir belediye sınırları, İstanbul ve Kocaeli ilinde il mülki sınırdır...” Bu uygulamaya göre İstanbul ve Kocaeli il sınırları içinde bulunan ilçe belediyeleri “ilçe belediyesi” olarak kalacak, belde belediyeleri ise “ilk kademe belediyesi” olarak adlandırılacaktı. Ayrıca bu maddenin devamı da şu şekildedir: “...Diğer Büyükşehir belediyelerinde, mevcut valilik binası merkez kabul edilmek ve il mülki sınırlar içinde kalmak şartıyla, nüfusu bir milyona kadar olan Büyükşehirlerde yarı çapı yirmi kilometre, nüfusu bir milyondan iki milyona kadar olan Büyükşehirlerde yarı çapı otuz kilometre, nüfusu iki milyondan fazla olan Büyükşehirlerde yarı çapı elli kilometre olan dairenin sınırı Büyükşehir belediyesinin sınırını oluşturur. Bu sınırlar içerisinde kalan ilçeler Büyükşehir ilçe belediyeleri, beldeler Büyükşehir ilk kademe belediyeleri haline gelir.....” Bu nedenle önceki yasa döneminde 58 olan 10 Büyükşehir belediyesi sınırları içindeki ilçe belediyesi sayısı ve 6 Büyükşehir belediyesi sınırları içinde bulunan 31 ilk kademe belediyesinin sayısı da artacaktır (Öztekin, 2005, s. 330-331).

5.4.1. Büyükşehir Belediyesinin Organları

5.4.1.1. Büyükşehir Belediye Meclisi

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanununun belediye sınırlarını yeniden düzenlemesinden sonra meclis yapıları da farklılık göstermeye başlamıştır. Buna göre Büyükşehir belediye meclisi, “Büyükşehir sınırları içinde kalan ilçe belediye meclisi üyelerinin beşte biri ile ilçe ve ilk kademe belediye başkanlarından oluşmaktadır; görev süresi de beş yıldır” (Gözübüyük, 2005, s. 143). Meclise Büyükşehir belediye başkanı başkanlık eder.

Yeni kanuna göre Büyükşehir belediye meclisi toplantıları her ayın ikinci haftası olağan olarak en çok 5 gün süre ile, sadece bütçe görüşmelerinin yapılacağı zamanlarda ise en çok 20 gün süre ile toplanabilirler (Öztekin, 2005, s. 331).

Büyükşehir belediye meclisinin görev ve yetkileri kanunda açıkça yazılmamıştır. Bunun yanı sıra Büyükşehir belediye meclisinin asıl karar organı olduğu öngörülür. Meclis, Büyükşehir belediye bütçesini kabul eder ve ilçe ve ilk kademe belediyelerinin kendi aralarında ya da Büyükşehir belediyesi ile olan uyuşmazlıklarına yönelik düzenleyici önlemlerin alınması Büyükşehir belediye meclisinin görevleri arasında sayılabilir (Derdiman, 2005, s. 73).

5.4.1.2. Büyükşehir Belediye Encümeni

Büyükşehir belediye encümeni Büyükşehir belediyesinin yürütme ve karar organıdır. “Büyükşehir belediye encümeni, belediye başkanlığında, belediye meclisinin her yılın ilk olağan toplantısında kendi üyeleri arasından bir yıl için gizli oyla seçeceği beş üye ile biri genel sekreter, biri mali hizmetler birim amiri olmak üzere belediye başkanının her yıl birim amirleri arasından seçeceği beş üyeden oluşur. Belediye başkanının katılmadığı toplantılarda, encümen toplantılarına genel sekreter başkanlık eder” (Derdiman, 2005, s. 75).

Büyükşehir belediye encümeninin görev ve yetkileri konusunda 5216 Sayılı Kanun bir açıklık getirmemiştir (Derdiman, 2005, s. 76). Bu yüzden encümenin görev ve yetkilerinin normal belediye encümeninin görev ve yetkileriyle benzeştiği söylenebilir.

5.4.1.3. Büyükşehir Belediye Başkanı

Büyükşehir belediye başkanı, Büyükşehir belediye sınırları içindeki seçmen vatandaşlar tarafından beş yıl için seçilir. Büyükşehir belediyesinin yürütme organı başı ve temsilcisidir. Büyükşehir belediye başkanının görevleri kısaca şu şekildedir:

- “Belediyenin en üst amiri olarak belediye örgütünü sevk ve idare etmek, beldenin ve belediyenin hak ve menfaatlerini korumak,
- Belediyeyi stratejik plana uygun olarak yönetmek; belediye yönetiminin kurumsal stratejilerini oluşturmak; bunlara uygun bütçeyi hazırlamak ve uygulamak; belkediye etkinlikleri ile personelin performans ölçütlerini belirlemek, izlemek ve değerlendirmek, bir raporla meclise sunmak,
- Belediye meclisi ve encümenine başkanlık etmek ve bu organların kararlarını uygulamak,
- Belediyenin ve bağlı kuruluşlar ile işletmelerinin etkin ve verimli işletilmesini sağlamak, bunların bütçe tasarım ve değişiklik önerilerini ve bütçe kesin hesap cetvellerini hazırlamak” (Gözübüyük, 2005, s. 145).

5.5. Köy Yönetimleri

Köyler, yapıları ve nüfusları itibarıyla en küçük yerel yönetim birimleridir. Köyler ülkemizde 1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı “Köy Kanunu” ile düzenlenmiştir. Köy Kanunu’na göre köyün en genel tanımı; “ Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta

malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar, bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler". şeklindedir (Gözübüyük, 2005, s. 147).

Köyler yönetsel kararlarla kurulurlar. Kanuna göre, nüfusu 150'den fazla olan oba, kom ya da mezra denilen yerleşim birimleri, köy olmak için hazırladıkları dosyayı bağlı buldukları en büyük mülki idare amirliği aracılığıyla il genel yönetimine verirler ve konu il yönetim kurulunda görüşülür. Eğer kurul olumlu karar verirse, konu bir kez de il genel meclisinde görüşülür. İl genel meclisinin aldığı karar İçişleri Bakanlığı'na sunulur. İçişleri Bakanlığı da, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı'nın görüşünü alır. Eğer bu iki bakanlık da olumlu görüş verirse İçişleri Bakanlığı'nın vereceği son kararla yeni bir köy kurulmuş olur (Öztekin, 2005, s. 336-337).

5.5.1. Köyün Organları

Köyün organları; köy derneği, ihtiyar meclisi ve muhtardır.

5.5.1.1. Köy Derneği

Köy derneği köyde yaşayan bütün seçmen vatandaşların doğal üyesi olduğu bir birimdir. Köy derneği köyün karar organıdır ve bütün seçmenlerin bu karar organına katılabilmesi nedeniyle de doğrudan demokrasinin uygulandığı bir birimdir denilebilir.

Köy derneği, ihtiyar meclisi üyelerini ve muhtarı beş yılda bir yapılan basit çoğunluklu seçim sistemine göre seçerler. Fakat bu seçimlerde belediye başkanlarının seçiminde olduğu gibi siyasi partiler aracılık etmez (Öztekin, 2005, s. 337).

Köy derneği köyün isteğe bağlı işlerinin zorunlu hale gelmesine karar verir, bekçi ve v.b. gibi köy görevlilerine verilecek ücreti tespit eder ve köy imamı için öneride bulunur (Gözübüyük, 2005, s. 149).

5.5.1.2. İhtiyar Meclisi

Köy ihtiyar meclisi köyün karar ve yürütme organıdır. Köy imamı ve köy öğretmeni ihtiyar meclisinin doğal üyesidirler. Nüfusu binden az olan köylerde ihtiyar meclisinin sayısı 8, nüfusu 1.000 ila 2.000 arası olan köylerde 10, nüfusu 2.000'den çok olan köylerde ise 12'dir (Öztekin, 2005, s. 337-338).

Köy ihtiyar meclisi haftada en az bir kez toplanır, imece ve salmaya karar verir, köyün işlerini düzene koyar, köy bütçesini kabul eder, köylülerin arasındaki uyuşmazlıkları uzlaştırma yoluyla gidermeye çalışır ve muhtarın harcamalarını denetler.

5.5.1.3. Muhtar

Muhtar köy tüzel kişiliğinin köydeki temsilcisidir. Ve bu nedenle 442 Sayılı Köy Kanunu'na göre de devlet memuru sayıldıklarından devlet kamu tüzel kişiliğinin köydeki son temsilcisidir. Ayrıca devlet memuru olmalarından ötürü devletten aylık da almaktadırlar (Öztekin, 2005, s. 339).

Muhtar, köy derneği tarafından beş yıllık bir süre için seçilir. Köy ihtiyar meclisi ile koordineli olarak köyün işlerini yürütür. Köy işleri için harcanacak parayı köy halkından toplar ve yeni çıkan kanunlar ile hükümet emirlerini halka duyurmakla görevlidir (Gözübüyük, 2005, s. 149-150).

5.6. Mahalle Yönetimleri

Mahalle yönetimleri de birer yerinden yönetim modelidir. Fakat köy yönetimlerinden ve belediye yönetimlerinden temel farklılığı mahalle yönetimlerinin kamu tüzel kişiliğinin ve bütçelerinin olmamasıdır. Buna karşın mahalle yönetimlerinin organları da seçimle iş başına gelirler. Mahalle yönetimleri köylerde değil sadece belediye yönetimleri içerisinde bulunan birer yerinden yönetim modelidir. Bir mahallenin kurulması, kaldırılması, sınırlarının belirlenmesi ve adının değiştirilmesi belediye meclisinin kararı ve kaymakamın görüşü üzerine valinin onayı ile mümkün olabilmektedir (Öztekin, 2005, s. 339).

Mahallenin organları, muhtar ve ihtiyar meclisidir. Muhtar, mahalle yönetiminin başıdır. İhtiyar meclisi ise mahalle muhtarı ile birlikte beş yılda bir basit çoğunluk seçim sistemiyle yapılan seçimlerde seçilir. İhtiyar meclisi 4 asil, 4 de yedek üyeden oluşur. Seçimlere siyasal partiler aracılık edemezler. Mahalle muhtarının ve ihtiyar meclisinin Nüfus Kanunu ve Askerlik Kanunu'ndan kaynaklanan görevleri vardır. Bunun yanı sıra mahalle yönetiminin, mahallede oturanlara çeşitli durumlarını gösteren belgeleri vermek de görevleri arasındadır (Gözübüyük, 2005, s. 152-153).

5.7. Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Geçirdiği Değişimler

Türkiye'nin 1999 yılındaki Helsinki zirvesinde aday ülke ilan edilmesinden sonra AB Müktesebatına uyum süreci başlamıştır. Bu uyum kesinlikle AB'nin Türkiye'nin iç politikasına şekil vermesi gibi algılanmamalıdır. Çünkü söz konusu olan Türkiye'nin yapısal görünümünün ve işleyişinin, AB norm ve değerlerini uluslar arası ölçekte karşılamasıdır.

Dolayısıyla AB üye ülkelerin kamu yönetimlerinin yapısına ve yerel yönetim örgütlenmelerine şekil ve işleyiş yönünden karışmaz. Sadece sağlanması istenen kriter yönetim birimlerinin verimlilik ve üretkenlik esasına dayalı olarak şeffaf bir şekilde çalışması ve halka hizmetlerini bu kriter doğrultusunda götürmesidir (Kösecik, 2007, s. 691).

Son yüzyılda yerel yönetimlerin; siyasal olgunluğun geliştirilmesi, ülkenin barış ortamında katkı sağlanması, demokratik anlayışın benimsenmesi ve farklılıkların kaynaştığı ideal bir ölçek olması konularında yüklendiği misyon çağdaş modern devletlerin demokratikleşmesi için vazgeçilmez bir şart olmuştur. Ayrıca yerel yönetimlerin sivil toplumun ve yurttaşlık bilincinin gelişmesine sağladığı faydalar ve halkın beldesindeki sorunlarına özgün çözüm önerileri üretme fırsatını doğurmasına yönelik sunduğu olanaklar onları katılımcı demokrasinin olmazsa olmaz kurumları içine sokmuştur (Turgut, 2007, s. 442-443).

Avrupa Birliği Bölgeler Komitesi'nin de vurguladığı gibi, AB'ye aday olan ülkelerin yerel ve bölgesel yönetimlerinin “idari kapasitelerinin artırılması” ve bunun sonucu olarak da AB Müktesebatını hazmedebilir hale gelmeleri önemlidir (Kösecik, 2007, s. 691).

Türkiye'deki yerel yönetimlerin AB'ye adaylık sürecinde geçirdiği değişimler gerçekten kayda değer gelişmelerdir. Özellikle yerel yönetimler alanında 2004 yılında başlayan değişim süreci, Türkiye'de köy yönetimleri dışındaki bütün yerinden yönetim birimlerinin kanunlarının ve yapılarının değişmesine neden olmuştur.

Aslında Türkiye'de yerel yönetimlere yönelik olarak gerçekleştirilen bu değişimler salt Avrupa Birliği sürecinde yaşanmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan kısa bir süre sonra tüm dünyada baş gösteren 1929 “Ekonomik Bunalımı” devletlerin çeşitli alanlarda yatırımlara gitmesine neden olmuştur. Kapitalizmin ve piyasa ekonomisinin sekteye uğradığı bu yıllarda, devlet destekli kalkınma modelleri popüler olmuştur ve gündelik ihtiyaçları karşılamada ve altyapı yatırımlarını yapmada yoğun destek katkısına ihtiyaç duyulmuştur. Bu sebeple,

Türkiye’de özellikle 1946 yılından sonra Kamu Yönetiminde Reform Çalışmaları hızlanmıştır. Bu çalışmaların gündeme gelmesi Türkiye’de kalkınma planlarının hazırlanmaya başladığı döneme rastlar. Özellikle İkinci Dünya Savaşı’nın ardından sadece savaşa bizzat katılan ülkeler değil, savaştan etkilenen ülkelerde yoğun bir kalkınma hareketi içerisine girmişlerdir. Türkiye’de bu kalkınma hareketlerinin somut yansıması ise ilk defa 1947 yılında yaşanmıştır. Yabancı ekonomist uzmanlar Neumark, Barker ve Martin ve Cush raporları bu doğrultuda Türkiye Cumhuriyeti’ne sunulan ilk raporlardır. Fakat bu konudaki yerli ve en esaslı gelişme 1952 yılında TODAİE’nin kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Kurum 1960 yılına kadar Yöneticilerin yetiştirilmesi, araştırma, organizasyon ve çeşitli çalışmalarla kamu yönetimi alanına katkıda bulunmuştur (Toprak, 2005, s. 108).

1960 yılından 1991 yılına kadar ise Türkiye’de kamu yönetimi alanının düzenlenmesi ve performansının artırılması amacıyla yönelik olarak birçok çalışma gündeme gelmiştir. Bu çalışmalar planlı kalkınma döneminde kalkınma planlarında ve hükümet programlarında yer almış çalışmalardır. Bunları kısaca özetleyecek olursak:

- “1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı tarafından Milli Birlik Komitesi’nin isteği üzerine TODAİE tarafından hazırlanan “İdari Reform ve Re-organizasyon Hakkında Ön Rapor”

- Memuriyet rejiminin incelendiği ve personel idaresinde yapılacak reformun prensipleri ve amaçlarının incelendiği MOOK Raporu,

- Devlet hizmetlerinde memur seçimi, yeterlik ilkesi ve sınav şekli hakkında hazırlanan J. F. FISHER Raporu,

- Bir yabancı gözüyle yirminci yüzyıl ortasında Türk kamu yöneticisi adı altında Türk kamu yöneticilerini inceleyen PODOL Raporu,

- Türkiye Merkezi Hükümet Teşkilatına dahil bakanlık, daire ve müesseseler arasında merkezi hükümet görevlilerinin dağılışı tarzını tespit etmek ve bu dağılışı kamu hizmetlerinden en verimli biçimde gerçekleşmesine imkan sağlayıp sağlamadığını inceleyen 1963 tarihli MEHTAP Raporu,

- Personel rejimini inceleyen 1962 tarihli “Devlet Personel Rejimi Hakkında Ön Rapor”,

- 1966 tarihli İdareyi ve İdari Metodları Yeniden Düzenleme Komisyonu Çalışmaları,

- Daha önceden hazırlanmış raporları inceleyen ve değerlendiren “İdari Reform Danışma Kurulu Raporu”,

- 1982 tarihli “Kamu Personel Rejimi Komisyonu Çalışmaları”,

- 1991 yılında hazırlanan ve daha önceki tüm çalışmaları değerlendiren KAYA Projesi” (Toprak, 2005, s. 108-109).

Bu raporlardan en önemli olanları ise MEHTAP (Merkezi Hükümet Teşkilatını Araştırma Projesi), İdarenin Yeniden Düzenlenmesi İlkeler ve Öneriler ve KAYA (Kamu Yönetimi Araştırması) Raporudur.

MEHTAP Raporu, 24 Nisan 1963 yılında tamamlanmıştır. Rapor, Türkiye’deki merkezi hükümet teşkilatına ilişkin olarak bakanlık, daire ve çeşitli müesseseleri incelemiş ve merkezi hükümet teşkilatına ait görevlerin bu birimler arasındaki dağılımlarını incelemiştir. Sonuç olarak da, bu hizmetlerin hangi yolla en hızlı, etkin ve verimli olarak üretilebileceğine ilişkin görüş ve önerilerde bulunmuştur. Çalışmada TBMM, Cumhurbaşkanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Emniyet, Üniversiteler ve İktisadi Devlet Teşekkülleri kapsam dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak rapor her birimin kendine has bir görevi olduğunu belirtmiş ve bu görevleri koordine etmek üzere de her birimde “İdareyi Geliştirme Komitesi” adı altında bir birimin oluşturulması önerilmiştir. Ayrıca bakanlık ve diğer kamu kuruluşlarına da kendi bünyelerinde “Organizasyon ve Metod” birimleri kurulması önerilmiştir. İdarenin geliştirilmesi konusunda da son olarak Başbakanlığa bağlı ve sınırlı genişlikte bir merkezi birimin kurulması gerektiği ve bu birimin de genel idare kurumları ile birlikte mahalli idareleri ve iktisadi devlet teşebbüslerini de içine alması gerektiği belirtilmiştir. Bu merkezi birimin görevleri de özetle; “İdareyi geliştirme politikasının ve hedeflerinin tespitine yardımcı olmak, geliştirme faaliyetlerinin genel planlamasını yapmak ve koordinasyonunu temin etmek, uygulamaları izleyerek gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamak” olarak sıralanabilir (Toprak, 2005, s. 142).

12 Mart 1971’den sonra bir danışma kurulu kurularak hazırlanmış olan “İdarenin Yeniden Düzenlenmesi-İlkeler ve Öneriler” adlı rapor yeni bir araştırma yapmadan önceki araştırmalara dayanarak, merkezi idare, merkezi idarenin taşra teşkilatı, mahalli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri ve v.b. konularında bir rapor yayımlamıştır. Rapor, 1970 yılında kadar yapılan idareyi geliştirme çalışmalarının başarısızlığını reform çalışmalarında bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının mali yetersizliklerine, personel eksikliğine ve koordinasyonsuz yönetime bağlamıştır. Bu sorunu giderebilmek için reform çalışmalarına katılacak kamu kurum ve kuruluşlarının arasındaki koordinasyonu sağlayacak Başbakanlığa bağlı merkezi bir birim kurulmasını önermiştir. Rapora göre, birimin görevleri arasında da; idareyi geliştirme politika ve hedeflerinin tespiti, çalışmaların planlanması, uygulanması ve denetlenmesi ve

ortaya çıkabilecek sorunlara karşın gerekli önlemlerin alınması olmalıdır (Toprak, 2005, s. 144).

KAYA Raporu ise TODAİE tarafından 1991 yılında hazırlanmıştır. Raporun amacı özetle şöyledir: “ Kamu hizmeti gören merkezi yönetimin merkez ve taşra örgütü ile yerel yönetimleri etkili, süratli, ekonomik, verimli ve nitelikli hizmet görece bir düzene kavuşturmak; kamu yönetiminin gelişen çağdaş şartlara uyumunu sağlamak; kamu kuruluşlarının amaçlarında, görev, yetki ve sorumluluklarında ve bunların bölünüşünde, örgüt yapılarında, personel sisteminde, kaynaklarında ve bu kaynakların kullanılış biçimlerinde, yöntemlerinde, mevzuatında, haberleşme ve halkla ilişkiler sistemlerinde var olan aksaklıkları ve eksiklikleri tespit etmek ve bu konularda yapılması gerekenleri incelemek ve önermektir”. KAYA Raporu araştırma kapsamına genel ve katma bütçeli kuruluşlarla, bunlara ait taşra ve yurtdışı teşkilatı, mahalli idareleri ve kamu kurum ve kuruluşlarını almıştır (Toprak, 2005, s. 145). Bu açıdan bakıldığında KAYA Raporu bu zamana dek yapılan en kapsamlı kamu yönetimi geliştirme ve düzenleme araştırmasıdır denilebilir.

1991 yılına dek yapılan bu araştırmalarda da görülmektedir ki, kamu yönetimini geliştirmek, etkili ve verimli hizmetler üretebilmek amacıyla yapılan tüm bu düzenlemeler genellikle merkezi idarenin taşra uzantıları ve yerel yönetimler üzerindeki etkisini güçlendiren öneriler içeren çalışmalardır. Sadece en son hazırlanan KAYA Raporu, 1980’li yıllarda ortaya çıkan küreselleşme hareketleri ve etkili olmaya başlayan neo-liberal politikalar kapsamında, devletin sorumluluklarının azaltılması ve var olanların da merkezi ve yerel idareler arasında dengeli bir şekilde paylaşılmasını hedef almıştır.

Oysa ki, bu raporlarda yerel yönetimler yeteri kadar dikkate alınmış olsaydı, uzun yıllardan bu yana yürürlükte olan yerel yönetimlere ilişkin kanunların değiştirilmesi 2000’li yıllara sarkmayabilirdi. Çünkü bu kanunlar oldukça eskiydi ve eski olmayanları da günümüz anlamında yerinden yönetim birimlerinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyordu. Örneğin 1580 Sayılı Belediye Kanunu 1930 yılında, 442 sayılı Köy Kanunu 1924 yılında yürürlüğe girmişti. 1987 yılında yürürlüğe giren İl Özel İdaresi Kanunu ise 1913 yılında çıkarılan “İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanun-u Muvakkat”ın izlerini taşıyordu. Ancak 1982 yılında kabul edilen yeni Anayasa ile birlikte yerel düzeyde yeni örgütlenmelerin yolu açılmıştı. Bu amaçla 1984 yılında çıkarılan 3030 Sayılı “Büyükşehir Belediye Kanunu”yla, artan göç ve büyüyen ekonomik potansiyeliyle devleşen kentleri bir derece olsun düzenlemek amaçlanmıştı. Fakat bu kanunun yürürlüğe girmesinin ve uygulanmasının ardından ortaya çıkan yetki karmaşası da yeni bazı düzenlemelere ihtiyaç duyuyordu. Son olarak 1992 yılında TBMM tarafından kabul

edilen “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı” da konulan birçok çekince yüzünden yerel yönetimlerin merkezi yönetimin güdümünden çıkmasına yeterli olmuyordu (Esen, 2007, s. 373-374).

AB sürecinde yerel yönetimler alanında yaşanan değişimler ise çok kısa sürede ve çok yoğun olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'nin 1999'da Helsinki Zirvesi'nde üyeliğe aday ülke ilan edilmesiyle birlikte ve 1998 yılından bu yana Türkiye hakkında Avrupa Komisyonu'nun hazırladığı İlerleme Raporları'na ek olarak hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi, Türkiye'nin reformlar anlamında hızlı hareket etmesine neden olmuştur. Çünkü amaç bir an önce kanunlar ve uygulama ile birlikte AB müktesebatına uyumu gerçekleştirip tam üyelik müzakerelerine başlamaktı.

Bu sebeple Türkiye'de AB üyeliği adaylığının açıklanmasından sonra yerel yönetimlere ilişkin ilk ciddi atılım DSP-ANAP-MHP döneminde gelmiştir. Bu dönemde Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde oluşturulan “Yerel Yönetimler Özel İhtisas Komisyonu” 2001 yılında ayrıntılı bir rapor sunmuştur. Ardından Kasım 2002 seçimlerinden sonra işbaşına gelen AKP hükümetleri yerinden yönetimleri güçlendirmeye yönelik çalışmalarına, Katılım Ortaklığı Belgesi ve AB'ye uyum paketleri paralelinde kanun değişiklikleriyle başlamışlardır. İlk olarak 10.07.2004 tarihinde kabul edilen “Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, 22.02.2005 tarihinde kabul edilen “İl Özel İdaresi Kanunu” ve ardından 03.07.2005 tarihinde kabul edilen “Belediye Kanunu” bu hızlı değişimin ilk göstergeleridir. Yerel yönetimler alanına ilişkin şimdiye kadar sadece 1924 yılında kabul edilen 442 Sayılı “Köy Kanunu”nda değişikliğe gidilmemiştir (Esen, 2005, s. 374).

Yerel yönetimlerin AB'ye uyum süreci olarak adlandırılabilir bu süreçte yapılan kanun değişikliklerinin yerel yönetimlere getirileri genellikle yerel otoritelerin ve seçilmişlerin güçlendirilmesi ve sivil toplumun yerel karar alma süreçlerine katılımını kolaylaştırması alanlarında olmuştur. Örneğin, yeni yasalarla belediye, Büyükşehir belediye ve il genel meclislerinin yılda üç kez yerine meclisin belirleyeceği bir aylık tatil dönemi dışında her ay bütçe çalışmalarında yirmi gün, bütçe çalışmaları dışında bir hafta boyunca toplanmaları hususu getirilmiştir. Ayrıca belediye başkanlarının ve valinin isteğiyle olağanüstü yapılan toplantılar da yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yanı sıra meclis üyelerine her toplantı için ödenecek olan “huzur hakkı”nın getirilmesiyle de seçilmişlerin pozisyonu güçlendirilmiştir (Esen, 2007, s. 375).

Yeni yasalara göre belediye başkanının (5393: Md. 23) veya valinin (5302: Md. 15) reddettiği kararlarda ilgili meclisin salt çoğunlukla kararlarda ısrar etmesi üzerine karar kesinleşmektedir. Bunun yanı sıra bütün yerel meclislere ilgili konularda alt komisyonlar kurma hakkı ve bu komisyon toplantılarına ilgili sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin görüş belirtmek üzere katılması hakkı verilmiştir. Ayrıca yerel meclislerin gündemi ve kararları konusunda bilgi edinme ve kararları denetleme konusunda sivil topluma önemli haklar tanınmıştır. Merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki etkisinin azaltılmasına yönelik bir çalışma olarak da valilerin artık il genel meclisinin doğal başkanı olmaları kuralı da kaldırılmıştır. Böylelikle bundan sonra il genel meclisinin başkanı, meclisin kendi seçilmiş üyeleri arasından çoğunluk usulüne göre seçilecektir (Md.11). Ayrıca tüm yerel meclis kararlarının sadece mülki idare amirinin onayıyla yürürlüğe girmesi hususu kaldırılmıştır. Bunun yerine başkan onanan meclis kararlarını mülki amire gönderir, mülki amir eğer kararda bir hukuka aykırılık tespit ederse buna ancak idari yargı yoluyla itiraz edebilmektedir. Ayrıca yeni belediye yasasıyla birlikte belediyelerin zorunlu olarak mahalli mülki idare amiri aracılığıyla merkezi yönetim birimleriyle yazışması kuralı da kaldırılmıştır (5393: Md. 78). Böylelikle merkezi yönetimin yerinden yönetim organları üzerindeki vesayet yetkisi önemli derecede sınırlandırılmıştır. Yeni 5393 sayılı Belediye Kanunu (Md. 4) ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (Md. 3 ve 4) belediyelerin kurulması konusunda yeni kıstaslar getirerek, bir yerin belediye olması için gereken nüfusu 2.000'den 5.000'e çıkarmıştır. Yine Büyükşehir belediyesi kurulurken de, kurulacak yerde en az üç ilçe ya da ilk kademe belediyesinin olması ve belediye sınırları içinde ve bu sınırlara 10.000 metreye kadar olan yerlerdeki toplam nüfusun da 750.000 olması gerekmektedir. Böylelikle belediyelerin finansal gücü ve hizmet kapasitesi arttırılmak istenmiştir (Esen, 2007, s. 374-375).

AB'ye uyum sürecinde yerel yönetimler 1998'den bu yana yayınlanan İlerleme Raporları'na da konu olmuştur. 1998 yılındaki İlerleme Raporu Türkiye'deki yerel yönetimlerle ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmuştur: “ kamu yönetiminin işleyişi tatmin edicidir; yolsuzluk ve kayırmacılık sıkça görülmektedir; bölgelerarası eşitsizlikler yüksektir ve bölgesel gelişmişlik düzeyi Topluluk ortalamasının çok gerisindedir; Türk yetkililerden yeterli veri alınmadığı için bölgesel gelişme farklılıkları hakkında tatmin edici bir karşılaştırma yapılamamaktadır” şeklindedir (Kösecik, 2007, s. 692).

1999 yılı İlerleme Raporu'nda Türkiye'deki yerel yönetimlerle ilgili olarak vurgulanması gereken noktalar da şunlardır: “Türkiye, aday ülkeler arasında en kötü bölgesel gelişme sorunu yaşayan ülkedir; Türkiye'de diğer adaya ülkelerden farklı olarak yıllardan bu yana

bölgesel politika uygulanmaktadır, ancak bu uygulama merkezi planlama sistemi içinde olmaktadır; kamu yatırımlarında bölgesel boyut dikkate alınmamaktadır, bölgesel politikadan sorumlu birim sadece yirmi beş kişiden oluşmaktadır ve bölgelerde temsilcileri bulunmamaktadır; üyeliğe hazırlık sürecinde etkin bir bölgesel politikaya yüksek derecede öncelik verilmesi gerekmektedir; merkezi idarenin, bu alana yüksek personel ve bütçe kaynağı aktararak, idari prosedürleri geliştirerek, bölgelerde fonksiyonel birimler kurması gerekmektedir” (Kösecik, 2007, s. 692).

2000 yılı İlerleme Raporu’nda ise yerel yönetimler belirgin bir şekilde ön plana çıkmıştır. Rapora göre; “kamu yönetimi alanında kayda değer reform yoktur; merkezi idarenin yerel yönetimler üzerindeki denetimi güçlü biçimde devam etmektedir, yerinden yönetime ağırlık veren yerel yönetimler yasa tasarısı bakanlıklarda tartışılmaktadır; bölgesel politikada yapısal politikaların uygulanması için İstatistiksel Bölge Birimlerinin kurulması beklenmektedir; Ankara’nın dışında uygulama birimleri olmayan bölgesel kalkınmadan sorumlu DPT’nin bölge düzeyinde birimlerinin/bölge kalkınma otoritelerinin kurulması gerekmektedir” (Kösecik, 2007, s. 693).

2001 yılında Avrupa Birliği Komisyonu’nun tam üyelik hedefinde Türkiye için hazırlamış olduğu Katılım Ortaklığı Belgesi de yerel yönetimlerin güçlendirilmesine yönelik olarak kısa ve orta vadede Türkiye’den bazı taleplerde bulunmuştur. Burada kısa vadeli hedefler bir yıl içinde gerçekleştirilmesi gereken hedefleri, orta vadeli hedefler ise gerçekleşmesi bir yıldan uzun sürecek hedefleri belirtmektedir. Bu bağlamda Katılım Ortaklığı Belgesi’nde yerel yönetimleri ilgilendiren hedefler “İdari ve Adli Kapasitenin Güçlendirilmesi” ve “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” başlığı altında yer almaktadır. İdari ve Adli Kapasitenin Güçlendirilmesi adı altında yer alan kısa vadeli hedefler arasında; “ilgili idari kurumların güçlendirilmesini kapsayan biçimde kamu yönetiminin modernizasyonunun hızlandırılması” yer alırken, aynı başlık altında uzun vadeli hedefler arasında “Topluluk politikalarının verimli yönetimini sağlamak üzere kamu yönetimi modernizasyonunun tamamlanması” ve “bölgesel gelişmeden sorumlu operasyonel yapıların bölgesel düzeyde kurulması ve mevcut idari yapıların güçlendirilmesi” yer almaktadır (Kösecik, 2007, s. 693).

5.7.1. Türkiye'nin 2001 Yılı Ulusal Programı

Türkiye için hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde yer alan kısa ve orta vadeli hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik olarak Türkiye'nin taahhütlerini belirten Ulusal Program, bu konuda yapılacaklara ilişkin Türkiye'nin AB Müktesebatına uyumu aşamasında kendi önceliklerini de belirten bir belgedir. Ulusal Program, bölgesel politikaların geliştirilmesi için yerel yönetimlere düşen görevleri de şu şekilde sıralamaktadır:

- “Bölgesel gelişmeye ilişkin faaliyetlerin planlanması ve uygulanması,
- Bölgesel bazda girişimcilik faaliyetlerinde liderlik rolü ve kalkınma faaliyetleri konusunda gerekli bilgilerin sağlanması olarak belirtilmektedir” (Kösecik, 2007, s. 695).

Ulusal Program aynı hazırlanışı aynı döneme rastlayan VIII. Beş Yıllık Kalkınma planı ile hedeflere yöneliktir. Dolayısıyla VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yerel yönetimlerin kapasitesinin artırılmasına yönelik olarak yer alan taahhütler Ulusal Program'da da benzer şekilde yer almıştır. Ulusal Program'a göre yerel yönetimler alanında yapılacakları şöyle sıralamak mümkündür:

- “Merkezi idare ile yerel yönetimlerin koordinasyonu arttırılacak, görev ve yetki dağılımı ile yerel yönetimlerin mali ve personel yapısı yeniden düzenlenecektir,
- Yerel yönetimlerin düzenli gelir kaynaklarına sahip olması sağlanacaktır,
- Belediye modelleri yeniden düzenlenecek, il ve ilçe belediyelerinin kurulmasına ilişkin kriterler yasal olarak belirlenecektir,
- Yerel yönetimlerin dış kaynaklı proje kaynaklarından faydalanması yasal bir çerçeve ile düzenlenecek, İller Bankası'nın görevleri yeniden şekillendirilecektir,
- Yerel yönetim birlikleri ve şirketleri yeniden düzenlenecek, kentsel rantların vergilendirilmesine yönelik yasal düzenleme yapılacaktır,
- Halkın yerel yönetimlere katılımı arttırılacaktır” (Kösecik, 2007, s. 695-696).

Görüldüğü üzere bu düzenlemeler daha 2001 yılından 2004 yılında yapılacak olan yerel yönetimlere ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Burada amaç yerel yönetimlerin idari ve mali kapasitelerini arttırmak ve merkezi yönetimle olan vesayet bağı azaltmaktır. Böylelikle

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı uyarınca yerel yönetimlere karar alma ve bunları uygulama süreçlerinde tam özerklik sağlanması hedeflenmektedir.

5.7.2. 2001 Yılı İlerleme Raporu

2001 yılı İlerleme Raporu, ilk Katılım Ortaklığı Belgesi'nin yayınlandığı yıl yayınlanan ve yönetim alanında yaygın olarak görülen yolsuzluklara ve ağır ve aksak işleyen bürokrasiye dikkat çekmektedir. Ayrıca kamu sektöründe kaynak tahsislerinin şeffaf ve hesap verilebilir kılınmasına dikkat çekilmiştir (Kösecik, 2007, s. 699).

5.7.3. 2002 Yılı İlerleme Raporu

9 Ekim 2002 tarihinde yayınlanan 2002 yılı İlerleme Raporu'nda ise, kamu yönetiminin ve personelinin kalitesinin artırılması için çalışmalar yapıldığı ve hükümetin “Kamu Yönetiminde İyi Yönetişimi ve Şeffaflığı Artırma Eylem Planı”nın merkezi idare ve yerel yönetimlerin görev ve sorumlulukları açısından çeşitli sonuçlar doğuracağından bahsedilmiştir (Kösecik, 2007, s. 700).

5.7.4. 2003 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi

Türkiye’de gerçekleştirilen yapısal reformların ardından tekrar gözden geçirilen Katılım Ortaklığı Belgesi 19 Mayıs 2003 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Bu belgede “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu ile ilgili kısa vadeli hedefler arasında müktesebatin uygulanmasını kolaylaştıracak yasal çerçevenin kabul edilmesi ve bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapının güçlendirilmesi gösterilmiştir (Kösecik, 2007, s. 701).

5.7.5. 2003 Yılı Türkiye Ulusal Programı

2003 yılında yenilenen Katılım Ortaklığı Belgesi'ne karşın Türkiye’de Ulusal Programı'nı yenilemiştir. Bu program, yerel yönetimlerin sorumluluk alanlarını daha iyi tanımlaması bakımından Birinci Ulusal Plan'a göre daha ayrıntılı bir belgedir. İdari reformlar başlığı altında yerel yönetimler alanında yapılacak reformlar özetlenmektedir. Dünyada ve Türkiye’de değişen ekonomik ve sosyal şartlar nedeniyle vatandaşların taleplerinin arttığı ve çeşitlendiği belirtilmekte ve bunu daha iyi ve etkin bir şekilde karşılamak için merkezi

idarenin, taşra uzantılarının ve yerel yönetimlerin kapasitelerinin arttırılacağı ve görev dağılımının yeniden gözden geçirileceği belirtilmektedir.

Bu bağlamda Yerel Yönetimler Reformu alt başlığı altında yapılacaklar şu şekilde özetlenmektedir: “ Ağır bir merkezi vesayet ve yetersiz yerel kaynaklar ile çalışan yerel yönetimlerin, ülkemizin de imzalayarak taraf olduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na uygun olarak yeniden yapılandırılması öngörülmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimlerin yetki ve görevleri tadadi olarak sayılmak yerine, merkezi idarenin görev ve fonksiyonları belirlenecek, geriye kalan her türlü mahalli ve müşterek nitelikli görev ve hizmetler yerel yönetimlerin uhdesine verilecektir. Yapılacak reformlar sonrasında yerel yönetimler; merkezi idarenin belirleyeceği ilke ve standartlara, ulusal ve bölgesel planlara uygun olarak, mahalli ve müşterek nitelikli ihtiyaçların karşılanması konularında kendi kararlarını alan, kaynaklarını oluşturan, projelerini uygulayan ve vatandaşların denetimine açık çağdaş idari birimler olarak yeniden yapılandırılacaktır” (Köseçik, 2007, s. 701-702).

Buradan da anlaşılacağı üzere yerel yönetimlerin hizmet verdikleri bölgede adeta bir güç haline gelecekleri, sorunlara anında, etkin ve bölgesel çıkarlara en uygun şekilde çözüm üretebilecekleri görülmektedir. Bölgesel yönetimde inisiyatifin yerel yönetimlere bırakılması ayrıca katılımcı demokrasi olgusunun da bir önkoşuludur. Böylelikle vatandaşlar, sivil topluma tanınacak olan aynı haklar ve yerel yönetimlere verilecek olan yeni güçler sayesinde bölgesel politika üretme ve uygulama süreçlerine birebir katılabileceklerdir.

“Müktesebatın Uygulanmasına Yönelik İdari Kapasite Başlığı” altında da AB müktesebatının gerçekleştirilebilmesi için en önemli hususun kamu yönetimi olduğu vurgulanmaktadır. AB içerisinde önceden belirli kalıplara oturtulmuş bir kamu yönetimi modelinin olmadığı sadece AB müktesebatının açıklık, katılım, hesap verilebilirlik, etkinlik ve tutarlılık gibi temel ilkeler ve değerler ışığında verimli bir şekilde uygulanmasının önemli olduğu belirtilmektedir. Sonuçta bu değerlerin sadece AB’ye uyum anlamında değil tüm dünyadaki çağdaş demokrasilere uyum anlamında da önemli olduğu vurgulanmıştır. 2003 yılında kamuoyuna açıklanan Kamu Yönetimi Reform Tasarısı’nın, Kamu Yönetimi Temel Yasası, Mahalli İdareler Yasası ve Kamu Personel Rejimi olmak üzere üç ayağı olduğu ve bu tasarıların AB sistemini oluşturan değerler ışığında Türk kamu yönetimini yeniden düzenleyeceği belirtilmektedir. Ulusal Programda yerel yönetimlere ilişkin olarak, merkezi yönetimler ile yerel yönetimler arasındaki görev paylaşımının yeniden yapılandırılacağı ve bazı görevlerin yerel yönetimlere devredilerek daha etkin ve daha demokratik bir kamu

yönetimi sisteminin benimseneceği belirtilmektedir. Bu sebeple AB müktesebatının önemli bir ilkesi olan “yerindenlik ilkesi” ışığında gereksinimlere daha hızlı ve daha etkin cevap verebilmek adına idari yapılanmanın bu doğrultuda gerçekleştirileceği vurgulanmaktadır (Kösecik, 2007, s. 711-712).

5.7.6. 2003 Yılı İlerleme Raporu

Bu raporda da, kamu yönetiminin etkinleştirilmesine, kamuda insan kaynaklarının şeffaştırılmasına ve İstatistiki Bölge Birimlerinin kurulmuş olmasına rağmen, halen Ankara dışında planlama ve uygulama birimlerinin olmadığına vurgu yapılmıştır (Kösecik, 2007, s. 719).

5.7.7. 2004 Yılı İlerleme Raporu

Bu İlerleme Raporu’nda kamu yönetiminde çeşitli iyileşmelerin olduğu vurgulanmış, insan kaynakları yönetiminde şeffaf uygulamalara geçilmesinden ötürü liyakat ilkesinin sisteme egemen olmaya başladığı ve kamu yönetimi reform paketinde yer alan merkezi idare, il idaresi, Büyükşehir belediyesi ve belediye ile ilgili dört tasarının bu kurum ve kuruluşlar arasındaki görev ve yetki paylaşımını yeniden düzenlediği ve performanslarını arttırmayı amaçladığı vurgulanmakta ve bu geniş çaplı kamu yönetimi reformunun Türkiye’yi katılımcı, yönetimci, şeffaf, karşılık/tepki verici ve hesap verilebilir bir modele dönüştürdüğü vurgulanmaktadır. Ayrıca bu reform çalışmalarının başarılı olması ve tam anlamda uygulanması halinde bu başarının Türkiye’nin gelecekte AB’ye katılım çabalarını güçlendireceği belirtilmektedir. Olumsuz bir gelişme olarak da bölgesel kalkınma ajanslarının halen kurulmadığı vurgulanmıştır (Kösecik, 2007, s. 726).

5.7.8. 2005 Yılı İlerleme Raporu

Bu İlerleme Raporu’nda ilk kez kamu yönetimi alanındaki gelişmeler kamu yönetimi başlığı altında incelenmiştir. Rapora göre, il yönetimi ve yerel yönetim reformları konusunda önemli ilerlemeler kaydedilirken, Kamu Yönetimi Çerçeve Kanun Tasarısı devletin üniter yapısıyla ilgili Anayasa hükümleriyle çeliştiği için cumhurbaşkanınca veto edilmiştir. Kabul edilen Belediye Kanunu ve İl Özel İdaresi Kanunu etkin, sonuca odaklı ve şeffaf bir yerel yönetim anlayışını doğuracak ve geliştirecek kanunlardır. Politika üretme süreçlerine katılım ve danışma imkanını arttırmak amacıyla “Kent Konseyleri” kurulmuştur. Vatandaşların yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde ortak katılımını sağlayacak yeni hükümler bulunmaktadır.

Mahalli İdare Birlikleri Kanunu, ortak sorunları bulunan köylerin, belediyelerin ve il özel idarelerinin ortak projeler gerçekleştirmek için bir araya gelmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca kamu denetçisi (Ombudsman) kurumu henüz kurulmamıştır. Bir öneri olarak böyle bir kurumun kurulması yolsuzlukların ortaya çıkarılmasında ve etkin ve şeffaf bir yönetimin sağlanmasında önemli bir rol oynayacaktır (Kösecik, 2007, s. 727-728).

5.7.9. 2006 Yılı Katılım Ortaklığı Belgesi

2006 Yılı İlerleme Raporu'nda yerel yönetimler alanına ilişkin olarak etkin, şeffaf ve katılımcı yerel yönetimin sağlanması, bütünüyle işleyen bir Ombudsman kurumunun kurulması ve idari kapasitenin geliştirilebilmesi için bir plan hazırlanması raporun kısa vadeli öncelikleri arasındadır. Orta vadedeki önceliklerde ise bölgesel politikanın hem merkezi hem de bölgesel düzeyde uygulanmasına yönelik idari kapasitenin güçlendirilmesine devam edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Kösecik, 2007, s. 728-729).

5.7.10. 2006 Yılı İlerleme Raporu

8 Kasım 2006 tarihinde açıklanan 2006 yılı İlerleme Raporu'na göre, Kamu Yönetimi Çerçeve Kanunu Tasarısı'nın yasalaşma sürecinde herhangi bir gelişme olmamıştır, bunun sonucu olarak merkezi hükümetten yerel yönetimleri gerektiği derecede yetki devri gerçekleşmemiştir, mali açıdan yerinden yönetimleştirme sağlanamamıştır, Kent Konseyleri'nin kurulumu konusunda da herhangi bir gelişme yaşanmamıştır, Mahalli İdare Birlikleri Kanunu'nda değişiklik yapılarak belediyeler, il özel idareleri ve köylerin ortak proje yapmaları yolu açılmış fakat bu ortak projelerin harcamalarının ve bütçelerinin Sayıştay denetiminden muaf tutulması dış denetim ilkelerine uymamaktadır, kamu yönetimi alanında bazı yasal ilerlemeler sağlanmıştır, önceki yıllarda kabul edilen yasaların uygulanmasına devam edilmiştir, fakat yerinden yönetimleştirme konusunda daha fazla çabaya gereksinim duyulmaktadır (Kösecik, 2007, s. 729-730).

5.8. Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Reform Paketi

AB'ye tam üyelik hedefinde “demokratikleşme ve gelişmiş bir piyasa düzeni kurma amacıyla uygulamaya konulan reform paketinde yerel yönetimlere ilişkin olarak, merkezi hükümetin görev ve yetkilerinin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na uygun olarak yeniden düzenleneceği ve bunun dışında kalan tüm görev ve yetkilerin yerel yönetimlere bırakılacağı belirtilmiştir (Kösecik, 2007, s. 713).

2005 yılında kabul edilen 5393 Sayılı Belediye Yasası'nda da AB etkisi şöyle özetlenmiştir: Tasarının genel çerçevesi devletin üniter yapısına, Anayasamızda yer alan idarenin bütünlüğü ile idarenin merkezden ve yerinden yönetim esaslarına dayandırılmıştır. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile ülkemizin adaylık sürecinde bulunduğu Avrupa Birliği'nin mahalli idarelere ilişkin genel yaklaşımı da tasarıda dikkate alınan diğer hususlardır (Kösecik, 2007, s. 714).

Bunun yanı sıra kanunla başka herhangi bir kamu kurum ve kuruluşuna verilmemiş mahalli müşterek nitelikteki tüm diğer görev ve hizmetlerin yerel yönetimlere bırakılması Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 4. maddesiyle paralellik göstermektedir. Ayrıca yerel meclis toplantılarının her ay bir hafta boyunca yapılması, belediyelere görevleri ile orantılı gelir kaynaklarının sağlanması da Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'ndaki ilkelerle paralellik göstermektedir (Kösecik, 2007, s. 714).

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Yasası'nda da il genel meclisinin görevlerinin listeleme usulü yerine hizmet alanı itibarıyla sayılması, il genel meclisinin her ay toplanması, sorumluluklarıyla orantılı gelir kaynaklarının sağlanması da AB Müktesebatına uyum çerçevesinde gerçekleştirilen düzenlemelerdendir. Ayrıca il genel meclisinin başkanının kendi üyeleri arasından seçilmesi kuralı da Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın 3. Maddesi ile paralellik göstermektedir (Kösecik, 2007, s. 715).

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda da Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ile paralel olarak, Büyükşehir, ilçe ve ilk kademe belediyelerinin görev, yetki ve sorumluluklarının yeniden düzenlenmesi, sorumluluklarıyla orantılı gelir kaynaklarının sağlanması, Büyükşehir belediye meclisinin her ay toplanması ve Büyükşehir belediye teşkilatında yeni kurulacak, kaldırılacak ve birleştirilecek birimler için İçişleri Bakanlığı'nın onayından vazgeçilerek bu yetkinin Büyükşehir belediye meclisine bırakılması gösterilmektedir (Kösecik, 2007, s. 716).

2004-2006 yılları arasındaki gelişmeleri özetleyen Ulusal Programın bir eki niteliğinde olan Ön Ulusal Kalkınma Planı'nda ise yerel yönetimlerin idari kapasitesinin geliştirilmesine yönelik olarak, bölgesel düzeyde etkili kurumsal yapılanma sağlanacağı ve sivil toplum kuruluşları, hizmet birlikleri gibi yerel aktörlerin de katılımıyla yerel yönetimlerin proje uygulama kapasitesinin AB normlarında geliştirilerek, öncelikle iş ve geçim kaynağı sağlayacak küçük ölçekli projelere destek verileceği vurgulanmıştır (Kösecik, 2007, s. 718-719).

ALTINCI BÖLÜM

YEREL YÖNETİM – SİVİL TOPLUM ORTAKLIĞI

KAVRAMLAR VE AÇIKLAMALAR

6.1. Yönetişim

1980’li yıllarla birlikte, devlet, sivil toplum ve özel sektör arasında bazı sorunların çözümüne ve politika üretilmesine yönelik olarak ortaya çıkan bu yönetim ortaklığı, “Yönetişim”(Governance) adında bir kavramı da hayatımıza sokmuştur. Yönetişim, uygulamaya konulan yeni politikalarla birlikte kamusal alanda ortaya çıkan boşluğu artık daha etkin bir şekilde faaliyette bulunan bu yeni aktörlerle doldurmak üzere geliştirilmiş bir modeldir. Amaç, bu aktörlerin uzmanlık alanlarından kolektif sorunların çözümünde maksimum yararlanmak ve neo-liberal politikaların optimal uygunluk derecesine getirilmesini sağlamaktır. Bir yandan ulus-üstü örgütlenmeler, gelişmekte olan ülkelere neo-liberal politikaları empoze ederken, diğer yandan da refah devletinin boş bıraktığı alanlarda sivil toplum kuruluşlarının önderliğinde demokratikleşmenin, çoğulculuğun ve sivil katılımın desteklenmesiyle, sivil toplum alanı yaratılmaya çalışılmaktadır. Demokratik düzeyde şeffaflık, hesap verme, çoğulculuk ve birlikte yönlendirme ile merkezi otoritenin tekelden çıkılarak ortak, yetkilerin paylaşıldığı bir sürece yol alınmaktadır (Aktel, 2003, s. 161-162).

Peters ise yönetişimi, (Çukurçayır, 2005, s. 217) “bir sosyopolitik sistemde bütün ilgili aktörlerin etkileşimine dayalı ve hiçbirini karar alma süreçlerinin dışında bırakmayan bir yapı ya da ortaklık” olarak tanımlamaktadır.

İyi yönetişim modeli, yeni kamu yönetimi anlayışının, gelişmekte olan ülkelere empoze edilmiş halini yansıtmaktadır. Bu açıdan bazı gelişmekte olan ülkeler “iyi yönetişim” kavramının, uluslararası politikayı elinde tutan süper güçlerin kendi iç işlerine karışmak için yarattığı bir olgu olduğunu öne sürmektedirler. Buna karşıt bir tanımlamayı da 2001 yılında Avrupa Birliği’nin “white paper” ı yapmaktadır. Bu tanıma göre iyi yönetişim “siyasal sistemin iradesinde hükümet ile toplum arasında karşılıklı etkileşim, ortak çalışma, karar almada paylaşım veya bir adım ötesine giderek karar almanın mümkün olduğu kadar açık, katılıma yer veren ve her katılanın karar almada sorumluluk aldığı bir paydaşlık ilişkisidir” (Der. Çakmak, 2002, s. 58). Rosenau ise yönetişimi, “insan davranışının bütün alanlarında,

hedefleri takibin bir denetime tabi tutulduğu kural sistemlerinden oluşan iktidar alanları” olarak tanımlamaktadır (Rosenau, 1993, s. 145).

İyi yönetişimin sahip olması gereken özellikler de; refah devleti’nin tek aktörlü, merkeziyetçi, hiyerarşik iş bölümü, kaynakları ve yetkileri kendisinde toplayan özelliklerinden farklı olarak; çok aktörlü, desantralize, esnek, kendisinden çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran, karşılıklı etkileşimin geçerli olduğu yeni bir paradigmadır (Aktel, 2003, s. 162). Bu sebeple devlet, yapan değil yönlendiren, toplum ise bireyin aktif ve etkin kılınması sonucu yeni bir yönetim aktörü olmaktadır.

Tüm bu saydığımız özelliklerine dayalı olarak yönetişim, yönetim kavramının eksikliklerini tamamlayarak, onu etkisiz hale getirmiş ve yönetilenleri de yönetime katarak, kamusal sorumluluk ve denetim anlayışını bireylere indirgemıştır. Sorumluluğun ve yetkilerin dengesi sivil topluma doğru kaymıştır. Devlet 1980 öncesi dönemde, ekonomide hem hakem hem de oyuncu sıfatlarıyla yer alırken, neo-liberal politikalar sonucunda bu kimliğini terk etmiş ve sadece yönlendiren olarak, üretici ve istihdam sağlayan devlet kimliğinden vazgeçmiştir. Böylelikle ekonominin ve kamusal hizmetlerin yüklenicileri toplumun diğer kesimlerine yani yönetilenlere doğru kaymıştır. Yerel yönetimler “Subsudarite” (hizmette halka yakınlık ve en yakın birimler tarafından) ilkesi gereği merkezin yaptığı birçok kamusal hizmete talip olmuşlardır (Toprak, 2005, s. 64). Bu doğrultuda yöneten-yönetilen ayrımı yapılmamakta ve bunun yerine halkın isteklerini gözetererek, onun kararları doğrultusunda çalışan bir kamu yönetimi anlayışı benimsenmektedir. Böylelikle ülkemizde insan merkezli yönetim anlayışı benimsenmekte ve kamu sektörü ile vatandaş arasında köprü görevini üstlenen sivil toplumun AB’ye uyum sürecinin vazgeçilmez bir aktörü olduğu gerçeğini güçlendirmektedir (http://www.tesev.org.tr/etkinlik/iyi_yon_anasayfa.php) (23.07.2007)

6.1.2. Yönetişim Ekseninde “İyi Yönetim” Kavramı

İyi Yönetim Kavramı, ilk kez 1989 yılında Dünya Bankası tarafından Afrika üzerine yayınlanan bir raporda dile getirilmiştir. Dünya Bankası’nın 1992 yılı raporuna göre “iyi yönetim”, devletin elinde bulunan karar ve yürütme gibi bir takım yetkilerin, yerel yönetimlere, yarı özerk kamu kuruluşlarına; meslek kuruluşlarına ve STK’lara kaydırılmasını; böylece güçlü bir merkezi yönetim yerine, yerinden o yerde yaşayanların doğrudan katılımcılığını ve yönetimde yer almalarını öngören ve “yerindelik” olarak ifade edilen çok

ortaklı bir yönetim anlayışını içermektedir. Bu bağlamda, iyi yönetimin amacı, kamusal alanda var olan bir sorunun giderilmesinde ve kaynakların dağıtılmasında, kısacası karar mekanizmalarında bir sorundan etkilenen tüm aktörleri çok aktörlü bir düzen çerçevesinde söz sahibi kılmaktır.

İyi yönetimin sağlanması için öncelikli koşul, minimal devlet ilkesinin sağlanmasıdır. İkinci olarak, devletin piyasaları güçlendirici bir ortam yaratma kapasitesi ile ilgilidir. Üçüncü olarak, devletin bu amaçla uygulayacağı reformları sürekli kılabilecek bir ortamı doğurması için sivil toplumu yaratması gerekmektedir. Çünkü, sisteme üreticiler düzeyinde katılan piyasa, tüketiciler (kamu hizmeti tüketicileri) konumundaki sivil toplumla bütünleşmeli ve piyasaya kalkınma süreçlerini etkileyecek kararları alma olanağı tanınırken, sivil topluma da bu kararlara yerel düzeyde katılma şansı verilmelidir (Acı, 2005, s. 3-4).

6.2. Teknolojik Gelişmelerin Yönetimsel Sistemlere Etkisi

Teknolojinin gündelik yaşama iyice girmesiyle e-devlet uygulamaları artış göstermiş ve temsili demokrasinin kurumlarına azalan güven, internet ortamından aktif katılımın sağlanmasıyla çoğulcu ve katılımcı demokrasinin işler hale gelmesine yardımcı olmuştur. Dünyadaki e-devlet uygulamalarına ilk örnekleri Amerika’da “Minnesota e-demokrasi hareketi”, İngiltere’de “İngiltere çevrimiçi yurttaşlar demokrasisi”, “Malezya’da “Malezya net deneyimi” olmuştur. Bu oluşumlar her yerde siyasi partilerden ve onların doktrinlerinden bağımsız, merkezi otorite ile hiçbir bağı olmayan sivil toplum örgütlerince meydana getirilmiştir. Bu konudaki en başarılı örnek ise İsveç’te uygulanmaktadır. Burada seçmenler temsilcileriyle portallar ve forumlar üzerinden direkt olarak yazışmakta ve politika oluşturma ve düzenleme süreçleri içerisine direkt olarak girerek tepki göstermelerine ve katkı yapmalarına olanak sağlamaktadır (Aktel, 2003, s. 109-110). Türkiye’de de gelecekte e-devlet uygulamalarının artmasıyla birlikte, sivil toplumun etkinliği de artacaktır. Yurttaşlar, dernekler, birlikler, hükümet dışı organizasyonlar gerçek ve sanal örgütlerle birlikte sivil topluma yeni bir şekil verecektir (Duran, 2005, s. 201).

6.3. Temsili Demokrasiden Katılımcı Demokrasiye Geçiş

Yeni oluşan bilgi toplumunun en büyük sıkıntılarının birisini de siyasal sistemlerin meşruluk krizi oluşturmaktadır. Çünkü bir toplumda ister ekonomik yapı değişsin, ister toplumsal yapı değişsin, tüm bunların şekillendirileceği ve yönetileceği siyasal platform

düzenlemeden etkin yönetim (karar alma ve uygulama) sağlanamaz. Bu bağlamda, bilgi toplumuna geçişte liberal demokrasinin temsil krizleri sonucunda katılımcı demokrasi olgusu canlanmıştır. Bunun devamı olarak liberal demokrasinin küreselmeye bu konudaki yanıtı, radikal demokrasi olmuştur. Radikal demokrasi, kelime anlamından anlaşılacağı kadar tam tersine çok aykırı bir sistemi değil sistem içindeki aykırılıkların ve farklılıkların bir noktada uzlaştırılmaya çalışılmasından daha çok bu farklılıkların sistem tarafından tanınması yönünde bir model sunmaktadır. Bu sebeple radikal demokrasi, karar alma ve alınan kararları etkileme sürecinde bir alt model ya da yapı olarak çoğulcu ve katılımcı demokrasiyi kendisine örnek almaktadır. Katılımcılık bu anlamda, “halkın kendisini yönetecekleri seçtikten (siyasi iktidarı belirledikten) sonra, siyasi iktidarların özellikle uygulama kararlarına örgütleri aracılığıyla zaman zaman katılabilmesi, o kararları etkileyebilmesi, gerektiğinde de değiştirebilmesi ilkesidir” (Öztekin, 2000, s. 67). Böylelikle insanların olabildiğince siyasal karar alma ve uygulama süreçlerine katılımı sağlanacak ve alınan kararlar toplumun çoğunluğunun fikrini yansıtacağından doğrudan demokrasinin çıktıklarına yakın derecede çıktılar elde edilebilecektir. Katılımcı ve çoğulcu demokrasinin bu işlevi yerine getirmesi için kullanacağı en büyük aracı da sivil toplum ve onun içinde örgütlendiği sivil toplum kuruluşları olacaktır. Az önceki tanımlarda da belirtildiği üzere neo-liberal demokrasiye geçiş aşamasında siyasal sistemlerde oluşan meşruluk krizini ve bunun sonucunda kamusal alanda oluşan boşluğu sivil toplumun dolduracağı vurgulanmıştı. İşte oluşan bu boşlukta her sektörden yer alan insanların oluşturduğu sivil toplum bu kuruluşlar aracılığıyla örgütlenerek katılımcı demokratik sisteme birer “etken” olarak dahil edilecektir.

Neo-liberal politikaların piyasalara etkisi sonucu kamunun tekelinde bulunan bazı hizmetler, küreselleşme ile birlikte özel sektörün rekabetine açılmıştır. Rekabet ortamında tekellerin varlığı engellenerek, en ucuz ve en iyi hizmetin üretilmesi sağlanacaktır. Bu yöntem izlenerek, kamunun kapasitesinin azalmasından çok, görev ve sorumluluklarının yeniden gözden geçirilmesi gerekecektir. Kamunun üstlenmiş olduğu hizmetlerin piyasaya ve rekabet ortamına açılmasında “etkinlik ve verimlilik” yapılan hizmetlerde temel kavramlar olmuşlardır. Çünkü bugüne kadar kamu sektörünün verimsiz ve yüksek maliyetle çalışması, onun tekeli ve garantisi işveren yapısından kaynaklanmaktadır (Aktel, 2003, s. 101-102).

6.4. STK'lar ve Yerel Yönetimler Arasındaki İlişkiler

STK'lar ve yerel yönetimler arasındaki işbirliği aslında 21. yüzyıla doğru giden dünyada yerel yönetim kavramının tartışılması ile daha da gelişme göstermiştir. Yerel Yönetişim, merkezi hükümetle, taşra uzantıları, yerel yönetimler, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında, eşitliğe dayanan, yeni bir toplumsal işbirliği modeli öngörmektedir. Bu modele göre yerel kalkınmanın hedefi, bu kurumların kendi arasında oluşturacağı işbölümüne dayalı yatay örgütlenme esasında o kentin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel gelişmesini sağlamaktır (<http://www.erolkaya.org/tr/Tab.aspx?TabID=528>) (23.07.2007).

Bu gelişim modelinde ise özellikle Türkiye'de öne çıkan iki aktör vardır. Bunlardan birincisi yerel yönetimler yani Büyükşehir ve diğer belediyeler, ikincisi ise sivil toplum kuruluşlarıdır. Sivil toplum kuruluşları ile belediyeler arasındaki yerel düzeydeki işbirliği yukarıda özelliklerini saydığımız yerel yönetim esasına dayanmaktadır. Aralarında hiyerarşik bir bağ yoktur, fakat müzakere edilen kararlara yine de son olarak belediye meclisi karar vermektedir. Bunun yanı sıra bu kararların oluşum aşamasında ve geliştirilmesinde sivil toplum kuruluşlarının çok büyük bir etkisi olduğu da açıktır. Çünkü kentin imarına, kentleşmesine veya çevre düzenlemesine ilişkin ileriye dönük stratejik planlamalarda hata yapmamak ve geleceğin koşullarını iyi değerlendirip, sağlam öngörülerde bulunmak belediyelerin başarısı ve kentin gelişimi açısından çok önemlidir. İşte bu noktada sivil toplum kuruluşları gönüllülük esasına göre örgütlenen belirli bir alanın uzmanı olan üyeleriyle bu konularda belediyelere destek vermektedirler.

Yukarıda tanımlamaya çalıştığımız işbirliğine günümüz Türkiye'sinden örnekler vermek de mümkündür. Örneğin, Adana'da Seyhan Belediyesi'nin STK'larla işbirliğine önem verdiği ve şehrin imarlı yapılanması, şehir planlaması ve kaçak yapının önlenmesi gibi alanlarda işbirliği bilinmektedir. Bu konularda işbirliğine gidilen kuruluşlar ise Mimarlar Odası ve Peyzaj Mimarları Odasıdır. Ayrıca çevre koruma ve ağaçlandırma gibi çalışmalarda Seyhan Belediyesi, ÇETKO, TEMA gibi sivil toplum örgütleriyle de işbirliğine giderek ortak çalışma grupları oluşturmaktadır. Altyapı düzenleme ve imar planlarının hazırlanması konularında da Makine Mühendisleri Odası ile işbirliğine gidilmektedir (<http://idari.cu.edu.tr/igunes/yerel/sivil1.htm>) (23.07.2007).

Sivil toplum yerel yönetim işbirliğine dönük olan faaliyetler aslında Türkiye'nin AB'ye adaylık sürecinden önce başlamıştır. Bu bağlam da 1995 yılında çıkarılan bir yasa ile tüketicilerin korunmasına yönelik olarak, reklam kurulu ve tüketicinin sorunlarını çözmek ve gereken önlemleri almak üzere kamu kuruluşları, STK'lar ve Sendika temsilcilerinden oluşan bir grubun merkezde Tüketici Konseyi'ni, il ve ilçelerde ise Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri'ni kurması öngörülmüştür. Tüketici Sorunları Hakem Heyetleri'nin tüketicilerle satıcılar arasındaki uyuşmazlıklara çözüm bulmak amacıyla her il ve ilçe merkezinde en az bir tane kurulması kararlaştırılmıştır. Başkanı Sanayi ve Ticaret İl Müdürü tarafından atanacaktır veya görevlendireceği bir memur olacaktır. Bunun yanı sıra Belediye Başkanı'nın personeli arasından görevlendireceği bir üye, Ticaret ve Sanayi Odası ile Esnaf ve Sanatkarlar Odaları'nın görevlendireceği bir üye ve tüketici örgütlerinin seçecekleri bir üye olmak üzere bu heyet toplam beş üyeden oluşacaktır. Ayrıca bu heyetin vereceği kararlar, Tüketici Mahkemeleri'nde delil olarak kabul edilmektedir (<http://idari.cu.edu.tr/igunes/yerel/sivil1.htm>) (23.07.2007).

Yerel yönetimleri ve STK'ları ortak çalışma platformunda buluşturan bir diğer oluşum ise Demokratik Kent Kurultayları (Genişletilmiş Kent Meclisi)'dir. Bu kurultayların kurulmasındaki temel amaç yerel yönetimlerin kaynak ve personel yetersizliğinden karşılayamadığı hizmetleri kentin yerel halkının katılımıyla birlikte çözmektir. Sadece uygulama aşamasında değil, kente ilişkin kararların alınması aşamasında da katılım öngörülmektedir. Semt temsilcileri aracılığıyla yerel halkın ihtiyaçları saptanacak ve yine bu ihtiyaçların karşılanması esnasında "kent imeceleri" oluşturularak, yerel yönetimlerin hizmet sağlamadaki eksikliği giderilmeye çalışılacaktır. Kurultaya muhtarlar, bölge temsilcilikleri, STK'ların temsilcileri, resmi kurumların temsilcileri, üniversite ve okul temsilcileri katılabilirler. Kurultay gündemi kurultay üyeleri tarafından belirlenmektedir. Toplantıların düzenlenmesinde belediyeler önderlik yapmakla birlikte STK'lar ile yoğun bir işbirliği içine girmektedirler ve STK'lar temsil ettikleri alanın sorunlarına ilişkin olarak birebir belediye temsilcilerine taleplerini yansıtabilmektedirler (<http://idari.cu.edu.tr/igunes/yerel/sivil1.htm>) (23.07.2007).

6.5. Yerel Yönetim Sivil Toplum İşbirliğine Dönük Ortaklık Alanları

AB'ye üyelik sürecinde Türkiye'deki yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliği katılımcı demokrasinin yaygınlaştırılabilmesi adına daha etkin hale getirilmelidir. Çünkü gerçek anlamda işleyen bir demokrasinin önkoşulu etkin bir sivil toplumdur. Sivil

toplumun etkin kılınabilmesi de ancak yerel politika üretme ve uygulama süreçlerine sivil toplumun katılımı ile mümkün olabilmektedir. Bunun için de yapılması gereken yurtiçinde ve yurtdışından destekli projeler geliştirerek, yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşlarını desteklemesi sağlanmalıdır. Bu anlamda gerçekleştirilecek projelerle bu işbirliği arttırılabilir.

Katılımcı demokrasinin yerleşebilmesi özellikle AB'ye üyelik yolunda gerçekleştirilmesi gereken siyasi reformların da önünü açacaktır. Çünkü siyasi reformların uygulanabilirliği vatandaşların kararlara katılımı ile doğru orantılı olarak gerçekleşecektir. Bu yüzden yapılması gereken sivil toplumun etkinliğinin yerel yönetimler yardımıyla arttırılmasıdır.

Ülkemizde bu konuda AB'ye adaylık sürecinde ve öncesinde başlamış AB fonlarıyla ve yerel fonlarla desteklenen birçok proje bulunmaktadır. Bu projelerde amaç, yerel yönetimlerin kapasitesinin geliştirilmesi ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla bireylerin siyasi süreçlere eklemlenmesini sağlamaktır.

Örneğin yerel yönetim – sivil toplum işbirliğinin geliştirilebilmesi amacıyla Türkiye, AB üye ülkelerinden de destek bulmaktadır. Haziran 2003'te İngiltere Büyükelçiliği'nden yapılan yazılı açıklamaya göre, Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının kendi arasındaki ve yerel yönetimlerle aralarındaki sürdürülebilir işbirliği desteklenecektir. Sivil toplum kuruluşlarına proje geliştirme konusunda eğitimler verilmesi, sivil toplum örgütlerinin ağ oluşturma faaliyetlerinin desteklenmesi, kadın sivil toplum örgütlerinin ve siyasi partilerin AB konusundaki bilgi düzeylerinin artırılması ile Türk ve AB medya mevzuatı arasında karşılaştırılmalı bir çalışmanın öngörülmesi destek verilecek alanların başında gelmektedir (<http://www.britishembassy.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1062157639734>) (23.07.2007).

Bu konuda günümüze kadar gerçekleştirilmiş ve halen devam etmekte olan birçok örnek bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak verilebilecek çalışmalardan birisi Kadıköy Belediyesi'nin 2006 yılının Ocak ayında TESEV'in "İyi Yönetişim" programı altında başlatmış olduğu "Kadıköy'de STK-Kamu İşbirliğini ve Demokratik Katılımı Artırmak" projesidir. Projenin hedef aldığı faaliyetler arasında istişari forumlar, bilgi paylaşımı, ortak tavsiye kampanyaları, ortak yerel yönetim uygulamaları, yerel grupların eğitimi, kapasite artırımı ve deneyim paylaşma konferansı, karşılıklı görüşmeler, politika üretimi için yapılar kurulması ve güçlendirilmesi bulunmaktadır. Proje, Avrupa Birliği Komisyonu'nun mali desteği ve Kadıköy Kaymakamlığı'nın iştirakçi olarak katılımı ile finanse edilmektedir.

Projenin ana teması, İstanbul'un Kadıköy ilçesinde bulunan sivil toplum kuruluşları ile kamu sektörü arasındaki işbirliğini pekiştirmektir.

Bilindiği üzere Kadıköy ilçesi, Türkiye'nin 70 ilinden daha fazla bir nüfusa sahip olan bir ilçedir. Bu özelliğinin doğal bir sonucu olarak da, bir Türkiye mozaiki yansıtarak içerisinde birçok farklı etnik gruptan, siyasi görüşten ve dinden insanları barındırır. Bu sebeple proje hem bu insanların arasındaki farklılıktan yeni bir birliktelik yaratmak hem de, bu nüfus içinde gelir adaletsizliği, eğitim, sağlık, cinsiyet eşitliği, sosyal haklar, çocuk hakları gibi konularda ortaya çıkabilecek sorunları gidermeye yönelik olarak hayata geçirilmiştir. Amaç, bu konularda kamu kurumlarının üreteceği çözümlere yerel halkın da katılımını en üst düzeyde sağlamaktır. Projenin ana hedeflerini sayacak olursak:

- “Kadıköy'deki kamu kurumlarının kendi aralarında eşgüdüm içinde, etkin çalışması;
- Kadıköy STK'larının kendi aralarında etkin diyalog kurması;
- Kadıköy'de STK ve kamu sektörü temsilcilerinin düzenli ve sürekli bir kurumsal yapı ve süreçler doğrultusunda görüş alış-verişi içinde olması, birlikte karar alıp, uygulayabilmesidir”.

Varsayılan bu hedeflere ulaşılabilmesi için proje, çevre, eğitim, afet organizasyon, sosyal hizmetler ve sağlık alanında öncelikli üç konunun İstanbul Kadıköy Kaymakamlığı ve Kadıköy STK'larınınca ortak ele alınmasını, uygulamaya dönük olarak birlikte hareket edilmesini öngörmektedir. Proje kapsamında STK'ların öncülüğünde kurulacak çalışma grupları ile eğitim faaliyetleri sürdürülecek ve Kamu-STK ortak yönetim kurulu kurulacaktır. Bunun yanı sıra ortaklıkla ilgili sorunlar belirlenecek ve bunlar Kadıköy Kaymakamlığı'na aktarılacaktır. Kadıköy Kaymakamlığı'nın öncülüğünde de ilçenin diğer yerel ve merkezi yönetim birimleriyle iletişime geçilerek ortak çözüm önerileri geliştirilecek ve uygulamaya geçilecektir. Bu iletişim esnasında sürekli olarak STK'larla deneyim paylaşma konferansları düzenlenecek ve medya ile temasta bulunularak, projenin işleyişinden kamuoyu da haberdar edilecektir (http://www.tesev.org.tr/etkinlik/iyi_yon_kadikoy.php) (23.07.2007).

6.5.1. Sivil Toplum Diyalogu

Sivil Toplum Diyalogu (STD) AB ülkelerinin, AB'ye aday olan diğ er devletlerle yoğun bir siyasi ve kültürel etkileşime girdikleri hibe programının genel adıdır. Bilindiğı üzere AB, altıncı genişlemesini de tamamlamış ve genişlemelerin ardından da üye ülkelerin adaptasyon sürecinin son evresine girilmiştir. Çünkü genişlemeden önce AB ülkeleri aday olan diğ er ülkelerle yoğun bir entegrasyon içerisine girmektedir. Bunun yanı sıra AB'ye aday veya üye olan her devletin birbirinden farklı kültürü, dili ve değerleri bulunmaktadır. Bu değerlerin üyelik gerçekleştikten sonra Topluluk üyesi devletlerin diğ er değerleriyle çatışmaması için daha üye olmadan adaylık sürecinde “Sivil Toplum Diyalogu” başlatılmaktadır.

Sivil Toplum Diyalogu (STD) ilk olarak Ekim 2004'te Avrupa Komisyonu tarafından önerilmiş ve 17 Aralık 2004 tarihinde de Avrupa Konseyi tarafından onaylanmıştır. STD'nin hedefleri kısaca şöyledir:

- “AB ve aday ülkelerdeki sivil toplumlar arasında karşılıklı tecrübe alışverişinin güçlendirilmesi;
- Bilgi açığının giderilmesine destek olunması;
- Karşılıklı olarak bilgi ve anlayışın tesis edilmesi ve gelecekteki katılımların getireceğı fırsatlar ve zorluklar konusunda daha fazla farkındalık oluşturulması”.

Türkiye açısından bakıldığında hedeflenen, Türkiye'nin AB üyesi ve aday ülkelerde daha iyi tanınması ve Türk vatandaşlarının da AB kurumlarını, işleyişini, yapısını ve değerlerini öğrenmesidir. Bu kapsamda 2004 ve 2005 yıllarında Türkiye ve Yunanistan arasında işbirliği projeleri olarak sivil toplum diyalogu gerçekleştirilmiştir.

2006 yılında ise toplam dört adet “Sivil Toplum Diyalogu Hibe Programı” uygulanmış ve bu bağlamda 70'den fazla alt diyalog hayata geçirilmiştir. Avrupa Komisyonu tarafından bu projelere toplam 4.33 milyon euro maddi destek sağlanmıştır (http://www.avrupa.info.tr/Sivil_Toplum_Diyalogu/STD,Sivil_Toplum_Dialogu.html) (23.07.2007). Bu projeler sırasıyla; “Küçük Projeler Programı: Sivil Toplum Diyalogunun Güçlendirilmesi” (750.000€), “ Sivil Toplum Diyalogu: Avrupa Bilgi Köprüleri” (1.4 milyon €), “ Sivil Toplum Diyalogunun Geliştirilmesi: AB'de Gerçekleştirilen STK Etkinliklerine Katılım” (50.000€), “ Sivil Toplum Diyalogu: Kültür Hareketi” (1.45 milyon €) dur.

2007 yılında ise, Sivil Toplum Diyalogu Hibe Programlarının maddi desteği artarak devam etmiştir. 2006 yılında olduğu gibi hibe programları yine dört ana başlıkta sıralanmıştır. Bu programlar; “ Diyalog İçin Gençlik Girişimleri” (2 milyon €), “ Şehirler ve Belediyeler Hibe Programı” (5 milyon €), “ Meslek Örgütleri Hibe Programı” (3 milyon €), “Üniversiteler Hibe Programı” (9.3 milyon €)’dır (http://www.avrupa.info.tr/Sivil_Toplum_Diyalogu/Fon_mkanlari.html) (23.07.2007).

6.5.2. SKIP Çalışması

Bu konuda yapılan bir diğer önemli çalışma da “SKIP” çalışmasıdır. SKIP, “Türkiye’de STK’lar ve Kamu Sektörü Arasında İşbirliğinin Geliştirilmesi ve STK’ların Demokratik Katılım Düzeyinin Güçlendirilmesi Projesi”nin kısa adıdır. Avrupa Birliği tarafından finanse edilen SKIP Projesi’nin bütçesi 1.5 milyon euro’dur. Ayrıca 500.000 euro bütçeli küçük hibeli programlar tarafından da desteklenmektedir. Proje 17 Ekim 2005 ile 17 Ekim 2006 tarihleri arasındaki bir yıllık süreyi kapsamaktadır. Projenin doğmasına neden olan temel gereksinim, kamu hizmetlerinin daha yaygın ve kaliteli üretilebilmesi adına devlet-sivil toplum işbirliğinin gerekliliği olmuştur. Normalde kamu hizmeti için politika üretip, bu politikaları gerçekleştirmek merkezi ve yerel örgütlenmesiyle birlikte devletin sorumluluğundadır. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi, hizmetlerin kaliteli, yaygın ve etkin üretilebilmesi ancak karar süreçlerine halkın katılımı ve ihtiyaçlarını en doğru şekilde yönetim birimlerine aktarmasıyla mümkün olabilmektedir. Bu konuda AB ülkelerindeki kamu hizmetlerinde yaşanan gelişim de göz önüne alınmıştır.

Tüm faktörlerin yanı sıra sivil toplum, devlet için en rasyonel çalışma ortağıdır. Çünkü sivil toplumu yaratan insanlar gönüllülük esasında örgütlenirler, bilgi ve becerilerini herhangi bir karşılık beklemeden bu amaç doğrultusunda kullanırlar. Bu sebeple, sivil toplum örgütleri diğer kamu ve özel sektör kuruluşlarına göre ilgili oldukları alanda daha az maliyetle ve yüksek verimlilikle çalışabilirler. Bu durum da sivil toplumu etkin bir ortak yapan ana faktördür. SKIP projesi bu bağlamda kamu-sivil toplum ortaklığını geliştirmeye ve sivil toplumun demokratik katılımını artırmaya dönük bir projedir. Projenin ana hedefleri aşağıda özetlenmiştir:

- 1) “Teknik ekibin projenin ilerleyen aylarında etkinlik düzenleyeceği öncelikli alanları saptamak, Sivil Toplum Kuruluşları ve Kamu Sektörü arasında muhtemel eşleştirme alan ve konuları belirlemek için Veri Gruplama ve Haritalama (Clustering & Mapping), fizibilite ve ilgili diğer araştırmaları yapmak,

2) Bir strateji ve düzenlenmesi gereken etkinlikleri tanımlayan bir Eylem Planı oluşturmak (iyi örneklerin saptanması, sivil toplum ve kamu arasında işbirliği ilke ve süreçlerini tanımlayan Davranış Kuralları'nın geliştirilmesi, güven oluşturmaya yönelik yöntemler de dahil olmak üzere bütün paydaşların kapasitelerinin geliştirilmesi,

3) Proje stratejisinin duyurulması, sivil toplum kuruluşları ve kamu sektörü arasında işbirliğinin gerekliliği, işbirliğinin muhtemel faydaları ve muhtemel işbirliği yöntemleri hakkında toplumsal bilinç ve farkındalığı artırmak, bu amaçla bir web sitesi kurmak,

4) Projenin Hibe Programı ögesinin uygulanmasına yardımcı olmak, proje tekliflerinin değerlendirilmesinde lehdar koruma (ABGS) ve Merkezi İhale Finans Birimi'ne destek vermek, Hibe Sözleşmeleri'nin hazırlanmasında Merkezi İhale ve Finans Birimi'ne yardımcı olmak, Hibe Programı İşlemler Kılavuz Kitapçığı ve Bilgi Yönetim Sistemi (MIS) geliştirmek, teklif metinleri beraber hazırlanan ve sunulan pilot projeler bağlamında Kamu-STK işbirliğini hayata geçirmek için hibe programının etkili bir biçimde yönetilmesi ve hayata geçirilmesi için hibeye hak kazanan kuruluşlara yardımcı olmak, projenin izlenmesi, projelerin değerlendirilmesi, ABGS/MİFB aracılığıyla proje yönetimi ve uygulanması için danışmanlık yapmak, en iyi program sonuçlarını diğer paydaşlarla paylaşmak” (<http://www.skip.org.tr/about.aspx>) (23.07.2007).

6.5.3. İstanbul'da İyi Yönetimi Geliştirme ve Güçlendirme Projesi

AB katılım öncesi mali yatırımları 2006 yılı programlaması kapsamında ve Türkiye'de yapısal dönüşümün sağlanmasına yönelik İçişleri Bakanlığı projesi olarak sunulan proje 35 milyon euro bütçeye sahiptir. Projenin ana teması, AB'ye katılım sürecinde yapısal ve toplumsal dönüşümün bireyler ve kurumlar bazında sağlanmasıdır.

Valilik Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Merkezi'nin proje koordinatörlüğünde idari kapasitenin güçlendirilmesi faaliyeti; “ana yararlanıcı birimler (Valilik ana birimleri ve Kaymakamlıklar) ile ortak ve katılımcı olarak yer alacak yerel yönetimler (Büyükşehir Belediyesi, İl Özel İdaresi, İlçe Belediyeleri, ilk kademe belediyeleri, orman köyleri ve

mahalle muhtarlıkları) Sivil Toplum Kuruluşları, vakıflar, dernekler, uluslararası eğitim kuruluşları, meslek birlikleri, sendikalar, üniversiteleri kapsamaktadır”.

İllerde ve ilçelerde şeffaf, açık, katılımcı ve hesap verebilir bir yönetim modelinin geliştirilebilmesi için yönetişim ilkesi baz alınarak yeni yönetim kurumları ortaya çıkarılacaktır. Kamu kurumları ile sivil toplumun ortaklaşa kararlar alarak bunların uygulamasını izleyecek olan ilde “İl Yönlendirme Komitesi”, ilçelerde ise “Uygulama Komiteleri” oluşturulacaktır. Ayrıca yönetişimi mahaller boyutuna indirgemek için, sivil toplum kuruluşlarında yer alan/almayan herkese açık olacak olan “Mahalle Meclisleri” kurulacaktır. Ayrıca vatandaşların, uygulamalara ve kararlara ilişkin olarak bilgi edinmelerini sağlayacak olan “Bilgi Erişim Noktaları” mahalleler düzeyinde kurulacaktır. Tüm bu kurumların hayata geçirilebilmesi için Kaymakamlıklardan ve belediyelerden inisiyatif kullanmaları istenecektir. Ayrıca iyi yönetişimi sağlayabilmek adına Valilik Mahalli İdareler Müdürlüğü’nün koordinasyonunda sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki ilişkileri düzenleyen ve bu ilişkilerden çıkan sonuçları halkla paylaşan yeni bir oluşumun ortaya çıkması da söz konusudur.

Bunların yanı sıra STK’ların önemli sorunlarından biri olan kendi içlerinde yaşanan iletişimsizliğe çare olması için İl Dernekler Müdürlüğü’nün sekreteryasında bir “STK Eğitim, Danışma ve Destek Merkezi” kurulması da proje kapsamındadır. E-devlet uygulamalarının da hız kazandığı bir dönemde halkı bilgilendirme faaliyetlerinin internet portalları üzerinden yapılması zorunlu olmuş ve bunun için de Valilik Bilgi İşlem Merkezi ve İstanbul portalları ile İl Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü ve Valilik Bilgi Edindirme Bürosu’nun koordinasyonuyla yeni bir hizmet birimi kurulması zorunluluk halini almıştır. Bu bağlamda vatandaşların AB’ye dönük olarak bilgilendirilmesi daha da kolaylaşacaktır.

AB konusunda halkın bilgi seviyesini artırmak için Valilik Dış İlişkiler ve Koordinasyon Merkezi bünyesinde, STK’ların, üniversitelerin ve yerel yönetimlerin de katılımıyla bir AB Bilgi Danışma ve Dokümantasyon Merkezi kurulacaktır. Tüm bunların yanı sıra bu kurumları oluşturacak ve halka hizmet verecek olan personelin de AB kurumları ve etkin yönetişim konusunda bilgilendirilmesi ve eğitilmesi, kaliteli ve verimli kamu hizmeti üretilebilmesi ve adil dağıtılabilmesi açısından önem arz etmektedir (<http://www.isab.org.tr/turkish/content.asp?ContentId=652>) (23.07.2007).

6.5.4. Gündem 21 ve Kent Konseyleri

Bilindiği üzere 21. yüzyıla girerken çağdaş yönetim anlamında karşımıza çıkan en önemli kavram yönetişimdir. Yönetişim en basit anlamıyla yönetenler ile yönetilenler arasında siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alandaki kalkınmaya yönelik işbirliğini ifade eder. Fakat yöneten ile yönetilen ayrımının oldukça keskin olduğu “yönetim” kavramından, yöneten ile yönetilenin belirli hiyerarşik düzen korunmakla birlikte, çeşitli alanlardaki gelişime yönelik ortak hareket edebildiği “yönetişim” kavramına geçişte bazı alt kavramlarında varlığı dikkat çekmektedir. Bu kavramların en önemlileri ise “katılım” ve “yerellik”tir. Katılım da yine en basit anlamıyla, yönetimde karar alma ve kısmen de uygulama süreçlerine halkın bireyler veya gruplar nezdinde katılımını ifade eder. Yerellik kavramı ise yönetsel karar alma aşamasındaki katılımın, toplumun en küçük parçasına yani bireye indirgenebildiği alanı ifade eder.

Dünya konjonktüründe, “katılım” kavramı uluslar arası boyutta ilk kez 1972 yılında İsveç’in başkenti Stockholm’de yapılan “İnsan Çevresi Konferansı”nda ele alınmıştır. Bu toplantıda “sürdürülebilir kalkınma” (sustainable development) için katılımın olmazsa olmaz koşul olduğu vurgulanmıştır.

1992 yılında Rio de Jenario’da düzenlenen ve “Yeryüzü Zirvesi” olarak adlandırılan “Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı”nda ise tartışılan temel konular “sürdürülebilir kalkınma, sivil toplum ve katılım” olmuştur (<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=101&tid=259>) (23.07.2007). 178 ülkeden toplam 35.000’e yakın sivil toplum temsilcisinin katıldığı bu toplantıda tartışılan bu konular ekseninde 21. yüzyıldaki dünya yönetimi adına birçok önemli kararlar alınmıştır. Alınan beş karardan en önemlilerinden birisi de, “Gündem 21” belgesidir. Belge, “İnsanlık, tarihsel bir dönüm noktasındadır” cümlesiyle açılmaktadır. Uluslar arası boyutta artan açlığa, yoksulluğa, eşitsizliklere, eğitimsizliğe ve ekosistemlerdeki olumsuz değişimlere dikkat çekilmektedir. Program, bu sorunların çözümü içinse insanlığın ilk olarak kendi yaşadığı bölgedeki en küçük örgütlenmelerden başlayarak önce ulusal boyutta daha sonra da uluslar arası boyutta küresel bir dayanışma içerisine girmesi gerektiğini belirtmektedir. Bunun için halkın öncelikle hükümet dışı sivil toplum kuruluşlarıyla ve daha sonra yerel yönetimlerle ve merkezi yönetimle katılımcılık esasına dayanan bir yönetişim modeli oluşturması gerektiği belirtilmektedir. Gündem 21’in ana teması, tüm program alanlarının finansman politikasının belirlenmesi, bunlar için yeni kaynak yaratılması,

kullanılabilecek teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim – yerel yönetim ilişkilerinin yerel yönetim lehine düzenlenmesi ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla halkın yönetime katılımını öngörmektedir. Gündem 21, 3 ana ve 1 tamamlayıcı kısımdan oluşmakta ve toplam 40 bölümü içermektedir. (<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=101&tid=259>)(23.07.2007).

40 bölümden oluşan bu belgenin 28. bölümü yerel yönetimlere ilişkin hükümleri içermektedir. Buna göre her yerel yönetim sürdürülebilir bir kalkınma için bulunduğu yöredeki bireylerden başlayarak ve tüm aktörleri de çevresinde toplayarak yeni bir yerel gündem oluşturacak ve bu gündeme uygun olarak faaliyetlerini planlayıp uygulayacaktır. Gündem'in 27. bölümü ise sivil toplum kuruluşlarını konu almaktadır. Bölümde sivil toplum kuruluşlarının öneminden ve katılımcı bir yönetim modeli için vazgeçilmez gerekliliğinden bahsedilmektedir.

(<http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/FikretToksoz.pdf>) (23.07.2007).

Rio De Jenario'daki konferanstan sonra aynı yıl Danimarka'nın Aarhus kentinde toplanan Avrupa Belediyeleri, “Yerel Gündem 21” programını gönüllü olarak uygulamaya başlayacaklarını ve bu bağlamda tüm yerel aktörleri de içine alan bir yerel yönetim modeli oluşturacaklarını toplantı sonunda yayınlanan “Aarhus Bildirgesi”nde teyit etmişlerdir. 21. yüzyıla hazırlık toplantılarının sonuncusu ise yine Birleşmiş Milletler tarafından 1996 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen “Habitat II” zirvesidir. Bu zirvede de hükümetler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ayrı ayrı toplanarak kentlere ilişkin sorunları tartışmışlar ve bunları karara bağlamışlardır. Bu zirve sonunda yayımlanan “İstanbul Bildirgesi” ile de yerel yönetim sivil toplum ortaklığı en kapsamlı biçimde dile getirilmiş ve sürdürülebilir kalkınma için “yerel yönetim”in olmazsa olmaz bir unsur olduğu kabul edilmiştir (<http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/FikretToksoz.pdf>) (23.07.2007).

Alınan tüm bu kararlardan sonra Türkiye'deki “Yerel Gündem 21” uygulamalarına bakacak olursak bu konudaki öncü belediyeler Bursa, Antalya ve Urla'dır. Habitat II Zirvesi'nden sonra aynı yıl içinde Lizbon'da yapılan II. Avrupa Yerel Gündem 21 Konferansı'na Türkiye'den bazı belediyeler katılmıştır ve bu konferansta Bursa Belediyesi'nin ilk denemeleri Avrupalı yetkililere ve kamuoyuna tanıtılmıştır (<http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/FikretToksoz.pdf>) (23.07.2007).

Yerel Gündem 21 uygulamalarının Türkiye’deki gerçek başlangıç tarihi ise 1997 yılına rastlamaktadır. Bu yıl içerisinde BMKP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) desteğiyle ve IULA-EMME (Uluslar arası Yerel Yönetimler Birliği-Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı)’nin koordinatörlüğünde “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” Projesi başlamıştır. Bakanlar Kurulu kararıyla başlatılan proje iki yıllık bir uygulama dönemi sonrasında Aralık 1999’da tamamlanmıştır. Bu projede başlangıçta uygulamaya pilot 9 kent ile başlanmış fakat sonra uygulamanın hayata geçtiği kent sayısı 20’leri aşmıştır. Bu programın başarılı olmasının ardından BMKP, ikinci programı uygulamayı kabul etmiş ve Bakanlar Kurulu kararının da alınmasından sonra “Türkiye’de Yerel Gündem 21’lerin Uygulanması” başlığını taşıyan ikinci proje Ocak 2000’de başlatılmıştır (http://demo.undp.org.tr/undp/_Bulletin_Archive/2006/03/tr/larTR.htm) (23.07.2007).

Elde edilen başarıların devam etmesi üzerine üçüncü proje olan “Türkiye’de Yerel gündem 21 Yönetişim Ağı Yoluyla Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Uygulama Planını’nın Yerelleştirilmesi Projesi” hayata geçirilmiştir. Bu projenin uygulama dönemi de 2004-2006 yıllarını kapsamaktadır (<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=104>) (23.07.2007).

Yerel Gündem 21’lere ilişkin yapılan dördüncü proje ise, “Türkiye’de Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı kanalıyla Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Yerelleştirilmesi” adını taşımaktadır. Bu projenin yerel yönetimlere dönük en büyük hedefi ise 2008 yılı sonuna kadar en az 200 yerel yönetimin karar organı tarafından Birleşmiş Milletler Kalkınma Hedeflerini (BMKH)’nin benimsenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca BMKH’nin Yerel Gündem 21’lerin katılımcı yapıları tarafından da içselleştirilerek, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne adaylık sürecinin karşılıklı projeler ile desteklenmesi hedeflenmektedir. Ayrıca bu dördüncü proje, Türkiye’deki 5393 Sayılı Belediye Kanunu’nun, Kent Konseyleri’ni tanımlayan ve görevlerini sıralayan 76. maddesine atıfta bulunarak, 2008 yılı sonuna kadar farklı büyüklükte, özellikte ve coğrafi bölgede bulunan 150 yeni kentte (Kent Konseyi’nin altında yapılanması öngörülen diğer katılımcı mekanizmalar dahil) Kent Konseyleri kurulması yönünde teknik destek ve katkı sağlanması ve BMKH’ne katılımlarının sağlanması hedeflenmiştir (<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=103>) (23.07.2007).

6.5.4.1. Yerel Gündem 21 Antalya Kent Konseyi

Antalya'daki Kent Konseyi de tıpkı öncülü olan 1996 yılında Bursa'da kurulan Bursa Kent Konseyi'ne benzer bir modeldir. Antalya Kent Konseyi, Antalya Milletvekilleri, Antalya Valisi, Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı, Alt Kademe Belediye Başkanları, Akdeniz Belediyeler Birliği, Merkezi İdare Temsilcileri, Siyasi Parti Temsilcileri, Mahalle Muhtarları, Meslek Odaları, Vakıflar, Dernekler ve Sendikalardan oluşmaktadır. Kent Konseyi, 13 alt çalışma grubu şeklinde çalışmalarını sürdürmektedir. Bu alt çalışma gruplarından, altyapı, sağlık, çevre, ekonomi, turizm, toplum ve kültür-sanat öne çıkanlardır. Kent Konseyi'nin kuruluş amacı, kentin ve kentlinin gelişimini, öncelikli sorunları ele alarak ortaklık içinde planlamak, yerel yönetimlere ve karar alma süreçlerine halkın katılımını sağlamak, sürdürülebilir kalkınmayı düzenli eylem planlarıyla hayata geçirmek ve yerel demokrasinin gelişim ve yerleşimine katkıda bulunmaktır. Bunun yanı sıra, çevreye yönelik duyarlılığı artırıcı faaliyetlerde bulunmak, yaşlıların, kadınların ve çocukların haklarını daha yakından gözetebilecek sistemler kurmak ve tüketici haklarını koruyup, tüketici bilincini geliştirmek de Konsey'in öncelikli faaliyet alanlarındandır.

Antalya Kent Konseyi'nin organları, Kent Konseyi Genel Kurulu, Kent Konseyi Koordinasyon Kurulu, Kent Konseyi Çalışma Grupları ve Meclisler (Kadın, Emekliler, Gençlik ve Mahalle) ve Kent Konseyi Genel Sekreterliği'nden oluşur. Antalya Kent Konseyi'nin Başkanı Antalya Büyükşehir Belediye Başkanı'dır. Başkanın altında Başkan Vekili ve onun da altında 14 çalışma grubunun ve meclislerin sözcülerinden, Belediye Başkanlarından ve Genel Sekreterliğinden oluşan 25 üyeli Koordinasyon Kurulu bulunmaktadır. Koordinasyon Kurulu'nun altında Genel Sekreter ve yardımcıları bulunmaktadır (<http://www.antalyakentkonseyi.org.tr/index.php>) (26.07.2007).

YEDİNCİ BÖLÜM

AVRUPA EVLERİ ve FIME

7.1. Tanım ve Açıklamalar

Avrupa Evi, Avrupa Akademisi ya da Avrupa Yetişkin Eğitim Merkezi adıyla Avrupa'nın birçok farklı ülkesinde kurulan bu yapılanmalar temelde sivil toplumu hedef alan, kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Genel bir tanımlama ifadesi olarak "Avrupa Evi" adı altında çalışan bu kuruluşların ilki 1951 yılında Almanya'nın Bad Marienberg kentinde kurulmuştur. Zaman içinde Almanya'nın diğer kentlerinde ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde de kurulan Avrupa Evleri'nin sayısı hızla artmıştır. Bu artış karşısında Avrupa Evleri'nin bir çatı kuruluş altında örgütlenip çalışmalarını koordine etme ihtiyacı belirmiştir. Bu ihtiyacın karşılamak amacıyla da 1962 yılında Avusturya, Danimarka, Fransa, Almanya ve İngiltere'den katılan toplam 15 Avrupa Evi'nin önderliğinde FIME (Federation Internationale des Maisons de l'Europe) ya da daha açık bir anlatımla "Avrupa Evleri Uluslararası Federasyonu" kurulmuştur. Bu çatı kuruluşun faaliyetlerini ve kendi idari organları arasındaki ilişkiyi koordine eden genel sekreterlik görevini ise Almanya'dan "Bad Marienberg" ve "Hangelar" Avrupa Evleri üstlenmiştir. Genel sekreterlik görevini sırasıyla 1967 yılında Avusturya'dan Viyana Avrupa Evi, 1972 yılında da Almanya'dan Saarbrücken Avrupa Evi üstlenmiştir (FIME Teaching Europe, 2003, s. 14).

FIME'nin kuruluşunda yatan temel felsefe ise, II. Dünya Savaşı'nın tüm Avrupa'ya getirdiği yıkımın izlerinin bir an önce silinmesi ve böyle bir felaketin bir daha asla yaşanmaması için kalıcı barışın tesis edilmek istenmesidir. Bu amaçla ortaya çıkan Avrupa Evleri ve çatı kuruluşu FIME, öncelikle Avrupa halkları arasındaki dayanışmayı ve Avrupa Devletleri arasındaki siyasi bütünleşmeyi gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Çünkü Avrupa Evleri ve Avrupa Akademileri, kalıcı barışın tesis edilebilmesi için insanların zihinlerindeki ve gönüllerindeki önyargıların bertaraf edilip, Avrupalılık kimliğinin bireyler bazında özümsebilmesine öncelik vermişlerdir (FIME Teaching Europe, 2003, s. 14).

Tüm bu hedeflere yönelik olarak FIME, eğitim, öğretim ve bilgilendirme hizmetlerini yerine getirirken tüm Avrupa yurttaşlarını kapsayan çok büyük bir nüfusu kendisine hedef kitle edinmiştir. 2003 yılı verilerine göre, 32 Avrupa ülkesinde toplam 126 üye kuruluşu (Avrupa Evi ve Avrupa Akademisi) bulunan FIME, bu yaygın eğitim-öğretim ağı sayesinde

faaliyetlerini bölgeler, kentler ve hatta bireyler bazında gerçekleştirebilmektedir. Bu kuruluşların eğitim-öğretim faaliyetlerindeki ortak amacı; Avrupalı yurttaşlar arasındaki siyasal bilinçliliği arttırmak ve onlara Avrupa'nın entegrasyonu konusunda ortaya çıkan olaylara ve sorunlara yönelik olarak bunları yorumlama ve tartışma yeteneği kazandırmaktır. FIME üyesi olan Avrupa Evleri, yapıları gereği kar amacı gütmeyen, her türlü idari otoriteden ve mevzuattan bağımsız, bulunduğu ülke, eyalet, bölge ya da kültürel alana eğitim hizmeti sunan kuruluşlardır.

FIME'nin bir çatı kuruluş olarak Avrupa Evleri'ne sağladığı faydalar; diğer Avrupalı eğitim-öğretim kuruluşlarıyla işbirliğini kolaylaştırmak, kendi alanlarındaki faaliyetleri gerçekleştirmelerine yardımcı olmak ve bu eğitim faaliyetlerini Avrupalılık değerleri çerçevesinde daha verimli kılmalarını sağlamaktır. FIME üyesi olan Avrupa Evleri'nin eğitim-öğretim faaliyetlerinin konusu, hedef kitlesi ve faaliyetin gerçekleştirileceği alan her eğitim seminerinde veya toplantısında farklılık gösterebilmektedir. Faaliyetler bazen bir ofis ortamında ya da toplantı salonunda gerçekleştirilebilirken, eğitim gezileri esnasında faaliyetler Avrupa'nın iki ya da üç kentinde farklı kurum ve kuruluşların çatısı altında da gerçekleştirilebilmektedir. Bu eğitim gezileri hem hizmet alan kitlenin eğitim gereksinimlerini karşılarken aynı zamanda eğitim gezisini düzenleyen kuruluşun gittiği yerlerdeki ortak kurumlar sayesinde yeni projeler üretebilmesine de olanak tanımaktadır (FIME Teaching Europe 2003, s. 1).

Avrupa Evleri, Avrupa Akademileri ve Avrupa merkezleri, Avrupa'da yaşayan halkların farklı ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak faaliyetlerini yürütürler. Bu konuda insanların ihtiyaçlarının karşılanması adına Avrupa ile ilgili eğitim seminerleri ve gezileri gerçekleştirilir ve bu sayede bu konudaki bilinçlilik düzeyi arttırılmaya çalışılır. Bu amaçla gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinde;

- Birleşik Avrupa fikrinin ortaya çıkışını sağlayan temel bilgiler,
- Birleşik Avrupa'nın karmaşık yapısının çözümlenmesi,
- Birleşik Avrupa modelinin, Avrupa vatandaşlığının gelişimine olan zararları ve yararları,
- Avrupa Birliği düzeyinde, farklı ülkelerden vatandaşların yaşadığı benzer sorunların aynı yöntemle çözülmeye çalışılması,
- Avrupalılık kimliği ile ulusal kimlikler arasında bir bağ kurulması,

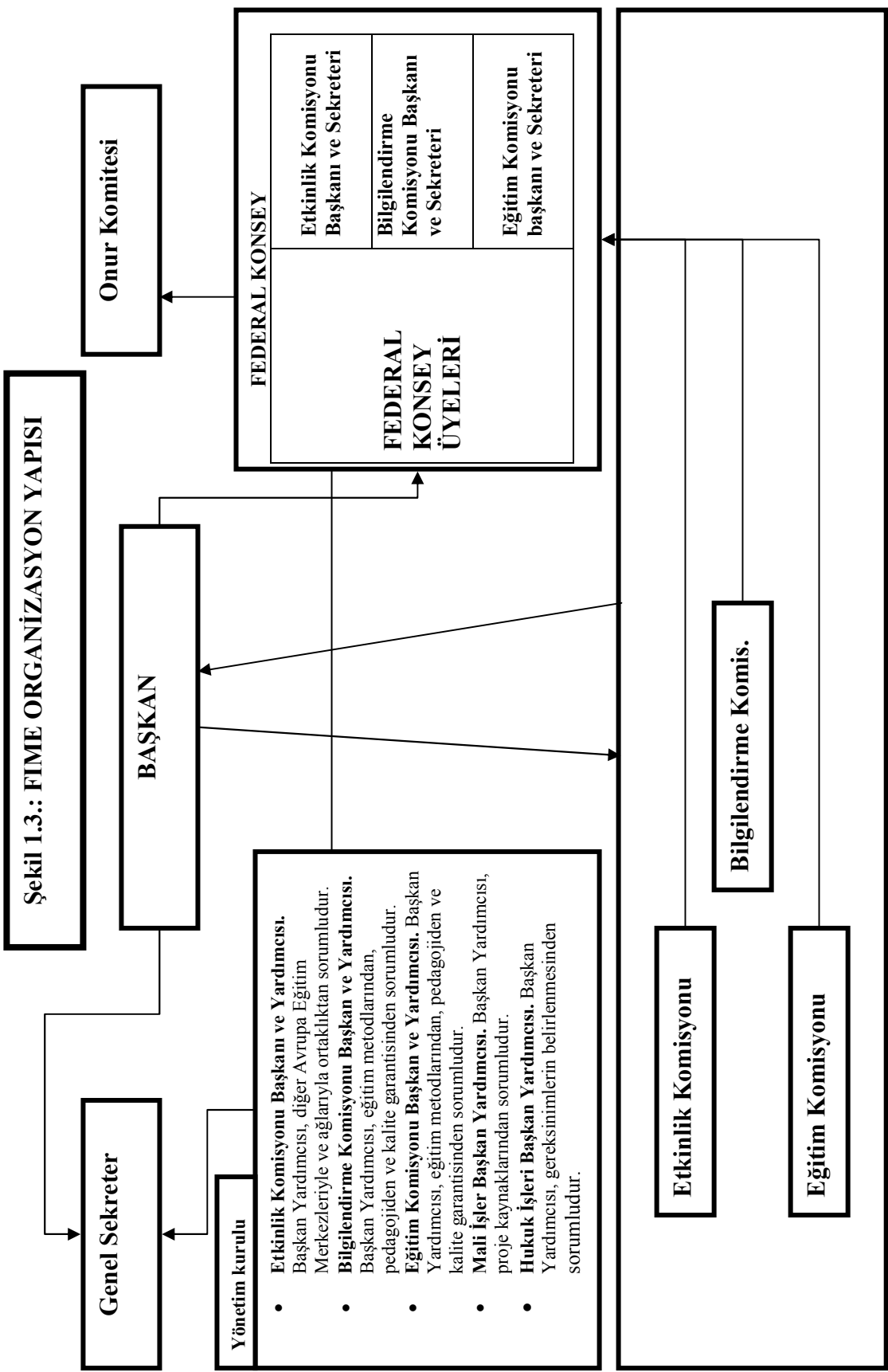
- Avrupa Birliği, bölgesel ve yerel karar alma organları arasında uyumun ve bütünleşmenin sağlanması, konuları üzerinde hassasiyetle durulur.

Avrupa Evleri'nde insanlar Birleşik Avrupa modelinin temel değerleri üzerine her türlü tartışmaya katılım imkanı bulabilmektedirler. Örneğin; barış, demokrasi, sosyal modellemeler, günlük yaşama ait değerler, Avrupa Birliği'nin karakteristiği ile özdeşleştirilen değerler olarak; siyasal çoğulculuk, demokrasi, barış, sosyal dayanışma, genel kültürel mirasın zenginliği ve küresel dengenin sağlanmasında Avrupa'nın rolü ve v.b. konular tartışılabilir. Bu amaçla açılan eğitim programları, değişik yaş, cinsiyet ve sosyal statüden birçok insanın farklı gereksinimlerle ulusal ya da uluslar arası seminerlere Avrupa Evi'nin kendi mekanında ya da farklı toplantı mekanlarında katılabilmelerine olanak tanımaktadır (FIME Teaching Europe, 2003, s. 5).

FIME faaliyetlerini Almanca, İngilizce, Fransızca ve İtalyanca dillerinde gerçekleştirmekte ve bir yılda Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden 350.000'den fazla insana eğitim hizmeti sunmaktadır (FIME Teaching Europe, 2003, s. 6-7).

FIME, hemen hemen bütün Avrupa'da 100'den fazla Avrupa Evi ya da Akademisi şeklindeki örgütlenmeyi içerisinde barındırdığı için, çok karmaşık bir yönetim ağına sahiptir. FIME, sivil toplum kuruluşu olarak örgütlenen bir kurumdur. FIME'nin iç yönetim mekanizmasının organlarını; "genel meclis, yönetim kurulu, federal konsey, planlama kurulu ve onur komitesi" oluşturmaktadır. Ayrıca federal konseyin üyelerinden oluşan üç alt kurul da yürütme işlerinde yardımcı organ pozisyonundadır. FIME'nin kurumsal tüm işlemleri ise yürütme organı olan "FIME Genel Sekreterliği" tarafından yürütülmektedir.

Aşğıdaki şemada ise, FIME'nin yönetim yapısı gözlemlenebilmektedir ***Şekil 1.3.FIME Organizasyon Yapısı (FIME Teaching Europe, 2003, s. 9)**

FIME bünyesinde bulunan ve federal konseyin üyelerinden oluşan alt komisyonların (etkinlik, bilgilendirme ve eğitim) görevi; federal düzeydeki proje gruplarına öncülük etmek, üye kuruluşları eğitim hizmetlerinde daha aktif kılabilmek için bilgilendirme faaliyetleri yardımıyla desteklemek, elde edilen deneyimlerin kurum içerisinde paylaşılmasını sağlamak ve üye kuruluşların personelinin eğitim ve öğretiminde devamlılığı sağlamaktır (FIME Teaching Europe, 2003, s. 10).

FIME Genel Sekreterliği ise kurum içindeki en başat role sahiptir. Genel sekreterlik, FIME içerisinde çeşitli kademelerde alınan kararların koordineli bir şekilde uygulanmasını sağlamakla yükümlüdür. Bunun yanı sıra genel sekreterlik, kurumun halkla ilişkiler ve uluslar arası ilişkiler konularında da yürütücüsüdür. Genel sekreterlik sadece üye kuruluşlarla ve Avrupa Birliği Komisyonu ile değil, Avrupa'daki diğer tüm eğitim ağlarıyla ve organizasyonlarla da ilişki içerisinde. Üye kuruluşların kendilerini geliştirmelerine yönelik hazırladıkları programlara destek veren genel sekreterlik, bunun yanı sıra her yıl ilkbaharda ve sonbaharda "Otzenhausen Avrupa Akademisi"nde toplanan Planlama Kurulu toplantısını da organize etmektedir. Tüm bu amaçlar doğrultusunda FIME Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Komisyonu ile sıkı işbirliğinde bulunarak, üye kuruluşların faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır (FIME Teaching Europe, 2003, s. 12-13).

7.2. EUNET ve Avrupa Yetişkin Eğitimi Alanı

Avrupa Evleri olarak tanımlanan olgu bugün de, AB üyesi veya aday ülkelerde kurulan AB sürecini desteklemeye yönelik sivil toplum kuruluşlarıdır. Bunlar, AB'nin tarihi, yapısı, işleyişi ve kurumları hakkındaki eğitim faaliyetlerini yürüten, AB ülkelerindeki vatandaşların birbirleriyle olan entegrasyon sürecine katkı sağlamaya yönelik olarak kurulmuş merkezi ve yerel otoritelerden bağımsız, kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Bu kuruluşlar, yukarıda açıklanan FIME adlı kuruluşun 2003 yılında Avrupa Komisyonu tarafından feshedilmesinin ardından, çalışmalarını eşgüdümlü bir şekilde yürütebilmek ve uluslararası alanda daha kolay çalışabilmek adına EUNET adındaki bir çatı örgüt etrafında örgütlenmişlerdir. Şimdi ise, EUNET'i ve EUNET çatısı altında faaliyetlerini yürüten 4 Avrupa ülkesinden 8 Avrupa Evi'ni statüsü, amaçları, organizasyon yapısı, personel yapısı ve etkinlikleri bakımından inceleyelim:

7.2.1. EUNET (European Network for Education and Training) (Eğitim- Öğretim için Avrupa Ağı)

EUNET adındaki yeni Avrupa eğitim ofisleri ağı Temmuz 2004 tarihinde Brüksel’de, bu konudaki ilk denetim kurulunu oluşturan yedi kişi tarafından kurulmuştur. Bu kişiler; Richard Stock (Başkan) (F), Hans Christhard Eichhorst (D), L. J. Bunscoek (NL), Alessandra Pedagna – Leccese (I), Willibald Richter (A), Tomas Sedlak (CR) ve Nina Norgaard (DK)’dır. EUNET’in ilk genel meclisi 2004 yılında Bonn’da toplanmıştır. 2005 ve 2006 yıllarındaki genel meclisleri ise Soesterberg-Hollanda’da yapılmıştır. EUNET’in genel merkezi 3 yıldır Almanya’nın Bonn şehrinde bulunmaktadır. Bonn’da daimi sekreter Thomas Heckeberg’in koordinatörlüğünde çalışmalar sürdürülmektedir. Mayıs 2007 tarihinde organizasyonun, üyelerin bilgilerini ve faaliyetlerini ayrıntılı olarak gösteren internet sitesi hizmete girmiştir. EUNET’in bir sonraki genel kurul toplantısı ve yönetim kurulu seçimi 3 – 5 Ekim 2007 tarihlerinde Salzburg/Avusturya’da yapılacaktır.

EUNET, başlangıçta Avrupa ve kişisel gelişim eğitimi vermek üzere kurulmuş olan bir kuruluştur. EUNET’i oluşturan kuruluşların amacı, partilerden bağımsız, çıkar amacı gütmeyen, toplumlararası diyalog temellerinin Avrupa değerleri üzerine kurulmasıdır. Ana hedef, katılımcı demokrasinin eşitlik ve özgürlük gibi, insanların temel haklarını garanti altına alan değerler etrafında geliştirilmesi ve topluma aşılmasıdır. AB’nin içinde derinleştirilmesi gereken bir olgu olan entegrasyon, bölgesel ve yerel politikaların, sivil toplum diyalogu nezdinde geliştirilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu amaçla EUNET, AB üyesi ve AB’ye aday olan ülkelerdeki 53 üye kuruluşla birlikte bir çatı kuruluş olma görevini devam ettirmektedir (<http://www.european-net.org/>) (20.08.2007).

EUNET’e üye olan kurum ve kuruluşlarının Avrupa çapında verdikleri, Avrupa eğitimlerini yerinde incelemek üzere gerçekleştirilen araştırma gezisi AB’ye üye olan 4 ülkede gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma esnasında toplam 8 Avrupa Evi veya bir başka deyişle Avrupa Eğitim Akademisi ziyaret edilmiştir. “Avrupa Evi” deyişi resmi bir terim olmamakla birlikte bu kurumlar için “Avrupa Akademisi”, “Yetişkinler İçin Eğitim Merkezleri” gibi adlandırmalar da kullanılmaktadır. Zaten genel olarak bakıldığında da, bu kurumlar ilk gençlik çağından itibaren her yaş grubundaki insanlara başta politik olmak üzere toplumun ihtiyaç duyduğu sosyal yaşama ilişkin konularda eğitim seminerleri düzenlemektedirler. Bir bakıma bu kurumların temel amacı, Avrupa ülkelerinde farklı coğrafyalarda farklı siyasal sistemler (üniter ve federal devlet sistemleri) altında yaşayan

insanların Avrupalılık değerlerini özümseyerek önce kendi yönetimleriyle ve halkıyla, daha sonra da AB yönetimi ve halklarıyla entegrasyonunu sağlamaktır. Bu sebeple ergin bir yaşa erişmiş ve siyasal konularda düşünüp karar verebilecek olan her birey bu kurumların hedef eğitim kitlesi içinde yer almaktadır.

7.2.2. Salzburger Bildungswerk (Salzburg Eğitim Faaliyetleri Örgütü)

Salzburg'da bulunan "Salzburger Bildungswerk" (Salzburg Eğitim Faaliyetleri Örgütü) adındaki eğitim kurumu 1997 yılına kadar bir Avrupa Evi olarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 1997 yılında Salzburg Eyalet Parlamentosu'ndan çıkan kararla "Salzburger Bildungswerk" adını almıştır. Halen yetişkinlere yönelik olarak Avrupa değerleri temelinde siyasal eğitim vermeyi sürdüren Avrupa Evi, karar ve yürütme organları bakımından bağımsız bir yapıya sahiptir. Düzenleyeceği eğitim seminerlerine kendisi karar vermekte ve organize etmektedir. Fakat aynı zamanda da maddi giderlerini Salzburg Eyaleti Federal Hükümeti'nin verdiği finansal destekle karşılamaktadır. Eğitim seminerlerinde tamamen tarafsız ve partilerden bağımsız bir politika izlemektedir. Temel amaç, Avrupa ile ilgili olan siyasal oluşumlardan ve olaylardan halkı haberdar etmek ve bu konudaki sivil bilinçliliği arttırmaktır. Kurum, Salzburg Eyaleti Federal Yasaları'na göre "dernek" statüsünde olup, tüzüğünü medeni hukuka dayandırmıştır. Bütçe teklifleri, Federal Hükümet tarafından incelenmekte ve uygulanabilir projelere göre kuruma aktarılacak ödenek farklılık göstermektedir. Kurum bütçesinin %10'u Avusturya Federal Hükümeti'nden, %90'lık bölümü ise Salzburg Eyaleti Federal Hükümeti tarafından ödenmektedir. Fakat bunun dışında Federal Hükümetle "Salzburg Eğitim Faaliyetleri Örgütü" arasında herhangi bir hiyerarşik bağ bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra bu eğitim merkezinde bulunan bazı çalışanlar anlaşmaları gereği "Salzburg Eyaleti Federal Eğitim Bakanlığı"ndan ödenek almaktadırlar. Avrupa Birliği'nin ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun eğitim alanında açtığı fonlar için yaptığı teklif çağrılarına uyarak da çeşitli projeler de hazırlanmakta ve faaliyetlerin bir kısmı da bu şekilde finanse edilmektedir. Salzburg Eğitim Faaliyetleri Örgütü'nün yürüttüğü uluslararası eğitim çalışmaları genellikle birkaç günlük olmakta ve buna çeşitli eğitim gezileri de dahil olmaktadır. Örneğin, bu merkezin 2005 yılının Mayıs ayında Romanya'ya ve 2006 yılının Ekim ayında Brüksel'e yapılan eğitim gezilerinde, yol ve konaklama ücretleri katılımcılar tarafından finanse edilmiş ve rehberlik hizmetleri de ücretsiz olarak örgüt tarafından karşılanmıştır. Kurumda çalışan personelin genellikle üniversitelerin siyaset, uluslararası ilişkiler veya benzeri sosyal bilimler bölümlerinden olmasına ve Avrupa Birliği konularına ilgi duymasına dikkat edilmektedir. Ayrıca Salzburg Eğitim Faaliyetleri Örgütü, Avusturya içerisinde "Österreichische

Gesellschaft für Politische Bildung” (Avusturya Siyasal Eğitim Derneği) isimli bir başka çatı örgüte daha üyedir. Bu örgüt de, Avusturya’da yetişkinlerin siyasal eğitimi amacıyla kurulmuş buna benzer 14 kuruluşu bünyesinde barındırmaktadır.

Salzburg Eğitim Faaliyetleri Örgütü, 2005 yılı verilerine göre toplam 1758 eğitim faaliyeti gerçekleştirmiştir. Toplam 500.000 nüfusa sahip olan Salzburg Federal Eyaleti’nde bu faaliyetlere 99.682 kişi katılmıştır. Bu da demek oluyor ki, her beş kişiden biri sosyal ve siyasal konulara yönelik olan bu eğitim seminerlerine gönüllü olarak (hiçbir zorlama ve koşul olmadan) katılmıştır. Toplam 1758 eğitim faaliyetinin 319’u siyasal eğitim alanında yapılmış ve 14.470 kişi de bu alandaki seminerlere katılmıştır. Toplam katılımcıların yaklaşık % 15’lik dilimini de bu sayı oluşturmaktadır.

Ayrıca AB’nin genişlemesine paralel olarak artan göç olgusu dolayısıyla, Avrupa halklarının birbiri ile entegrasyonunun yanı sıra, göçmenlerin Avusturya halkıyla olan entegrasyonuna katkıda bulunabilecek faaliyetler de yürütülmektedir. Bu amaçla düzenlenen sosyal faaliyetlerden birisi de Salzburg civarında yapılan dağ yürüyüşleridir. 30 kişilik bir grupla yapılan bu gezide grubun 1/3’ü (10 kişi) yabancı kökenli katılımcılardan oluşmaktadır. Sonuç olarak bu basit organizasyon da, insanları bir araya getirmek ve farklı kültürlerden de olsa, belirli değerleri paylaşabileceklerini göstermek adına yapılan önemli bir girişimdir.

Salzburg Eğitim Merkezi tüm bu faaliyetlerini gerçekleştirirken, içinde bulunduğu bölgedeki ya da eyaletteki yerel aktörlerden de faydalanmaktadır. Salzburg Eyaleti Federal Hükümeti ve bunun yanı sıra Salzburg Üniversitesi en aktif yardımcı partnerler konumundadırlar. Eğitim hizmetleri yürütülürken, zaman zaman Salzburg Üniversitesi’nden okutman veya öğretim görevlileri davet edilerek eğitim programları zenginleştirilmektedir. Bunun yanı sıra siyasal eğitimlerin veya tartışmaların yapıldığı programlarda hem siyasal partilerin hepsine belirli bir mesafede durmak hem de hepsinin fikirlerini eşit şekilde beyan etmesini sağlamak amacıyla tüm partilerin temsilcileri ilgili oturumlara davet edilmektedir (11.10.2006 tarihinde “Wolfgang Forthofer” ile Salzburg/Avusturya’da yapılan görüşme).

7.2.3. Europaeische Akademie Nordrhein – Westfalen (Nordrhein – Westfalen Avrupa Akademisi)

Bonn’da kurulmuş olan “Europaeische Akademie Nordrhein - Westfalen” ise EUNET’e bağlı bulunan ve pratikte EUNET’e fiziksel anlamda ev sahipliği yapan kurumun adıdır. “Nordrhein – Westfalen Avrupa Akademisi”,(NWAA) Nordrhein – Westfalen eyaleti Anayasası’na göre “dernek” statüsünde kurulan, çıkar amacı gütmeyen, siyaset dışı, bağımsız bir sivil toplum örgütü durumundadır. Kurumun, vakıflara özgü olan hiçbir hakkı bulunmamaktadır. Yetişkinlere yönelik siyasal eğitim hizmeti veren bu kurumda, eğitim ve ofis hizmetlerini yürüten sürekli personelin yanı sıra, yarı-zamanlı, ücretli ve gönüllülük esasına göre çalışan personeli de bulunmaktadır. Verilecek olan seminerlerin niteliğine göre ücretli olarak üniversiteden akademisyenlerle veya hakimlerle ve avukatlarla çalışılabilmektedir.

NWAA’da görülen bir diğer önemli özellik ise bu akademinin, Avrupa’nın orta noktasında bulunması ve Avrupa Komisyonu, Konseyi ve Parlamentosu gibi Avrupa Birliği’nin yasama ve yürütme organlarının bulunduğu, Strasbourg, Luxembourg ve Brüksel gibi kentlere ve ülkelere yakın olmasıdır. Akademinin içinde bulunduğu eyaletin 16 milyonluk bir nüfusa sahip olduğu düşünüldüğünde ve eğitim hizmetlerinin genellikle bu kentlere yapılan eğitim gezileriyle desteklendiği göz önüne alındığında, verilen eğitimin kalitesi ve ulaştığı kitlenin büyüklüğü diğer akademilere göre oldukça fazladır. Ayrıca EUNET adı altında yetişkin eğitimi hizmetlerini sürdüren sivil toplum örgütlerini bir çatı altında toplayan kuruluşun merkezinin de bu akademi içinde yer alması, bu akademiye benzerlerine nazaran daha önemli kılmaktadır.

NWAA’nin bütçesi Nordrhein – Westfalen Eyaleti Federal Hükümeti’nden ve “Bundeszentrale für Politische Bildungsarbeit” (Siyasal Eğitim İşleri Federal Merkezi) dan aldığı paylarla yürütülmektedir. Fakat Nordrhein – Westfalen Eyaleti Federal Hükümeti’nden alınan paylar personel ve seminer giderlerini karşılamadığı için Berlin’de bulunan “Siyasal Eğitim İşleri Federal Merkezi”nden alınan pay daha yüksektir. Bu kurum sivil toplum örgütü olmasına rağmen, sürekli personeli için oluşacak harcamaları karşılayabilmek amacıyla bu yardımı almaktadır. Bunun yanı sıra, her bir eğitim hizmetinde ya da çok günlük seminerlerde de katılımcılardan, verilen hizmetin niteliğine göre belirli bir katılım ücreti ödenmesi istenmektedir.

NWAA, bir yılda ortalama olarak 70 eğitim semineri düzenlemektedir. Ayrıca, düzenlenen seminerlerin sayısı, kurumun Federal Eyalet Hükümeti'nden alacağı bütçenin azalıp artmasında da etkin rol oynamaktadır. Öyle ki, Federal Eyalet Hükümeti tarafından yapılan bütçelemelerde performans değerlendirmesi baz alınarak kurumun planlanan ve gerçekleştirilen etkinlik sayısına göre ödenek alması sağlanmıştır. Bunun yanı sıra Berlin'deki "Siyasal Eğitim İşleri Federal Merkezi"nden alınan pay ise sabittir.

Almanya Federal Cumhuriyeti'nin birleşmesinden önce, Bonn kentinin eski Federal Alman Cumhuriyeti'nin başkenti olması, bu kenti ve bölgeyi sürekli olarak siyasetle ve bürokratik kurumlarla iç içe tutmuştur. Bu sebeple Federal Alman Cumhuriyeti ile Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin birleşmesinin ardından, ülke başkentinin Berlin'e taşınmasıyla birçok kamu kurumu yerlerini boşaltmıştır. Bu değişimin ardından boş kalan alanlar kentteki eğitimi sürdürülebilir kılmak amacıyla eğitim kurumları olarak şekillendirilmiştir. Bu eğitim kurumları, içerisinde Federal Devlet destekli olanlar, özel sektöre ait olanlar ve sivil toplum örgütlerine ait olan kuruluşlar da olmak üzere toplam 23 tanedir. Ayrıca kentteki eski ve yeni siyasetçilerin de bu kurumların çeşitli seviyelerinde görev almasıyla, bu kurumlar her zaman için hem Federal Alman Hükümeti'nin organlarıyla hem de Avrupa Birliği'nin organlarıyla olan yakın ilişkilerini sürdürmüşlerdir. Bu nedenle, gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri esnasında ve sonrasında, eğitim hizmetleri alanında görev alan parlamenterler vasıtasıyla direkt olarak Federal Meclisle veya Avrupa Parlamentosuyla ve Komisyonuyla iletişim kurulabilmekte ve kamu politikaları bu yolla etkilenebilmektedir.

52 yıldan bu yana bulunduğu eyaletteki vatandaşlara yönelik olarak ve vatandaşlık kimliğini pekiştirmek amacıyla siyasal eğitim hizmetleri sunan NWAA, kaliteli bir diyalog yaratabilmek adına alanında tecrübeli, genellikle siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslar arası ilişkiler gibi sosyal bilimler alanlarında uzmanlığını yapmış eğitimcilerle ve rehberlerle çalışmaktadır. Ayrıca kurumda bulunan eğitimcilerin sayısını arttırmak amacıyla Almanya'nın diğer eyaletlerindeki "Kalkınma Bakanlıkları"yla işbirliği yapılarak bu kuruluşlardan da uzman temin edilebilmektedir. Bu uzman temininde, Siyasal Eğitim İşleri Federal Merkezi kuruma ayrıca ödenek sağlamaktadır. Sadece siyasal eğitimin amaç edinildiği programlarda, vatandaşlar buldukları eyalet düzeyinden başlayarak, ilk olarak federal düzeyde ardından da Avrupa Birliği düzeyinde aktif siyasal katılıma yönlendirilmektedirler. Avrupa Birliği'nin yasama, yürütme ve yargı organlarına düzenlenen eğitim gezilerinde de amaç, Avrupa Birliği vatandaşlarının, kendilerine yönelik politika üreten ve bunları uygulayan kurumlara karşı farkındalığını arttırmaktır. Düzenlenen

seminerlerde her ne kadar politikacılar rol alsada, sivil toplum örgütü olmanın bir gereği olan tarafsızlık ilkesi uyarınca tüm politik görüşlere eşit mesafede bir çizgi izlenmektedir. Aksi takdirde NWAA'nın koordinatörü olan Thomas Heckeberg'le yapılan görüşmede de belirtildiği gibi, "herhangi bir siyasal yanlılık, kurumun hedef kitesinin en az yarısının kaybolması" anlamına gelecektir (20.10.2006 tarihinde "Thomas Heckeberg" ile Bonn/Almanya'da yapılan görüşme).

7.2.4. Kontakt Der Kontinenten (Kıtaların İletişimi Örgütü)

EUNET'e bağlı bulunan ve bu kurumun kurucularından olan bir diğer sivil toplum eğitim kuruluşu ise Hollanda'nın Soesterberg kentinde bulunan "Kontakt Der Kontinenten"(KDK)dir. KDK, çıkar amacı gütmeyen, siyasetten bağımsız vakıf temelinde 1961 yılında kurulmuş bir eğitim örgütüdür. KDK, bir vakıf olduğundan farklı sosyal grupları ve görüşleri temsil eden bir genel meclisi, yönetim kurulu ve çalışanları temsilen de bir işçi konseyi bulunmaktadır.

Fakat KDK, diğer Avrupa ülkelerinde bulunan siyasal eğitim kurumlarına nazaran daha farklı bir yapılanmayı tercih etmiştir. Bu eğitim vakfı, "kalkınma alanında işbirliği", "uluslar arası alanda işbirliği" ve "çokkültürlü toplum" olmak üzere üç konu başlığında kendi içerisinde bölümlere ayrılmıştır. Eğitim alanında gözlenen bu üçlü ayrım, vakfın işlevsel yapısı nedeniyle idari alanda da kendisini göstermiştir. İdari anlamda da KDK, "hotel&konferans" ve "eğitim&tavsiye" olmak üzere iki alanda örgütlenmiştir. Vakıfta toplam 60 sürekli, 45 sözleşmeli ve 20 de ücretli (dışarıdan çalışan) personel bulunmaktadır. Vakfın kurucuları arasında yer alan ve eğitim projelerini hazırlayan 10 kişilik çekirdek kadro ise 60 kişilik sürekli personel arasında yer almaktadır (http://www.kontaktderkontinenten.nl/en_overkdk/en_okdk_org.html) (20.08.2007).

Vakfın sürekli personelinin ve temel ihtiyaçlarının finansmanı ise "Hollanda Refah Bakanlığı" tarafından karşılanmaktadır. Fakat bu yardım doğrudan KDK'ya değil, belirlenen ihtiyaçlara göre KDK'nın eğitim alanındaki üç farklı departmanına ayrı ayrı yapılmaktadır. Bunun yanı sıra KDK, sunduğu programların niteliğine ve uzunluğuna göre, konaklama, yeme-içme ve eğitim masraflarının bir kısmını da katılımcılardan temin etmektedir. Tamamiyle kamu yararına çalışan bir örgüt olduğu için bu masraflar minimum düzeyde tutulmakta ve vatandaşlar için eğitim harcamaları teşvik edilmektedir.

KDK, Avrupa değerlerine yönelik olarak siyasal ve toplumsal konularda eğitim veren bir vakıftır. Bu sebeple, hizmet verdiği eğitim alanları diğer Avrupa Evleri'ne nazaran daha çeşitlidir. KDK, ayrıca bu konuda Avrupa'da çatı örgüt olarak kabul edilen EUNET'e üye bir kuruluştur. Bu bağlamda KDK, EUNET ve üyeleriyle uluslar arası eğitim ve entegrasyon programlarına katılarak hem Avrupa vatandaşlarına eğitim hizmeti vermekte hem de projeler yardımıyla kendi gereksinimlerini finanse etmektedir.

Avrupa Birliği, özellikle 2004 yılındaki beşinci genişleme hareketinden sonra kendi içerisindeki ülkeler arasında, entegrasyon konusundaki eğitimlere ağırlık vermiştir. Çünkü bu genişlemenin ardından 25'e çıkan üye sayısı ve farklı etnik ve coğrafi kökenlerden gelen insanların bir birlik ve kimlik oluşturma çabası, halklar arasında ortak noktalar yaratma ihtiyacını doğurmuştur. İşte bu ihtiyaçtan dolayıdır ki, Avrupa Birliği özellikle yerel ve bölgesel düzeydeki insanların eğitimine ağırlık vermiştir. AB'nin bu yaklaşımındaki amaç ise tümevarımcı bir politika izleyerek, bireylerin tek tek eğitilip ortak bir kimlik yani "Avrupalılık Kimliği" yaratılması eğilimidir. Çünkü AB tarafından, bu denli büyük bir siyasal birleşmenin ya da bir başka deyişle yetki devrinin sürdürülebilmesi ancak bir Avrupalılık kimliği ile mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda Avrupa vatandaşlarının siyasal eğitimini üstlenen sivil toplum kuruluşları da ilk başta yerel düzeydeki eğitim faaliyetlerine ve daha sonra başarılı olduğu takdirde uluslar arası çapta eğitim programlarına girmektedirler.

KDK'da bu amaçla geçtiğimiz yıllarda, AB'nin beşinci genişlemesinden de önce (2004 yılından önce) davranarak Hırvatistan, Macaristan ve Sırbistan'la yerel ve bölgesel düzeydeki vatandaşların eğitimini öngören bir projeye girmiştir. Proje kapsamında, projenin yürütüldüğü bölgelerdeki yerel yönetimlerle ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte ortak eğitim faaliyetlerinde bulunmaktadır. Projenin amacı, insanlara bir bütün olarak yerel düzeyde hayatı nasıl daha fazla demokratik kılacaklarını göstermek ve onları siyasal katılıma teşvik etmektir. Bu amaçla yürütülen projeler özellikle eski Doğu Bloku ülkelerinde uygulanmaktadır. Bu ülkelerdeki demokrasiyi, sürdürülebilir bir gelişim çizgisinde tutabilmek için, sivil toplum/devlet işbirliğini pekiştirecek projelere ağırlık verilmekte ve devletin asli görevlerini yerine getirirken bu projelerden faydalanmasına olanak tanınmaktadır.

Avrupa halklarının bütünleşmesine yönelik olarak yürütülen projelerin başında KDK'nın gelmesi rastlantısal bir durum değildir. Çünkü, Hollanda uyguladığı dış politikalar nedeniyle Avrupa'nın en çok göç alan ve bu sebeple de en kozmopolit toplumlarından birisine sahip olan ülkelerden birisidir. Avrupa Göçmen Ağı Hollanda Ulusal İletişim Noktası'nın Avrupa

Komyonu'nun finansman desteğiyle yürüttüğü projeden alınan verilere göre Hollanda, 2006 yılında 47,188 Hollanda uyruklu olmayan kişiyi göçmen olarak kabul etmiştir (http://www.ind.nl/en/Images/Definitief%20EMN%20Terugkeer_ENG_tcm6-142262.pdf) (21.08.2007). Bu sebeple Hollanda'daki sosyal yaşamın içinde ciddi bir şekilde yer almaya başlayan göçmenler ekonomik hayatın da vazgeçilmez aktörlerinden olmuşlardır. Göçmenlerin kurduğu birçok ticari şirket Hollanda sınırları içinde ve dışında ticari faaliyetlere katılmaktadırlar. Bu sözü edilen şirketlerin ve çalışanlarının Hollanda ekonomik sistemine ve toplumuna entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla da KDK ve Hollanda Ticaret Odaları Birliği ile bir proje yürütülmüştür. Projenin amacı, göçmen şirketleri bir an önce Hollanda'da faaliyet gösterdikleri bölgelerdeki odalara kayıt ettirip onları yasal ve güvenli bir alanda çalışmaya teşvik etmektir.

KDK'nın Avrupa'ya yönelik eğitim ve bütünleştirme faaliyetlerinde kullandığı personel de özel olarak seçilmektedir. Üç ayrı alanda eğitim faaliyetlerini yürüten KDK, alanında lisans eğitimini tamamlamış ve deneyimi olan uzman bir personel kadrosuyla çalışmaktadır. KDK, diğer Avrupa Evleri'nden farklı olarak özel sektörle (KOBİ'ler, şirketler, holdingler) de çalışmakta, personel eğitim programları düzenlemekte ve zaman zaman sivil toplum örgütlerine yönelik olarak da proje hazırlanması ve yazımı konusunda da eğitim hizmetleri sunmaktadır (http://www.kontaktderkontinenten.nl/welcome/en_index.html) (20.08.2007). Bunun yanı sıra Socrates programları kapsamında Türkiye'de de uygulanan "Life-Long Learning Programme" (LLP) yani "Yaşamboyu Eğitim Programı"na da KDK destek vermektedir. Fakat dil kursları konusunda herhangi bir çalışma yapılmamaktadır (27.10.2006 tarihinde "Marien Rameyer" ile Soesterberg/Hollanda'da yapılan görüşme).

7.2.5. Europaeische Akademie Hessen (Hessen Avrupa Akademisi)

Avrupa'daki siyasal ve sosyal eğitim konularına, farklı ülkelerin farklı kesimlerinden talep giderek artmaktadır. Öyle ki, özel şirketler ve çalışanları dahi bu konularla direkt olarak ilgili olmasalar da çalışma zamanlarından fedakarlık edip ve masrafları kendileri karşılayarak bu tür programlara katılmaktadırlar. Örneğin; Almanya'nın Hessen eyaleti Darmstadt kentinde bulunan "Darmstadt Avrupa Akademisi" kendi bölgesinde bulunan bir özel otomotiv kuruluşu olan Volkswagen ile şirketin farklı seviyelerindeki eğitim ihtiyacına yönelik olarak programlar yürütmektedir.

Darmstadt Avrupa Akademisi (DAA), 1975 yılında, herhangi bir siyasi ve dini görüşe bağlı olmayan, gençlere ve yetişkinlere yönelik siyasal eğitimi amaç edinen bir sivil toplum kuruluşu olarak Darmstadt'ta kurulmuştur. Bu akademinin amacı, Almanya'daki kentler, eyaletler ve bölgeler arasında ortak Avrupa çalışmaları yapmak, önyargısız bir şekilde Avrupa Birliği'nin politikalarını değerlendirmek ve eleştirmek, Avrupa halklarını ortak bir uzlaşma, kimlik ve sağduyuya davet etmek, federal temelde Avrupa Birliği'ne yönelik olarak eğitim ve araştırma çalışmalarını teşvik etmektir. DAA, çalışmalarını Avrupa entegrasyonuna yönelik seminerler, Avrupa Birliği'nin kurumlarına yönelik geziler, sempozyumlar ve çeşitli sergiler düzenleyerek gerçekleştirmektedir.

DAA'nın idari yapılanması ise bir yönetim kurulundan oluşmaktadır. Yönetim kurulu, yönetim kurulu başkanı, yardımcısı, raportör üye ve yardımcısı ile akademik eğitim danışmanından meydana gelmektedir.

DAA, bu çalışmalarını yürütürken hedef kitle olarak yaş, cinsiyet ve sosyal statü ayırmaksızın bölgesindeki tüm insanlara hitap etmektedir. Öğrenciler, öğretmenler, özel sektör çalışanları, işadamları ve ev hanımları hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın bu hazırlanan eğitim programlarının içerisinde yer alabilmektedirler. DAA, bunun yanı sıra üniversitelerle ve yüksekokullarla da sıkı bir şekilde işbirliğini sürdürmektedir.

Bu Avrupa Akademisi'nin farklı bir özelliği de yönetim kurulunda görevli üç Avrupa Parlamentosu üyesine yer vermesidir. Akademi, bu şekilde bölgesindeki eğitimle ilgili sorunlarını ve ihtiyaçlarını Avrupa Birliği kurumları düzeyine etkili bir şekilde aktarabilmektedir.

DAA, Avrupa çapında uluslar arası organizasyonlar bağlamında EBZ (Europäische Bildungs und Begegnungszentrum), Europahaus Marienberg, Europahaus Graz, GEA (Der Gesellschaft der Europaischen Akademien in der Bundesrepublik Deutschland) ve Österreichische Föderation der Europahäuser ile birlikte çalışmaktadır (<http://www.europa-web.de/europa/05eah/501selbs/eahselb2.htm>) (20.08.2007).

DAA çıkar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olduğu için çalışmalarını finanse etmek amacıyla Hessen Eyaleti Federal Hükümeti'nden mali destek almaktadır. Bunun yanı sıra Avrupa Komisyonu'nun hibe projelerinden de yararlanmaktadır. Örneğin DAA'nın hazırlamış olduğu "Information Bus" (Bilgi Otobüsü) projesi hem Hessen Eyaleti Federal

Hükümeti'nin hem de Avrupa Komisyonu'nun desteğiyle hazırlanmış bir projedir. Almanya Federal Hükümeti'ne bağlı bulunan Siyasal Eğitim İşleri Federal Merkezi de kuruma mali destekte bulunmaktadır. Ayrıca bu kurum tarafından, harcamaların mali denetimi de gerçekleştirilmektedir (18.10.2006 tarihinde “Bruno Bengel” ile Darmstadt/Almanya’da yapılan görüşme).

7.2.6. Europa Zentrum Baden – Württemberg (Baden – Württemberg Avrupa Merkezi)

Avrupa Birliği eğitim çalışmalarının sürdürüldüğü bir başka kurum ise Almanya'nın Baden – Württemberg eyaletinde bulunan “Europa Zentrum Baden – Württemberg” (Baden – Württemberg Avrupa Merkezi (BWAM)) dir. BWAM, 1976 yılında Tübingen’de Avrupa Çalışmaları Enstitüsü ve Akademisi olarak kurulmuştur. Enstitü daha sonra 1999 yılında Stuttgart’a taşınmıştır. BWAM, partiler üstü ve her türlü siyasi organdan bağımsız olarak, önyargısız ve fark gözetmeden Almanya içindeki ve Avrupa çapındaki ortaklarıyla siyasi eğitim faaliyetlerini sürdürmektedir. Faaliyetlerin temel amacı, tüm Avrupa halklarına hitap eden ortak bir Avrupalılık kimliği yaratmak ve bu bağlamda siyasi çalışmaları yönlendirmektir. Merkez, çalışmalarını Baden – Württemberg eyaletindeki tüm Avrupa merkezlerini bir çatı altında toplayan “Förderverein Europa Zentrum Baden – Württemberg” adlı kuruluş altında yürütmektedir. Ayrıca merkezin finansmanının önemli bir bölümü bu çatı kuruluşun yaptığı bağışlardan karşılanmaktadır. Bu bağışlar, vergiden muaf tutulmaktadır (<http://www.europa-zentrum.de/wirueberuns.html>) (20.08.2007).

BWAM'nin idari yapısı da bir yönetim kurulu ve bir de danışma kurulundan oluşmaktadır. Yönetim kurulu bir onursal başkan, yönetim kurulu başkanı, başkan yardımcısı, sayman, raportör, mali denetçi ve geçici üyelerden oluşmaktadır. Danışma kurulu ise bir başkan ve 23 üyeden oluşmaktadır. BWAM yasal bir vakıftır ve üyeleri arasında gerçek kişiler (bireyler) ve tüzel kişiler (belediyeler, köyler, şehirler, ilçeler ve çeşitli ticari firmalar) bulunmaktadır. BWAM'nin mali destek aldığı kurumlar arasında Baden – Württemberg Eyalet Yönetimi, Stuttgart Belediyesi ve Avrupa Birliği organları da bulunmaktadır.

Merkez, uluslar arası çalışmalarını Gesellschaft Europaeischer Akademien, Institut für Europaeische Politik, Deutscher Rat der Europaeischen Bewegung ve Arbeitskreis Europaeische Integration ile birlikte sürdürmektedir. Merkezin uluslar arası işbirliği yapmasındaki ana düşünce, Avrupa düzeyinde eğitim çalışmalarına tartışmalar, seminerler ve

konferanslar yardımıyla hız kazandırmak, Avrupa Birliği'nin geçmiş faaliyetlerini ve geleceğini tartışmak, Avrupa vatandaşlarının Avrupa kimliğini benimsemesini sağlamak ve bunun için entegrasyonu hızlandırmak adına geziler, kongreler, seminerler, festivaller ve öğrenci gezileri düzenlemektir (12.10.2006 tarihinde “Sabine Bliestle” ile Stuttgart/Almanya’da yapılan görüşme).

7.2.7. Europaeische Akademie Otzenhausen (Otzenhausen Avrupa Akademisi)

“Europaeische Akademie Otzenhausen” adındaki Otzenhausen Avrupa Akademisi de Almanya'nın Fransa sınırında bulunan Saarland Eyaletinin Otzenhausen kentinde bulunmaktadır. Bu eğitim akademisi yukarıda tanımlanan akademiler içerisinde en çok Hollanda'daki “Kontakt Der Kontinenten” ile benzeşmektedir. Çünkü bu akademi de tesisleri içerisinde yer alan eğitim alanlarının ve tam donanımlı konferans salonlarının yanı sıra oteli, restoranları ve dinlenme/eğlence tesisleriyle insanların orada buldukları süre içerisinde her türlü ihtiyacına cevap verebilecek şekilde donatılmıştır.

Ağırlıklı olarak Avrupa Birliği'nin kurumlarına, işleyişine, tarihine ve değerlerine yönelik olarak siyasal eğitim seminerlerinin ve konferanslarının düzenlendiği bu kompleks yapı, Fransız – Alman işbirliğini geliştirmek üzere 1954 yılında kar amacı gütmeyen bir sivil toplum örgütü olarak kurulmuştur. Akademinin ana hedefi, siyasal bilimler alanında eğitim ve araştırmalara destek vermek, sosyal bilimler ve iletişim alanında toplumu eğitmek ve siyasal ve toplumsal konulardaki sorunlara farklı bakış açılarından yaklaşarak federal temelde bunlara çözüm bulmaktır.

“Avrupa Birliği ve Avrupa Entegrasyonu”, “Uluslar arası Politika ve Güvenlik Politikaları”, “Uluslar arası ve Ulusal Kalkınma Politikaları”, “Saarland – Loren – Luxemburg İlişkileri”, “Retorik ve Kültürlerarası İletişim”, “Küreselleşme”, “Fransız – Alman İlişkileri”, “Sanat ve Kültür” ve “Avrupa Bütünleşmesi” konularında çalışan akademinin sunduğu programlara, bir yılda Avrupa ve dünya çapından ortalama olarak 7.000 katılımcısı olmaktadır. Akademi, uluslar arası alanda daha fazla etkileşim yaratabilmek amacıyla 2007/2008 yılları arasında bir Birleşmiş Milletler projesi olan “Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim” başlıklı projeye de başlamıştır.

Genellikle siyaset, kültür, sanat ve uluslar arası politika konularında eğitim hizmetlerini sıklaştırdığı görülen akademi hedef kitlesini de bu bağlamda çok geniş tutmuştur. Akademi kamu, özel sektör ve sivil toplumu da kapsayacak şekilde şu gruplarla çalışmaktadır:

- “Sivil toplum konularıyla ilgilenen vatandaşlar, “
- Lise düzeyini de kapsayacak şekilde ilköğretim çağındaki katılımcılar,
- İş, ekonomi, politika dünyasının ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri,
- Federal ordu mensupları,
- Öğretmenler,
- Üniversitelerdeki araştırma görevlileri ile öğretim üyeleri”.

Bu gruplarla birlikte gerçekleştirilen faaliyetler, belirli dönemlerde deklarasyonlar şeklinde “Otzenhausen Avrupa Akademisi’nin Yayınları” olarak 1962 yılından bu yana basılmaktadır. Bu yayınlar bugün itibarıyla 140 ciltten oluşan bir arşive dönüşmüştür. Akademi ulusal bazda, Bonn’da bulunan “Federal Almanya Avrupa Akademileri İşbirliği Örgütü”ne ve yine Bonn’da bulunan “Eğitim ve Öğretim için Avrupa Ağı” adlı çatı örgütlere üyedir. Bunun yanı sıra akademi, Bonn’da “Avrupa Politikası Enstitüsü”, Berlin’de “Avrupa Hareketi Almanya Temsilciliği” ve Saarbrücken’de ise “Avrupa Çocuk ve Gençlik Kitap Fuarı Örgütü” ile birlikte çalışmaktadır (<http://www.eao-otzenhausen.de/>) (20.08.2007).

Otzenhausen Avrupa Akademisi’nin idari yapılanması da bir yönetim kurulu, bir akademik kurul, bir araştırma kurulu, bir toplantı ve konferans kurulu, bir genel meclis ve bir de idari meclisten oluşmaktadır. Yönetim kurulu bir başkan, bir başkan yardımcısı ve beş katip üyeden oluşmaktadır (Europäische Akademie Otzenhausen Organliste, 2005, s.2). Akademi tüzüğüne göre, “Yönetim kurulu, Meclis tarafından üç yıllık bir süre için seçilir”(m.5 f.2).

Akademik kurul ise bir başkan (yönetim kurulu başkanı), personel ve mali işler dairesi başkanı, eğitim işleri dairesi başkanı ve bir de asistandan oluşmaktadır (Europäische Akademie Otzenhausen Organliste, 2005, s.3). “Akademik kurula, akademi yönetim kurulu başkanı başkanlık eder” (m.6 f. 1). “Akademik kurul en fazla beş kişiden oluşabilir” (m.6 f. 3). Bunun yanı sıra “Akademi yönetim kurulu, akademik kurul için ayrı bir tüzük yapılmasını ve uygulanmasını öngörebilir” (m.6 f. 4) (Europäische Akademie Otzenhausen Satzung, 2005, s. 3). Araştırma kurulu ise siyasal bilimler ve sosyal bilimler alanında hizmet veren

dört eğitimciden oluşmaktadır

(<http://www.eaootzenhausen.de/Veranstaltungskalender/Jahresbericht%202006%20mit%20Deckel.pdf>) (20.08.2007).

Toplantı ve Konferans Kurulu ise organizasyon ve hizmet sektöründen, kendi alanlarında uzman üç kişiden oluşmaktadır (Europäische Akademie Otzenhausen Jahresbericht 2005, s. 38). Genel meclis çeşitli alanlarda çalışan toplam 22 üyeden, idare meclisi ise bir başkan, bir başkan yardımcısı ve 17 üyeden oluşmaktadır (Europäische Akademie Otzenhausen Organliste, 2005, s.4-10). Akademi Tüzüğü'ne göre Genel meclis “yılda en az iki kez toplanmalıdır ve toplantı yeter sayısı üye toplamının yarısıdır” (Europäische Akademie Otzenhausen Satzung m.4 f.2, s. 2). “İdari meclisin başkan ve yardımcısı üç yıllığına, idari meclis üyeleri tarafından seçilir” (m.2 f.1). “İdari meclis başkan ve yardımcısı sadece daimi üyeler arasından seçilebilmektedir” (m.2 f.2) (Europäische Akademie Otzenhausen Satzung).

Genel meclisi ve idari meclisi oluşturan üyeler, akademinin sivil toplum örgütü olmasından ötürü, belediye başkanlarından, Avrupa Parlamentosu üyelerine, gazetecilerden, üniversitelerdeki enstitü başkanlarına kadar çeşitlilik göstermektedir. Akademinin yıl boyunca faaliyetlerinde görmüş olduğu ilginin ve bir yılda 7.000 kişi gibi yüksek sayıdaki bir kitleye eğitim hizmeti vermiş olmasında toplumun her kesiminden gelen insanların oluşturduğu heterojen yapının etkisi yadsınamaz. Çünkü, akademinin yönetim ve eğitim işlerini yürüten organlarda bu kişilerin almış olduğu görevler, onların bilgi ve tecrübelerini de bu kuruma aktarmasına olanak sağlamıştır.

Otzenhausen Avrupa Akademisi, finansal olarak Saarland Eyaleti Federal Hükümeti tarafından desteklenmektedir. 50 kişinin sürekli personel olarak çalıştığı akademide, maaşlar ve bunun yanı sıra temel ihtiyaç maddelerinin giderleri bu mali destek ile sağlanmaktadır. Projelerin hayata geçirilebilmesi ise yapılan ortaklıklardan alınan maddi yardımlara bağlıdır. Bunun için sürekli olarak Avrupa Komisyonu'nun açtığı hibe programı çağrılarını takip edilerek buralardan proje karşılığı maddi destek elde edilmeye çalışılmaktadır (19.10.2006 tarihinde “Dr. Elizabeth Schmitt” ile Otzenhausen/Almanya’da yapılan görüşme).

7.2.8. Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit (Bavyera Eyaleti Siyasal Eğitim İşleri Müdürlüğü)

Bavyera Eyaleti Siyasal Eğitim İşleri Müdürlüğü adından da anlaşılacağı üzere, Almanya'nın Bavyera Eyaleti Hükümeti Öğretim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı bir müdürlüktür. 1955 yılında Bavyera Eyaleti Genel Sekreterliği Eyalet Hizmetleri Merkezi'ne bağlı olarak kurulan Siyasal Eğitim İşleri Müdürlüğü, 1995 yılında Bavyera Eyaleti Öğretim ve Kültür Bakanlığı'na bağlanmıştır (<http://www.km.bayern.de/blz/blz/index.asp>) (21.08.2007). 28 Kasım 1995 tarihinde yürürlüğe giren kuruluş yasasına göre, “Bavyera Eyaleti Siyasal Eğitim İşleri Müdürlüğü, siyasi partilerden bağımsız olarak eyalet yönetimi içerisinde liberal-demokratik siyasal düzeni halk adına ve yararına korumakla ve geliştirmekle yükümlüdür”(m.2 f.1). “Müdürlük, yasa ile kendisine yüklenen siyasal eğitim faaliyetlerini sürdürürken, kamu yararını gözeterek ve kamunun gelişimi için her türlü kuruluş ve dernekle işbirliği içerisine girebilir” (m.2 f.2). Müdürlüğün yapmış olduğu eğitim faaliyetleri eyalet yönetimi tarafından her yıl vesayet denetimine tabi tutulmaktadır. Kuruluş yasasının ilgili maddesine göre, “ Her yıl en geç Mayıs ayının birinci günü, geçmiş yıla ait faaliyet raporu bu işten sorumlu eğitmen tarafından hazırlanarak eyalet yönetimine teslim edilir” (m.5) (<http://www.km.bayern.de/blz/blz/verordnung.asp>) (21.08.2007).

Bu müdürlük Bavyera Eyaleti'nin başkenti olan Münih kentinde olduğu için ve direkt olarak Öğretim ve Kültür Bakanlığı Genel Sekreterliği'ne bağlı olduğu için bir merkez teşkilatıdır. Müdürlük bir yönetim kurulu tarafından yönetilmektedir. Bu yönetim kuruluna, Bavyera Eyaleti Siyasal Eğitim İşleri Müdürü başkanlık etmektedir. Diğer üyeler ise başkan yardımcısı, idare müdürü, eğitim gezileri sorumlusu, eğitim materyalleri sorumlusu, yayın sorumlusu ve kütüphane sorumlusudur (<http://www.km.bayern.de/blz/blz/mitarbeiter.asp>) (21.08.2007). Ayrıca siyasal eğitime yönelik hizmetleri de kendi içerisinde dört gruba ayrılmıştır. Bu alt gruplar;

- “Bavyera Siyasal Sistem Yayınları Grubu,
- Tarih, Ekonomi, Çevre ve Sosyal Bilimler Yayınları Grubu,
- Haberleşme Grubu,
- Pedagoji ve İşbirliği Grubu”dur (Organisationsplan des Bayerischen Staatsministeriums für Unterricht und Kultur, 2006).

Bu gruplar üzerinden eğitim-öğretim faaliyetleri, yayın hizmetleri ve bilgilendirme toplantıları düzenlenmektedir. Her bir grubun başında bir grup başkanı ve hizmetleri yürütebilmek adına yeter sayıda alanında uzman grup üyesi bulunmaktadır. Grup üyelerinin sayısı genelde beş kişiyi geçmemektedir.

Siyasal Eğitim İşleri Müdürlüğü bütçesini, Bavyera Eyalet Hükümeti'nden sağlamaktadır ve Öğretim ve Kültür Bakanlığı kanalıyla bu bütçeyi kullanabilmektedir. Müdürlük, federal düzeyde ise “Siyasal Eğitim İşleri Federal Merkez Müdürlüğü”ne (Bundeszentrale für Politische Bildungsarbeit) bağlıdır. Bir başka deyişle, eyalet hükümeti ve uzantılarının dışında, Berlin'deki Federal Hükümet ve uzantılarının da bu kurum üzerinde vesayet denetimi yetkisi bulunmaktadır.

Müdürlüğün temel görevleri, Bavyera eyaleti vatandaşları için ücretsiz seminerler düzenlemek, bu eğitim seminerlerini destekleyecek nitelikteki yayınları ücretsiz olarak halka dağıtmak ve bölgedeki siyasal gelişmelerden ya da bölgeyi ilgilendiren siyasi gelişmelerden halkı haberdar etmektir. Kamu yararına, yalnızca kamu için eğitim faaliyetleri düzenleyen bu kurumun amacı eyalet düzeyindeki halkı yerel, federal ve AB siyaseti konularında bilgilendirmektir. Müdürlük, bir kamu kurumu olmasına karşılık kamu yararına sivil toplum kuruluşlarıyla ve üniversitelerle sıkı bir işbirliği içinde bulunmaktadır. Özellikle eğitmen ihtiyacının giderilmesinde bu kurumlardan yardım alınmaktadır (10.10.2006 tarihinde “Karl Steumpfler” ile Münih/Almanya’da yapılan görüşme).

7.2.9. IUC (International Education Center)-Europe

IUC (Uluslararası Eğitim Merkezi)-Europe, kar amacı gütmeyen, siyasi partilerden bağımsız, Avrupa entegrasyon süreci temelinde, uluslararası bir anlayış ve diyalog yaratmayı amaçlayan bu amaçla yeni iletişim ağları kurarak Avrupa düzeyine ve dünyanın geneline uzanan bir organizasyondur (<http://www.iuc-europe.dk/>) (31.07.2007).

IUC-Europe, kar amacı gütmeyen bir Avrupa Ağ organizasyonudur. Danimarka Eğitim Bakanlığı tarafından desteklenmektedir. Genel merkezi Svendborg kentinde, yerel ofisleri ise başkent Kopenhag’da bulunmaktadır. IUC, Danimarka ve uluslar arası patentli uzun dönemli projelerde, eğitim/öğretim, siyasal eğitim, vatandaşlık ve entegrasyon, işgücü ve çalışma gezileri konularında faaliyet göstermektedir.

IUC-Europe, Danimarka'nın tek Avrupa Evi'dir. Ayrıca EUNET (European Network for Training and Education)'in kurucu üyelerindedir. IUC, bunun yanı sıra “Baltık Denizi Bölgesi Model Avrupa Parlamentosu” organizasyonunu da içeren uluslar arası ağlara da üyedir. Bu organizasyonda IUC-Europe, 8 ülke için yönetici koordinatör sıfatıyla faaliyet göstermektedir.

IUC'nin temel projelerinden birisi de, “Youth 2002” projesidir. Bu proje kapsamında Avrupa'nın değişik bölgelerindeki 33 ülkeden 1000 Avrupalı katılımcı, bir “Gençlik Anayasası” yazmak üzere Danimarka'ya gelmişlerdir. Bunun dışında, genç Avrupalı elçileri yetiştirmek amacıyla Avrupalı gençlerin eğitimine odaklanan “Youth 2003” (Gençlik 2003), “The Vision 5 Team”(Öngörü 5 Takımı), “Europe4You” (Avrupa Sizin İçin), “Youth 2005” (Gençlik 2005), Brandbjerg Waves of Democracy” (Brandbjerg Demokrasi Dalgaları) projeleri de devam ettirilmiştir.

IUC, faaliyetlerini gerçekleştirirken kurulduğu coğrafyaya bağlı olarak genel kuzeyli değerlerini benimsemektedir. Bunlar; eşitlik, güven, güç dengesi, esneklik, sürdürülebilirlik, eğitim/öğretimde otoriter olmayan yaklaşım, Avrupa'daki ve Amerika'daki ortaklarla, meslektaşlarla ve organizasyonlarla yakın işbirliği, diyalog ve gelişmedir. IUC, projelerini ulusal olduğu kadar uluslararası boyutta da sınırlar arası işbirliğini baz alarak yürütmektedir. Tüm bu çalışmalar IUC-Europe'un yıllık olarak yayımladığı gazetede ayrıntılı olarak görülebilmektedir.

IUC-Europe, IUC-Europe yönetim kuruluna bağlı yönetilen bir vakıftır. Yönetim Kurulu; yönetim kurulu başkanından, başkan yardımcısından, genel direktörden ve eğitimciden oluşmaktadır. Merkez Svendborg Ofisi'ndeki personel sürekli dir. Bunun yanı sıra projeler için sözleşmeli olarak koordinatörler ve eğitimciler de çalıştırılmaktadır.

IUC ulusal düzeyde; “NYT Europa (New Europe), Brandbjerg Folk High School, The Danish Cultural Institute, Evisions, Metropolitanskolen” adlı organizasyonlarla, uluslar arası düzeyde ise; “EUNET, The Model European Parliament, The MEP (Baltic Sea Region), The European Youth Forum, The Human Rights Centre at Charles University Prague, Institute for the Next Generation of Central and Eastern Europe, Europahuset i Gaevleborg, Stiftelsen Europahuset, Centre for Europe London, Association of Hungarian Independent Schools Budapest, Casa d'Europa Gaeta, University of Bucharest, Europa-Direkt e.V.Dresden ve DARE” adlı kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır.

IUC programları ve projeleri, öğrenciler, eğitimciler, gönüllüler ve profesyoneller için düzenlenmiştir. Konferansların, çalışma gezilerinin, projelerin ve seminerlerin ana amacı; teorik bilgiyi pratik bilgi ile yoğurmak, insan yaşamı ile tarihi iç içe sokarak, demokrasinin yeni yorumlamalarını yaratarak, katılımcılar arasındaki diyalogu ve tartışmayı, yapıcı eleştiriler getirmek üzere geliştirmektir. IUC-Europe, Danimarka'da ofis olarak sadece Svendborg ve Kopenhag'da konuşlandığı halde, eğitimlerini ve seminerlerini Danimarka'nın diğer kentlerinde ve Avrupa ile Amerika'nın çeşitli kentlerinde de sürdürmektedir. AB kurumlarını ve değerlerini yakından tanımak açısından her yıl düzenli olarak Brüksel'e eğitim turları düzenlenmektedir. Bunun yanın sıra Danimarka eğitim sisteminde yer alan öğrenciler, eğitimciler ve yöneticiler için de çeşitli seminerler düzenlenmekte ve bu grupların Avrupa ve Amerika'daki meslektaşlarıyla ve denkleriyle ilişkide bulunmasına yardımcı olmaktadır (<http://www.iuc-europe.dk/>) (31.07.2007).

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ANTALYA AVRUPA EVİ MODELİ

8.1. Antalya’da Avrupa Evi

Antalya Avrupa Evi (AAE) modeli, Türkiye’nin AB’ye uyum sürecine hız kazandırmayı amaçlayan ve vatandaşların Avrupa değerleri ve kültürleriyle tanışıp, çeşitli eğitim ve gezi faaliyetleriyle kaynaşmasını hedefleyen, dernek statüsünde kurulması öngörülen, kar amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşu olarak yapılandırılmaktadır. Bu hedeflenen amaçlar doğrultusunda, Antalya ve bölgesindeki yerel halka yönelik, yerel yönetimlerle ve diğer sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte ortaklaşa faaliyetler düzenlemeyi amaçlayan Avrupa Evi aynı zamanda Antalya ve bölgesinin uluslar arası eğitim etkinliklerine açılan bir kapısı da olacaktır. Çünkü öngörülen AAE, kurulması durumunda merkezi Bonn’da bulunan EUNET adlı çatı kuruluşu da üye olacak ve buradaki uluslar arası ortaklarıyla birlikte ortak faaliyetlere imza atacaktır.

Bir Avrupa Evi kurabilmek ve onu hayata geçirebilmek için eski çatı örgüt FIME ya da yeni adıyla EUNET tarafından çizgileri belirlenmiş katı kurallar ya da prosedürler bulunmamaktadır. Avrupa Evleri, toplumun Avrupa değerleri ekseninde eğitimini ve gelişimini hedefleyen kuruluşlardır. Siyasal eğitime ağırlık verdikleri ve bu bağlamda birer sivil toplum örgütü olarak dernek veya vakıf statüsünde örgütlendikleri için, sadece örgütlenme konusunda gerekli bazı kıstaslar vardır. Bu kıstaslar da bir Avrupa Evi’nin amaçları doğrultusunda hedeflerini gerçekleştirebilmesine yardımcı olan faktörlerdir. Bu faktörleri sıralayacak olursak;

- **Öngörü ve yaratıcılık;** bir Avrupa Evi’nin olmazsa olmaz bir değeridir. Çünkü Avrupa Evleri sivil toplum temelinde Avrupalılık bilincini oluşturmaya ve geliştirmeye yönelik katkılar yapmayı amaç edinmiş bir kuruluştur. Bu sebeple, somut olarak tam anlamıyla olgunlaşmamış bir olguyu ortaya çıkarmak ve insanların sürekli barışı ve birliği için bunu bireylere aşılabilirlik için belli oranda yaratıcılığa ve öngörüye ihtiyaç duyulur. Avrupalılık kimliğinin özümsemesi sonucunda bireylerin gelecek yaşamlarında elde edecekleri faydalar çeşitli eğitim teknikleri ve kaynaşma toplantılarıyla insanlara somut olarak hissettirilir. Bu bağlamda AAE’de görev alacak kişiler öncelikle Avrupa değerlerini benimsemiş ve Avrupalılık kimliğinin getirilerinin

bilincinde olan, geçmişin yarattığı bu değerın geleceğe de ışık tutacağıın farkında olan uzmanlardan oluşmalıdır. Gerçekleştirilen eğitim faaliyetlerinde sorumluluk alabilen, ileriye dönük taze fikirler üretip, bunları hayata geçirebilmek için kaynak yaratabilen ve eğitimin en önemli ögesi olan iletişime son derece yatkın ve bunları geliştirmeye açık, kişiler rol almalıdır. Bunların yanı sıra faaliyetlerin sonucunda amaca giden yolda niceliksel başarıdan çok verimliliği yüksek niteliksel başarıyı ön planda tutabilen ve bu amaçla eğitim faaliyetlerini sürdürebilecek kişilerin hizmet sunması, verilen eğitimin kalitesine de yadsınamaz bir katkı sağlayacaktır.

- **Fiziksel Mekan ve Maddi gereksinimler;** AAE'nin varlığını sağlayacak olan öğelerdir. AAE'nin bir dernek veya vakıf statüsünde bir sivil toplum kuruluşu olarak resmen var olabilmesi için açık bir adreste bu iş için ayrılmış ayrı bir çalışma mekanının bulunması gerekmektedir. Bu işyeri başlı başına büyük bir bina olabileceği gibi, büyük bir şirkette veya bir kamu kuruluşunun hizmet binasında ayrılmış küçük bir ofis de olabilir. Böyle bir mekanın varlığı, çalışan personelde ve hizmet alacak potansiyel kitle üzerinde olumlu bir etki yaratmak ve koordinasyonu sağlamak açısından son derece önemlidir. Bunun yanı sıra ofisin telefon, fax ve bilgisayar gibi teknik ekipmanla donatılması ve önceden belirlenmiş saatlerde ve günlerde çalışabilecek danışman ve yönlendirici nitelikteki personelin, belirtilen zamanlarda ofiste hazır bulunması, insanlar tarafından kurumsallaşmış olmanın bir göstergesi olarak algılanacağıından oldukça önemlidir. Böylelikle verilen eğitim hizmetlerinin yanı sıra insanların ihtiyaç duydukları zamanda soru sorup, danışabilecekleri ve her zaman yardım alacaklarından emin oldukları bir birimin varlığı, Avrupa Evi'nin hedef kitle üzerindeki güvenilirliğini arttıracaktır.
- **Resmi Statü, İktüzük ve Yönetim Organları;** çalışmaların yasal bir statüde ve belirli bir düzen esasında yürütülmesi için gereklidir. AAE'nin kar amacı gütmeyen, siyasi partilerden bağımsız ve dini inançlardan uzak bir çizgide hangi statüde işleyeceğini belirlemek yani bir dernek mi ya da bir vakıf olarak mı faaliyet göstereceğini saptamak, gerçekleştirilecek faaliyetleri, elde edilecek gelirleri ve yönetim yapısının işleyişini de önemli ölçüde etkileyecektir. Tüm bu etkenler sadece AAE'nin iç işleyişinde değil aynı zamanda AAE'nin faaliyetlerinin büyük bir bölümünün gerçekleşmesine yardımcı olacak uluslar arası faaliyetlerinin niteliğini de şekillendirecektir.

- **İçtüzük**, yukarıda saydığımız resmi statü, kurulan yer, amaçlar, v.b. gibi AAE’yi şekillendiren koşulları içeren resmi nitelikte bir metin olacaktır. Bunların yanı sıra AAE içtüzüğü, AAE’nin hedeflerini, çalışma metotlarını, çalışma şartlarını, üye sayısı ve üyelik koşullarını, seçmen kitlesinin belirlenmesini ve bu kişilerin hak ve sorumluluklarını, yönetim organlarının seçim prosedürünü ve bunların işleyişini, üye ihraç prosedürünü, üye aidatlarını ve diğer ayni gelirleri, tanıtım ve toplantı faaliyetlerindeki öncelikleri, resmi statünün değiştirilmesini gerektirebilecek şartların tayinini ve AAE’nin feshine ilişkin konuları ve hükümleri belirleyen bir metin olmalıdır. Bunların yanı sıra Avrupa Evi’nin iç tüzüğünde yönetim organlarının, isimleri, nitelikleri ve görevleri, bu organlarda görev alacak kişilerin sayıları, sahip olması gereken özellikler ve bu kişilerin görevleriyle ilgili hak ve sorumlulukları ile bu organları denetleyecek olan bağımsız bir denetim kurulunun tayininin yazılı açık haklarla birlikte oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca demokratik bir gereklilik olarak AAE’nin muhtemel yönetim organları olacak olan “Genel Meclis, Yönetim Kurulu, Yönetim Komitesi, Danışma Kurulu ve Denetim Kurulu gibi organlarında da aynı kişi ya da kişilerin veya belirli bir zümrenin sürekli bir egemenliğinin olmamasına özenle dikkat edilmelidir.
- **Finansman** ; Avrupa Evi’nin işleyişini ve faaliyetlerini ve yönetim organlarının kararlarını şekillendirecek bir konudur. Bu sebeple genel büro ve personel giderlerinin yanı sıra hedeflenen eğitim hizmetlerinin sürekliliğini sağlayacak kesintisiz bir finans kaynağının bulunması AAE’nin öncelikli gereğidir. Finansmanın sağlanması da temel olarak iki başlık altında toplanmıştır. Bunlar; özkaynaklar ve dış kaynaklı gelirlerdir.
- **Öz kaynaklar**; oluşturulacak olan AAE’nin finansal öz kaynaklarını, üyelere alınacak düzenli aylık aidatlar ve ve ayni ödemeler oluşturacaktır. Üyelik aidatı, üyelik koşullarını sağlayan kişilerden ilk ay “katılım ücreti” adı altında yönetim kurulunun vereceği karara bağlı olarak aylık aidatın beş katını geçmeyecek bir tutar olarak alınacaktır. İkinci aydan itibaren ise aidat, yine yönetim kurulunun alacağı yıllık karara göre belirlenecek tutar üzerinden ödenecektir. Özkaynaklar, bunların yanı sıra üyelere veya AAE’nin faaliyetlerine katkıda bulunmak isteyen kişilerden alınacak bir takım gelirlerdir. Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası ve Akdeniz Üniversitesi’nin de kurucu ortak olarak AAE’de yer alması durumunda bu ortaklardan daha fazla miktarlarda yardım da elde edilebilir. Avrupa Evleri’nin eski çatı kuruluşu olan FIME Federal Konseyi’nin aldığı bir karara göre; “Avrupa Evleri,

gelirleri sadece Avrupa değerlerine yönelik eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinde kullanılmak üzere, dil ve sanat kursları açabilir veya faaliyetlerini aksatmamak koşuluyla sahip olduğu taşınmazları kiraya verebilir”. Bu verilen karardan yola çıkarak üye olunması öngörülen çatı EUNET’in yönetmeliklerine de dayanarak, AAE’nin kabul edebileceği bağışların veya sahip olduğu bir takım taşınır veya taşınmaz değerlerin “leasing” yolu ile belirli şartlar altında kiraya verilmesi ve gelir sağlanması söz konusu olabilir.

- **Aynı Ödemeler;** ofislerin ya da diğer taşınmazların ya da sahip olunan teknik ekipmanların ortak veya hususi kullanımından doğan gelirleri, bağışları ve düzenlenecek olan eğitim seminerlerinde gönüllü olarak eğitimci statüsünde çalışanları ve organizasyonda görev alanları kapsar.
- **Diğer finansal Kaynaklar;** eğitim hizmetleri sonucunda alınacak katılım ücretlerini, bağışları, çeşitli kamu ve özel sektör sübvansiyonlarını ve yerel, bölgesel, ulusal ve uluslar arası diğer kurum ve kuruluşlardan gelecek destekleri kapsar. Bu kaynaklar içerisinde değerlendirilebilecek en iyi alternatiflerden birisi ise Avrupa Komisyonu’nun “Socrates” program başlığı altında düzenlediği “Grundvig Yetişkin Eğitimi” programıdır. AAE’nin ivedilikle kurulması durumunda bu programın 2007/2008 dönemine yetişebileceği öngörülmektedir. Program, yetişkin eğitim programı olması dolayısıyla tam da AAE’nin hedeflerine kaynaklık edebilecek düzeydedir. Özellikle “Grundvig 1” projeleri olarak adlandırılan projeler, doğrudan Avrupa Komisyonu’na sunulan, çok yüksek bütçeli, nitelikli ve büyük projelerdir. Genellikle 1 ya da 2 yıllık olup, 3 yıla kadar uzatılabilen projelerdendir. Projelerin kabul edilebilmesi için ise yetişkin eğitimi alanına somut ve yeni bir katkı yapılması(önerilmesi) gerekmektedir. Ayrıca bu projelerin gerçekleştirilmesi için, en az üç ortaklı bir konsorsiyum kurulması gerekmektedir. Bu ortaklar tüzel kişiliği bulunan ve tercihen uluslar arası ortaklar olmalıdır. İşte bu noktada da, AAE’nin statüsü, kuruluş gerekçeleri ve ortaklık içerisinde bulunacağı kuruluşlar da bu programın gerekliliklerine uymaktadır. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, AAE kurulduktan sonra, bir Avrupa Evi olarak Avrupa Evleri’nin çatı kuruluşu olan Bonn/Almanya’daki EUNET’e üye olmayı hedeflemektedir. Böylelikle, AAE’nin, 17 ülkede 53 üyesi olan bir kuruluşa ortak olması ile projelerde partner bulma sıkıntısı çekmeyeceği açıktır. Ayrıca yurtiçinde Antalya Büyükşehir Belediyesi, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası ve Akdeniz Üniversitesi gibi alanında yetkin ortakların

kazanılması da projelerin gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır. AAE, Grundvig projesini Türkiye’de koordine eden Ulusal Ajans aracılığıyla, ücretsiz olarak Avrupa’daki eğitim seminerlerine ortak bulmak için katılabilecektir. Ulusal Ajansın sunduğu bu olanak sayesinde AAE, kendi özkaynaklarından neredeyse hiç harcamada bulunmadan bir proje üretebilecektir ya da bir projenin içerisinde dahil olabilecektir (GABB, 2005, s. 14-23).

- **Sponsorlar;** ise AAE’nin zaman içinde düzenleyeceği eğitim seminerlerine maddi ve aynı katkıları yapacak kişi, kişiler, kurum ve kuruluşları kapsar. AAE, tüzüğündeki yasal statüsüne, çalışma esaslarına ve kurulmuş olduğu ülke yasalarına aykırı bir kimliği ve faaliyetleri bulunmayan her türlü gerçek ve tüzel kişilerle ortaklık çalışması içerisine girebilir ve bunlardan maddi ve aynı fayda sağlayabilir. Antalya Avrupa Evi’nin kuruluş aşamasında da Akdeniz Üniversitesi, Antalya Ticaret ve Sanayi Odası ve Antalya Büyükşehir Belediyesi ile entegrasyon sürecine girmesi yani dernek çatısı altında üyelik yoluyla ya da faaliyetlere iştirak yoluyla ortaklık kurması öngörülebilir. Bu sebeple sponsorluk gelirleri AAE’nin eğitim hizmetlerinde göstereceği performansa ve etki edeceği kitlenin ve coğrafyanın büyüklüğüne göre artış gösterecektir.
- **İletişim Kanallarının Korunması;** AAE’nin kuruluş amacında belirtilen değerlerden sonra koruması gereken en önemli ikinci olgudur. Çünkü iletişim kanallarının her zaman açık, insanların ihtiyaçlarına cevap veren ve verimlilik sağlayan bir şekilde var olması AAE’nin faaliyetlerini gerçekleştirmesini ve insanlara ulaşmasını sağlayacak bir değerdir. Bu sebeple amaçlanan hedefler doğrultusunda belirlenen kalite standartları çerçevesinde olabildiğince çok insana ulaşmak, açığa çıkan kamusal gereksinimler nedeniyle yerel yönetim otoritelerini etkilemek ve gelirlerin önemli bir kısmını oluşturacak olan sponsorluk getirilerinin sürekliliğini sağlamak amacıyla iletişim kanalları sürekli olarak canlı tutulmalıdır. AAE’nin hedeflerine ulaşmasını sağlayacak her türlü kişi ve kuruluşla, politikacılarla, yerel ve bölgesel otoritelerin üyeleriyle, mali destekçilerle, uluslararası ortaklarla, uygulamaların potansiyel katılımcılarıyla ve en önemlisi de medya ile sürekli iletişim içinde olunmalıdır (FIME, How to Found A Europe House, 2003, s. 1 – 3).

Aşağıda ise kurulması öngörülen Antalya Avrupa Evi’nin örnek bir tüzüğü bulunmaktadır. Bu tüzüğün resmi bir geçerliliği yoktur. Tüzüğün hazırlanmasındaki amaç, yukarıda kuruluş

esasları verilen AAE'nin statüsünün, kuruluş esaslarının, faaliyetlerinin, üyelerinin, gelir ve giderlerinin, yönetim ve denetim organlarının belirli bir düzen ve sıralama içerisinde anlatılmak istenmesidir. Ayrıca tüzüğün ileride kurulması planlanan AAE'ye bir dayanak teşkil edeceği de düşünülmektedir.

8.2. Antalya Avrupa Evi Tüzüğü Örneği*

Madde 1: Kuruluş Esasları

Derneğin adı “Antalya Avrupa Evi”dir. Antalya Avrupa Evi, Türkiye Cumhuriyeti Antalya İli merkezinde kurulmuştur. Çalışma yılı bir takvim yılıdır.

Madde 2: Derneğin Amacı

a) Derneğin temel amacı, yerel ve bölgesel aktörlerle işbirliği içerisinde bulunarak, bu aktörlerin ve bölge insanının Avrupa Birliği uyum çalışmalarına katılımını sağlamak ve Avrupa değerleri (kültür, tarih, yönetim, eğitim, v.b.) konusunda eğitim ve bilgilendirme faaliyetlerinde bulunmak,

b) İşbirliği içinde bulunulan kişi, kişiler, kurum ve kuruluşlarla Avrupa Birliği'nin organize ettiği proje faaliyetlerine katılmak, Avrupalı ortaklarla iletişim içerisinde bulunmak ve bu sayede Avrupa entegrasyonunu yakından takip etmek,

c) Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne uyum sürecini destekleyecek, yerel yönetim - sivil toplum ortaklığını yerel düzeyde pekiştirecek yeni ortaklık ve örgütlenme modelleri geliştirmek,

d) Avrupa Birliği'ne uyumun öncülü olabilecek, üniversiteler, sanayi ve meslek odaları, yerel ve bölgesel yönetimlerin Avrupa Birliği'ne yönelik genel ve hizmet içi eğitim çalışmalarına destek vermek,

e) Avrupa Birliği yerel ve bölgesel yönetimleri, Avrupa üniversiteleri, gençlik ve yetişkin eğitim merkezleri ve kuruluşlarıyla Avrupa değerleri ekseninde çeşitli alanlarda eğitim işbirliğini desteklemek,

f) Kentsel dönüşüm ve bölgesel kalkınma konularına yönelik olarak Avrupa Birliği projelerini takip etmek, bu bağlamda Avrupalı ortaklar bulmak ve bölgenin bu hibe projelerinden faydalanmasını sağlamaktır.

Madde 3: Yönetim

Antalya Avrupa Evi derneği idari yönetimi genel kurul, yönetim kurulu, danışma kurulu ve hakem kurulundan oluşur.

Madde 4: Genel Kurul

a) Genel kurul, olağan ve olağanüstü durumlarda Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümleri çerçevesinde toplantıya çağrılır. Yönetim kurulu, yılın ilk üç ayında en az bir kez olmak üzere, yılda en az iki kez genel kurulu toplantıya çağırır.

b) Genel kurulda görüşülecek konular en az iki hafta önceden mahalli nitelikteki bir yayın organında toplantının yeri ve saati de belirtilerek yayınlanır ve üyeler toplantıya çağrılır.

c) Genel kurul olağanüstü olarak, yönetim kurulu, denetim kurulu ya da genel kurul üyelerinin en az beşte birinin yazılı isteği ile toplantıya çağırılabilir.

d) Genel kurul üye tam sayısının salt (üye sayısının yarısından bir fazlası) çoğunluğu ile toplanır ve toplanan üyelerin salt çoğunluğu ile kararlarını alır. Derneğin feshi ve tüzük değişikliğinin görüşüldüğü genel kurul toplantılarında toplantı yeter sayısı genel kurul üyelerinin üçte iki çoğunluğu, karar yeter sayısı da toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğudur.

e) Çoğunluğun sağlanamaması sebebiyle toplantının ertelenmesi durumunda, ikinci toplantıda çoğunluk aranmaz.

f) Genel kurul, gerekli görüldüğü takdirde derneğin faaliyet konularının düzenlenmesi, yürütülmesi veya denetlenmesi için genel karar kabul esasları çerçevesinde alt çalışma komisyonları kurulmasına karar verebilir.

Madde 5: Genel Kurulun Görevleri

- a) Yıllık faaliyet raporunu ve yıllık bütçeyi kabul eder ve inceler.
- b) Yönetim kurulundaki sayman üyeyi seçer.
- c) Yönetim kurulunun feshine ve yeniden seçimine karar verir.
- d) İçtüzük değişikliklerini hazırlar ve onaylar.
- e) Üyelerin yazılı önerilerini değerlendirir ve karara bağlar.
- f) Dernek faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirir.
- g) Yönetim kurulunda görüşülecek gündem maddelerini bir hafta önceden yönetim kuruluna aktarmakla mükelleftir.

Madde 6: Yönetim Kurulu

a) Yönetim kurulu, bir başkan, iki başkan yardımcısı, bir genel sekreter, bir sayman ve beş asil üyeden oluşur. Yönetim kurulu üyeleri, genel kurulda bulunan üyelerin salt çoğunluğu ile seçilirler.

b) Yönetim kurulu üç yıllık bir süre için seçilir. Genel Kurul, üç yılın sonunda tekrar seçime gidinceye kadar, Yönetim Kurulu görevde kalabilir.

c) Yönetim kurulu, derneğin gelir-gider hesaplarına ilişkin hesaplara bakmak ve gelecek yılın bütçesini genel kurula sunmakla yükümlüdür.

d) Yönetim kurulu, derneğin temsil edilmesi için kendi üyelerinden bir veya bir kaçına yetki verebilir.

e) Yönetim kurulu derneğin işlerini yürütmek ve gözetmekle yükümlüdür. Yönetim kurulu çoğunluk esası ile bir toplantıyı başlatıp sonlandırabilir. Yönetim kurulu başkanı oy eşitliği esasına göre yönetim kurulu oylamalarına katılır.

Madde 7: Danışma Kurulu

a) Danışma kurulu, üye sayısı 10'dan az olmamak kaydıyla yönetim kurulu başkanı ve akademik bölüm başkanları doğal üye olmak koşuluyla yönetim kurulu tarafından atanan üyelerden oluşur. Danışma kuruluna dışarıdan üye olmayan ama üyelik vasfı taşıyan kişiler de başvurabilir. Eğer bu başvurular yönetim kurulu tarafından yeterli bulunursa bu kişiler de danışma kuruluna atanabilir. Üyelerin görev süresi iki yıldır. Görev süresi dolan üyelerin yerine yenileri yönetim kurulu tarafından atanır. Aynı üye tekrar danışma kurulu üyeliğine seçilebilir. Danışma kurulu toplantılarına üç kez üst üste mazaretsiz katılmayan üyelerin üyeliği düşer.

b) Danışma kurulu, yönetim kurulu başkanının çağrısı üzerine yılda en az iki kez ilk ve ikinci altı ay içerisinde toplanır. Danışma kurulu, derneğin ilgili dönemlerdeki faaliyetlerini değerlendirir, halihazırda uygulanan ve uygulanacak olan projeler için yeni fikirler üretip kaynak yaratabilir. Bunun yanı sıra, konuyla ilgili alt çalışma komisyonları kurulmasına karar verebilir ve bu komisyonlarda görev alacak üyeler için öneride bulunabilir. Danışma kurulu, üye sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplanan üyelerin 2/3 çoğunluğu ile kararlarını alır.

Madde 8: Hakem Kurulu

a) Hakem kurulu, üyeler ile kurum yöneticileri arasındaki müzakereler sonucunda meclisin geçerlilik süresi ve yönetim kurulunun da kararları göz önünde tutularak oluşturulur.

b) Hakem kurulu bir başkan ve beş üyeden oluşur. Üyeler kurumun üyesi olamazlar. Yönetim kurulu üyeleri de, hakem kurulu üyesi olamazlar.

Madde 9: Üyelik

a) Fiil ehliyetine sahip her türlü tüzel ve gerçek kişi dernek üyesi olabilir.

b) Dernek üyeliği;

- Ölümle,

- Üyeliğin iptali ile, (Üyeliğin iptali yönetim kurulu tarafından çalışma yılının sona ermesinden üç aylık bir süre önce yazılı olarak açıklanır.)

- Üyelik, üyenin, derneğin amaçlarına ve hedeflerine aykırı davranışlar içerisinde bulunduğu kanaat getirildikten sonra, sona erdirilebilir.

Üyeliğin iptalinden sonra, iş yılı sonuna kadar üyelik hakları yürütülür. Fakat çalışma yılının bitmesi ile üyelik sona erdirilir. Sona erdirilmeden iki hafta sonra (bu süre içinde) hakem kuruluna itirazda bulunulabilir.

Madde 10: Akademik Örgütlenme

a) Derneğin eğitim faaliyetlerine yönelik olarak yapılacak akademik çalışmalar için dernek çalışanları idari kimliklerinden bağımsız olarak dört bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler; “Avrupa Birliği Eğitim ve Bilgi Bölümü”, “Gençlik ve Öğrenci Değişimi Bölümü”, “Mesleki eğitim ve Kariyer Bölümü”, “Uluslar arası İlişkiler ve Organizasyon Bölümü”.

b) Akademik bölümler birbirinden bağımsız olarak işbirliği içerisinde çalışabilirler.

c) Her bölümü, bölümün içinden seçeceği bir başkan ve bir başkan yardımcısı yürütür.

d) Akademik bölümlerde eğitmen sınırlaması bulunmamaktadır.

e) Her akademik bölüm çalışanı, derneğin ve genel kurulun doğal üyesi sayılır.

- f) Her akademik bölüm, gelecek yıla ilişkin faaliyet programını ve olası harcamalarını bütçe eki niteliğinde, içinde bulunduğu yılın son çeyreğinde genel kurulun ilgili birimine sunmak zorundadır.
- g) Her akademik bölüm, ilgi çalışma yılının ilk üç ayında önceki faaliyet yılına ilişkin faaliyet raporunu, faaliyetlere ilişkin yapılan harcamalarla birlikte genel kurulun ilgili alt çalışma komisyonuna vermek zorundadır.

Madde 11: Derneğin Gelir Kaynakları

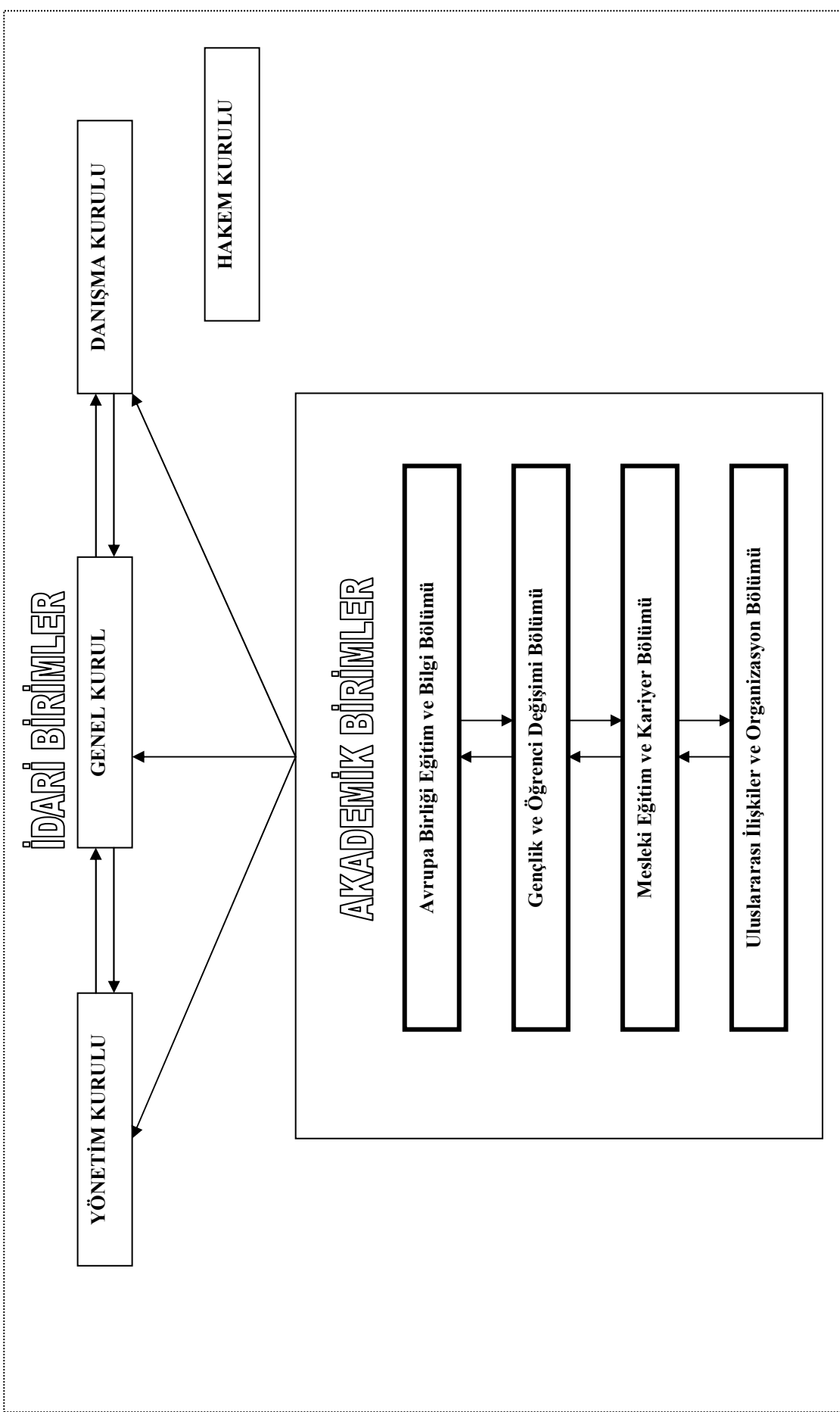
- a) Üye aidatları,
- b) Eğitim faaliyetlerinden elde edilecek katılım ücretleri,
- c) Kurucu üyelere alınacak yıllık destek aidatları,
- d) Derneğin taşınır ve taşınmazlarından elde edilen faiz, kar ve kira gelirleri,
- e) Üyelerden ve katılımcılardan elde edilebilecek ayni yardımlar,
- f) Bağışlar ve yardımlardan oluşmaktadır.

Madde 12: Fesih ve Dağılma

- a) Dernek Genel Kurulu istediği zaman derneğin feshine karar verebilir.
- b) Fesih kararının verilebilmesi için genel kurul toplantısına toplam üye sayısının en az üçte ikisinin katılması ve yine toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğu ile karar alınması gerekmektedir. Fesih kararı kabul edildikten sonra en geç beş gün içinde mahallin en büyük mülki idari amirine bildirilmesi zorunludur.

*Antalya Avrupa Evi Örnek Tüzüğü'nün hazırlanmasında "5253 Sayılı Dernekler Kanunu, 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu, Akdeniz Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi Yönetmeliği, Yrd. Doç. Dr. Erol ESEN "Antalya Avrupa Evi" modeli, AB-Türkiye İşbirliği Derneği Ana Tüzüğü, Deutsch-Türkische Gesellschaft Bayern e.V. Satzung (Alman-Türk İşbirliği / Bavyera Tüzüğü), Deutsch-Türkische Vereinigung für Sozial und Geisteswissenschaftlichen Austausch Hannover e.V. (Alman-Türk Sosyal ve Beşeri Bilimler Birliği / Hannover Tüzüğü)'den faydalanılmıştır.

Şekil:1.4. Antalya Avrupa Evi Organizasyon Yapısı

SONUÇ

21. yüzyılın getirmiş olduğu yenilikler, gelişen iletişim ve bilişim teknolojileri ile sürekli değişen değerler ve kavramlar, küreselleşme olgusunun çıktıkları olarak hayatımızdaki yerini almaktadır. Bu değişimlerin yarattığı etki ile birlikte, birey olarak toplumu etkileyebilme ve alınan toplumsal kararlarda söz sahibi olabilme olanakları da gelişim göstermiştir. Bu nedenle bireysel inisiyatifler önem kazanmış ve bireylerin girişimlerini düzenli kolektif hareketlere dönüştürme ihtiyacı doğmuştur. Bu gereksinim de, günümüz modern toplumlarında, özellikle neo-liberal politikaların etkin olmaya başlamasından sonra, sivil toplum örgütleri eliyle karşılanmaya başlamıştır. Buradan hareketle, bu çalışmada ilk olarak sivil toplum kavramının doğuşu, geçirdiği değişimler ve günümüzdeki anlamı kronolojik bir şekilde irdelenmiştir. Daha sonra, sivil toplum kavramının demokratik Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki anlamı ve toplumsal hayatımızdaki yeri, günümüze değin incelenmiştir. Bu inceleme esnasında, Cumhuriyetin 85 yıllık tarihinde demokrasinin yara aldığı siyasal, ekonomik ve askeri temelli birtakım olgular da göz önünde bulundurulmuştur. Böylelikle sivil toplum inisiyatifinin, Cumhuriyet tarihinde geçirdiği değişimlere ve bugün olması gereken noktaya da değinilmiştir. Özellikle, neo-liberal politikaların etkin olmaya başladığı 1980’li yıllardaki ve Avrupa Birliği üyelik sürecimizin hız kazandığı 1990’lı yıllardaki dönüşümlere, güncel kavramlar bağlamında yer verilmiştir.

1980’li yıllara, askeri bir müdahale nedeniyle siyasal, ekonomik ve sosyal yönden bitkin bir şekilde giren Türkiye, bu müdahalenin ve darboğazdaki ekonominin kısıtlayıcı etkilerini 1982 yılında kabul edilen yeni Anayasa’ya da yansıtmıştır. Fakat, yurtiçindeki olumsuz bu gelişmeler kısa zaman zarfında yerini, neo-liberal ve yayılmacı hareketlerin sayesinde yeni dönüşümlere bırakmıştır. Bu sayede 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren Avrupa Birliği ile askıya alınan ilişkilerin yeniden başlaması ve bu süre içerisinde yapılan yasal değişiklikler, sivil örgütlenmelerin de toplumsal hayatta yer edinmesine olanak sağlamıştır.

Sivil örgütlenmelerin toplum hayatında etkin olmaya başlamasıyla birlikte, Türkiye’nin Avrupa Birliği süreci de hızlanmış ve 1990’lı yılların ikinci yarısında gerçekleşen Gümrük Birliği üyeliği ve Avrupa Birliği adaylığı, Türkiye’nin sivil toplum alanında daha fazla atılım göstermesine neden olmuştur. Küresel değerlerin önem kazanmasıyla birlikte, Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığı sürecinde, yönetim kavramı ekseninde sivil toplum ve yerel yönetimler konuları reformların öncelikli gerçekleştirilmesi gereken alanlar olmuşlardır.

Çünkü, 21. Yüzyıl dünyası küreselleşme ile birlikte her ne kadar güçlerin tekelleşmesini sağladıysa da, aynı zamanda bu tekelleşmeye karşı yerel güçlerin de otonomilerini kazanmalarını zorunlu kılmıştır.

Bu nedenle, çalışmanın inceleme konularından olan sivil toplum ve yerel yönetimler, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri tarihsel bir dizinde incelendikten sonra, bu ilişkilerin getirdiği yasal değişimler ve uygulamalar ekseninde de irdelenmiştir. Özellikle 1999 yılından sonra Türkiye- Avrupa Birliği ilişkilerinde belirleyici rol oynayan Katılım Ortaklığı Belgeleri, Ulusal Programlar, yine bu bağlamda hazırlanan ve uygulanan Uyum Paketleri ve bu paketlerin uygulamasının sonuçlarını içeren İlerleme Raporları, en çok sivil toplum ve yerel yönetimler alanlarındaki değişimi tetiklemiştir. Avrupa Birliği'nin yeni yüzyılda modern toplumsal gereksinimleri karşılamaya yönelik olarak geliştirdiği yeni yönetim modelleri ve uygulamaları “yönetişim” kavramı temel alınarak hayata geçirilmektedir. Günümüz toplumlarında bu uygulamaları gerçekleştirmek için de öncelikle siyasal bilinçliliği yüksek, toplumsal sorunlara ve gelişmelere duyarlı, demokrasinin değerlerini benimsemiş ve politik konularda aktif katılım gösteren yurttaşlar gerekmektedir. Bu nedenle, Avrupa Birliği'nin katılım ortaklığı belgeleri ve tavsiye raporları sonucunda gerçekleştirilen reformlar, öncelikle ekonomi, yönetim ve eğitim alanlarında gerçekleştirilmektedir.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde, Türkiye'de uygulamaya konulan sivil toplumu geliştirmeye yönelik projelerde eğitim, örgütlenme ve sivil dayanışma konuları ön plana çıkmaktadır. Çalışmanın 6. Bölümünde, Türkiye'de, birçoğu Avrupa Birliği'nin desteklediği fonlarla gerçekleştirilmiş, sivil toplum- yerel yönetim dayanışmasını ve ortaklığını pekiştiren, Türkiye'deki yurttaşların, Avrupa Birliği normlarına uyumunu sağlamaya yönelik uygulanan projelere yer verilmiştir. Örneklerle anlatılan bu projelerin ana teması, Türkiye'de yönetişim olgusunu uygulanabilir kılmak, yurttaşları aktif demokratik katılıma özendirmek ve yönetenle yönetilen arasındaki mesafeyi azaltarak yönetimi şeffaflaştırmaktır. Bu bağlamda, Avrupa Birliği ülkelerinde benimsenen yönetim modellerine entegrasyonun daha kolay sağlanması hedeflenmektedir. Bu hedeflere ulaşmak ve sivil toplumu daha özgür ve etkin kılabilmek adına gerçekleştirilen ve gerçekleştirilecek yasal düzenlemeler de 2001 yılından bu yana yayımlanan Ulusal Programlarla ve uygulamaya konulan uyum paketleriyle güvence altına alınmıştır.

Çalışmanın belki de en özgün bölümleri sayılabilecek 7. Ve 8. Bölümleri ise alan araştırmasına dayalı olarak hazırlanmıştır. 7. Bölümde, Avrupa Birliği'ne aday ve üye ülkelerde yaklaşık yarım asırdır faaliyet gösteren “Avrupa Evleri”, ya da “Avrupa Akademileri” olarak adlandırılabilir, sivil toplum-yerel yönetim ortaklığında çalışan sivil toplum örgütlenmelerine yer verilmiştir. Bu örgütlenmelerin incelemesinde ve ziyaret edilmesindeki amaç, Avrupa Birliği'nin 21. Yüzyılda “yönetişim” kavramını hangi ögeler bağlamında somutlaştırdığını ve nasıl uyguladığını yerinde görmektir. Avrupa Birliği'nin kalbinde yer alan, 4 üye ülkede 8 Avrupa Evi'ne yapılan ziyaretlerde, ülkenin yönetim sistemine, ekonomik durumuna ve yurttaşlarının sosyo-kültürel yapısına göre bu oluşumların örgütlendikleri gözlemlenmiştir. Temelde, sivil toplum-yerel yönetim dayanışmasını pekiştirme ve demokratik aktif katılımı özendirme amacıyla yapılan bu kurumlarda, verilen eğitim hizmetleri de genellikle “siyasal eğitim” konularına odaklanmıştır. Zaman zaman merkezi hükümet teşkilatlarında da destek alan bu kurumlar, belirli şartlar çerçevesinde düzenledikleri etkinliklerden ve kendi öz kaynaklarından ve varlıklarından da gelir elde etmektedirler. Genellikle, “dernek” ya da “vakıf” statüsünde, siyasetten ve otoriteden bağımsız, sivil topluma hizmet edecek şekilde örgütlenmişlerdir.

Avrupa Evleri'nin söz konusu faaliyet alanı “siyasal eğitim” olduğu için, hedef kitlesini genellikle 18-65 yaş grubu, yani ergenlikten erişkinliğe adım atmış her yaşta ve statüden insanlar oluşturmaktadır. Düzenlenen etkinliklere katılabilmek için tek ön şart, etkinliğin türüne göre gerekebilecek olan katılım ücretinin ödenmesidir. Bu ücret de, katılımcıların yol, yemek ve konaklama gibi zorunlu gereksinimlerinin karşılanması için alınmaktadır. Bunun yanı sıra, çoğu zaman ücret gerektirmeyen gününbirlik eğitim seminerlerine katılmak için sadece o konuya ilgi duymak yeterlidir.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde uygulanan siyasal eğitim faaliyetlerinde dikkat çeken bir başka nokta ise “yönetişim” olgusu bağlamında, yurttaşlara Avrupa Birliği norm ve değerlerinin özümsetilmek istenmesidir. Çünkü, ziyaret edilen Avrupa Evleri'nde gözlenen genel tutum, “Avrupa Birliği'nin geleceğinin, Avrupa Birliği yurttaşlarının birbirlerine entegre olmasına ve ilişkilerin derinleştirilmesine bağlı olduğuna” gösterilen inançtır. Bu nedenle, yürütülmekte olan eğitim faaliyetleri 18-65 yaş grubundaki yurttaşların yanı sıra, ilköğretim çağındaki genç bireylere de eğitim seminerleri ve Avrupa Birliği kurumlarına düzenlenen okul gezileri olarak sunulmaktadır. Böylelikle, toplumun tüm kesimlerinin, Avrupa Birliği kurumlarını, normlarını ve diğer Avrupa Birliği halklarını, kendi öz değerleriyle birlikte içselleştirmesi hedeflenmektedir.

Bu çalışmanın, sonuç bölümü olarak sunulabilecek 8. Bölümünde ise, Türkiye’de gerçekleştirilebilecek bir sivil toplum-yerel yönetim ortaklık modeline yer verilmiştir. Çalışmanın en başından bu yana işlenen bütün konulara; “sivil toplum, küreselleşme, yönetişim, demokratik aktif katılım, Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri ve bu ilişkiler bağlamında sivil toplum-yerel yönetim alanlarında gerçekleştirilen reformlar, bugüne dek sivil toplum-yerel yönetim ortaklığını desteklemeye yönelik yapılan çalışmalar ve ziyaret edilen Avrupa Evleri’nin çözümlenmeleri, Türkiye’de hayata geçirilmesi planlanan bir Avrupa Evi’ne neden gereksinim duyulduğunun vurgulanması için yer verilmiştir. Ayrıca bu konuların işlenmesi, uygulanması planlanan bir Avrupa Evi modelinin altyapısının, Türkiye şartlarında nasıl oluşturulacağı konusunda da ipuçları vermiştir. Çünkü, Türkiye henüz Avrupa Birliği’ne aday bir ülke olarak sosyo-ekonomik, siyasal, yönetsel ve kültürel açıdan farklı şartlara sahip olduğundan, uygulama esnasında da ilk başta farklı bir metodun hayata geçirilmesi olasıdır.

Tüm bu veriler ışığında, Antalya’da kurulması planlanan Avrupa Evi için, öncelikle 2003 yılında FIME’ (Federation Internationale Maisons de l’Europe) nin hazırlamış olduğu bir yayından ve yapılan araştırma gezisinden faydalanarak, bu Avrupa Evi’nin sahip olması gereken temel değerlere ve üstleneceği görevlere değinilmiştir. Bu değerler ekseninde, Antalya Avrupa Evi’nin kurulması halinde kimlerle ortaklık edeceği, hangi hukuki statüde var olacağı, personelini ve gelirlerini nasıl temin edeceği ve hangi tür hizmetleri, kimlere sunacağı konusunda ayrıntılı bir değerlendirmede bulunulmuştur. Bu değerlendirmeyle birlikte, kurulması muhtemel bir Avrupa Evi’nin “dernek” statüsünde olacağını varsayarak, 5253 Sayılı Dernekler Kanunu’nun hükümlerine bağlı kalınarak ve Avrupa Birliği ülkelerinde ziyaret edilen Avrupa Evleri’nin tüzükleri de örnek alınarak bir model Avrupa Evi Tüzüğü hazırlanmıştır. Tüzüğün hazırlanmasındaki amaç, kanuni gereklilikleri tamamlamanın yanı sıra, Antalya Avrupa Evi’nin, Avrupa Birliği normlarına uygun yönetişim modelini pekiştirmeye yönelik, sivil toplum-yerel yönetim ortaklığına dayanan yapısını yasal güvence altına almaktır.

Antalya Avrupa Evi’nin hayata geçirilmesi ile birlikte, Türk halkının aktif siyasal katılım ve yönetişim gibi evrensel demokratik değerler ekseninde, Avrupa Birliği’ne uyumuna yönelik en büyük adımlardan biri atılmış olacaktır. Bu bağlamda, hem Türkiye’deki sivil örgütlenmelere yeni bir örnek model oluşturulmuş olacak, hem de Avrupalılık kimliği ve Avrupa normları, Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde Türkiye’ye, demokratik hakların uygulamaya geçirilmesi yönünden rehber olacaktır.

KAYNAKÇA

“AB Uyum Sürecinde Medeni Kanun, Dernekler Kanunu ve Vakıflar Kanunu’nda Getirilen Değişiklikler”, 2005, <http://www.stgm.org.tr/kutuphane.php?sec=3> (22.05.2007)

“AB ve Aday Ülkeler Arasında Sivil Toplum Diyalogu”,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/siviltop/diyalog.pdf> (14.06.2007)

“AB-Türkiye İşbirliği Derneği Ana Tüzüğü”,
http://www.turkab.org/dokumanlar/tuzuk/tuzuk_turkce_1.doc (01.09.2007)

“AB 2003 İlerleme Raporu’nun dernek ve Vakıflarımıza İlişkin Maddeleri”, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2005(a), <http://www.stgm.org.tr/kutuphane.php?sec=4> (22.05.2007)

Acı E. Y., **“Küreselleşme Olgusu ve STK”**, 2005,
<http://www.universite-toplum.org/text.php3?id=223> (22.05.2007)

“Akdeniz Üniversitesi Avrupa Birliği Araştırma ve Uygulama Merkezi (AKVAM) Yönetmeliği”<http://www.akdeniz.edu.tr/web/yonetim/arastirma/akvam.doc> (01.09.2007)

Akdoğan Y., **“Kırk Yıllık Düş”**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Aktel M., **“Küreselleşme ve Türk Kamu Yönetimi”**, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2003.

Aslan M., Kaya G., **“1980 Sonrası Türkiye’de Siyasal Katılımda Sivil Toplum Kuruluşları”**, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 1, 2002, 213-222.

“Avrupa Birliği Fonlarına Erişim ve Belediyelere İlişkin Yasal Mevzuat”, Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği Yayınları (GABB), 2005.

Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, **“STK’lar İçin Pratik Rehber”**, Ankara, 2006.

“Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”,
<http://www.stgm.org.tr/stkyerel/docs/avrupayerelyonetimler.pdf> (22.05.2007).

Atar Y., **“Demokratik Sistemde Sivil Toplumun fonksiyonu ve Sivil Toplum / Devlet D ualizmi, Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum  zel Sayısı”**, Yıl:3, Sayı:18, Ankara, 1997.

Bacık G.,**”Devlet ve Birey Aşırırken Kamusal Alanı Düşünmek”**, Sivil Toplum, (1) 2, 25-29.

Bayraktar S. U., **“ Hangi Sivil Toplum, Nasıl Bir Demokrasi? 1990’ların Türkiye’sinde Sivil Toplum(lar)**, Sivil Toplum, 3 (9), 2005, 9-24.

Biber A., **“Sivil Toplum  rg tlerinde Halkla İlişkiler”**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2006.

Bilgin M., **“Civil Society and Civic Consciousness”**, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 5 (1), 2004, 59-70.

Bilgin M.F., **“Küreselleşme Demokrasiyi Zayıflatıyor mu?”** Sivil Toplum, 3 (9), 2005, 25-33.

Boztekin N. (Der.), **“AB Uyum Süreci ve STK’lar”**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Step Ajans, İstanbul, 2004(a).

Bulut Y., **“Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler”**, Yerel Yönetimler  zerine Güncel Yazılar – I Reform (içinde), der. Özgür H., Kösecik M., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, 235-249.

Coşkun E., **“ Bütünleşme Sürecinde Avrupa Birliği ve Türkiye”**, Cem Yayınevi, İstanbul, 2001.

Çaha  ., **“Aşkın Devletten Sivil Topluma”**, Gendaş Kültür Yayınları, İstanbul, 2003.

Çalış Ş. H., **“Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri”**, Nobel Yayınları, Ankara, 2006.

Çukurçayır M. A., **“ Siyasal Katılım Olanakları Açıısından Yerel Siyaset: Yönetişim ve Yerel Alanda Yararlanılabilecek Diğer Yöntemler”**, Yerel Yönetimler  zerine Güncel Yazılar – I Reform (içinde), der. Özgür H., Kösecik M., Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2005, 213-231.

Dahrendorf Ralf., “**Sivil Toplumunu Özerk Kurumlar Yaşatır**”, New Perspectives Quarterly, WPQ Türkiye Cilt:1-2, Güz, 1991.

Derdiman R. C., “**Yerel Yönetimler**”, Atüel Yayınları, İstanbul, 2005.

Duran B., “**Türkiye’de Sivil Toplum ve Siyaset**”, Sivil Toplum: Farklı Bakışlar (içinde), der. Sunar L., Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

“**Dernekler Kanunu**”, Kanun No: 5253, Kabul Tarihi: 04.11.2004.

“**Dernekler Kanunu’nun Bazı Maddelerine İlişkin Karşılaştırmalı Rapor**”, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Yayın No: 27, 2004(b), <http://www.stgm.org.tr/kutuphane.php?sec=3> (22.05.2007).

“**Deutsch-Türkische Gesellschaft Bayern e.V Satzung**”,
<http://www.dtg-bayern.de/DTG-satzung.htm> (01.09.2007)

“**Deutsch-Türkische Vereinigung für Sozial und Geisteswissenschaftlichen Austausch Hannover e.V. Satzung**”, <http://www.dta-uni-hannover.de/organ/satzung.htm> (01.09.2007)

Efeler K., “**God – Father Devlet Anlayışı ve Küresel Sivil Toplum**”, Sivil Toplum: Farklı Bakışlar (içinde), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

Esen E., “**Antalya Avrupa Evi**”, Antalya, 2003.

Esen E., “**Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği Konusunda Eğitim Gereksinimleri: Görüşler ve Öneriler**”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 3, Ankara, 2006.

Esen E., “**Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Yerel Yönetimler: Beklentiler, Kaygılar, Perspektifler**”, Kamu Yönetimi Yöntem ve Sorunlar (içinde), Ed. Aksoy Ş., Üstüner Y., Nobel Yayınları, Ankara, 2007.

“**FIME How to found a Europe House?**”, FIME General Secreteriat, Saarbrücken/Deutschland, 2003.

“FIME Teaching Europe”, FIME General Secreteriat, Saarbrücken/Deutschland, 2003.

Gençkaya Ö. F., **“Demokratikleşme ve Sivil Toplum İlişkisi Üzerine Bir Not”**, Yeni Türkiye Dergisi Sivil Toplum Özel Sayısı, Yıl:3, Sayı:18, Ankara, 1997.

Gözübüyük A. Ş., **“Yönetim Hukuku”**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2005.

Gümrükçü H., **“Türkiye ve Avrupa Birliği”**, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

Gümüş K., **“Yakın Tarihimize STK Hareketinin Gelişimi ve Kamu-Sivil Toplum Kuruluşları İlişkisi”**, Savunuculuk ve Politikaları Etkileme Yazıları No:3, İstanbul Bilgi Üniversitesi STK Eğitim ve Araştırma Birimi Yayınları, İstanbul, 2004(a).

Güven F.(Der.), **“Avrupa Birliği Anayasası”**, İlbiz Yayınevi, İstanbul, 2005.

“İlerleme Raporu 2006”,

http://www.tobb.org.tr/abm/haberler/epb/IlerlemeRaporu_8Kasim2006_TamamininCevirisiMFA.pdf (22.05.2007)

“Jahresbericht 2005”, Europaeische Akademie Otzenhausen, Otzenhausen/Deutschland, 2005.

Kaboğlu İ. Ö., **“Kolektif Özgürlükler”**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1989.

“Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim – STK İşbirliği (I. Toplantı 25-26 Kasım 2005)”, <http://www.stgm.org.tr/stkyerel/index.php?cat=metinler> (22.05.2007)

“Katılımcı Demokraside Yerel Yönetim – STK İşbirliği (II. Toplantı 20-21-22 Haziran 2006 Kaymaklı – NEVŞEHİR)”,

<http://www.stgm.org.tr/stkyerel/index.php?cat=calismalar> (22.05.2007)

“Katılım Ortaklığı Belgesi”, <http://www.stgm.org.tr/muzakere.php>, 2005, (22.05.2007)

Kılıç R., **“Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği”**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.

Manisalı E., “**Avrupa Çıkmazı**”, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2005.

Onbaşı F., “**Sivil Toplum**”, L&M Yayınları, İstanbul, 2005.

Oran B.(Ed.), “**Türk Dış Politikası / Cilt II:1980-2001**”, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.

“**Organliste**”, Europaeische Akademie Otzenhausen, Otzenhausen/Deutschland, 2006.

“**Organisationsplan des Bayerischen Staatsministeriums für Unterricht und Kultur**”, Bayerischen Staatsministeriums für Unterricht und Kultur, München, 2006.

Özgür H., Kösecik M.(Ed.), “**Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-II (Uygulama)**”, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

Özkan A., “**Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye**”, Tasam Yayınları, İstanbul, 2004.

Öztekin A., “**Siyaset Bilimine Giriş**”, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2000.

Öztekin A., “**Yönetim Bilimi**”, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2005.

Öztürk A., “**Yerel Yönetim Modeli**”, Ümraniye Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 1997.

Rosenau J., “**Along The Domestic – Foreign Frontier**”, Cambridge: Cambridge University Press.

Ryfman P., “**Sivil Toplum Kuruluşları**”, çev. Yerguz İ., İletişim yayınları, İstanbul, 2006.

Sarıbay A. Y., “**Sivil Toplumda Ahlak: Universitas mı, Societas mı?**”, Sivil Toplum: Farklı Bakışlar (içinde), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

“Satzung”, Europaeische Akademie Otzenhausen, Otzenhausen/Deutschland, 2005.

“Sivil Toplum Kuruluşları, Yerelleşme ve Yerel Yönetimler”, Der. Çakmak A., Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, Numune Matbaası, İstanbul, 2002(b).

Smith B. C., **“Local Government and The Transition to Democracy: A Review Article”**, Public Administration and Development, 18,1998, 85-92.

“Taetigkeitsbericht 2005”, Verleger: Signitzer G., Salzburger Bildungswerk, Salzburg/Österreich, 2005.

Toprak E., **“Türk Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma”**, Şubat Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

Tosun G. E., **“ Global Sivil Toplum, Siyaset ve Yurttaşlık”**, Sivil Toplum: Farklı Bakışlar (içinde), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2005.

“Türk Medeni Kanunu”, Kanun No: 4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001.

Türköne M., **“ Devletli Sivil Toplum”** Sivil Toplum, (1) 2, 2003, 53-58.

Ural E., **“Gönüllü Kuruluşlar Toplantısı”**, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara, 1995.

Us A. T., **“ Sivil Toplum Kuruluşlarında Sürekliliğin Garantisi: Toplam Kalite Yönetimi”**, Sivil Toplum, (1) 2, 2003, 109-114.

Ülger İ. K., **“Avrupa Birliği'nin ABC'si”**, Sinemis Yayınları, Ankara, 2005.

Yerasimos S., **“Sivil Toplum, Avrupa ve Türkiye”**, S. Yerasimos ve diğerleri (Ed.) Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, s.13-23.

Yıldırım S.(Der.), **“Yerel Yönetim ve Demokrasi”**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ve Uluslar arası Yerel Yönetimler Birliği Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı Yayını, İstanbul, 1993.

Yıldırım İ., “ **Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim**”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2004.

Yıldız Ö., “ **Sivil Toplum Demokrasi ve Çoğulculuk**”,
<http://www.stgm.org.tr/kutuphane.php?sec=5> (22.05.2007)

Yılmaz A., “**Sivil Toplum Demokrasi ve Türkiye, Yeni Türkiye: Sivil Toplum Özel Sayısı**”, Yıl:3, Sayı:18, (Kasım-Aralık),1997.

“**2004 Yılı İlerleme Raporu**”, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/uyelik/ilerle04.pdf> (14.06.2007)

İnternet Adresleri:

(<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&yayinID=252&icerikID=355&dil=TR>) (23.07.2007)

(<http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/BelediyeTarihcesi/>) (23.07.2007)

(http://www.tesev.org.tr/etkinlik/iyi_yon_anasayfa.php) (23.07.2007)

(<http://www.erolkaya.org/tr/Tab.aspx?TabID=528>) (23.07.2007)

(<http://idari.cu.edu.tr/igunes/yemel/sivil1.htm>) (23.07.2007)

(<http://www.britishembassy.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1062157639734>) (23.07.2007)

(http://www.tesev.org.tr/etkinlik/iyi_yon_kadikoy.php) (23.07.2007)

(http://www.avrupa.info.tr/Sivil_Toplum_Diyalogu/STD,Sivil_Toplum_Dialogu.html) (23.07.2007)

(http://www.avrupa.info.tr/Sivil_Toplum_Diyalogu/Fon_mkanlari.html) (23.07.2007)

(<http://www.skip.org.tr/about.aspx>) (23.07.2007)

(<http://www.isab.org.tr/turkish/content.asp?ContentId=652>) (23.07.2007)

(<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=101&tid=259>)
(23.07.2007)

(<http://ipc.sabanciuniv.edu/tr/ArastirmaAlanlari/documents/FikretToksoz.pdf>)
(23.07.2007)

(http://demo.undp.org.tr/undp/_Bulletin_Archive/2006/03/tr/larTR.htm) (23.07.2007)

(<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=104>) (23.07.2007)

(<http://www.la21turkey.net/index.php?pages=topic&op=cat&cid=103>) (23.07.2007)

(<http://www.antalyakentkonseyi.org.tr/index.php>) (26.07.2007)

(http://www.kontaktderkontinenten.nl/en_overkdk/en_okdk_org.html) (20.08.2007)

(http://www.ind.nl/en/Images/Definitief%20EMN%20Terugkeer_ENG_tcm6-142262.pdf)
(21.08.2007)

(http://www.kontaktderkontinenten.nl/welcome/en_index.html) (20.08.2007)

(<http://www.europa-web.de/europa/05eah/501selbs/eahselb2.htm>) (20.08.2007)

(<http://www.europa-zentrum.de/wirueberuns.html>) (20.08.2007)

(<http://www.eao-otzenhausen.de/>) (20.08.2007)

(<http://www.eaootzenhausen.de/Veranstaltungskalender/Jahresbericht%202006%20mit%200Deckel.pdf>) (20.08.2007)

(<http://www.km.bayern.de/blz/blz/index.asp>) (21.08.2007)

(<http://www.km.bayern.de/blz/blz/verordnung.asp>) (21.08.2007)

(<http://www.km.bayern.de/blz/blz/mitarbeiter.asp>) (21.08.2007)

(<http://www.iuc-europe.dk/>) (31.07.2007)

(<http://www.european-net.org/>) (20.08.2007)

Yapılan Görüşmeler:

STEUMPFLER Karl, Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit, Eğitim Sorumlusu, Münih/Almanya, 10.10.2006.

FORTHOFER Wolfgang, Salzburger Bildungswerk, Eğitim Sorumlusu, Salzburg/Avusturya, 11.10.2006.

BLIESTLE Sabine, Europa Zentrum Baden–Württemberg, Eğitim Sorumlusu, Stuttgart/Almanya, 12.10.2006.

BENGEL Bruno, Europaeische Akademie Hessen, Eğitim Sorumlusu, Darmstadt/Almanya, 18.10.2006.

SCHMITT Dr. Elizabeth, Europaeische Akademie Otzenhausen, Eğitim Sorumlusu, Otzenhausen/Almanya, 19.10.2006.

HECKEBERG Thomas, Europaeische Akademie Nordrhein–Westfalen, Eğitim Sorumlusu, Bonn/Almanya, 20.10.2006.

RAMEYER Marien, Kontakt Der Kontinenten, Eğitim Sorumlusu, Soesterberg/Hollanda, 27.10.2006.

EKLER

EK-1: Avrupa Evleri Araştırma Gezisi Fotoğrafları

Fotoğraf 1.1: Kontakt Der Kontinenten' in eğitim sorumlusu Marien RAMEYER(solda) ile yapılan görüşme.

Fotoğraf 1.2: Kontakt der Kontinenten' in yemekhanesi.

Fotoğraf 1.3: Kontakt Der Kontinenten' in kafeteryası

Fotoğraf 1.4: Kontakt Der Kontinenten' in toplantı salonu

Fotoğraf 1.5: Kontakt Der Kontinenten'in seminer salonu

Fotoğraf 1.6: Kontakt Der Kontinenten'in girişı.

Fotoğraf 1.7: Kontakt Der Kontinenten'in toplantı salonu.

Fotoğraf 1.8: Kontakt Der Kontinenten'in binası.

Fotoğraf 1.9: Europäische Akademie Nordrhein-Westfalen eğitim sorumluşu Thomas HECKEBERG

Fotoğraf 1.10: Thomas HECKEBERG'in ofisi.

Fotoğraf 1.11: Europäische Akademie Nordrhein-Westfalen'in seminer salonu.

Fotoğraf 1.12: Europäische Akademie Otzenhausen'in eğitim sorumluşu Elizabeth SCHMITT.

Fotoğraf 1.13: Europaeische Akademie Otzenhausen' in dinlenme tesislerinden bir görünüüm.

Fotoğraf 1.14: Europaeische Akademie Otzenhausen' in A Blok binasından bir görünüüm.

Fotoğraf 1.15: Europaeische Akademie Otzenhausen'a giden yoldan bir kest.

Fotoğraf 1.16: Salzburger Bildunswerk eğitim sorumlusu Wolfgang FORTHOFFER(sagda) ve Serkan DORU

Fotoğraf 1.17: Salzburger Bildungswerk' in binası.

Fotoğraf 1.18: Salzburger Bildungswerk' in binası(farklı açıdan)

Fotoğraf 1.19: Europaeische Akademie Hessen' in binası.

Fotoğraf 1.20: Europaeische Akademie Hessen çalışanları.

Fotoğraf 1.21: Europaeische Akademie Hessen' in eğitim sorumlusu Bruno BENGEL(solda) ve Serkan DORU.

Fotoğraf 1.22: Europaeische Akademie Hessen' in ana ofisi.

Fotoğraf 1.23: Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit eğitim sorumlusu Karl STEUMPFLEER

Fotoğraf 1.24: Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit eğitim sorumlusu Karl STEUMPFLEER

Fotoğraf 1.25: Europa Zentrum Baden-Württemberg'in girişi.

Fotoğraf 1.26: Europa Zentrum Baden-Württemberg'in eğitim sorumluları Sabine BLIESTLE(solda) ve Nils BUNJES.

Fotoğraf 1.27: Europa Zentrum Baden-Württemberg'in çalışma ortamından bir görünüm.

Fotoğraf 1.28: Europa Zentrum Baden-Württemberg'in girişi

Fotoğraf 1.29: Europa Zentrum Baden-Württemberg'in çalışanlarından bir kesit.

Fotoğraf 1.30: Europa Zentrum Baden-Württemberg'in girişinde bulunan kütüphaneden bir görüntüm.

Fotoğraf 1.31: Europa Zentrum Baden-Württemberg binasının dıştan görüntüsü.

Fotoğraf 1.32: Europa Zentrum Baden-Württemberg'in eğitim sorumlusu Sabine BLESTLE (sağda) ve Serkan DORU.

Fotoğraf 1.33: Bonn'da bulunan Haus Der Kultur'ün dıştan görünümü.

Fotoğraf 1.34: Bonn'da bulunan Haus Der Kultur'ün bünyesinde bulunan kurumları gösteren giriş tabelası.

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı ve SOYADI : Serkan DORU

Doğum Tarihi ve Yeri : 18.04.1982 Bandırma

Medeni Durumu : Bekar

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Bandırma Anadolu Lisesi

Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü

Yükseklisans Diploması:

Tez Konusu : Türkiye’deki Belediyeler ile Sivil Toplum Kuruluşlarının Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecini Desteklemeye Yönelik İşbirliği Modelleri: Avrupa Evi Örneği

Yabancı Dil / Diller : İngilizce, Almanca

Bilimsel Faaliyetler

İş Denevimi

Stajlar : 01.07.2003 ila 20.08.2003 tarihleri arasında Antalya Büyükşehir Belediyesi ve Antalya Valiliği stajları.

Projeler : Tez konusu ile aynı adı paylaşan projede proje uygulayıcısı.

Çalıştığı Kurumlar : Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Araştırma Görevlisi (2005 –devam ediyor)

Adres : Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü Kampus /
ANTALYA

Tel : 0(242) 310 18 12

E-Posta : serkandoru@akdeniz.edu.tr